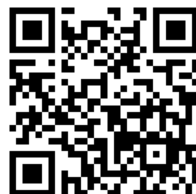

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

History of the Ragusa drama
Professor Armin Pavić

edited by the the Jugoslavenska Akademija
znanosti i umjetnosti;)
Agram 1871

(Serbo-Croatian)

HISTORIJA DUBROVAČKE DRAME.

NAPISAO

PROFESOR ARMIN PAVIĆ

IZDALA

JUGOSLAV. AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

U ZAGREBU 1871.

U KNJIŽARNICI FR. ŽUPANA (ALBRECHTA I FIEDLERA) NA PRODAJU.

Štamparija Dragutina Albrechta u Zagrebu.

Imena pjesnika.

Imena drama.

Ko je imao sreću, da hrvatskoj mladeži predaje historiju hrvatske književnosti, sigurno da se je našao u ne maloj neprilici, kad mu je došao red, da govori o književnosti, koju od svršetka petnaestoga pak do početka devetnaestoga vieka nalazimo na otocih i u gradovih dalmatinskih, a po najviše u Dubrovniku, po kojem ju običajemo nazivati književnošću dubrovačkom. Ne mislim, da se je našao u neprilici, kako će mladež spominjanjem toga rada obodriti ponosom, niti mu je bilo težko navesti priličan broj književnika i njihovih djela, jer je taj rad u ona vremena, kad mnogi veći narodi nemahu nikakova, i u onih mjestih, u kojih se hrvatstvo imaše toliko s tudjinstvom boriti, sam sobom dičan i slavan, i jer mu je kod Apendinija i naših hrvatskih historika lahko bilo naći točne biografije tih pisaca i popise njihovih djela. Nu kad mu je trebalo da spomene sadržaj toga rada, pak njegovu historijsku i estetsku vriednost, tu je sigurno svaki naišao na velike neprilike, jer nam je sav taj rad do sada ostao nepoznat u rukopisih, i jer naši historici do sada s toga razloga uz najbolju volju nijesu bili kadri o istom mnogo drugo šta kazati nego puka imena. Nije mi pri tih riečih ni na kraju pameti, da nezahvalnošću zaboravim na nekoje veoma liepe i zaslužne radnje mojih vještijih predhodnika. Znam da je u predgovoru Gundulićevu Osmanu od g. 1852 A. T. učinio mnoge liepe opaske k tomu eposu, uzimajući ga razmatrati sama sobom, bez bližega usporedjivanja s Tasovim oslobodjenim Jerusolimom. U novije je vrieme dr. Vatroslav Jagić u 9 radu jugoslavenske akademije pokazao vidne tragove savezu izmedju lirike talijanske i dubrovačke. Apendini, koji je u svom djelu „Notizie istorico critiche sulle antichità, storia, e letteratura dei Ragusei“ pocrpao starije dubrovačke historike Cervu, Dolci-Sladića, i Ignjata Gjorgjića, ima uz životopise i popise djela dotičnih pisaca po koju sretnu opasku, a još više u svom pregledu dubrovačke literature, koji je štampan kao predgovor k talijanskomu prievodu Gundulićeva Osmana u Dubrovniku g. 1827, te koji je poslužio piscu spomenutoga predgovora Gundulićevu Osmanu od g. 1852. Isto tako je toga naći i u novijih mnogo obsežnijih životopisih tih

dubrovačkih pisaca, kako ih je Ivan Kukuljević Sakcinski u triuh knjigah Hrvatskih pjesnika 15, 16 i 17 vieka sastavio. Napokon i u Jihoslovanih, članku dr. Vatroslava Jagića u češkom naučnom slovniku, u Šafarikovoj Geschichte der südslavischen Literatur, u kojoj su djela tih književnika poredana po vrstih, u koje spadaju, i u Ogledalu književnosti Sime Ljubića, koji opet sliedi kronologički red spisatelja. Nu uzmimo sva ova spomenuta djela i pitajmo se, šta doznajemo iz njih o dubrovačkoj drami? Ništa nego puka imena spisatelja i drama, pak i tu se je historija predavanjem od jednoga historika drugomu dotlje pomrsila, da gdjekojemu pjesniku daju drame, koje nijesu drame, da mu daju drame, koje nijesu njegove nego drugoga kojega, da jedna drama dolazi pod dva imena dva puta brojena. Štogod spominju preko imenâ nijesu nego opaske, ova je drama veoma liepa, ova je prevedena ili joj je predmet uzet od tuda ili od tuda, pak i te viesti su opet gdjekada posvema krive. Tomu se, kako već rekoh, nije ni najmanje čuditi, kad uzmemo na um, da odposlije Apendinija nijednomu historiku našemu ne bijahu pri ruci sama djela, o kojih pisahu. I sam najbolje okusih težkoću pače nemogućnost boljega uspjeha u takovu radu, kad mi još nije nepravda branila da se kao učitelj zanimam predavanjem hrvatske literature na gimnaziji, pak s toga se i odlučih veseo se primiti posla, da proučim same rukopise dubrovačke, čim mi je nesreća urodila srećom, te se nadjoh u Zagrebu pri liepoj zbirci istih u biblioteci jugoslavenske akademije znanostî i umjetnostî. Riedka pripravnost kojom mi učeni članovi slavne akademije dopustiše, da se do volje poslužim bibliotekom akademičkom te i savjetom njihovim, tolika ljubav njihova razgorila je još većma moju, i predah im koncem prošaste godine materijal za historiju dubrovačke drame, sabran u Zagrebu, s prosećim dodatkom, da se historija dubrovačke drama ne bi dala dotjerati kraju, kad ne bih prije još i mnogo bogatiju fratarsku biblioteku u Dubrovniku proučio. I tu me susretoše još većom ljubavi te sam znamenitom njihovom pomoći mogao prošastih praznika putovati u tom poslu u Dubrovnik. Drago mi je što osim ovoga rada, kojim im se evo za toliku ljubav po mogućnosti svojih sila odužujem, imam priliku, da im se ovakovom zgodom mogu javno od srca zahvaliti, kao i poštovanim ocem dubrovačkoga manistira male braće, koji mi opeta staviše svoju prebogatu zbirku rukopisa na isto tako slobodnu porabu.

Sve drame, koje bijahu Apendiniju poznate, sačuvale su se u rukopisih do danas. Preko onih što ih Apendini spominje, sačuvala su nam

se istom dva ne znatna pastirska prikazanja od Vetranića, jedna drama u prozi, kojoj se ne zna pisac, kao i nekoliko imena od komedija, kojim se ne znaju pisci, a za koje Apendini kaže da su izginule, tih nema ni danas više u rukopisih. Tako poznajemo 27 dubrovačkih dramatskih pjesnika, 79 drama kojim se znaju pisci, 8 kojim se ne znaju, 23 kojim se znaju pisci ali su izginule, 6 kojim se ne znaju pisci i koje su izginule. Ovih 116 drama čine sigurno istom dio od svega dubrovačkoga repertoara, ali taj dio je sigurno znamenit i izabran.

Rasudjujući i redajući ove drame, nastojao sam da ih, kako to čini Royer u svojoj „histoire universelle du thêatre“ s dramom ostalih naroda, čim više moguće razložim i prikažem kao plod prošlosti, spominjući, kako im stoji vriednost prema današnjemu estetskomu shvaćanju, ali ne odbacujući ih kao posvema ne valjale, ako im vriednost prema toj mjeri ostaje ne znatna. Na drugu sam ruku sliedio Kleina u njegovoj „Geschichte des Drama's,“ pak sam spomenuo svakoj sadržaj, i to tako obširno, da se iz istoga vidi način kompozicije.

Osjećam i sam mnoge nedostatke ovoj mojoj radnji da bude podpuna historija drame. Toliko se ipak uzdam kazati, da sam sve rukopise, i akademičke biblioteke u Zagrebu, i fratarske u Dubrovniku, savjestno progledao i proučio, pak da mi je na temelju takove radnje pošlo za rukom pokazati preglednu sliku dubrovačke drame, kako je započela, razvijala se, i propadala.

U toj slici podieliše se pojedini dielovi ovako.

I. Spljetska i hvarska prikazanja, Lucićeva Robinja, Gazarovićev Murat i Ljubica, čine same sobom odieljen dio; odieljen mjestom, na kojem su nikle, i odieljen svojom raznolikošću od drame dubrovačke.

II. U dubrovačkoj drami razlikuje se 16 viek od 17, i formom, i sadržajem, i vrstmi drama, koje se u svakom njeguju. Po vrstih se raspadaju drame 16 vieka u

1. Prikazanja iliti skazanja
2. Prievode tragedija talijanskih
3. Pastirska prikazanja
4. Komediju.

III. Sedamnaesti viek do potresa g. 1666 ispunjen je djelovanjem Ivana Frana Gundulića i Gjona Palmotića.

IV. Od poslije potresa do propasti republike g. 1806 ne nalazimo nego imatacije Palmotića i prievode.

Vodila me je pri mojem poslu iskrenost i ljubav. Česa nijesam znao, to sam svigdje iskreno ispovjedio i naročito naglasio, da drugi može

nadopuniti, a što sam znao, to sam pripoviedao ljubavju prema hrvatskoj stvari, ali ne pristranošću, u kojoj se do danas tako rado u prispodobi nabacivahu Homerom, Vergilijem, Miltonom, kad komu bijaše na srcu da pohvali revne Dubrovčane. Takav način uroditi će u nerazumnika nevjerovnim čudom, a u razumnika posmiehom, u nijednoga ne će potaći ponos, za kojim takve enuncijacije teže. Mi rād naših Dubrovčana nemamo pod nipošto prezrjeti. Sva njihova literatura se doduše započela oponašanjem talijanske, ali su vremenom te originale na svoju preradili i preinačili, tako da se iz toga napokon razviše dubrovački originali. Ova dubrovačka originalnost nije nikakove uzvišene vriednosti, nego istom srednje, ali kad ju uzmemo kao plod davnosti hrvatske, iz koje nam je jedini ostanak, za nas je i takav plod mnogo vriednija sladka uspomena na ova krvava vremena, utjeha u ovih težkih, a liepa nada za buduća.

Tako mogu pouzdano barem o dubrovačkoj drami reći, da li će mi isti sud ostati i za druge vrsti, dubrovačke literature, o tom ću sigurnu moćt kazati, kad se latim historije dubrovačkoga eposa, koju kanim započeti, čim Vam evo ovaj o historiji njihove drame predah.

U Zagrebu 3 Veljače 1871.

Armin Pavić.

I.

Spljetska i hvarska prikazanja, Lucićeva robinja, Gazarovićev Murat i Ljubica.

Početak dubrovačkoj hrvatskoj literaturi nalazimo u Spljetu; prvi književnici jesu Marko Marulić (1450—1524) i njegovi prijatelji: Papalić, Martinčić, Natalić, Božičević i Matulić, koji prema Maruliću stoje kao učenici prema učitelju. Starijih književnika ili djela barem ne poznajemo, a niti viesti o takovih nemamo; jer što nam pripovieda Lukarić, da Dubrovčani još koncem desetoga vieka slavljahu svoje junake pjesmom, tiem ne misli na dubrovačku literaturu, nego na narodno pjesničtvo. Isto tako se i ona opaska Marulićeva pred njegovom Juditom, da ju je spjevao po načinu starijih začinjavac, teže odnosi na starije hrvatske pjesnike, kako neki mišljahu, a lakše na starije pjesnike latinske po Dalmaciji, ili bud koje pjesnike u drugih krajevih. I Lucićeva opaska pred njegovom robinjom „takove bo te pisni u pridnje vrime iznaštene biše, i obćahu se puku prikaživati samo na konac, da razlike druzih kriposti i pomanjkanja slišajući i gledajući, svaki sam sebe i život svoj umiti bude bolje prociniti i srediti“ označuje očito stare Grke i Rimljane, a ne starije hrvatske pjesnike.

I blizina Italije i mletačko gospodstvo po Dalmaciji učiniše te je dubrovačka hrvatska literatura i potaknuta i uzdržavana talijanskim uzorom. Taj se pojav najasnije očituje na dubrovačkoj drami, koja u svom početku, nije nego puki prievod talijanske.

Imamo na ime od spomenutoga Marka Marulića „Prikazanje svetoga Panucija kako moli boga, da mu očituje komu biše takmen na zemlji“ koje nije nego dubrovački prievod talijanskoga misterija od Maffeja (Feo Belcari) „la rappresentazione di S. Panuzio quando prego Iddio che gli revelassi a quale uomo santo egli fosse simile sopra la terra.“

Ne zna se, da li su još i ona druga dva prikazanja, štampana medj Marulićevimi djeli u Zagrebu, od istoga pjesnika; barem nema tomu izrično upisana svjedočanstva u rukopisu, iz kojega su uzeta, dočim za ono prvo ima.

Jedno od ovih dvaju: „ovo jest skazanje od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji, koji ima biti“ jest i opet prievod talijanske raprezentacije Antuna Aralda „del di del giudicio“.

Za drugo od njih „govorenje sv. Bernarda od duše osujene“ ima mnogo razloga pomisliti, da je i ovo prievod, akoprem mu se za sada ne zna za original. Na to nas mišljenje dovodi, što je i ovo posvema naliko prvim dvojim, a Wolf nam spominje o istom predmetu jedno francesko prikazanje „Debat du corps et de l'ame“.

Sva ova tri spljetska prikazanja ili skazanja, imaju pred pojedinimi govori ubilježene promjene sceničke, iz čega se razabire, da su valja da prikazivana bila u stolnoj crkvi ili pred njom na trgu, akoprem o tom žali bože nemamo nikakovih drugih viesti.

Da se vidi način kompozicije tih prikazanja, priobćujemo iz trećega naslove nad pojedinimi govori, a ispod njih sadržaj govora, kojega ima 750 veraza.

„Počinje Bernardo sveti svrh suda jedne duše.“

Sv. Bernardo pripovieda, da mu se u snu pričinilo, da će jedna na vječne muke odsudjena duša doći k svojemu tielu koriti ga, što ju je na grieh spoticalo, da sada vječne muke trpi, a tielo će duši odgovoriti, da si je ona sama kriva, jerbo je ona jača, pa je kao takova imala tielo u vlasti.

„Svršivši govorenje sveti Bernardin, tada dodje duša k telu z dvimi d'javli i poča vele gorko plakati i telo nadjidati, govoreći njemu ovako“.

Za što si me na grieh spoticalo, da sada vječne muke trpim, pa kakva ti je od toga korist, što si tolike lasti uživalo, kad sada eto gniješ i truneš?

„Tada ustavši se tilo srdito po božjemu dopušten'ju reče duši ove riči ovako.“

Da je ona vladateljica tiela, pa da nju sva krivnja ide.

„Tada duša odgovori tilu srdito govoreći ovo.“

Da je ona doduše vladateljica, ali da joj je tielo svu vlast uzelo, ne hotivši se pokoriti njezinu htienju.

„Tada tilo umiljeno duši govoraše ovako.“

Da je ono istina mnogo na grieh naginjalo i spoticalo, ali da njoj bog da život i razum, pa si je sama kriva, ako se je dala nadvladati.

„Dospivši tilo ovo govoren'je, tada poča duša sama sebi govoriti.“

Za što ju je bog postavio u mlobno tielo, kad bi bez toga bila prosta sadašnjih svojih muka!

„Opet tilo priča plačući govoriti duši onoj.“

Da bi i njemu bilo bolje, da duša nikad u nj nije ušla, jer ona je kriva, što nije molitvom njegovu pohotnost ugušila; pita duša kako je u paklu i da li ima ikakove nade, da će ga se ikada osloboditi?

„Duša odgovori i reče tilu vele gorko plačući.“

Nikada.

„Dospivši duša govoren'je dojde jedan d'javal i poča nju biči fruštati, govoreći njoj.“

Trpı za svoje griehe.

„Sada dodje drugi d'javal s manistrami pakla i udri onu dušu u obraz i reče.“

Ovako se oni štuju,
Ki naš posluh obslužuju i t. d.

„Kako d'javal dospi govoren'je, tako duša zavapi k Isusu s plačem i reče.“

Moli pomoć.

„Dospiv duša nevoljna, pride treti d'javal imenom Kalabrin s ognjem oko duše i reče njoj govoreći ove riči.“

Da je sada prekasno boga zazivati.

„Tada duša li vapijaše Isusa i majku njegovu i svetoga Ivana krstitelja, plačući govoreći ovo.“

Neka ovi pošljednji za nj mole.

„Tada blaženi sveti Ivan odgovori duši onoj.“

Teško da tu ima pomoći, nu da će se ipak Isusu za nju pomoliti.

„Tada sveti Ivan obrati se k Isusu, pokleknu na kolina moleći se Isusu, govoreći ovo.“

Neka joj se smiluje, po što se i Trajanu smilovao.

„Odgovori Isus svetom Ivanu ove riči.“

Da ne može.

„Videći diva blažena, da Ivan ne more milost imati, pade na gola kolina prid sinkom svojim, njemu slatko, umiljeno govoreći.“

Neka se smiluje, po što se smilovao i Mandalini; Isus odvraća da ne može.

„Tada blažena diva sinku odgovori.“

Neka dakle bude po njegovoj volji.

„Sada Isus ima dati sentenciju ovoj duši srdito i reče ove riči tako.“

O neharno me stvoren'je,
Za mani t' je sve molenje i t. d.

„Kako gospodin da sentenciju, tako d'javli počaše mučiti onu dušu.“

„Za tim sveti Bernardin poča puku govoriti ove riči tako.“
Neka se čuvaju grieha, po što vide što grješnika stiže.

Sva je prilika da i ono nekoliko veraza, što dolazi u Zagrebačkom izdanju Marulića, uzetih iz rukopisa „Nauci svetog Bernardina“, da i ovi sami sobom čine prikazanje, po što i od Fea Belcarija imamo takovih raprezentacija od 32 i 72 verza, koja činjahu valja da dio svečanosti u slavu dotičnog sveca držane (Royer I. 288). Sadržaj tih veraza jest, da grješnici Mariju mole, neka im oprosti griehe, na što ova jedva prista, i pokleknuši pred svog sina to oproštenje od njega isprosi.

Hvaranin Hanibal Lucić posvećuje svoje pjesme spljetskomu pjesniku Martinčiću, a govoreći u svojoj pjesmi „gradu Dubrovniku“ mnogo liepa o toj republici, ne spominje ni riečcom dubrovačkih književnika. Hektorović učio je srednje škole u Spljetu, i uviek se učeničkom zahvalnošću sjećao Marulića. S toga ćemo dobro učiniti, ako hvarsku dramu pridružimo spljetskoj, a odružimo od Dubrovačke, po što prema ovoj ima i posebne biljege, da je relativno znato primitivnija.

U akademičkoj knjižnici ima jedan rukopis, u kojem se nalazi 12 crkvenih drama, kojim sliedi pobliži sadržaj i opaske.

Prvo od njih „Prikazanje slavnoga uskrsnuća Isukrstova“ nema početka i ne zna mu se pisac. Ima ga od prilike 1870 osmeraca, koji se prvi s drugim sriču. Podieljeno je u tri čina. U prvom silazi Isukrst u pakao i oslobadja iz limba Adama i Evu, Davida, Izajiu, Daniela i Samuela, Jeremiju, Zakariju, razbojnika, kojega dolazi angjeo u nebo povesti, a za tim ispituje „duša“ Isukrsta, za što se dao toliko mučiti, kad je bog? Isukrst joj odgovara, s toga, da tim odkupi sviet od grieha. U drugom činu dobije Osib od Pilata dozvolu, da Isukrsta smije svećano sahraniti; Maria i Mandaliena kupuju u „spiciara“ pomasti, dolaze na grob i nadju Isusa uskrsnula. U trećem činu polazi Isukrst sa svojimi učenici u Emaus, i prikaže se nevjerovnomu Tomi, da metne ruku u njegove rane. Na kraju dolaze nekoje molitve. To je glavni sadržaj čina, koji nije podnipošto tako jasan, nego je mnogo isprepleten bez ikakove dramatske vjerovatnosti. Verz je u njem tako nepravilan i tvrd, da u sastavitelju tog prikazanja nemamo tražiti, nego kakova krvava početnika ili neuka verzifikatora, a ne pjesnika.

U drugom „Skazanje snimljenja Tila Isukrstova s križa“ imamo opet raprezentaciju, jasnim činom te ljepšim, gladjim verzom.

Prvi angjeo pozivlje narod neka paze, kako će se sada tielo Isusovo snimiti s križa i kako će pod križem jadovati Marija i t. d. Drugi

angjeo pokazuje narodu srebrnjake, za koje je Juda Isusa prodao, treći „veruge i konopi“, kojimi bi vezan, četvrti ruku, koja ga je udarila, peti bilu svitu, šesti kolon (stup), na koji bi privezan, sedmi bičeve, kojimi bi šiban, osmi crljenu svitu, u kojoj je križ nosio, deveti trnovu krunu, deseti križ, jedanaesti čavle, dvanaesti mlat, trinaesti bribe, kojimi se kockahu za njegove svite, četrnaesti „spugon“, koji mu natopiše žuči i daše piti, petnaesti kopje, šestnaesti „klišće“, sedamnaesti skale, niz koje mu tielo nosiše, napokon Veronika ubrus, na kojem mu osta lice. Svaki govori nekoliko rieči komentara. Zatim moli Osib Pilata, da mu dozvoli snimiti tielo, ovaj najprije pita centuriona, onda Ahmera, napokon Ahima, da li je zbilja Isus umro. Kad mu svaki odgovori da jest, dobi Osib dozvolu. Osib i Nikodem kupuju u spiciara pomast, prije njih dodje Maria i baci se plačući pod križem na zemlju. Snimajući Osib i Nikodem tielo, kazuju narodu pojedina uda; skinuvši ga puste ga Mariji u krilo, koja ga jedva dala na nagovaranje Mandaljene, Marte i Ivana, da ga sahrane. Isto toliko nagovaranja treba, da Mariju odprave od Isusova groba. Otišavši ovi upozoruje Ahim Pilata, neka stavi na grob stražu, jer da je Isus obećao treći dan uskrsnuti. Pilat mu daje stražu i pečat, da grob zapečati. Na koncu govori „angel“ puku, da su vidili kako je pogreben Isus.

On vam daruj rajsku diku
Ki je blažen u vik viku;
Za to budi hvala njemu
Ter spasenje puku svemu,
Po tom budi s vami zlamen
Sveta križa uvik amen.

Ovakovih osmeraca ima od prilike 962.

Tako je i treće „Skazanje od Osiba sina Gjakova Patriarka“ gdje nam se u po prilici 1800 osmeraca pripovieda iz biblije poznata povjest, kako braća zamrziše na Josipa, što ga je Jakob iznad ostalih ljubio i što je pripoviedao sanje svoje, koje kazivahu na njegovo buduće gospodstvo, pa kako ga radi toga htieše ubiti, ali se smilovaše i prodaše ga trgovcem, odnesavši mu svite kući i prevarivši oca, da ga je zvier pojela i t. d. posvema prema bibliji vjerno sve do kraja, gdje faraun prima Jakoba i sve sinove u svoju službu. Skazanje se drži tako vjerno teksta biblijskoga, da u kompoziciji na toliko prenebrigne vjerovatnost, da n. pr. Josip veli svomu komorniku neka metne u vreću Benjaminovu pehar, pa neka podje za braćom, potraži vreće, i dovede svu braću natrag; komornik veli da će njegovu zapovied obslužiti, i odmah u trećem verzu istoga govora stigne braću na putu i

protražuje im vreće. A takovih skokova ima veoma mnogo. U eksodu govori angel narodu:

Vi koji ste ovde bili
Dila Osiba i vidili,
Bog vam račil milost dati,
U veselju vazda stati,
Ter vam prosti vaše grihe
I udili rajske dike,
Na sem svitu dobro imanje
A na onom rajsko stanje.

Četvrto „Prikazanje navišćenja pričiste divice Marie složeno po „don Sabiću Mladinića“ ne samo da je zanimljivo što znamo njegovu sastavitelju ime, nego i što je prema dojakošnjim kompozicija njegova puna dramatične raznolikosti, koja je doduše u svom poredanju veoma naivna, ali nije tako nepregledna i nesmislena kao u prvom.

U prologu govori puku starac „Jerolim s propetijem“ u ruci, da će sada vidjeti navješćenje divice. U „prvom dilu“ pita Adam s busom trave u ruci da li je to moguće, da će djevica netaknuta roditi boga, koji će ih odkupiti iz limba. Najprije mu odgovara Noe s korabljom u ljevici, da će ih djeva spasti kao što je bog njegovu korablju, za tim Jakob sa skalom u ruci, da će sinuti, kao što je nad njegovom skalom iznad angjela sinula zviezda, zatim Mojzes držeći struk zeleni kupine, da će začeti ostavši zdrava kao onaj bus zdrav osta od vatre, zatim Aron držeći šibicu proročanstvenu, da će procvasti, kao što je i njegova šibica, koju mu bog darova, zatim David držeći gusle, da mu je bog tako naviestio, zatim Izaija držeći proročanstvo, da će se zbiti, kako je to još za života prorokovao, zatim Jedeun držeći runo vune, da će se to čudo zbiti, kao što se i njemu zbi, kada je u polju našao runo iz vana suho iz nutra vlažno sve pri najljepšoj vedrini, zatim Eva držeći jabuku, da će Mariji duh blaženi s neba doći, kao što je njoj paklena zmija! Zatim upita Eva Sibile:

Gospodične mudre, i mile
Ca vi dite o Sibile
Od riči upućene?

Najprije govori „sibila Persika“, za tim „sibila Tiburtina“ napokon „sibila Eritrea“ da će se zbilja tako dogoditi. (Poznata je stvar, kako se kršćani onih davnih stoljeća poslužiše silnim uplivom proročica na narod, podmićući im, da su naviestale došašće spasiteljevo.) Sad počne kor otaca u limbu moliti, neka ih spasitelj dodje odkupiti. U drugom „dilu“ javljaju dva serafina bogu ocu molbu otaca u limbu i mole se za

iste. Otac nebeski ne može im oprostiti, jer su težko Evom zagriešili, nego pošalje serafine po „pravdu“ i „milosrdje“ da se s njimi u tom poslu posavjetuje. Milosrdje nekoliko puta govori, da se treba smilovati, nu pravda ne pristaje podnipošto, nego predlaže, da se pronadje na svietu koji čovjek bez grieha, koji bi ih svojom smrću odkupio. Otac nebeski pristaje uz to i šalje Mihovila u tom poslu na zemlju, ali prije neka podje u limb „oce tolit“. U podzemalju ga pitaju Lucifer, za tim Mamon iz kače, i Leviatan iz kače, da li ima nade ikada se pakla riešiti, na što dakako dobiše niečan odgovor. Naviestivši ocem, da će spasitelj doći, „Mihovil grede na svit, i hodeći po sulavu? razgleda puk, i muče vraća se na nebo“. U trećem dilu javlja Mihovil ocu nebeskomu, da nije mogao onakova čovjeka na svietu naći. Otac je nebeski u smetnji što bi učinio i dozivlje „mudrost“ na savjet, koja mu predlaže neka se u netaknutu divu uputi njegov sin, pak svojom smrću spase sviet. Pristavši sin, da će podnieti sve muke, šalje otac Gabriela Mariji, koju baš zateče kako se čudi čitajući kod Izajie, da će netaknuta djevica roditi. U četvrtom „dilu“ veli Osib presretnoj Mariji, da je i Elizabeta u starosti netaknuta rodila, pak oboje idu k Elizabeti u pohode. Na putu ih moli jedan Lazar „almuštvo“, i dobivši kruha, veli da je vidjeti na Mariji neku osobitu svetost, valja da će boga poroditi. Isto tako se pričinila i dvojici putnika, koje sretoše. Došavši na mjesto pozdravlja ih Elizabeta, starac Šimun i Zakaria.

Iza „dospitka“ ovoga prikazanja koje broji od prilike 1150 osmeraca stoji:

Pisni Divi, Bogorodici.

Ljubavi Divo cić, tebi na poštenje
Don Sabe Mladinić složi navišćenje,
Jedinu za pojenje prozri od tebe stvar,
Moli sinka spasenje da mu dade od zgar.

I u rappresentaciji Fea Belcarija „L'annunziazione“ dolazi onakovo čudnovato savjetovanje boga oca s nebeskimi krepostmi, nu pojedinosti toga čina su kod Talijana od našega toliko različite, da naše prikazanje nije prievod.

U petom „prikazanje od ušašća na nebesa slavne divice Marije“ nema opet diobe. U skoro 2000 osmeraca prikazuje se, kako bog otac pita savjet u gospoja Pravde, Mogućtva, Dobrote i Mudrosti, da li bi samo dušu ili i tielo Marijino u nebo primio. Sve su i za tielo. Otac naredjuje Isusu neka majci svojoj naviesti smrt; ovaj šalje u tom poslu k Mariji Gabriela, koji joj naviesti i dade nebesku palmu.

Marija se prašta od svojih prijateljica. „Sveti Ivan evangelista prinesen u naglosti duha prid kuću Divice ulizujuć u nutra pozdravja gospu“ koja mu pripovieda, da će umrieti i neka ju pokopa noseći pred odrom palmu. Isto tako kao Ivan dodju i svi apoštoli, i čuvši za smrt Marijinu, plaču i praštaju se s njome. Na to se otvori raj i Isukrst prišavši s angeli odnosi Marijinu dušu u nebesa, gdje ju bog otac kruni zviezdami i posadi o lievu svoga sina. Apoštoli nose pjevajući tielo Marijino u grob. Vidjevši to sluga Malkuš, ode ih tužiti biskupu, koji poleti svojimi momci, da zaprieče sprovod. Primivši se odra usahnuše biskupu ruke, a družba mu osliepi. Naričući tužno, veli mu Petar da će ozdraviti, ako reče vjerovanje. Učinivši tako, i zbilja ozdravi, a i njegova družba, pošto je rekla vjerovanje opeta progleda, taknuta palmom nebeskom. Napokon dolazi Toma medju apoštole i neće da im vjeruje, da je Marijino tielo u grobu, nego ih moli neka idu gledati. Naljutivši se apoštoli na njegovu nevjerovnost učine tako, a našavši doista grob prazan, pitaju od Tome oproštenje, koje im on rado daje. Sada se apoštoli sjete naloga Isusova, da imaju poći na sve strane svieta navještati vjeru, pak se u tom poslu praštaju.

Iz samoga razmjerja čina prema broju veraza se vidi, da se u ovom primitivnom prikazanju veoma mnogo govori, pa tako i jest: izmjeničkomu opraštanju medju apoštoli, i njihovom plaču nad Marijom i tješenjem ove, nema ni kraja ni konca. Pošto i ovdje dolazi bog otac savjetujući se s personificiranimi bići Pravde i t. d. kao i u onom prikazanju od Mladinića, moglo bi se pomisliti, da je isti i ovo sastavio.

Šesto „Prikazanje kako Isus oslobodi svete oce iz limba“ opominje nas svojom raznolikošću scenerije veoma mnogo na ono četvrto. Njegovih od prilike 630 šesteraca podieljeno je na prolog, u kojem angel govori puku što će vidjeti, i u četiri dila. U prvom „Dimas dobri lupež dohodi s gore od kalvarije prid vrata od limba i steći onde s križem na ramenu govori“ svetim, koji pjevaju „dva po dva u glas kako u veli petak“, neka mu otvore, da im javi što se s Isusom zbi. „Adam odklonivši malo vrata iskučuje glavu i protira oči govoreći“ što će? Čuvši od njega za Isusovu smrt, pita Adam pojedine oce hoće li Isus doći, a ovi mu odgovaraju da hoće, kao i ono u četvrtom, samo drugim redom i drugimi riečmi. U drugom dilu vode dva djavla zločestoga lupeža „Gestas“ k luciferu, i sad ga vrazi Satana, Belfegor, Mamon, Vemot muče i na sumporu pale, dok nije prokleo Isusa, koji ga je stvorio. Na to dodje Isus i unidje proti volji vragova u pakao. U trećem dilu zove Isus svakoga pojedince k sebi u raj. „Juda Skariot

izvukuje glavu iz pakla i vapije k Isusu“ da mu oprosti, ali za izdajicu nema oproštenja. U četvrtom dilu „Isus vodi svete oce u raj zemaljski kako u procesiunu dva po dva za sobom“. Ilija ih s početka ne pušta, nu na Isusovu rieč otvara vrata. U raju se Adam i Eva ugodno i tužno sjećaju svoga prvoga stana, napokon unidju svi u nj i slave Isusa pjevajući, pa tako i u eksodu čini angel pred narodom, za koji moli od Isusa blagoslov njegovim kućam i svemu imanju.

Sedmomu znamo za sastavitelja „Prikazanje svete Beatriče, Faustinia i Simplicija braće, složeno po Marinu Gazaroviću Hvarskomu vlastelinu.“ Iz prologa doznajemo i za mjesto, nakojem se prikazivalo, sveti Stipan na ime govori:

Drazi ljudi o Hvarani
U kriposti izabrani,
Ki dojdoste u tempal moj
Slište molim ja vas ovoj i t. d.

Kad i nebismo na idućem osmom prikazanju imali ubilježenu godinu, koje je naš pjesnik živio, vidjeli bismo iz diobe ovoga prikazanja u pet čina, za tiem iz toga što medju osmerci, koji se prvi s drugim sriču, dolaze često strofe od 4 verza, od kojih se sriču 1, 4 i 2, 3, već iz toga bismo vidjeli, da ovo prikazanje spada medju mnogo mladja, nego što su prijašnja, osim prvoga, koje će kao i ovo spadati u 17 viek. U prvom činu govore Boatriča, Faustin i Simplicij svaki na po se, da ne mare za sviet nego samo za Isusa. Cesar daje zapovied, da niko Isusa ne smije ni spomenuti, ko mu takova čovjeka osvadi, dobit će sva imanja osvadjenoga, a osvadjeni će platiti glavom. Na taj glas se nadje odmah spreman „muzuvir“ Batistel, da osvadi Faustina i Simplicija. U drugom i trećem činu podnesu Faustin i Simplicije muke i smrt ispoviedajući Isusa, a sestra Beatriča ih sa svojom prijateljicom Lucijom pokopaju.

U četvrtom činu osvadi na imanja Beatričina lakomi muzuvir Lukrecij Beatriču, i po dozvoli carevoj ju zadavi. U petom činu se sastanu gosti kod toga Lukrecija na imanju Beatričinu. Tu „dite malo iz povitka ko biše mati donila na veselje pregovara i reče:

Lukreciu! Beatriče
Vaze blago ti divice,
Rad blaga ju ti zadavi,
O nju ruke okrvavi,
Za to Isus nju osveti,
Djavla ćeš biti prokleti.

I zbilja 4 djavla dodju po Lukrecija a njegovi roditelji i prijatelji, koji su tu sabrani, postanu na to čudo svi kršćani. U eksodu govori sveti Stipan narodu, da su vidjeli, kako ne valja himbom blago teći, i kako krepost napokon ipak biva osvećena. Ima ga od prilike 550 veraza.

U osmom „prikazanje života i muke svetih Cipriana i Justine, složeno po Marinu Gazaroviću vlastelinu Hvarskomu 1631“ nalazimo jednu zanimljivu bilješku o sceneriji; osim toga stoji cieli komad svojom kompozicijom iznad ostalih. U mnogoj raznolikosti prizorâ ima komičkih momenata, koji ipak nijesu izvedeni, nego su tek započeti, a zaustavlja im se razvoj sredstvi vjerovanja.

Sveta Jelina držeći križ govori Hvaranom, da će danas vidjeti, kolika čudesa tvori križ. „Ovdi žakan u templu poje sveto vangjelje, a Justina s prozora sliša vangjelje Hrvaski“. U prvom činu uči žakan Justinu vjerovanje, ova posta kršćanka i nagovara svoje roditelje, da i oni tako učine. Ciprian i Arkadij, koje obće s vragovi, zaljubljeni su u Justinu i odluče ju vražom pomoći steći. Najprije Ciprian šalje vraga Hmućka na Justinu, nu ovaj utekne, kad se Justina prekrižila. Isto tako prodje i drugi vrag Smetlišnjak, i treći Zabulon, koji se bio pretvorio u djevicu pa moli Justinu, da ga poduči, za što bi ženska čuvala dievstvo, kad sveto pismo govori:

Napridujte i rodite
Zemlju ovu napučite.

Justina mu odvraća da su to nedokučne stvari, i da te bivaju jasne, kad se čovjek uteče križu, a nad otim Zabulon uteče. U drugom činu Zabulon pretvoren u proroka govori Antiohanom, da će ih kuga moriti, dok se Justina ne uda. Arkadij se priobrne u kosića i doleti Justini na prozor, nu pred svetim pogledom njezinim, ostavi ga vraža pomoć, i postane od kosića čovjek, pak moli Justinu, da mu pomogne, jer će pasti s prozora, na što se ova smiluje i zapovjedi slugi, neka mu podmetne ljestve. Puk antioški dolazi Justini prietiti, da će ju pogubiti, ako se ne uda, nu Justina se ne boji smrti. „Zabulon priobražuje drugoga vraga u formu od Justine“ i hoće da ga odvede Ciprianu na milovanje, nu čim Ciprian spomenu ime Justine, svetost njegova im ote svu moć i utekoše. Poslije pita Ciprian Zabulona, za što gubi vlast nad Justinom, a kad mu Zabulon reče, jer ga Justina križem goni, ostavi Ciprian poganstvo i ode biskupu da se pokrsti. Puk antioški još jednom dodje Justinu moliti, da se uda, jnr ih inače ne će kuga ostaviti; Justina se pomoli bogu, kuga prestane, a na to

ide sav puk k biskupu, da ih krsti. Biskup je ne moćan i ne može puka krstiti, nego predaje biskupiju Ciprianu, da on tako učini. U trećem činu dovedu carevu namjestniku Cipriana i Justinu, da ih muče kao Isukrstove našljednike. Najprije ih vrgu u lonac pun smole, nu vatra ispod lonca uništi poganskoga svećenika, a sveci ostanu ne ozliedjeni; poslije im odsieku glave, a kršćani pokopaju njihova sveta trupla u potaji. Angel u eksodu govori puku hvarskomu, da su vidjeli kakova čudesa tvori križ, neka mu se dakle do vieka klanjaju. Ima ga od prilike 550 osmeraca, srokovi 1, 2.

Deveto „prikazanje života svete Margarite divice i mučenice“ počimlje kao i osmo. U prvom činu uči pop kršćanski mladu, krasnu Margaritu vjeru i krsti ju. Svršivši pop dodje „sasnica“ (dojka) Margaritina, i čuvši što se s njom dogodilo, mnogo se straši za nju, jer joj otac antioški patriarka Teodosij mrzi kršćane. Nu Margarita je spremna na smrt i naloži sasnici, neka ide ocu Teodosiju i slobodno mu reče, da se je dala krstiti. Teodozij čuvši tako, zapovjedi sasnici, da joj kćer više ne pusti pred oči. Zabrinuta sasnica ukloni Margaritu, poslavši ju, da ide ovce pasti. Na to lovi „prefet Olibrij“ lov baš po ovih krajevih, i spazivši krasnu Margaritu, da ju zaljubljen pred sebe dovesti, a čuvši od nje da ni za što ne će ostavit Isusa, dade ju baciti u tamnicu. Čin se završuje žrtvovanjem poganskim bogovom, koje u prisutnosti Olibrijevoj, čini patriark Teodozij sa svojimi svećenici. Iza toga govori angel puku:

U ov večer puče jes ti
Margarite dil bolesti
Slišal tokoj Olibria
Ke su misli i Theodosia,
Svetu odluku hteć privesti
Na grih tamni tere smesti i t. d.
Sutra večer sva ostala
Margarita ka priala
Pokažu se, koji pride,
I nju viru takoj slide,
Poj s Isusom mir bud tebi,
On te želi priat k sebi. (?)

Drugi dan na večer rekapitulira angel puku što je jučer vidio, i govori mu što će danas vidjeti. A to jest, da prefet Margaritu da dozvati, pak kad udilj neće da pusti Isusa, da ju Barabantu, koji ju sa svojimi „Zafi i biavči“ svuku golu i šibaju, ali Margarita sveudilj ostaje pri Isusu. Bace ju opet u tamnicu i tu se otvori nebo, Isukrst se pokaže i pošalje Gabriela k mučenici s križem, kojim će odoljeti

djavlu, koji joj se najprije pokaže u slici drakuna, za tiem satira. Na pokon vode Margaritu na prefektovu zapovied na stratište, da joj glavu odsieku. Malko, koji joj ima glavu sieć postane, od njene svetosti svladan, kršćanin i ne će da sieče, nu Margarita ga sama za to moli. Čim joj usieče glavu, zapjevaju na nebu korovi i sila boža od pogana koji su na stratištu postaju kršćani, koje odmah pop kršćanski krsti. Angel u eksodu govori narodu, da je vidio, koju vlast ima sveti križ. Ima ga jedno 750 osmeraca.

Deseto „prikazanje života s Lovrinca mučenika" podieljeno je kao i deveto na dva dana, ali mu je sadržaj mnogo dosadniji svojom jednolikošću, koja se vuče preko 2496 osmeraca. Angel u prologu veli puku, što će sve vidjeti i završuje tu opomenu naivnim distihom:

A to s pomnjom poslišite
Tot budite ter ne spite.

Prvi dan polazi Valerijan pozdraviti cara Decija i svjetuje ga, da dade uloviti i ubiti papu Siksta, jer bez toga ne će iskorieniti iz države svoje kršćanstva. Cesar pristane, čini najprije bogovom žrtve i pošalje po Siksta, koji baš svoje diake Felicisima i Agapitu kriepi u vjeri. Sisto ne će da zanieče Isusa, cesar zapoviedi, da ga uvedu u tempal pak tamo na to prisile, nu Sisto ni tamo toga ne će, i s toga ga vode u tamnicu. Videći Sistov djak Lovrinac kako ga vode u tamnicu, hoće s njimi da podje, nu Sisto mu daje svoje ključe neka ode i podieli sve crkveno blago siromahom. Lovrinac pokrsti udovu Kiriku, koja krstom izgubi dugoljetnu glavobolju, za tiem pere siromahom noge, cielujući ih, i ozdravi sliepca Krescencija. Na to opet pere Justinu i drugim siromahom noge i dieli im blago. Poslije toga zove cesar i opet Sista preda se da zanieče Isusa, ali Sisto ne će, i kad ga opet dovedu u tempal, da ga tomu prisile, pomoli se Sisto bogu i tempal se sruši iz temelja, na što vragovi iz razvalina bježe, tužeći se, da ih tjera iz njihova siela. Na to odvedu Sista i Felicisima i Agapitu na stratište i odrube im glave; cesar čini opet bogovom sakrificij, a Lovrinca uhite i bace u tamnicu. Angel završuje taj čin prvoga dana opomenom na puk, da su vidjeli kako je Sisto u milosti božoj lahko podnio smrt.

Drugi dan „angel" opet poziva puk, da sluša što će se s Lovrincem dogoditi. Lovrinac postigne molitvami te pokrsti u tamnici Lucila i stražara Ipolita sa svom njegovom obitelju. Cesar da Lucila ubiti. od Lovrinca pita, neka mu oda gdje ima Sistovo crkveno blago. Lovrinac si izmoli tri dana rok, za koji pokupi sve siromahe i dovedši ih pred cara, veli da je to kršćansko blago. Sad počnu Lovrinca svlačiti

i šibati, ali uzaludo, Lovrinac ostaje kršćanin, pak ga opet bace u tamnicu. Cesar da zapovied te ubiju sve, koje je Lovrinac pokrstio, na ime Romana, koji se pokrstio gledajući Lovrinca, kako mirno podnosi muke, Ipolita i svu njegovu obitelj, a napokon kuša u templu još pošljednji put prisiliti Lovrinca, da se pomoli krivim bogovom. Lovrinac se pomoli svomu bogu, i opet se tempal sruši, da iz njega djavli bježe. Na to metnu Lovrinca na „gradikule“ i peku ga kao „jarca“ ili kako poslije piše kao „ribu“. Lovrinac mirno umre, a udovica Kirika i Justin dodju i sahrane mu truplo. Angel na svršetku zahvaljuje puku na posluhu i bodri ga da čuva vjeru.

Na čelu ovoga prikazanja stoji mladom rukom ubilježeno „A di 15 Agosto 1814 fu recitata in città vecchia la prima parte; così pure tutta intiera li 16 al giorno di S. Rocco fu recitata in publica addunanza.“

Jedanaestomu stoji na načelnom listu naslov: „Prikazanje svetoga Ivana krstitelja, porojenje i smrt“ a neposredno ispred komada i na koncu istoga „Istok i zapad svetog Ivana krstitelja“. Ovim silazimo u mnogo raniju dobu, nego što ju za prva predpostavljamo, a čini mi se da se na njem jasni tragovi oponašanju dubrovačkih prikazanja spoznavaju. Svemu tomu me dovodi, što je ovo prikazanje podieljeno u 5 čina, a svaki čin opet u više skazanja; što su osmerci skoro naskroz poredani u strofe sa srokovi 1, 4, 2, 3; što ovdje prvi put dolaze pastiri Biserko, Koraljko, koji su tako česti u dubrovačkih prikazanjih. Po što je teže pomisliti, da je ovo prikazanje postalo u Dubrovniku, volim ustvrditi, da je i ovo u Hvaru postalo, ali istom kad već u Dubrovniku bijaše drama toliko gojena, da se njome i Hvarani upoznaše.

U prvom činu nam se pjeva kako Gabriel naviešta Zakariji, da će mu žena Elizabeta roditi Ivana; kako Zakaria toga ne vjeruje bez zaloga kakova znamena od angjela; i kako ga angjeo u znamen toga čini gluha i niema, što će ostati, dok god se taj sin ne porodi. Zatim dolazi blažena gospa Elizabeti, i Elizabeta ju pozdravi. Na to u 3 skazanju Zorka komornica pita Elizabetu, kako bi joj sina krstili. Elizabeta veli, neka se po zapoviedi Gabrielovoj zove Ivan, a isto tako napiše i Zakaria, kad gluha niemca za to znakovi upitaše. Čim je Zakaria tu volju napisao, dobije opet sluh i razrieši mu se jezik, na čemu se bogu dugačkom pjesmom zahvaljuje. Na koncu istoga čina već Ivan krsti u pustinji Isusa.

U drugom činu izmed mnogo toga nejasnoga govora medj Ivanom i nekakimi djevicami u pustinji, i medj Irudicom i Irudom, nagovara Irudica svoju kćerku Igrusu, neka večeras gleda oca zamamiti plesom,

a kad joj otac ponudi nagradu za njezinu zabavu, neka isprosi glavu Ivana krstitelja.

U trećem činu bace po zapoviedi Irudičinoj Ivana u tamnicu, odkle šalje svoje učenike k Isusu, da ga pitaju, jeli on spasitelj svieta, ili može biti imaju drugog koga čekati. Učenici donesu od Isusa glas, da je spasitelj.

U četvrtom činu dobije Igrusa od Iruda za svoj dražestni ples Ivanovu glavu na dar, koju odmah krvnik usieče. Pastiri Biserko i Koraljko ne mogu dokučiti toliku Igrusinu krvoločnost i ugovore ostaviti ova smradna mjesta.

U petom činu dolazi k Irudici Pelinko naviestiti smrt Igrusinu baš kad se Irudica nasladjuje gledajući mrtvu glavu Ivanovu, koji ju je svojim kršćanskim propoviedanjem toliko strahovao. Igrusa je pošla na led plesati, led se rastavio i ociepio joj glavu pak se opet zatvorio. Mati Irudica nariče za svojom kćerju i prikazanje se završuje blagosivanjem puka.

Ima ga jedno 1700 osmeraca. Ima i od Fea Balkarija jedna raprezentacija o sv. Ivanu, ali je posvema različita od naše.

Dvanaesto „Skazanje života svete Guljelme kraljice ugarske složeno po Marinu Gozaroviću vlastelinu Hvarskomu“ jest redom posljednje u našem rukopisu, ali svojom vriednošću prvo.

U prvom činu šalje ugarski kralj svojega brata i banove kralju Inglitere, da mu isprose njegovu kćer Guljelmu za ženu. Guljelma se zavjetovala vječnomu djevičanstvu, ali na pokon pristaje uz volju svojih roditelja i polazi za ugarskoga kralja.

U drugom činu ostavlja Ugarski kralj Guljelmu kod kuće sa svojim bratom, a sam polazi na Isusov grob. Bratu kraljevu se u to vrieme pohoće Guljelme i prosi ju za ljubav, nu ona ga snažno odbije. Na to se brat kraljev odluči Guljelmi osvetiti, i čim se kralj iz svetih mjesta vratio, ode mu na susret, pak osvadi Guljelmu, da mu je za njegove odsutnosti krunu bludom osramotila. Kralj da zapovied, da se Guljelma ima spaliti, ali kavaliru, koji to ima izvesti, smili se nedužna kraljica i spali joj prividno samo odjeću, a pusti da sama uteče. Prizivljući u pustoši blaženu djevicu dodje joj ova zbilja na pomoć, pak joj udieli moć, da može molitvom ozdraviti svakoga bolestnika, koji god se iskreno ispovjedi. Tako joj i dva angjela dodju na pomoć, i daruju joj prsten, kojim će platiti brodaru, koji će ju na svom brodu povesti. Taj brodar ju tiem radje poveze, što ima bolestna druga, koji mu je na molitvu Guljelminu ozdravio. Brodar ju dovede u neki „mojstir“

gdje ju opatice primiše za vrataricu, i gdje je došla na glas, ozdravivši svojom molbom jednoga sliepca.

U trećem činu ima kraljev brat gubu, i kralj da dozvati dva „likara“. Likari obećavaju da će ga za velik novac izliečiti, nu jedan od kraljevih sluga svjetuje kralja, da ne sluša likara, koji nijesu kadri izliečiti, koga je bog kaznio, nego neka odvede brata vratarici koludrica, koja molitvom takove bolesti lieči. Kralj prima takav savjet, i Guljelma rado pristaje da će mu brata izliečiti, ali treba da gubavi brat učini iskrenu ispovjest, kralj pako mora obećati, da ne će bratu ništa učiniti, ako kakav grieh proti njemu ispovjedi, nego da će mu oprostiti bilo što mu drago. Obojica pristanu, i gubavi brat ispovieda svoju opačinu proti Guljelmi, na što se ova pomoli, i guba s brata kraljeva nesta. Kralj se strašno jadi na brata, ali se svi sprijateljiše, kad se kralju Guljelma očituje, da je ona ta njegova žena, pripoviedajući mu kako se izbavila. Kralj i brat i Guljelma ostave kraljestvo banovom, pa odlaze u samoću bogu služiti.

Čin ovoga skazanja se u glavnih crtah posvema slaže s onim u znamenitoj zbirci franceskih misterija 14 vieka, koja sva skupa imaju ime „les miracles de notre dame“, a ime onoga našemu sličnoga jest „le miracle de l'imperatrice de Rome“. Royer hist. d. théât. 174. Nu naše skazanje je ipak u pojedinostih kako je taj čin izveden, toliko od onoga franceskoga različito, da sigurno Gazaroviću nije franceska drama pri ruci bila. Ima i jedno talijansko iz petnaestoga vieka, kojemu je kao i našemu naslov, to je raprezentacija Antonija Pulci: Santa Guglielma, koja mi nije pri ruci bila, a Royer joj u svojoj historiji ne spominje sadržaja.

Ima našega skazanja od prilike 2100 osmeraca čas u distihe, čas u strofe po četiri stiha, srok 1, 4; 2, 3, složenih.

Svrnimo se obćenitim pogledom na sve ove spomenute crkvene igre na skupa ih uzevši.

Prva četiri spljetska skazanja iliti prikazanja: 1) prikazanje svetoga Panucija 2) skazanje od nevoljnoga dne od suda 3) govorenje sv. Bernarda od duše osujene i 4) ono maljušno iz rukopisa nauci sv. Bernardina, ova spadaju valja da još u 15 viek, ako su Marulićeva, pošto život našega pjesnika siže od 1450—1524. O mjestu gdje biše prikazivana, i o sceneriji, nemamo baš nikakovih viesti. Vriednosti originalne nemaju, jer za prva dva izrično znamo da su prievodi, a i na 3 i 4 se tomu prema onim hvarskim jasni znakovi opažuju. O vriednosti prievoda prvih dvaju prikazanja govoreći, imamo

*

odmah kod Marulića opaziti, da Dubrovčani nijesu poznavali prievoda, u kojem je strogo svaka misao originala prenesena, nego se u tome posvema slobodno vladaju te većinom istom paze da glavni smisao originala prikažu. Ipak se medju prievodom svetoga Panucija i onim prikazanja nevoljnoga dne od suda nalazi znamenita razlika. U Panuciju je Marulić prenio 160 originalnih veraza na 180 dvanaesteraca, a nekoje stance prenesene su i brojem veraza i redom misli posvema vjerno, kao stanc. 3, 7, 9. Talijansku „rapprezentazione del dì del giudicio“ sastavio je do 13 stance Araldo, a k ovim Feo Belcari doda novih 67 stanca. U našem prievodu izginuše stance 11—13 od Araldova diela i stance 1—7 od Belcarijeva. Što prievoda ostaje, učinjen je mjerilom hvarskih prikazanja, na ime osmercem srokovi 1, 2. Još veća razlika prema prvomu prievodu stoji u načinu kako je sadržaj prenesen, jer se ovdje 354 veraza originala rastegnulo na 1065, i razmjerje tih brojeva jasno govori, kako ovdje prema prievodu Panucija prevoditelj prelazi sve granice slobode. Ako su i do sada bili slabiji dokazi za ovi drugi prievod, da li je do ista Marulićev, ova će opažanja još boljma ustvrditi misao, da je valja da od kojega drugoga a ne od Marulića potekao. Za treće i četvrto prikazanje očekujemo istom da nam se obretu originali.

Ostalih 12 skazanja iliti prikazanja čine zbirku takovih hvarskih crkvenih drama, učinjenu negdje u 17 vieku. Za jedno od njih zna Šafarik, a po njem Ljubić u svom ogledalu, da je djelo Hectorevićevo t. j. za 1) prikazanje života sv. Lovrinca. Ljubić mi je naustice tu svoju tvrdnju osnivao na onoj bilježki pred našim skazanjem, da je u oči svetoga Roka prikazivana u starom gradu, jer da je to Hektorovićevo rodno mjesto. Ako je tomu tako, onda naše prikazanje spada u 16 viek. Za 2) prikazanje svete Beatriče, Faustina i Simplicije, 3) prikazanje života i muke svetih Cipriana i Faustine i za 4) Skazanje života svete Guljelme znamo da ih je spjevao vlastelin Hvarski Marin Gazarović oko god. 1631. Za 5) prikazanje navišćenja pričiste divice Marije, da ga je složio neki don Sabić Mladinić, o kojem ne znamo ko je i kad je živio. Ostalim 6) prikazanje uskrsnuća 7) skazanje snimljenja tila Isukrstova s križa 8) skazanje od Osiba 9) prikazanje navišćenja 10) prikazanje kako Isus oslobodi svete oce iz limba 11) prikazanje života sv. Margarite 12) prikazanje sv. Ivana krstitelja, ovim ne znamo ni za dobu kad su sastavljena a ni za pjesnika.

Kompozicija im, kao i ona talijanskih raprezentacija, obično počimlje s angjelom u prologu, i svršuje s angjelom u eksodu. Ipak su

naša skazanja od talijanskih raprezentacija skroz različita, na što ih već i različita njihova svrha dovodi: talijanske raprezentacije pisane su za velikaške dvorove, naša skazanja za puk, kojemu angjeo obično u eksodu želi, da mu bog nasporio polja i vinograde. Budući u takovu svrhu sastavljene, nije pjesniku ni trebalo birati visokih mislî, i odabrani pjesnički slog: tu se je radilo, da stvar bude narodu čim dohvatljivija, i da ga pjesnik čim jasnije uputi na spasonosnost vjerovanja u boga, pak s toga i ne dolaze u tih verzih nego posvema obične rieči i misli, ili ako već i jesu misli ne obične, one nijesu neobične pjesničkim izborom nego nazori svećeničkimi o kreposti i životu ljudskom. Dakako da tiem putem naša skazanja gube pjesničku vriednost, i ostaju jedino historičke zanimljivosti, ipak se u gdjekojih, kao u prikazanju svetoga Cipriana i Justine, pak u skazanju svete Guljelme, u ovih se jasno razabire, kako se vremenom počela pjesnička invencija odmicati od strogoga teksta svetoga pisma ili legende, pak se pustila u fantastično kićenje čina, da narod bolje osvoji. Samo što su to istom početci pjesničkomu stvaranju, a u ostalom je i verz t. j. osmerac trohejski sa srokovi 1, 2, udešen prema dohvatu naroda, te mnogo svojom monotonom kadencijom opominje na recitativ naših sliepaca. Znamenita je duljina naših skazanja prema onoj talijanskih raprezentacija: skazanja broje i preko 2000 veraza, tako da se gdje koje moralo prekidati i u dva puta prikazivati, dočim talijanske raprezentacije ne sižu preko 600 veraza. U ostalom su dakako naša skazanja kao i talijanske raprezentacije puna dramatske nevjerovatnosti, i puna groznih muka, kojimi muče svece i svetice, da si dan današnji ne možemo predstaviti, kakove naslade ti ljudi gledajući takove groze imahu.

Iz pojedinih bilježaka proizlazi, da je scena bivala u crkvi ili pred crkvom na pijaci, a i mjestimičnomu pjevanju dolaze amo tamo tragovi. K prikazanju svetoga Lovrinca imaju i note, koje je našao i pridodao rukopisu Ljubić, a izaći će vremenom u akademičkom izdanju na svjetlo.

Samo se sobom nudja da ovakovih prikazanja, crpenih iz svetoga pisma ili legendâ bijaše sigurno mnogo više od ovo nekoliko što se nama sačuvalo. Šafarik a po njem i Ljubić spominju Hektorovićevo prikazanje posvetilišta Abramova, koje mi nije došlo do ruku.

Ako u drugih krajevih Evrope bijahu ovakove crkvene drame nuždne, da narod uzdrže i ukriepe u vjeri, to im ta nužda u naših krajevih s pogibelji i nasilja turskoga bijaše dvostruko nuždna, a upliv takovih drama na slušateljstvo dvostruko silan.

Turci bijahu u ona vremena tako vjerni zamjenici rimskih careva, kršćanskih mučitelja, da našim pjesnikom istom trebaše zamieniti mučitelje i kojega poznatoga patnjika, pak im narodna drama bijaše gotova.

I zbilja nam se u prvoj poznatoj narodnoj drami prikazuje takav prizor, na ime u Lucićevoj (1480—1540) robinji. Ipak se na korist dramatske umjetnosti vjerska strana u robinji ni malo ne ističe, a niti u svoj ostaloj dubrovačkoj drami, ne dolaze nigdje kontrasti kršćanstva i muhamedanstva, čemu nam je uzrok tražiti u pomirljivoj i opreznoj politici naših dalmatinskih municipija, koja su tajno mnogo proti Turskoj radila, ali mudro izbjegavala svako javno razdraživanje.

Iz posvete pred robinjom razabire se jasno, da Luciću s prvine ne bijaše na umu taj dramatić javnosti predati, poslije se ipak do najnovijega vremena javno na piaci prikazivaše.

Pjesnik nam u spomenutoj posveti veli, da je robinju napokon ipak odlučio predati javnosti „jere sudih, da stvar u sebi (istom da bi načinom ne lihala) ne more nego s koristi biti ljudem (takove bo te pisni u pridnje vrime iznaštene biše, i općahu se puku prikaživati samo na konac, da razlike druzih kriposti i pomanjkanja slišajući i gledajući, svaki sam sebe i život svoj umiti bude prociniti i srediti)."

Ova pjesnikova svrha slabo je istaknuta i izvedena u tom dramatiću od 1035 veraza, podieljenom u 3 skazanja s prologom.

U iskladu (prologu) govori pjesnik publici, neka paze, kako će se kći bana Vlaška, robinja Turskih gusara, naći u velikoj biedi, iz koje će ju izbaviti njezin obožavatelj Derenčin.

U prvom skazanju govori Derenčin svome slugi Matijašu, da su evo hvala bogu napokon ipak našli Vlaškovu kćer u Dubrovniku, gdje ju gusari prodaju, i naredjuje istomu Matijašu, da tim gusarom plati što za robinju pitaju, i da s njimi ugovori, neka se pričine kao da za Derenčina ne znaju, kad dodje da robinju vidi.

U drugom skazanju nariče robinja tužno nad svojom nesrećom; Derenčin dodje i pita ju za njezine zgode. Robinja, držeći Derenčina za kakova trgovca, pripovieda: otac mi bijaše hrvatski ban Vlaško, kojega ugarski kralj postavi, da vojuje u Biogradu proti Turkom. Tu se odlikovaše iznad svih junaka, dok ga jednom Turci iz busije ubiše. Ugarski kralj darova na to mojoj materi velika imanja oko Dunava, Save i Drave, gdje boravljah u lasti i izobilju, prema kojemu sam sada toliko tužna. Derenčin ju pita, koji bijahu oni mladići, za koje mu govoraše, da se toliko za njenu ljubav otimahu; neka mu ih ime-

nuje, da će ju iskupiti i kući odvesti. Robinja mu radostno pripovieda, koja ga nagrada čeka od ugarskoga kralja, ako to učini, i ispovjedi mu, da se za njenu ljubav ponajviše otimaše mladi Derenčin, unuk slavnoga bana Derenčina, pak da ju još sada boli, što je njegovo toliko žestoko nastojanje hladno odbijala; nu, premislivši se malo, mnije da je ipak pravo učinila, jer da ju je Derenčin i zbilja bio tako žestoko ljubio, kako se kazivaše, on ne bi dotlje mirovao, dok ju ne bi našao, i iz nevolje njezine oslobodio. Derenčin joj odvraća, da sada razumije za što ju je nesreća snašla, to nije nego kazna, što bijaše proti svojim snubiocem tako ohola i priezirna; i obećaje joj da će ju izbaviti i kući dovesti, ako mu obeća, da će toga Derenčina uzeti za muža. Robinja veseljem na to pristaje, jer je Derenčina doista ljubila, samo mu se nije htjela očitovati, ali bi ga bila sigurno uzela, da ju je bio u kralja prosio. Derenčin na to rasputi robinji ruke i odoše u obližu dubrovačku kuću da se oporave.

U trećem skazanju ide Mara pozivati svatove, a Pera i Anica ju pitaju za goste Derenčina i robinju, koji se kod njenih gospodara nastaniše. Iza kratkoga trzmanja, da nema vremena, pripovieda Mara svojim družicam, kako se poslije večere postavio Derenčin pred robinju, i milujući ju zapitao, da li bi poznala Derenčina, kad bi ga vidjela; može bit ga je nevolja toliko promienila, da ga ne bi već poznala, jer da je i on Derenčinu nekoč posvema sličan bio, pa ga evo tuga preobrazila, da ga već ni rodjena majka prepoznala ne bi. Robinja upilji u nj oči, i prepoznavši ga, ne može ni rieči izustiti, a Derenčin

Toliko ju toli, i moli, i umi,
da mu se umoli, i boli razumi.
I jutrom vesela s odra se podiže,
sa cvita jak pčela, gdi no med uzliže.

Anica. Pero, da ližije imaš li tu dosta,
ka bileg odmije, na odru ki osta?

Pera. Rugaš se? do volje, po boga, smim reći,
da brava zakolje, ne bi ostal veći.

Mara. Brže bo Turci ti brez zubi svi bihu,
cić toga tržiti sitan kruh ne htihu.

Ovdje se predpostavlja da su svatovi svršeni. Dubrovački knez, jedan vlastelin, Derenčin i robinja dodju na pozorište. Vlastelin govori Derenčinu i robinji, kako je od vajkada običaj u Dubrovniku, vriednim se gostom radovati i darivati ih, s toga i njim evo tako čine jer

da je uspomena na djeda robinjina Majera Blaža jošte svim Dubrovčanom u pameti, odkako je Turke iz Pulja protjerao, a osim toga se jasno na robinji vidi, da je kći plemenitoga i slavnoga bana Vlaška: neka dakle primu darove, koje im evo knez donosi. Knez se ispričava što su ti darovi i pomoć Dubrovčana tako ne znatni, nu Derenčin odbija takovu opasku, radujući se tolikomu odlikovanju.

Dramatične vriednosti po današnjih načelih nemamo u robinji dakako podnipošto tražiti, nego joj se veselimo kao prvomu početku hrvatske narodne drame, kojoj fali doduže i dramatska dikcija; ta je zamienjena do nevolje rastegnutim praznim jadovanjem, koje više proste nego priproste šale Anice, Pere i Marice slabo ublažuju. Uz sve to ipak veseljem pozdravljamo prvu dramu, u kojoj se početkom 16 vieka barem spominju hrvatski junaci a žalimo što dugo poslije u historiji hrvatske drame ne nalazimo takovu liepu nastojanju traga.

Iz same posvete Lucićeve Paladiniću se jasno razabire, da ta robinja bijaše svojom kompozicijom i sadržajem posvema osamljeno djelo na Hvaru, a jedva istom početkom 17 stoljeća nalazimo na Hvaru dramu koja je svjetskoga sadržaja. To je Gazarovićeva, onoga istoga od kojega imamo ona tri prikazanja „Ljubica, pastirsko razgovaranje, s time nikoliko prigovaranji ljuvenih, ke složi za meusridke Murata gusara morskoga, koji se mogu meu svakim činom i ovdi prikazati, sa nekoliko ostalih pisan ljuvenih, plačnih i veselih; in Venecia per Evangelista Deuchino 1623.“

Od istoga Gazarovića spominje Kukuljević u svojoj bibliografiji i dramu „Murat Gusar morski“, štampanu iste godine 1623 u Mlecih, a Jagić mi je imao dobrotu kazati, da se taj Murat nalazi u muzejskoj biblioteci te da se je njome nekoč služio, nu po što se ne brigom prošaste vlade ta biblioteka posvema zapustila, nijesam te drame više u njoj mogao naći. U negdašnjoj Kukuljevićevoj, sada akademičkoj biblioteci ima Gazarovićeva „Ljubica i t. d.“. Ta knjižica broji 143 strane, ali od tih strana veoma njih malo u istinu spada Ljubici, nego su u toj knjižici neredom povezani odlomci iz Ljubice i onoga Murata morskoga gusara. Iza naslovnoga lista dolazi posveta Gararovićeva Dubrovčanom, koji da su „čast, kruna, i dika jazika našega“. Poslije te posvete dolazi list sa slikom Gazarovića pod kojom stoji čudan podpis:

Dokle' obajde svit saj žaba u okolo,
a mrav popije Dunaj i more oholo,
dotle će živiti glas stana ovoga,
s kripošću na sviti ufan sam u Boga.

Za tim imaju samo četiri lista (st. 17—24) iz Ljubice, a što sliedi na stranah 25—120, to je očito odlomak iz Murata. Poslije toga odlomka sliedi opet nova paginacija str. 97—143, a na tih stranah se nalazi „ono nikoliko prigovaranja ljuvenih, ke složi za meusridke Murata gusara morskoga, koje se mogu meu svakim činom i ovdi prikazati, sa nikoliko ostalih pisan ljuvenih, plačnih, i veselih“. Smisao tomu dugačkomu a ipak prekratkomu naslovu mislim, jest taj. Gazarović je prije Ljubice spjevao svoga Murata, koji je imao 5 čina, pak je pjesnik za odmor medju svakim činom i za svršetak sastavio neka embolima, meusridke, koji su tako obćenita sadržaja, da se promjenom osoba, koje u njih dolaze, mogu i medju akti te na svršetku Ljubice pjevati. Pozivlju se na ime u tih meusridcih ljubovnici na milovanje a pošljednji je obćenita pjesma uz vino, pak je pjesnik te meusridke uzeo iz Murata i u Ljubicu promjenom naslovnih imena. Ako je i Murat štampan g. 1623, mora da je barem još o novoj godini bio u rukopisu, jer je ovim danom označena posveta Ljubice, Murat mora da je starije, književnikom hrvatskim već poznato djelo, kad iz njega pjesnik u Ljubici vadi te meusridke.

Ko bude sretniji od mene te naidje na podpune eksemplare ovih dviu drama, dopriniet će historiji drame veoma znamenit i zanimljiv dopunjak. Po odlomcih, koji meni bijahu pri ruci, jasno se razabire, da i jedna i druga spadaju na vrst pastirskih dubrovačkih igara, kako nas na to osim sadržaja i sam naslov Ljubice „pastirsko razgovaranje“ upućuje. Ipak su i Murat i Ljubica u toj vrsti mnogo različiti od dubrovačkih pastirskih drama; u dubrovačkih igrah nam se prikazuje ljubav pastira i vila satirički, pak je i čin njihov prema satiri karakterističan skoro nepreglednom komplikacijom, dočim je kod Gazarovića kompozicija jednostavnija, a prikazuje nam se u tih igrah ljubav posvema ozbiljnim stilom, do što su amo tamo umiešane neke komične epizode. Čini se da u njih nema niti onih vrhunaravnih prikaza vilinskih, satirskih, i božanskih, kojih su dubrovačke igre pune. I u samih imenih, koja dolaze kod Gazarovića, nalazi se velika razlika prema dubrovačkim igram; mjesto stereotipnih idilskih Ljubmira, Ljubdraga, Radata, Radmila, nalazimo kod Gazarovića starca Dobrovolju, Keka, Kodaka, Slavogošću vilu, Cvitka pastira, Murata, Ružu, Bogdana i t. d.

Od sadržaja Ljubice razabire se iz našega odlomka ovoliko. Mladi Ljubdrag ljubi vilu Ljubicu, a pomaže ga u tom poslu Jelina, žena pastira Cvitka. U ovu se Jelinu zaljubi mletački trgovac Kodak, ko-

jega nam prikazuje pjesnik komična sa svoga makaronskoga govora, u kojem mieša talijanski i hrvatski n. pr.

Dobro dano mia speranza,
dojdi ovde ti diro ča,
scolta moje drag pastiro,
presto ogni cosa diro,
non son miga un forfante
son Bnetaško marcadante.

Više toga doznajemo o sadržaju Murata, od kojega imamo veći odlomak. Ovdje Murat gusar zarobi Cvitka i njegovu dragu Ružu, i vodi ih preko mora. Nastane silna bura i baci najprije Cvitka na otok Vis, gdje ga neki pastir ljubezno u svoju kuću primi. U toga pastira je liepa kći Stanka, koja se u Cvitka zaljubi, a ne mari za Bogdana, koji ju već davno obožava, akoprem ju prijateljica njezina Žuva srčano moli, neka mu svoju ljubav prikaže. Poslije toga dobrodi na Vis i gusar Murat s Ružom i sa svojom družbom Alijom, Kurtom i Ćeserom. Murat se je na čudo svoje družbe zaljubio u Ružu, ali ova ne mari za njega, sve misli joj misle na ljubljenoga Cvitka.

Toliko doznajemo o tih Gazarovićevih igrah. To je prema njihovoj vriednosti u historiji drame malo, ali je dosta, da nas uvjeri, kako je hvarska drama još i u 17 vieku različita od dubrovačke, akoprem sam pjesnik svoje proizvode posvećuje Dubrovčanom.

Predjimo dakle na pozorište, na kojem se prikazuje Lucićeva Robinja i kojemu Gazarović svoje igre posvećuje.

II.

Dubrovačka drama 16 vieka.

1. Dubrovačka prikazanja.

Za čudo je kako nam je malo dubrovačkih prikazanja, prema broju njihovih drama ostalih vrsti sačuvano. Ako uzmemo na um, koliko bijaše po Dubrovniku crkava i manistira, ne ćemo pofaliti tvrdeći, da ih je sigurno bilo veoma mnogo, ali da pred nastalom svjetskom dramom šestnaestoga vieka ostaše zaboravljene. Toliko nam se ipak od tih prikazanja sačuvalo, da vidimo, kako je i u Dubrovniku, kao i po svih drugih krajevih Evrope, drama započela s crkvenom.

Imamo doduše jedan stariji komad, koji dojakošnji historici jednoglasno spominju kao prvu dubrovačku dramu, to je tako zvani „drama pirni" Gjore Držića. Nu dojakošnji historici bijahu o naravi toga komada posvema zlo upućeni, i ne samo da nije ni iz daleka sličan Guarinijevu pastor fido, kako Apendini piše, nego se u obće ne može za nikakovu dramu uzeti. U 262 dvanaesterca nam se pripovieda, kako boginja Palada od Junone dobije dozvolu, da smije udružiti brakom dvoje ljubećih se. Po što im je i Apolon sreću prorokovao, nagovori Palada Veneru, ova Kupida, te je uzeo strielicu ljuvenu i ranio najprije ljubovnika, za tiem ljubovcu, koji se, osjećajući tako ljubav, uzmu, a Palada i Jupiter ih blagosivlju, i to ovaj pošljednji latinski:

Vivite felices castique capidinis ambo
exercete diu dulcia bella simul,
et videat tota vas ludere nocte lucerna,
donec vas faciet curva senecta graves.

I Apolonovo proročanstvo, da će taj brak sretan biti, sastavljeno je u latinskom distihu, a nadpisi nad pojedinimi govori su talijanski. Ovakova sadržaja pjesmu, ne možemo podnipošto krstiti d r a m a pirni, i stoji tom kompozicijom tako osamljena medj dubrovačkimi dramami, da se sigurno nije prikazivala. Mislio sam odprije, da nadpis zadarskoga rukopisa nad njom „interlocutorij" naznačuje vrst naše pjesme, pak je u tom smislu taj nadpis i u zagrebačkom izdanju Držića štam-

pan, nu te se misli kanih odkako na jednom dubrovačkom rukopisu Kanavelića nadjoh opasku „interlocutori aliti oni koji govore u ovoj tragediji.“

Počnimo dakle s najstarijom dubrovačkom dramom, koja je crkvena, a prvi joj pjesnik pustinjak Mavro Vetranić Čavčić (1482 do 1576). Od njega imamo

1. Uskrsnuće Isukrstovo.

(Rukopisi: 1) akademički br. 538 uskrsnuće Isukrstovo. Prikazanje složeno po D. Mavru Vetrani Čavčiću Dubrovčaninu, kaludjeru i opatu Melitenskomu. Ima ga u njem istom prva 202 verza. 2) akademički br. 779 a di 3 gliuglio 1571 in Rag. Komedia od uskrsnuća Isukrstova. Ciela. One godinje je valja da rukopis pisan. 3) akademički br. 349 ima ga istom pet listića, koji su krivo povezani i imali bi ovako sliediti 3, 1, 2, 5, 4. 4) fratarske knjižnice u Dubrovniku br. 193, 31. Uskrsnuće Isukrstovo po D. Mavru Vetrani Čavčiću opatu Melitenskomu.)

Paklenski dusi Vitorog, Krivorilo, Čemernik, Smrdilo i Gadni duh draže Cerbera neka laje, i spremaju se na odpor pred vitezom Isusom, koji dolazi tolikom snagom, da sve kamenje rsti. Kad već ne mogoše dusi Isusa prietnjami zaustaviti, nego im se grozi, da će im razbiti vrata, moli ga jedan neka pričeka, da jave paklenskomu kralju njegov dolazak:

Neka kralj skupi zbor, u dvoru gdi stoji,
da se da odgovor, kako se pristoji;
zač se mi vladamo razumno i naš zbor,
i tacim ne damo uljesti u naš dvor,
ni take prilike u vrata primiti,
bez krvi velike, za to nam ne priti.

Kralj paklenski dodje sam glavom, da vidi kaki je to vitez i grozi se Isusu, neka čita što stoji na paklenskih vratih upisano. (To su po ak. ruk. oni početni verzi 3 Dantova pjevanja: Per me si va nella cità dolente i t. d.) Isus ne pazi na tu prietnju, nego razbije vrata i unišavši u pakao zove Adama neka ga ne bude sram, nego neka izadje pred njega, da mu je svojom krvi odkupio griehe. Adam moli najprije za blagoslov, ovako se boji u nebo poći

Zač mi će vajmeh rit, Adame zlotvore,
kako smje gori prit u nebeske dvore,

na što ga Isus blagosivlje. Tako se sve to opetuje s Evom, Noeom, Abramom, Izakom, Jakobom, Mojsijom, Davidom, Šimunom prorokom, i s mladenci. Ovim pošljednjim meću angjeli po nalogu Isu-

sovu vience na glave, na što mladenci pjevaju Isusu hvalospjev u osmercih, četiri u strofi, srokovi 1, 3; 2, 4. Poslije toga moli još i lupež od Isusa blagoslov, jer kad bi bez ovoga u nebo došao, rekli bi mu gori

Nije za te ovi stan, ni ovi dvor sveti,
krvi si vas opran, lupežu prokleti,
za toj se svak čudi, od družbe od ove,
za što se zatrudi u vječne dvorove,
ter se si pokunjio, i stojiš tu muče?
Je da si odlučio, pokrasti nam ključe?
Er ti obraz kaže, lupežkom da vlasti
dvorove ti naše došao si pokrasti,
kako si ti krao, na svieti kad si bil,
gdi s' mnoge ti pokrao i pravu krv prolil.

Isus dieli i lupežu blagoslov, pa izvodi svete oce iz pakla u nebo. Kralj paklenski zove boga u pomoć proti Isusu, jer mu evo okra cieli pakao, koji je sam bog stvorio i stavio ga u njem za kralja, pak bi velika šteta po sviet bila, kad bi takav čin dopustio; sviet se ne bi pakla strašio. Na to prvi, a za ovim drugi angjeo gledajući u nebo moli boga, da Isusu dosudi pravo, jer je svojom mukom i smrću, koje se na široko pripovieda, ove oce odkupio i oslobodio. Na ovu molbu angjela suvršuje Isus prikazanje:

Sliedi me, ko je moj, ter sa mnom hod gori,
viečni raj i pokoj, er mu se otvori.
Blažene dušice hodite vi k meni
iz viečne tužice u pokoj blaženi.

I ovo prikazanje čuva još uviek kao i sve ostale crkvene drame osobitosti nevjerovatne kompozicije, svrhu naučnu a ne ljepotu; čuva kao i ostala hvarska prikazanja posvema praznu dikiciju; ipak je prema hvarskim nešto punija, i čini mi se prema hvarskim u razmierju, kao djelo čovjeka u djetinskoj dobi umjetnosti, prema djelu kojega djeteta. Ima ga 1000 dvanaesteraca s dvostrukim srokom, koje mjerilo ostaje za dugo jedino u dubrovačkoj drami.

2. Čista Suzana.

(Rukopisi: 1) akad. br. 538. Suzana čista. prikazanje. colleg. Ragus. S. J. 1759. Dao ga je neko, po mom sudu onaj isti Restić, koji i posvetilste Abramovo, izd. Zagr. VII, prepisati iz dvaju rukopisa, pridodavši iz podpunijega ispravke s kraja. Taj isti neko, ili po mom sudu Restić, spominje na istom rukopisu „ko je tvorac, i spjevalac ovoga prikazanja nije mi bilo naći; nu tvrdo sumnjim, da je D. Mavro Vetrani Čavčić kaludjer i opat melitenski, ki priminu god. gosp. 1576, radi er mni mi se vidjeti va njegov način u složenju. Samo me istom

smeta koja god talijanska rieč umetnuta; ali za sve er u komu god njegovu pismu tega se ne susreta, susreta se u inieh; a budući on živio deri do pristarosti slovinske pjesni slagajući, nije čudit se, da je kad god što god i promjene učinio, na vlaš za ugoditi puku dubrovačkomu, njeciem inostraniem riečim običnu". 2) Frat. bib. dubr. br. 193. 31 Suzuna čista. prikazanje. I na ovom prepisalac istom nagadja, da je Vetranićevo djelo.)

Iz prologa se vidi, da je ta Suzana na polju prikazivana:

O vlasteli i vladike
i ostali dragi puče,
molimo vas stante muče
da u polju nie čut vike.

Ostaloga prikazanja ima 1285 dvanaesteraca, a pripovieda nam se u njem poznata stvar, kako se Iliaku i Izaku pohtjelo Suzane, pak su pošli u njezin vrt, u kojem se baš sprema da se okupa. U vrtu ju mame miljem, a ne uspjevši tako, počnu ju loviti, da na viku doletješe dvorani, koji na zapovied starih tih sudaca Suzanu ulove, jer da ju zatekoše u bludu. U drugom i trećem skazanju vode Suzanu pred sud, gdje ju parac Imanuel uzaludo kuša braniti i već su požudni starci do toga uspjeli, da ju kamenuju, kad dodje Danio te rastavljene pope pita prvoga gdje je vidio Suzanu u bludu, pak onda drugoga; prvi veli pod česvinom, drugi pod trisljom, i tim se njihova laž dokazala, pak mjesto Suzane vode u četvrtom skazanju pope Izaka i Iliaka na stratište, da ih kamenuju.

Ne obična duljina praznih govora, ali pisanih lahkim verzom i liepo hrvatski, opominju nas doista toliko na Vetranića, da ne ćemo pofaliti, ako si njega pomislimo sastaviteljem Suzane. Nekoliko talijanskih rieči nalazi se i u drugih njegovih spisih. U ostalom vriedi za ovo njegovo prikazanje ono isto što i kod Isukrstova uskrsnuća rekosmo.

3. Posvetilište Abramovo.

(Izvori: 1) akad. rukps. br. 538 ima jedan komad, koji nije iz Vetranićeva nego iz Marina Držića Abrama uzet. 2) frat. bibl. dubr. 309. 57. Posvetilište Abramovo, prikazanje složeno po Dmu. Mavru Vetrani Čavčiću kaludjeru i opatu melitenskomu. Dubrovčaninu. 3) frat. bibl. dubr. br. 193. 31. bez nadpisa. 4) Zagrebačko izdanje god. 1847, kojemu služaše rukopis sastavljen kao i onaj Suzane od a) s nadpisom, komedia i prikazanje od Abrahama i b) štenje Abramovo. Vidi str. 169 zagreb. izdanja, gdje nam se veli, da stariji rukopis a) nema diobe u skazanja i govore. Kod hvarskih prikazanja vidjesmo

da se čine starija, koja nemaju diobe, tako da bismo mogli reći da ju početkom 16 vieka u obće ne poznavahu. To je medjutim malenkost kao i ta da ovdje već drugi put, i to na najstarijem rukopisu uz prikazanje čitamo naslov ‚komedija‘.)

Posvetilište Abramovo ističe se daleko iznad svih dosadanjih prikazanja svojom vriednošću. Tu nije pjesniku ostala jedina briga, da povjest svetoga pisma na prosto dialogiše, nego se oko čina posvetilišta liepo redaju izraženi karakteri prezabrinute ljubeće majke Sare, ponizna, mirna, poslušna sluge božjega Abrama, za tiem liepe slike kućnoga života, i primjeri šale pastirâ i družinčadi. Glavna tendencija dakako ostaje i tu još uviek nauka, kako boga treba bud u čem slušati, ali nam je ipak pjesnik, može biti i nehotice, tako znamenito istaknuo bol majke, nad odlaskom Izakovim u noći, da pred ovom slikom zaboravljamo na nenaravni zahtjev i riešenje Izakove smrti. Sara doduše ne zna, da otac sina vodi na žrtvovanje; Abraham joj je to zatajio; ali pjesnik je tako liepo istaknuo slutnje Sarine, da joj muž nije sinka na dobro u noći na prečac odveo od kuće, da joj je strah dostatno obrazložen. Dakako da žrtvovanje Izakovo u nikoju drugu svrhu, nego da se pokaže Abramova poslušnost bogu, nije za tragediju shodan predmet, po što se od nje traži, da sve što se zbiva bude ljudskomu shvaćanju pravednosti dohvatno, i da nam se ne prikazuju čini, koji ne bude sažalost, nego grozu; ali ja gornju pohvalu naše drame ne rekoh nego uzevši ju kao „prikazanje“ prema dojakošnjim takovim svetim dramam. Hvaljena Vetranićeva krasota jezika i lahkoća verza, ističe se ovdje mnogo sjajnije nego u Uskrsnuću i Suzani; dakako samo u koliko dosadni dvanaesterac dopušta lahkoću versifikacije. U dikciji ima nekoliko veoma liepih karakterističnih mjesta, ali je u cielosti još uviek retorička silno otegnuta deklamacija bez odličnih misli i pjesničkih prispodoba ili fraza.

U prvom skazanju naredjuje bog Abramu, da mu ima žrtvovati Izaka. Abram je spreman božu volju ispuniti, i dozivlje Saru, da mu donese maher i probudi Izaka, jer da ide s njim u goru. Sara se prepane, što joj Izaka hoće u tamnoj noći u goru voditi, i odgovara Abrama od toga, nu napokon se ipak skloni, videći da drugčije ne ide.

Naivna je opaska Abramova u tom sprećkanju od 330 dvanaesteraca, kako govoreći sam predugačke govore veli Sari 313 sl:

Pomuči, nebore, nije li ti dano znat,
da ništa nije gore, neg mnogo rieči dat.
Ne znaš li što veli razumni mužki sud:
tko mnogo dedeli, da je lud i prilud.

Nasuprot je opet vjerno karakterisana majčina briga i ljubav, gdje no Sara napokon pristaje neka vodi Izaka, ali mu ga preporučuje 212 sl.

Ne zna li, vajmeh, svak, Abrame dragi moj,
za djecu da nije mrak, razmi dom i pokoj,
a on je naplašit i tanke naravi,
može ga prestrašit jedan lis na travi.
Sien malu kad vidi po mraku najliše,
povene i blidi i od straha uzdiše.
Takodjer trepti vas moj sinak ljuveni,
i ostine kako mraz i mosur ledeni,
ter me boli duša, ter velmi tugujem,
gdje kako grmuša strepti pred kragujem.
Nu u ovu nevolju pokli me neć čuti,
vodi ga na volju i s njim se uputi.
Čuvaj ga i bljudi, molim te za svu moć,
ne daj mu nikudi od tebe dalek poć;
da mi se ne stravi, da se ne pripade
u pustoj dubravi, ako mi gdie zajde.
Srce mi lje dava, da ne će dobro bit,
ter me trud skončava i čemer jadovit.

Sara naredjuje Kujači, što sve na put ima spremiti Abramu, pri čem se opet Vetranić nalazi u svom elementu t. j. izbrajanju: kravaja, bilih pogača, privarenih jaja, sitnieh kolača, dvie krifne smokava, ogročić suhava, krušaka, jabuka, oraha, liešnika, glavatoga luka, miešić mlika, pečeno pleće, priesnaca, sirenja, sira, masaoca, grude, u medu repe, i bucat rujnoga vina.

Oproštaj Izakov s majkom i s djevojkama veoma je ljubezno i čuvstveno, i za čudo liepo kratko opjevan. Djevojke Kujača i Gojsava mole Izaka, neka im ne zaboravi donieti iz gore cvieća, a majka mu medj ostalim govori liepe rieči, koje opominju na narodne pjesme 393 sl:

Svudi bog s tobom bio, o dragi sinko moj,
i angjeo te provodio, kud stupa stupaj tvoj;
božja te desnica od zlotvor branila,
i putem ružica svudier ti proctila.

U drugom skazanju tješe Saru djevojke Kujača, Gojsava, Grlica, Kamprela, i Marava, da ta gora, u koju Abram odvede Izaka nije tako strašna, pače da je to rajska gora u kojoj ima tolikih vrhunaravnih krasota, da bi svaka od njih bila za uviek u njoj ostala, kad se ne bi bila bojala prikora ljudi. Sara se uz sve to ne može utješiti.

Ovo opisivanje te rajske gore obsiže punih 940 dvanaesteraca, dakle skoro trećinu cieloga skazanja. Ne mogu pristati uz one, koji u tom opisivanju nalaze krasotu, jer se tu do neboga oteže opisivanje samih nemogućih, nevjerovatnih prikaza i stvari, koje dakako imaju simbolično naznačivati, da je ta gora već dugo odabrana za čudo, koje će se danas na njoj zbiti, nu upravo nam to fali, da taj simbol nije pjesnik zaodjenuo vjerovatnošću, pa nam tako mjesto svetosti postaje smiešan i dosadan čitati.

U trećem skazanju dodjoše putnici pod goru. Abram ode s Izakom, koji se iza kratka tugovanja radostan postavlja na žrtvenik, ali bog na pokon zadrža Abramovu ruku, i posla mu janje za žrtvu. Otac dodje sa sinom opet na podnožje gore, gdje ostala pratnja pripovieda, kako nije mogla spavati, čuvši na vrhu gore neki gromki glas i vidjevši čudnovatu svjetlost. Ciela družba sjede blagovat, i dodje jedan pastir moleći ih piti i jesti, što mu ovi rado daju, pače ga pozivlju neka k njim sjede; nu pastiru se je žuriti k stadu, koje bi mu već prije nekoliko dana vuci do kusa bili izjeli, da ne bude srećom pasa Fandaka i Tauza. Abraham ga moli, neka dakle uz put najavi Sari, da ih je vidio zdrave, i da će se večeras povratiti.

U četvrtom skazanju pastiru puče oputa, a on tu zgodu upotriebi, pa, kao da mu nije preša, legne spavati, i spava tako dugo, da se probudjen mnogo nad svojom lienošću ljuti. Podje dakle brzo k Sarinoj kući, u kojoj djevojke staricu tješe i umiruju, da će joj se Izak sigurno zdravo vratiti. Dakako da se Sara silno uzradovala, kad joj najaviše pastira i njegove dobre glasove o Izaku. Ovdje nam je pjesnik dalje toga pastira priličnom srećom orisao, kao priprosta šaljivdjiju te žedna i pohlepna zadirkivca. Rekavši na ime Sari viesti o Izaku nastavlja 2393:

> Drugi je, gospo glas: (ne moj ti žao biti)
> žedan sam, kako pas, daj mi se napiti.
> Tiekom sam sve tekao, nigdier se ne ustavih,
> da bih vam prije rekao, što sada opravih;
> ter pikat i pluće u meni sve gori,
> sunašce er vruće tvrdo mi domori.

Sigurno du u takovu karakteru toga pastira imamo tražiti uzrok onim malim nedošljednostim njegove tobožnje preše i sna, a takav nam se njegov karakter još zbližega riše u idućoj sceni, gdje vraća kujači kutao iz kojega se napio, pa ju popljeska po šiji i pita ju porugljivo, što je tako mekušasta. Djevojka se ljuto na njega otrese, a pastir se bogma da ne bi medj takovim svietom htio jedan dan bora-

viti, pa da mu ko tri dukata plati. 2421—2470. Kao ova scena tako su i nekoja mjesta u predidućem naricanju Sarinom za Izakom veoma liepa, a osobito nas opominju na narodno pjesničtvo naše 1920 i sl:

> O dragi moj sinče, dušica ljuvena,
> gizdavi jeljenče od luga zelena!
> Ko mi te uplaši i s majkom razdieli,
> što majku ne utaši, da grozno ne cvieli?
> Orle zlatoperi, kamo si poletil,
> što majci zaperi u srce jedan stril?
> Paune pozlatan, kud zadje po travi,
> jurve je treći dan, da majku ostavi.
> Moj sivi sokole, mitaru priliepi,
> što majci na pole srdašce prociepi?
> Kraguj‹e gizdavi, reci mi boga rad,
> u koj si dubravi loveći ostao sad?
> Ko mi će ljubiti tve lice pribilo.
> i tebe bljuditi, vazamši u krilo?

Peto skazanje opet počimlje novom raznolikosti. Kuna je u dvorištu poklala nekoliko pilića, nad čim se sva služinčad uzvrtila; nu Sara im nalaže da puste te misli, a da priprave sve za doček Abramov i Izakov. Ovi i zbilja zdravi dodju i sve se završuje velikim veseljem.

Ima Abramova posvetilišta 2662 dvanaesterca. Neke verze uzeo je Vetranić iz Belkarijeve „rappresentazione e festa d'Abram e d'Isaac suo figliulo“ ali je Vetranić ipak u Abramu čin znamenito raširio novimi scenami, tako da mu djelo ostaje originalno.

Drugi dubrovački pjesnik takovih prikazanja jest Vetranićev učenik Marin Držić (1520—1580.), od kojega imamo:

1. Posvetilište Abramovo.

(Rukopisi: 1) frat. bibl. dub. br. 87. 107; 2. akd. br. 538. Ovdje istom komad, koji mi se barem čini, da je Držićev, jer Vetranićev nije. 3) akd. br. 118 ali istom prvi akt i to u najnovije vrieme prepisan.)

Poznato je kako Držića obiediše, da je svojim posvetilištem Abramovim učinio plagiat na onom od svoga učitelja Vetranića, a poslije ćemo naći, koliko Držić ima posla s nekimi svojimi zavidnici, koje sigurno nijesu nego upravo ovi koritelji. Učitelj Vetranić brani svoga učenika od takove potvore. Nijesam u Dubrovniku dospio, da izbližega prispodobim ova prikazanja, a ovaj komad što ga u Zagrebu imamo nije tomu dostatan. Koliko sam na brzu ruku opazio, uzeo je

Držić do ista ciele verze i prizore od Vetranića, i samo je premetnuo scene pak mnogo prikratio govore. Valja da to bijaše prvi pokus tog inače najoriginalnijeg pjesnika komedija, pak se nije usudio stupiti na slobodne noge. U ostalom je sva ta razmirica novi dokaz vrstnoće Vetranićeva Abrama.

2. Porodjenje Isusovo.

(Rukopisi: 1) frat. bib. dub br. 128. 16. Prikazanje od porodjenja Jezusova složeno po Marinu Držiću Dubrovčaninu koji preminu oko g. g. 1580. 2) frat. bib. dub. br. 193. 31. Prikazanje od porodjenja Jezusova složeno po Marinu Držiću.)

Rasporedao nam je pjesnik svoj čin tako, da pastiri glasom i svjetlošću nebeskom u noći smeteni polaze u Betlehem pozdraviti i darivati Isusa. Ti razgovori pastirski u 1440 dvanaesteraca puni su idilične usrdnosti, a po sadržaju njihovu jasno spoznajemo Držića pjesnika pastirskih igara. Iz predgovora se vidi da je to prikazanje kao i Vetranićeva Suzana u polju narodu prikazivana, a kad uz sadržaj njegov uzmemo na um krasan pjesnikov jezik, možemo biti sigurni, da bi ovo prikazanje i danas narod silno osvojilo. Evo mu sadržaja, iscrpena kao onaj Marulićeva razgovora medj dušom i tielom.

„Pridgovor."

Neka sav „puk u poljani" stoji muče te sluša, kako će se evo Isus roditi.

„Sada ovdi izlazi Josef i za njim gospa i govori."

Gospa. Da ne može dalje jer joj je roditi.

Josef. Sve ću ti prirediti.

„Maria porodi i govori."

Gosp. Neka joj bog bude u pomoći, jer nema povoja ni pelena, i stidi se djevica djetetu priklonit „sisicu".

Josef. Prizivlje pomoć od boga za Jezusa naga, dočim i zvieri imaju špilje.

„Sad dohodi angjeo i govori pastirom."

Ne strašite se već podjite u Betlem.

„Odjeli se angjo i druzi angjeli na gori začeše ovu pjesan."

Slavospjev Isusu i poziv pastirom, da pozdrave Isusa.

„Radmio pastjer prvi govori Vukosavu."

Da li su to „vile" iz dubrave, koje tako sladko govore, i učiniše, da je sva narav zapanjena, te u nebo gledaju i voli i psi.

„Vukas Radmilu odgovara."

Nijesu vile ni hudi noćnici, nego je nešto iz samoga neba. Neka ko podje pozvati sve seljane, da im propoviedaju, što su to vidjeli i čuli. Nu nude Pribate, bi li ti znao reći, što to vidjesmo i čusmo.

„Pribat govori."

Nijesu vile nego iz nebesa angjeli. Sva narav je obogatila (dugačko nabrajanje) i sva narav kliče, da se rodio bog, i pozivlje nas, da mu se svi podjemo pokloniti. Tako ja sudim, nude, druže, sad je na tebi.

„Milješ govori."

Prije dva dana zamakla mu junica u šumu. Tražio ju dva dana, i zaspao u šumi, te u strahu prizivao boga, da mu pošalje slavica, koji će ga čuvati. Slavulj zbilja dodje, zovnu ga imenom i reče, neka ode, za što će pod to drvo sada vila doći. I zbilja se nebo ražari, i vila dodje, te posvema zastrašena reče, neka se ne plaši, jer da ona samo čeka druge vile, da naberu cvieća za djevicu, koja će roditi boga. Po što se i zbilja iz neba čulo, da je rodila, podjimo u Betlehem pozdravit ga, nu da čujemo Uglješu.

„Uglješa govori."

Da je prije nekoliko dana nazrio pri kladencu krasnu vilu, ponudio joj se za roba, nu ona mu odbila i naučila ga, da će djevica poroditi slavni porod, za to ajdmo u Betlem, da mu se poklonimo.

„Vukas odgovara."

Hvali Uglješu kao veoma razborna, nu pita Grubišu, što se to zagledao u zemlju, neka reče svoje misli.

„Grubiša govori."

Ajdemo u Betlem, ne bojmo se za stada, ne plašimo se noći, jer se sve nebo žari. Znat ćemo put, jer poć ćemo za onom zviezdom.

„Kresoje."

Ne cknimo, nego ajde na put, ali kakove ćemo dare poniet.

„Pribat."

Daj ti reci kakove.

„Kresoje."

Pošljimo Šišmana da od Marije i strine Marave donese: konjestrić jaja, grivnu smokava, dva kravajca, piplicu, tikvicu, masoca, dvoje lakti postava mekoga kostrača, oboje bisake pune svake prateže, kostreti, vunice, kalamanak, pelene, povoj, sirca, grude, dva kabljića mlieka, kozlića, janje.

„Uglješa."

Posvema dobro, teci Šišmane.

„Šišman."

Tečem, ali me čekajte, jer volim umrieti nego ne poći s vami.
„Kresoje.“
Teci, ne boj se, čekat ćemo te.
„Odi se dieli Šišman i dohodi Marave na kuću i kucajući govori.“
Ustaj ako spavaš.
„Marava odgovara.“
Ko je?
„Šišman.“
Tvoj brat, otvori, čut ćeš dobre glase.
„Ustaje Marava, vrata otvara i govori.“
Vaj, što je?
„Šišman.“
Djevica je rodila, spremaj brže dare.
„Marava.“
Joj nema maje doma, već su 2 dana što je otišla na pir, kako ću te ja opraviti?
„Šišman.“
Daj, daj, ti si veoma vješta i mudra glava.
„Marava.“
Taki ću, i ja bi s tobom pošla, ma sam žena, a vani je noć. Nu čim svane danica, mi ćemo sve seljanke doći, da ga povijemo.
„Šišman.“
Hvala ti, dobra si, s bogom.
„Marava.“
Pozdravi mi družbu.
„Šišman.“
Pozdravit ću.
„Odieli se Šišman od Marave, idući putem druzijem nahodi jednu Sibilu sjedeći na putu i poče joj govoriti.“
Što radiš tuj sama daleko od kladenac i dubravâ? Rada bih bio tvoj rob.
„Sibila.“
Ne trebam družbe, za što sam združena s božjom ljubavi. Poteci k družbi, i reci, neka se odmah spreme u Betlem, kamo i kraljevi sliedeći zviezdu dolaze, da cjeluju „pribitak“.
„Šišman.“
Hvala ti na nauku.
„Odieli se Šišman od nje i dohodi k družini i govori.“
Sreća vam.

„Pribat odgovara.“

Jesi li sve opravio?

„Šišman.“

Pripovieda sve kako znamo. Ajdemo!

„Krasoje mu odgovara.“

Hvala ti, ajde da zasviramo i zapjevamo.

„Uglješa.“

Ne pjevajmo prikorno, nego ja ću začet.

„Ovdi se pastiri odpraviše s darovim put svete gospoje pjevajući ovu pjesan s mješnicam i sviralmi.“

Neka čuje sva narav, da se rodio Isus.

„Dogjoše Pastieri u Betlem prid gospu, Šišman govori.“

Nabraja što sve nose i moli da ne prezre te dare.

„Gospa odgovara pastierom.“

Zahvaljuje im i dopušta da ljube diete, koje će im jednom čuvat i množit stada.

„Kresoje odgovara.“

Molimo te za blagoslov, koji će nam očuvati na samo ostavljena stada.

„Gospa.“

Blagosivlje im pojedince, nabrajajući cielo gospodarstvo.

„Pokloniše pastiri glave, Maria pogleda k nebu i govori.“

Moli boga i svetoga duha, da obistini njen blagoslov.

„Odieliše se pastiri od gospe, sad izlazi jedan Remeta u prilici jednoga proroka i govori pastjerom.“

Pripovieda im sve muke Isukrstove i njegovo uskrsnuće.

I to je, žali bože, sve što nam se je od dubrovačkih prikazanja sačuvalo. U živahnom natjecanju dramatskih pjesnika 16 vieka nema im više ni spomena, a niti poslije toga šestnaestoga vieka. Dolaze nam do duše u sedamnaestom i 18 vieku još pet drama, u kojih je crpen predmet iz svetih knjiga, nu to nijesu više prikazanja, namienjena da se prikažu puku, nego su istom anagnostičke drame, t. j. istom su čitanju spisane. Te su:

1. Ježuvite Gučetića Ivana: Leon filozof. Za pjesnika znamo, da je umro god. 1667, a sastat ćemo se s njime još i kod ozbiljne svjetske drame Dubrovčana. Njegova upitna drama sačuvala nam se u rukopisu bibl. frat. dub. br. 129. 19. „Leon filozof. tragedia, koju je u jezik latin. učinio i prikazao u seminariu rimskom mnogo poštovani otac Giambatista Giattini od družbe Isusove, bogoslovac i filozof, a

istomačio iz Latina u dubrovački jezik gospodin Givo Jera Gučetića vlastelin Dubrovački.“

Posvećuje prievod, latinskom posvetnicom, talijanskomu pjesniku originala, svojemu učitelju. Kaže u istoj, da se tako vjerno držao originala, da je volio silu učiniti jeziku „ilirskomu“, nego za dlaku od istoga odstupiti. Datum Ragusii kalendis Novembribus 1651.

Za tom posvetom dolazi „istoria, iz koje se tragedija izvadila“ koju evo ispisah. „Bazilio Bugarin, carigradski cesar, dva je sina imao: Leona starijega, a mladjega Konstantina. Konstantin je mladjahan umro. Leon Teofanu, aliti Teofaniju, za svoju je dragu uzeo, koju cieća sveta života, koji je provodila, medju svete broji grčke menalogia.

„Drag bijaše u to brieme Baziliju, Teodoro Santabareno (drugi ga Santabarenom zovu) biskup, ali kriući poluvjernik, manikeo, vilenik, i čarac najhugji, Fotia poluvjernika, aliti eretika branitelj, koji svojim čarim i lažami toliko je mogao prid Baziliom, priprodavajući se njemu himbenom dobrotom za sveta čovjeka, da je on vjerovao. Bivši ga tako Teodoro privario, da Konstantin sin svoj davno ukopan po molitvam Teodoroviem ima uskrsnuti, paka dvaš mu se činilo vigjeti čarim vilenika zasliepljenu, da sina svoga gleda, i da ga grli živa. Ovi, videći, da ga Leon pogrdiva, i da malu cienu od njega drži, još da se svud tuži na njega i na njegove laži i čari, tako ga je htio pogubiti. Do mu je najprije razumjeti, kad s cesarom u lov otide, nož u čizmi sakriven da nosi, za svoj i očin život obraniti, ako bi se kogodi iz ne natke samieh za pogubit pritego. Pak videći da je Leon njegove svjete obljubio, ide k Basiliju začugjen i ko izvan sebe, i govori mu, da je Leon namislio u lovu njega ubiti, i da za to u čizmi, ili okolici, ima nož nositi. Tu stvar tako skladno, Baziliju po naravi sumnjivu, priprodava, da je istinom držo, da ga sin ima pogubiti. Bivši dakle lov naviestio, našao je u čizmah Leonovih nož. Radi toga tako je bio uzvionuo, da je malo pomanjkalo, da nije u ti čas sina na smrt osudio. Ovo Zondra i Cedreno i druzi mnogi spoviedaju, koju stvar i Kardeno Baronio u desetom libru svoje historije spomenjiva.“

„Naći ćeš pako (prijatelju, koji legaš) u tragediji neke stvari za veću nje ljepotu i urešenje promienjene i priložene, koje ne moj za zlo uzeti, bivši to i druzi znani veoma, koji su tragedije pisali, učinili. Tragedija je od one vrsti, koju Aristotile u trinaestom poglavju od poetike drugu zove i pravi, da je drugi prvom zovu; mnogi je najbolju i najljepšu ciene, er vrh žalosti, koju druga ima, svoju rados još prilaga.

Bilo bi zanimljivo prispodobiti prievod originalu, nu originala nijesam našao.

2. Ježuvite Gjorgjića Nike Brnje: Judita sačuvala nam se je u ruk. frat. bibl. dub. br. 199. 85, i br. 187. 91 gdje dolazi pod naslovom „oslobodjenje Betulije". Za pjesnika znamo da je preminuo g. 1687, a ta Judita njegova, mala dramica u osmercih, spada sigurno medju anagnostičke. Čin se u njoj veoma mlohavo, bez ikoje živosti rasteže, a ne razvija; u sastanku Judite s Olofernom nema nikakova efekta. Na svršetku pokazuje Judita sugradjanom odsječenu Olofernovu glavu.

3. Betondića Josipa: Isukrs sudac (prikazanje u latinski jezik složeno od Tucci Sicilianina, reda družbe Jezusove, a od Joce Vice Betondića u slovinski jezik prineseno frat. bib. dub. br. 337. 97) spada u 18 viek, u viek prievodâ. Preminuo je naš prevoditelj, kao takav bolje poznat svojim prievodom Ovidijevih heroida, god. 1764.

4. Antuna Gledjevića: Porodjenje gospodinovo iz početka 18 vieka ima 1512 osmeraca, podieljenih u 12 govora. Pastiri počivajući u travi čuju jedni ovdje drugi ondje kako angjeo naviešta da se je Isus rodio. U jutro si sakupljeni taj glas pripoviedaju, dok ih i opet angjeo iz neba pozove u Betlehem, gdje daruju Isukrsta i Mariju, a ova ih blagosivlje. Čin je izveden kao i kod Marina Držića, a idilični ton govora još je bolje ovdje pogodjen nego kod Držića.

5. Frantice Sorkočevića Pierkova prievod dramej ežuvite Ptolomea „zazivanje sv. A ojzije Gonzage" iz 18 vieka nijesam vidio.

Ovamo ćemo na pokon najzgodnije smjestiti.

6. Kanavelića Petra crkvenu dramu: Muka gospodina našega Jezusa Isukrsta (spjevana po Gosparu Petru Kanaveliću, vlastelinu grada Korčule, i u njemu bi prikazana g. gosp. 1663, a prije toga vele i vele vremena bi prikazana u gradu Jeruzalemu, u kamari kraljevskoj. Ovo polužalostivo prikazanje bi prepisano od oca Klementa Rajčevića, reda svetoga oca Franceska od Azigja u Dubrovniku 1802. frat. bib. dub. br. 199. 83. U istoj ima još jedan rukopis iste, na ime br. 346. 74. Tragedia. Muka Isukrstova. U ovom rukopisu ima Kanavelićeva posveta te drame Bunićem u Dubrovniku, pisana na Korčuli 25 aprila 1678, što da kako niti najmanje ne smeta, da je g. 1663 na Korčuli prikazivana.) Kanavelić (um. 1690) nam je bolje poznat kao pjesnik „života sv, Ivana" a ova njegova muka Isusova, pisana u osmercih, i prikazujući bez ikoje pjesničke izvrstnosti, poznato mučenje spasitelja, nema u historiji dubrovačkih prikazanja

druge znamenitosti, nego da nam je svjedočanstvo od mnogih izginulih prikazanja, prikazanih ne samo u Dubrovniku, nego i po ostalih gradovih i otocih Dalmatinskih.

2. Dubrovački prievodi 16 vieka.

Hrvatska svjetska tragedija počimlje u Dubrovniku s prievodi. Prvi dobom jest pjesnik, s kojim se već u historiji prikazivanja sastasmo, na ime Mavro Vetranić, od kojega imamo prievod Euripidove Hekabe.

(Izvori: 1. Zagrebačko izdanje od g. 1847; 2. ruk. frat. bib. dub. br. 309. 57. Hekuba tragedija Euripida grčkoga spjevaoca u slovinski jezik prinesena po D. Mavru Vetrani Čavčiću Dubrovčaninu, kalugjeru i opatu Melitenskomu. Priminu 15 genara 1576.)

Imao sam priliku te sam još god. 1867 potanko naš prievod prispodobio s grčkim originalom, i spisao sam o tom raspravu u programu Varaždinske gimnazije.

Rezultat mojega razmatranja bijaše taj, da u Vetranićevoj Hekubi nemamo prema grčkomu originalu niti gramatičke niti pjesničke vriednosti, jer Vetranić ne samo da ne sliedi grčki tekst misao po misao, nego je u samoj kompoziciji učinio tolike po original štetne pomjene, da nam od Euripidove krasote nije gotovo ništa preostalo. Prema takovim rezultatom nametnula mi se misao, da Vetranićeva Hekuba, ako je do ista prievod, ne može biti s grčkoga prevedena, nego s drugoga kojega jezika. Doznavši poslije iz historije talijanske drame za Hekuba Ljudevita Dolča, koja je štampana 1566, i dobivši istu na porabu, osvjedočio sam se, da je naš Vetranić ovu preveo, a da se na Euripidovu uz to nije osvrtao. Ovako dakako padaju svi prigovori kvarenja Euripidove Hekabe na talijanski original, a naš hrvatski prievod ostaje kao takov dostojan vještine Vetranićeve, jerbo nam je u njem talijanski tekst liepim izborom rieči i sigurnim hrvatskim slogom, i priličnom vjernošću prenio.

Druga prevedena tragedija jest Mihe Bunića Babulinovićeva: Jokasta.

(Rukopis: akad. br. 1. izmedju biskupovih. Jokasta. tragedia istomačena po Mihu Bona Babulinović. vlast. Dub. umrie oko god. g. 1590.)

U novije vrieme su naši historici literature počeli dvojiti, da li je ta Jokasta i zbilja prievod s grčkoga, kako to stariji tvrde, po što u grčkoj knjizi ne poznamo tragedije toga imena Jekaste. Ja sam u

pomenutoj raspravi Varaždinskoga programa nastojao dokazati na temelju do onda poznatih izvadaka iz našega prievoda, da bi ta Jokasta mogla biti prievod Euripidovih Fenisa. Našavši poslije u Zagrebu gornji akademički rukopis, osvjedočio sam se, da se ta Bunićeva Jokasta do ista u glavnom slaže s Euripidovimi Fenisami, ali da je od ovih opet ne samo u redu rieči i misli nego mjestimice i u kompoziciji toliko na štetu originala različita, da mi se ni Jokasta ne čini prievod s grčkoga originala. I tako sam daljnjim ispitivanjem i za Jokastu pronašao, da je prievod talijanske Jokaste istoga Dolča, od kojega je i Vetranić svoju Hekubu preveo. Ipak je Bunićev prievod mnogo vjerniji, vještiji, i ljepši od Vetranićeva, akoprem se kao i onaj služi teškim dvanaestercem s dvostrukim srokom. Povrh te prednosti prema talijanskomu originalu, vidi se da je Buniću kod prevadjanja bio i grčki original pred očima. U našem prievodu na ime dolazi ispred tragedije prevedena grčka hipoteza (argumentum), za tiem odgovor Apolonov i gonetka Sfinge, česa u talijanskoj tragediji Dolča nema; nema barem u izdanju od g. 1566, a ne će biti niti u izdanju od g. 1549, koje nijesam vidio, ali sam dobio viest da je ono drugo do slovce iz prvoga preštampano. U ostalom se iz samoga hrvatskoga prievoda vidi, da je rieč po rieč s grčkoga prevedeno, kako se evo svaki može uvjeriti.

„Eteokle, uzamši kraljestvo od Thebe, uzme dio bratu Poliniču, koji pošadši u Argo oženi se s kćerom kralja Adrasta, i želeći se u svoj grad vratit, nagovori svekra, i skupi vojsku veliku suproć bratu, ter podstupi Thebu. Mati njegova Jokasta ustavivši ga od boja, uvede ga u grad, da s bratom o kraljestvu govori. Eteokle hteći svakako gospodovat, ona ne može sinove umirit, ter Poliniče otide opet iz grada u vojsku, da se s bratom udari. Tirezija prorokuje, da će otegnut Tebanska vojska, ako se Menečeo, sin Kreontov, ubije u posvetilište Martu bogu od boja na čast. Kreont se na to opre, a mladić ushoće umriet dobre volje. Otac davši mu dosta blaga pošlje ga iz grada. On samohoć dodje, ter se za grad ubije. Tu tako Tebani voevode od Arga ubiju, a Eteokle, i Poliniče sami se megju sobom udare, ter oba mrtva padu. Mati njih našavši mrtvieh sebi smrt učini, a nje brat Kreont uze kraljestvo. Argivi izgubivši u boju otidu. Kreont ne da ukopat onezieh, ki budu pod gradom ubijeni, a Poliniča ne ukopana izvrže na dvor, i Edipa izagna iz grada.“ Posljednja eksegetična izreka grčka ἐφ' ὧν δὲ τὴν ὀργὴν λογοποιήσας, οὐδὲ παρὰ τὴν δυστυχίαν ἐλεήσας ne dolazi u našem rukopisu prevedena, ali

se vidi da se je u starijem, iz kojega je naš prepisan, nalazila valja da ne čitljiva, jer je kod nas tako izreka ostavljena prekinuta bez interpunkcije.

Sliede prievod odgovora Apolonova i gonetke sfingine.

Biti će tebi dan, o Laju, na sviet taj,
jak želiš sin jedan, nu višnji hoće, znaj,
da tebi diete tve svakako smrt zada;
steći će toj se sve, ere si njekada
Peleju ti sina ugrabio dragoga,
koji te proklina, toj proseć u boga.

Gonetka Sfinge.

Od dvje noge, i četiri
jes na svietu, i od troje
narav jednu svegj ne tiri
izvan svega živo što je.
Jedan ima glas, i kada
na najveće noga hodi,
naj nejači bude tada,
svim se vidjet tuj prigodi.

Što se vriednosti talijanskih originala tiče, da po istoj prosudimo vriednost izbora Vetranićeva i Bunićeva, tu je već odavna kritika izrekla svoj sud o Dolču, kao i o drugih takovih talijanskih dramatskih pjesnicih, koji prekrojivahu grčke tragedije, izrekla je, da u tom prekrojivanju ne stvoriše u svojih dramah ništa liepa, do onih mjesta, koja su vjerno iz originala prenieli, a gdjegodj mienjahu, svigdje to učiniše na štetu originala. Za vrieme naših Dubrovačkih pjesnika bijahu u tom da kako posvema druge misli, i za njih slovljaše Dolči kao osobito vriedan dramatski pjesnik, i ne možemo prema tomu nego pohvaliti izbor Vetranićev i Bunićev. Prievod Bunićev jest, kako rekoh, mnogo vriedniji od Vetranićeva, samo mi je opaziti, da je prevodilac prepuni grčki original, kako ga s toga već stari grčki kritici kore, a s te iste mane još gori talijanski original, naružio je naš prevodilac još gore, dometnuvši iza svakoga akta neke pjesme, koje niti ne spadaju na čin tragedije. Tako poslije prvoga akta dolazi iz nebuha Amfion govoreći, da je nekoč Thebe svojom lirom sagradio, pak je i sada došao, da s njome uredi ovaj nesklad, što se u njoj porodio. Poslije drugoga akta dolazi Kadmo i moli Atenu, da mu naspori one zmajeve zube, koje je nekoč posijao, da od njih poniknu ljudi i t. d.

Kronologičkimi redom treći prevodilac jest Lukarević Franjo Burina. Od ovoga imamo dva prievoda:

1. Atamante.

(Rukopis akad. 1 izmedju biskupovih: Atamante tragedia istomačena po Franu Luccari Burinni vlat. dubrov. živjaše g. g. 1590.)

Stariji nam historici literature ubilježiše, da je ovo prievod s grčkoga, noviji počeše o tom dvojiti, jer se neoprežnošću počeo ovoj tragediji pisati nominativ Atamanta a ne Atamante. Ja sam u pomenutoj raspravi varaždinskoga programa opazio po ona dva odlomka, što nam do tada iz nje bijahu poznata, da se tu radi o Tebanskom kralju Ἀθάμας, koje na hrvatski glasi Atamante. Iz gornjega rukopisa spoznah veseljem istinitost mojega nagadjanja. Svim tim dakako još nije riešeno pitanje, je li taj Atamante prievod s grčkoga. Bilo je od prvaka grčke tragedije dosta komada toga imena, nu od svih tih nam se nije ni jedan sačuvao. Kad bi dakle naš Atamante bio prievod s grčkoga, morali bismo jedino predpostaviti, da u 16 vieku bijaše rukopisa od onih izginulih grčkih Atamanta, koje ostali sviet nije poznavao. Takovo predpostavljanje jest a priori ne moguće, a iz samoga našega Atamanta se jasno razabire, da nije nego prievod koje talijanske tragedije 16 vieka. Imamo u njem na ime vjernu sliku na hrvatski jezik prenesene učenjačke talijanske tragedije 16 vieka, koja grozu zamjenjuje s tragičnim, uzvišeno sa strašnim, tragički stil retorskim jadovanjem, koje je prazno na mislih i pjesničkih slikah i prispodobah. Grčkoga nema u njoj ni u kompoziciji ni u govoru ništa, a nadpis rukopisa „istomačena" nas jasno upućuje, da je prievod, kad sve i ne bismo iz prispodobe s ostalom dubrovačkom originalnom dramom na prvi mah razabrali, da originalna nije.

Sadržaj njenih od prilike 3000 veraza jest ovaj. U prvom aktu se Phrisso i Hele razgovaraju, kako bi se oteli mrgodnoj maćehi svojoj Jnoni. Boginja Junona se kao zaštitnica braka ljuti što je Atamante pustio svoju ženu Nefelu a uzeo onu maćehu spomenute djece Inonu, da tim dodje do Tebanskog priestola. Šalje za kaznu na cielu kuću Atamantovu boginju srdje, koja nabraja šta će sve na Junoninu zapovied od te kuće učiniti. Atamanta muči onaj počinjeni grieh, i rad je da svoju prvu ženu Nefelu umiri uvjeravanjem, da je Inonu samo radi priestola uzeo, a da će ju uviek kao pravu kraljicu cieniti i nastojati da po smrti Inoninoj njezin (Nefelin) sin Phriso kraljestvo baštini; nu kad Nefela ne htje takove ponude primiti, nego uze tražiti od Atamanta svoju djecu, zapovjedi joj ovaj da ima još noćas ostaviti, Tebe, bez djece.

Kor pjeva, kako se sprema nesreća na Tebanjane, jer su sva polja izgorjela i glad se pokazao.

U drugom aktu nosi redovnik kralju viesti, da se puk radi nastalog glada buni i pita kralja kako bi se narodu zadovoljilo. Kralj odgovara da je i istu krunu prodao, da se narodu pribavi hrana, i da je poslao Dodonsko proročište pitati što bi se imalo činiti. U to baš dodje taj Dodonski poklisar s glasom, da proročište zahtieva, da Atamante žrtvuje svoju rodjenu djecu i tiem će istom glad prestati, čemu kralj istom na žestoko nagovaranje redovnikovo privoli. Nefeli je do toga Merkur kazao da njenu djecu čeka pred gradom zlatni ovan, koji će ih ponieti kud treba, i tužna majka donosi tu viest svojoj kćeri Heli i sinu Frisu, koji odmah odu gori k ocu da se s njim oproste, nu maćeha Inona sidje doli i pripovieda Nefeli, da joj se djeca ne će više vratiti, jer da će ih sada gori žrtvovati. Uboga Nefela poleti gori da spase djecu.

Kor hvali prema sadašnjoj opakosti zlatnu dobu.

U trećem aktu slazi Nefala i govori kako je gori vidjela, gdje joj djecu spremaju na žrtvovanje! (Koja majka bi od takova prizora živa otišla?) Na to dodje iz kuće glasnik, pripoviedajući, kako su gori htjeli djecu žrtvovati, ali baš kad redovnik bijaše mač podigao da ih zakolje, zagrmi oltar i djece ne stane. Gradjani, koji vidješe kako Friso i Hele odjašiše na zlatnom ovnu, dodju uzbunjeni, misleći, da ih otac ne htjede žrtvovati, a bojeći se da tiem glad ne bi ne stao, odu gori, da razvide te stvari. Na to dodju poklisari Atenski, koji se slikaju kao zboriti ali lukavi ljudi, i Špartanski, koji kao priprosti ali pošteni (oboje da ne može biti trivialnije), noseći od Atamanta zaprošenu pomoć proti gladu. Gradjani, doznavši gori kako je neko božanstvo otelo Frisa i Helu smrti, i kako Špartanci i Atenjani donieše pomoć, silaze veseli, a kralj šalje na sve strane tražiti svoju djecu, da ih dovedu, kad im ne treba više umrieti.

Kor pjeva kako je sreća promjenljiva.

U četvrtom aktu nose ribari Atamantu mrtvu Helu, pripoviedajući, kako je ista s bratom Phrisom na onom ovniću zaplovila u burno more, a sutra dan ju nadjoše na obali mrtvu. Atamanta spopade bol i bježi u kuću, iz koje ga u zdvojnosti doljećala Inona sa svojom djecom Melikertom i Learkom dozivlje, jer da sva gori, i puna je nakazni i zmija. Atamante doleti lud, i držeći Inonu za lavicu, poleti za njom, i rastrga joj diete Learka na komade, na što Inona s Melikertom u naručju utekne. Poklisari Atenski, koji su to gledali, požele odmah

preuzeti Thebansku vladu, nu Špartanski im toga ne daju, nego neka se gradjani sami vladaju. U tu razmiricu pane Sisip, Korintski kralj, brat Atamantov, koji se odmah ode pobrinuti, da ne dobe Atenjani vlade.

Kor pjeva kako nesreća jače udara na mogućnike, nego na siromahe.

U petom aktu silazi iz kuće Sisifo, čudeći se kako je priprosti Špartanac pošteniji od ugladjena Atenjanina. Glasnik dodje i pripovieda, kako je Atamante dostigao Inonu, istrgao joj Melikerta i rastrgao ga na komade, za tim za njom potekao (ovdje je u našem rukopisu jedan list prazan, na kojem bi imalo biti pripoviedano kako je Inona u more skočila, ako nije i to proti grčkoj priči bilo izvedeno) za tim se umirio, došao k njegovim (poklisarovim) drugovom, i najprije ih krivio, da su mu oni djecu rastrgali, poslije uvidio, da je sam, počeo se kleti, pokupio pomoću njegovom (glasnikovom) dječa uda, unesao ih u crkvu Jova, i tu se u mač bacio, koji mu (glasniku) je evo ostavio na uspomenu. Sisifo pozivlje, neka se svi od žalosti u crno obuku.

Ovdje je naš rukopis prekinut, te ne znamo što se je dogodilo s Nefelom i kako se je svršila ona razmirica poklisara. Ima i u g. Gaja jedan rukopis toga Atamanta, nu pošto se već u „književniku“ naši historici literature potužiše, da im ga nije htio dati na porabu, nijesam ga za to mogao pitati.

2. Vjerni pastir.

(Rukopis bib. frat. dubr. br. 73. 52 vjerni pastier tragikomedia složena po Battisti Gvarini a iz Italijanskoga jezika u pjesni slovinski prinesena po gospu. Franu sinu Frana de Lukkari vlastelinu Dubrovačkomu god. gospod. 1594.)

Apendini hvali naš prievod, da je bolji od Kanavelićeva, česa Ljubić u svom ogledalu ne dopušta. Različiti su u toliko, što je Kanavelićev spjevan u osmercih i mnogo slobodnije od Lukarevićeva, pak je u tom mjerilu i slobodi do ista Kanavelićev i razumljiviji i ugodniji čitati, dočim se Lukarić trsi u dvanaesterce prenieti lagahne talijanske verze, pak tiem postaje tvrdji i nerazumljiviji. Gramatička vriednost, koju dobivamo vjernijim Lukarićevim prievodom nije velika, jer ga dvanaesterac ipak smeta, da nije mogao do rieči prevesti. Prolog nije kod Lukarića preveden, ali ima pred prievodom u prozi pisanu posvetu „gospodu. Gjoru Sinu Mata Gradića prijatelju i rodjaku svomu poštovanomu u Dubrovniku 15 Magja 1594.“

Mislim da su nazivi „prenesen“ i „istomačen“, koji dolaze na naših prievodih, slučajna sinonima. Mislio sam jedno vrieme da „istomačen“ znači slobodan, preradjen prievod, a prenesen vjeran; nu i pred Vetranićevim prijevodom Hekabe piše „prenesena“.

Četvrti dubrovački prevodilac tragedija jest Savin Gučetić, od kojega imamo

1. Dalida.

(Rukopisi: 1. frat bib. dubr. 73. 52. Dalida tragedija Ludovika Grotta, koji se zvaše sliepac od Adrije, prinesena iz italijanskoga jezika u pjesni slovinske po gosp. Savinu de Gozze vlast Dubrovačk. koji se zvaše Savko Bendevišević i priminu godišta gospodinova 1603. 2. akad. br. 1 izmedju biskupovih.)

I stariji i noviji naši historici književnosti prolaze kraj ove Dalide prostom opaskom, da je prievod talijanske Dalide Ludovika Grota, dočim u istinu stvar posvema drugčije stoji. Naša Dalida na ime jest kontaminacija (sastavina) dviu tragedija pomenutoga Ludovika Grota: Dalide i Hadriane, i to tako slobodna kontaminacija, da je glavna stvar u našoj Dalidi posvema promienjena, te je naš prievod kao takav mnoge zanimljivosti i znamenitosti n historiji Dubrovačke drame.

Luigi Groto, nazvan il cieco d' Adria, rodi se u gradu Adriji kraj Mletaka g. 1535 a umrie u Mlecih g. 1585. Akoprem sliep bijaše ipak predsjednik akademije degl' illustrati, pak je kao takav glasovit sa svojih govora, koje je kao odaslanik akademije u svečanih prigodah govorio. Spisao je zbirku pjesama naslovom „anello di rime“; preveo je prvu pjesmu Iliade; spjevao je komedije: il thesoro, l' Alteria, i l' Ermilia; pastirsku igru Calisto, i napokon dvie tragedije: Dalida i Hadriana.

Dalida pada u najraniju mladost Grotovu, a štampana je u Mlecih god. 1583, tako da je ovo štampano djelo moglo poslužiti našemu Gučetiću, koji je preminuo 1603. Grozno klanje, mrcvarenje, i strašila duhova, stekla su se u Grotovoj Dalidi na najviši vrhunac strahote i čudesa. Dalida je priležnica kralja Baktrije Kandaula i ima s njim dvoje djece. Kralj Kandaule je oženjen s Berenićom, s toga treba da taj njegov odnošaj s Dalidom ostane tajan, te ju drži s ona dva djeteta sakrivenu u kuli, a obći s njome u tom skrovištu preko svoga tajnika Bessa. Besso se zaljubi u kraljicu Bereniču i odluči njenu ljubav prositi i kupiti izdajom one tajne da kralj ljubi Dalidu. Besso veli kraljici da će joj izdati Dalidu i njezinu djecu, ako mu prikloni na ljubav ženu, koja je u njezinoj vlasti. Kraljica pristane a Besso joj metne

pred oči zrcalo, neka u njem vidi tu ženu. Kraljica pristaje, i odluče kralja ukloniti s puta, pa će Besso kralj postati. Kraljica dakle zakolje Dalidu i njezina dva djeteta pak će sasječena uda njihova staviti na stol, kad bude slava rodjenoga dana Kandaulova, na kojoj se ima kralj otrovati. Nu kralj je opet doznao za ljubav kraljice i Bessa, te je i on sasjeko ovoga, da mu pri istoj gostbi stavi uda pred kraljicu. Tako se dogodilo; kralj umre otrovan, a kraljica si nožem reže s tiela udo po udo. Sve te od glasnika pripoviedane groze i gnjusobe i prikazivani mrtvački dielovi zaklanih ljudi imaju u tragediji svoj izvor iz staroga grieha Kandaulova, što je svog strica i skrbnika Meleonta smaknuo, da se rieši skrbničtva. Sjena toga Meleonta, koji je još k tomu otac Dalidin, aranžira sve ono mrcvarenje pomoću „smrti“ i „ljubomornosti“, te se u tu svrhu često prikazuje na pozorištu, uživajući i tresući se od slasti nad tim nečuvenim groznim klanjem.

Grotova Hadriana ima predmetom povjest, koja je služila i Šekspiru u njegovu Romeu i Juliji. Prvi joj se tragovi nalaze u novelah Talijana ‚Massuccio‘. Za tim u noveli Luigi da Porto-a giulietta (Mleci 1535) iz koje je crpao Bandello. Na to dolazi spjevana od neke Talijanke ‚Clizia‘ 1553, onda od Engleza „Brooke-a „g. 1562, koji ju je vidio prikazanu, i misli se da Brooke razumieva pod tom prvom dramom o tom predmetu upravo Grotovu Hadrianu, koja se je valja da u originalu u Engleskoj prikazivala, dok još bijaše u rukopisu, jer je prvi put štampana u Mlecih g. 1578 a drugi put 1626. Za tim taj predmet franceski preradiše g. 1564 Francois Bellefore i Piere Boisteau „histoire de deux amants“, koje je na Engleski preveo Paynter g. 1567. Na pokon dolaze prije Šekspirova Romea i Julije još dvie španjolske drame o tom predmetu: Francisko Roxas : Los Vandos de Verona i Lopez de Vega: Castelvines y Montisos.

I mi se možemo pohvaliti da imamo u 16 vieku hrvatsku dramu o tom predmetu, to je Gučetićeva Dalida; nu pošto naš pjesnik u svojoj Dalidi sastavlja Grotovu Dalidu i Hadrianu, valja nam prije nego uzmemo Gučetićevu Dalidu s bližega razmatrati još i sadržaj Hadriane navesti.

Latinski kralj Mecentio obsieda grad Hadriu i u njem kralja Hadria, u kojega je kći Hadriana, koja se za vrieme toga rata zaljubi sa sinom kralja Mecentia Latinom. Neki stari svećenik (mago) dovodi Latina noću k Hadriji na sastanke, a u jutro ga opet vodi iz grada. U jednom poboju ubije Latino Hadrianina brata, ali vojska Mecen-

cijeva bi priseljena na bieg. Latino i Hadriana se težko praštaju. Na veću nevolju Hadriane hoće roditelji da ju za nekoga drugoga udaju. Nemajući druge pomoći uzme Hadriana na savjet maga prašak, kojim će dotlje kao mrtva ležati, dok magov viestnik dovede Latina, da ju iz rake izvede i s njome uteče. Dojkinja Hadrianina pošalje Latinu vjestnika o Hadrianinoj smrti, koji je nesrećom prije vjestnika magova došao. Latino kupi otrova i došavši u raku popije ga. Hadriana se probudi prije smrti Latinove, pak tako oboje skupa tuguju. Na to dodje mago, da izvede Hadrianu iz groba, i čudom vidi kako mu se pomela njegova osnova, što je dojkinjin vjestnik ranije došao. Latino umre a Hadriana, koja je bila ostatak Latinova otrova popila zada si podpunu smrt iglom, koju ima pri sebi. Na koncu tragedije pripovieda vjestnik, kako se je Mecenciju prikazala slika njegova sina Latina, zahtievajući, da ga osveti. Mecencije dao je probiti branu, koja zadržavaše more od grada Hadrije, i valovi morski eto šume da poplave grad. Mati Hadrianina pala je mrtva, vidjevši svoju kćerku i Latina u raci.

Od ovih dviju Grotovih tragedija dakle sastavio je naš Gučetić svoju Dalidu, najogromniju obsegom izmedju svih dubrovačkih drama, jer broji preko 4000 dvanaesteraca, a i najstrašniju, jer joj je evo ovo sadržaj.

Do četvrtoga akta ide sadržaj uz Hadrianu, samo što su druga imena, i neke okolnosti promienjene; ovo pošljednje u koliko je to za posvema različiti peti akt pjesniku potrebno bilo.

Kao u Hadriani tako i kod Gučetića pripovieda Dalida svojoj starici dojkinji tajnu, da se je u Oranta, sina neprijateljskoga kralja Izmara, koji obsieda Adriju, zaljubila, vidjevši ga sa kule po polju jašiti. Mjesto Grotova perzijskoga maga posreduje medju Dalidom i Orontom, Dalidin stari učitelj, koji je nekoč u Izmarovoj latinskoj zemlji služio pak ima slobodan pristup u neprijateljski tabor. Žao mi je što nemam pri ruci Grotovu Hadrianu, da vidim kako je naš Gučetić prevadjao original; koliko se iz odlomka u Kleinovoj Geschichte des Dramas V. str. 437 vidi, prisiliše nesretni dvanaesterci našega Gučetića još i ono nekoliko krasnih mjesta, što ih ima kod Grota, na štetu njihove krasote rastezati. Tako talijanski original na onom mjestu, gdje djevojka pripovieda svojoj dojkinji kakovo zlo ju je snašlo, kad se je u dragoga svoga zagledala

> Io vidi il primo, e l' ultimo mio male,
> Fu il mio mal un piacer senza allegrezza,

Un voler, che si stringhe, ancorche punga,
Un pensier, che si untre, ancorche ancida,
Un affamo che 'l ciel da per riposo . . ,
Una morte immortal piena di vita,
Un inferno che sembra il Paradiso.

To mjesto glasi kod Gučetića 82 sl.:

Njeka je rados toj, s kom mira ne bude,
i njeki nepokoj, ki ljudi svi žude.
Htjenje neko jes, ko mi je protiva,
i tuga, ku ma svjes u sebi uživa.
Misal je, ka hrani, i mori čovjeka,
i želja, ka rani ranome bez lieka.
Dobro je, ne pristav ko život skončaje,
zloća je, ku narav za pokoj nam daje.
Njeka je taj boles ugodna, i mila,
i slas, s kom zaedno jes čemera sto dila.
Rana je od svoje od ruke zadana,
uza je, sred koje sama sam svezana.
Oganj je veomi jak, ki nikad ne zgara,
i jaram vele lak, a vrlo umara.
Smrt je, dni po kojoj docna svrhu imaju,
paka je vječni goj priličan svim raju.

Kao kod Grota tako i kod Gučetića dojkinja odvraća Dalidu od njene ljubavi, pobijajući joj njezine dokaze o ljubavi i vjeri Orontovoj u dugačkoj stihomitiji. Ono nekoliko talijanskih veraza što ih Klein navodi prevedeni su ovako:

H. A piedi mi cadeo per adorarmi
D. Na svoje koljena pokleče i pade
N. Come viva Panthera e volpe cade
S. I kuna vuhvena da kokoš popade (!)
H. Piu volte sospiró, sospir di foco.
D. Niz lica rumena jadovan plač proli
N. Da le piu fredde selci il foco e tratto
S. I tvrda kamena voda gre niz doli (!)

Tako ti nesretni dvanaesterci sile Gučetića mienjati ljepše prispodobe s nesmislenimi, a ne daju mu preko ova 4 verza teći uz Grotovu stihomitiju, nego mora da na uzveličanje dosadnosti smišlja još više antiteza. Medj ovimi dolazi i ta, da Dalida rekavši kako joj je Oronte prsten poklonio dodaje

Okoliš prstena ovoga hoće rit,
da nikad svršena ljubav nam ne će bit.

na što prihvaća dojkinja:

Ako ćeš riet uprav, zlamen toj vas je inak,
hoće riet, taj ljubav da nema početak.

Ne mogući Dalida naći dokaza, koji joj starica ne bi spobila, oda joj napokon skrajnu tajnu, koja kod Grota još nije tolikoga domašaja

O sventurata me, che donque faccio!
Lascio il mio sposo, da cui spero il seme?
Lascio chi meco avrà commune il letto?

Nu kod Gučetića je plod Dalidine ljubavi s Orontom dalje uspio: ima od njega dvoje djece, koje čuva vrtljarica! Ako proti takovoj okolnosti kod Grota dojilja uzaludo vojuje proti Hadriani sa 150 hendekasilaba, to se naša starica obara na Dalidu sa 170 punih dvanaesteraca, dokazujući joj, da na svaki način ima Oronta pustiti: ako pobiedi Izmar, ne će Oronte htjeti uzeti robinju, ako Dalidin otac Atrio pobiedi, ne će dopustiti, da mu kći podje za roba, a osim toga neka promisli na opasnost, koja prieti gradu, kad Oronta pušta skrovno k sebi dolaziti. Ni ti 170 dvanaesteraca ne osvjedočiše Dalidu, i starica napokon pristaje, da će gledati kraljicu, Dalidinu mater osvjedočiti, da Oronte nije kriv ratu, pa da mati tiem ne će biti njezinu braku s Orontom protivna. U drugoj sceni dolazi Dalidina mati s kule i pripovieda, kako je gledala gdje se vojske pred gradom biju. U trećoj sceni dolazi glasnik i pripovieda, kako je Atrijev sin proti očevoj volji došao na bojište i pozvao bjegajuća neprijatelja, neka mu koji izadje na mejdan. Izašao je Oronte i ubio kraljeva sina. Sad poče plač kraljice i Dalide i starice nad ubijenim sinom i bratom, koji obsiže 230 veraza, da na pokon kraljica u nesviest pane, pak ju na koncu drugoga akta unose u kuću. Grotov kor ne dolazi kod Gučetića, inače je pridržan sadržaj talijanski, do što kod Grota mati ne pada u nesviest, nego polazi grob svoga sina pohoditi.

U prvoj sceni drugoga akta dolazi kao kod Grota Latino tako i kod Gučetića Oronte i pripravlja se kako će se obraniti pred Dalidom, što joj je brata ubio. U drugoj sceni sliedi kod Gučetića dodatak, kojega kod Grota nema. Serinda, sluga Dalide, govori spazivši iz daleka Oronta, kako je u Oronta zaljubljena, ali koja joj hasna, kad je Oronte kraljevske a ona niske krvi. Oronte joj obećaje, da će ju za njezine velike usluge obilno nagraditi, kad dobije Dalidu za ženu, nu Serinda veli, da joj je dar njegove milosti vriedniji od svega zlata. Na to dodje Dalida i sliedi obrana Orontova što joj je brata ubio i njihov oproštaj, koje obsiže punih 416 dvanaesteraca. Sadržaj tih govora isti je po Kleinu kao kod Grota, samo se iz razmierja veraza, što padaju na pojedine partije, vidi da Gučetić nije do rieči prevadjao, a mjesto talijanskoga kora pada ovdje opet Dalida u nesviest, kao na koncu

prvoga akta kraljica. Dalida pada u nesviest nad odlaskom Orontovim i ovaj veli starici

Evo će od muke tužna se prinemoć
da ju meni u ruke, sad joj će muka poć.
Očice otvori, meni si sred krila,
jaoh sebe ne mori cjeć plača nemila.
D. Sad gdi sam ovo ja? O. Samnom si kraljice.
D. Kogodi vod me ća do moje ložnice,
O. Krotko ju poredi, da malo počine,
odar joj naredi, dočim joj trud mine.

U trećem aktu navaljuje najprije kraljica (sc. 1) zatim kralj Atrio (sc. 2) na Dalidu, da mora poći za nekoga kraljevića, kojega joj odabraše za muža. Dalida se materi brani da se ne može udavati, jer žali za bratom, zatim što joj je taj kraljević

Već meni jes mrzeć, napasnik ner hudi
Kr. Kad uzanj budeš leć, druge ćeš bit ćudi (!)

Ispričava se Dalida još i tiem

Jošte sam ne jaka za vjeru ja sada
Kr. Hvojca znaš svaka prida se prie mlada
D. Trudno se moć prignut što 'e srcu mrzeće
Kr. Primiti mlaca u skut djevica ka ne će?

Ne znam da li takove rieči dolaze i u originalu; u ostalom je sadržaj ovih 368 dvanaesteraca isti kao kod Grota. Kralj hoće da opornu kćer ubije, ali ga od toga odvrate kraljica i dojkinja (kod Grota mago) neka malko ode, da će se Dalida valjda ipak pridomisliti. Sada dolaze kod Gučetića opet tri scene (4, 5, 6) kojih kod Grota nema. Oronte je još tu, rad bi još jedan put biti s Dalidom. Serinda ga u tom položaju napastuje, neka joj se zakune, da će joj za njezine dosadanje službe prikloniti mladića, koji je posvema u njegovoj vlasti. Oronte se zakune, ali sada se Serinda ne ufa spomenuti imena tog mladića.

Or. Kad tomu čoviku neć ime spovidjet,
njegovu priliku a ti mi daj vidjet.
S. Zrcalo uzmi ovo, prid tvoj ga stavi obraz
ti ime njegovo poznat ćeš oni čas.

Oronte veli da ne može svoje kletve držati, jer je srce već poklonio Dalidi, a Serinda u monologu (sc. 6) odluči izdati kralju njegov odnošaj s Dalidom. To se vuče preko 135 dvanaesteraca, a uzeto je iz Grotove Dalide, gdje Besso tako nagovara kraljicu. U sedmoj sceni nastavlja Gučetić opet Grotovu Hadrianu. Meštar daje Dalidi u 175 veraza savjet, neka uzme prašak, na koji će dotlje ležati kao mrtva,

dok njegov vjestnik obaviesti o tom Oronta, da ju dodje iz rake izvaditi i s njome uteče.

Četvrti akt počimlje kao kod Grota. Glasonoša pripovieda koru, kako se Dalida očitovala roditeljem poslušna, pošla u vrt, nabrala ružica, došla u sobu, popila zlatnu čašu vode i usnula mrtva. (187 dvanaesteraca!) Na to sliedi kako svjetnik umiruje razcviljena kralja i plač kraljice nad mrtvom kćerju (215 dvanaesteraca!). Knjigonoša meštrov pripovieda ovomu, kako nije Oronta zatekao, jer je dobio neki glas i na isti prešom nekamo odletio. Meštar ode da Dalidu iz groba ukloni na sigurno mjesto. U sc. 8 dodje Oronte sa slugom dojkinje, koji mu je prije meštrova glasonoše donio viest o Dalidinoj smrti, daruje tomu slugi kolajnu, i ide u raku, gdje nad mrtvom po njegovoj misli Dalidom drži lamentaciju od punih 130 dvanaesteraca, na što se otruje. Kao kod Grota Hadriana tako i ovdje probudjena Dalida misli, da se je meštar k njoj došuljao u nečistoj nakani, nu Oronte još živi, i pripovieda Dalidi, kako mu je vjestnik dojkinje javio njezinu smrt, pak se je s toga otrovao. Dalida jaduje s Orontom u duetu od 141 dvanaesterca, i istom iza ovoga se Oronte „na skutu Dalide protegne kao mrtav“. Ovdje je naš Gučetić učinio prema Grotu silnu promjenu, i to silno smiešnu. Znamo da jedne novele o našem predmetu pripoviedajú, da se Julija probudila, kad je Romeo već mrtav, druge da ga je našla još u životu, pa popila ostatak njegova otrova i umrla s njime ujedno. Šekspir odabra prvi način, koji danas jednoglasno svi drže za tragediju od drugoga umjestnijim. Groto ima drugi, naš Gučetić pako polazi još dalje i učinio je od toga tragičnoga momenta komičan, a ipak mu je nakana, da ostane ozbiljan. Meštar na ime unidje u raku i veli razcviljenoj Dalidi, da Oronte nije mrtav, jer da mu je on njegov otrov podkrao i dao mu isto takav prašak kao i njoj.

Dal. Ne ću to vjerovat, ne čuv ga govorit.
M. Da tegnem njemu vrat, sad će oči otvorit

Meštar zbilja poškaklja Oronta po vratu i vesela Dalida kliče:

Muč, dobro pogleda, i sobom kopore,

Oronte se budi, pak je još nezahvalan:

Ko meni spat ne da, ko ovo bit more?
D. Tvoja je Dalida, ustani brače moj
Zled tvoju izvida razumni meštar tvoj.
O. O ja da ustanu.

Ovdje fali šest listova rukopisa, nad čim nemamo žaliti, jer iz nastavka mnogo ugodnije razabiremo njihov sadržaj, nego da bismo ga

morali čitati. Kralj je na ime oživjeloj djeci svojoj oprostio, i sprema im svatove: Dalida neka podje za čas k materi, on ide s Orontom i s dječicom bogovom se pomoliti. Dalida najprije sama a poslije s meštrom ne vjeruje, da će se stvar dobro riešiti. Težke ju slutnje more, a imala je povrh toga san, kako je golubica dvoje mladih htjela prenieti s jednoga drva na drugo, pak ju je sokol skupa s mladimi požđro. Njezine slutnje ju doista nijesu prevarile. Glasonoša pripovieda u idućoj sceni u punih 249 dvanaesteraca, kako je kralj Oronta dao svezati i odsjekao mu najprije obie ruke, za tim pred njime ubio starije diete, a ne mogući mladje iz ogrljaja Orontova, sve da i imaše odsječene ruke, oteti[1], probo je diete i oca! U sliedećoj sceni govori sam kralj

Dvignuo sam svu moju sramotu jur s čela,
ter miran sad stoju, pamet mi je vesela.
Činio sam da pozna Oronte zli danas,
koliko kreposna jes moja moć i vlas.
Kada van izljeze oštar moj čin dosti,
ko da se ne trese jak riba na osti? (!!)
Jošte mi ostaje pokoru dat kćeri,
i nje grieh trieba je da se uprav izmjeri.
Poteci jedan vas, ter meni sad dones
Dalidi spravnu čas, podobna ko joj jes.
Evo je od ovud, ja ću se uklonit,
. . . ovom dočim sud bude se jur donit.

Kakva je to Dalidi ‚spravna čas'? To su glave Orontova i od ona dva djeteta, koje sluga Dalidi na tacunu pokrivene donese!!

Koliku tva mlados boljezan sad ima,
dvaš veću znaj rados da srce me prima

veli tigarski otac svojoj kćeri. Ali kći mu ne ostaje dužna, nego se pokazuje vjerna kći takova tigra. Otac na ime odlazi zapoviedajući sluzi:

Od sluge kogodi glave ove odnesi
i vrzi gdi godi, neka ih glodju psi.

Nu odmah za tim ga kćerca nožem probada, i zgražajući kor gleda, kako mu za kolisami rubi glavu od trupla!! Kraljica se na te glase bacila niz dvore, a na pokon se i Dalida poslije 90 osmeraca jadovanja za Orontom i svojom dječicom ubija nožem i svršuje se tragedija.

Tako je dakle naš Gučetić u Dalidi sastavio gadne groze Grotove Dalide i beskrajne lamentacije Grotove Hadriane, u kojoj je još k tomu glavni tragički momenat za volju onih groza do smiešnosti iskvario. Pa ipak je ta Dalida u historiji dubrovačke drame od ne male znamenitosti, jerbo je prvi pokus, gdje pjesnik ne prevadja na

prosto nego barem kontaminuje. A koliko je naša Dalida dosadan kompleks od 4000 groznih ili tugaljivih dvanaesteraca, naći ćemo u potonjoj Dubrovačkoj drami ipak gdjekoje momente, koji nas na nju kao izvor sjećaju.

Historici naše knjige spominju još drugi jedan prievod Gučetićev na ime Ariadnu prievod od Giustia, koje nijesam niti kod fratara u Dubrovniku niti u Zagrebu u akademičkoj knjižnici našao.

Peti dubrovački prevodilac drama jest Dinko Zlatarić (1556 do 1607) od kojega imamo prievode:

1. Ljubmir.

(Izvori: zagrebačko izdanje od 1852; prije toga je štampana u Mlecih g. 1597; bibl. frat. dub. br. 73. 52.)

Na ovom hrvatskom prievodu Tasova Aminte, koji spada medju najstarije toliko slavljenog originala, spoznajemo ukus Padovanskoga rektora i vjernoga obožavatelja Flore Cucerićeve. Zlatarić se je sretno u Padovi okanio srokovana dvanaesterca, i preveo je Amintu u dvanaestercih bez sroka, čime mu je prievod postao filologično točan i pjesnički liep, te je kao takav prava zelena oaza u pustoši dosadašnjih prievoda. Nije medjutim ta jedina okolnost učinila Zlatarićev prievod prema dosadašnjim toliko liep, jer se je naš Dinko poslije u Konavlju pokušao na srokovane te nam njegova

2. Elektra

opeta zvekeće timi lanci, ali je za čudo kako se naš pjesnik u tom hrvatskom prievodu Sofokla uz sve te spone vješto i liepo kreće. Prievod dakako zaostaje za krosotom onoga Aminte, ali mislim da je prevodilac u točnosti i krasoti sve polučio što je ovako sapet polučiti mogao. Razmierje Zlatarićevih 1730 veraza prema 1510 u originalu govori nam jasno kako se je prevodilac trsio da grčki original čim točnije prevede, a iz bližega usporedjivanja obiuh Elektra se do ista razabire, da je Zlatarić upravo s grčkoga prevadjao. Štampana je Elektra prije našega zagrebačkoga izdanja dva puta u Mlecih: g. 1597 i 1621.

Oviem smo izbrojili sve dubrovačke prievode, što ih imamo iz šestnaestoga vieka. Ne zaustavljamo se podnipošto na pragu 17 vieka s toga, što može biti u ovom nema prievoda; ima ih, ali su i ti prievodi i sva drama u obće posvema drugoga karaktera od ovih prievoda 16 vieka. Čini mi se, da svi ovi prievodi 16 vieka nijesu u Dubrovniku nikada prikazivani bili, nego su služili jedino za čitanje. To

izvodim jedno iz toga, što nam na nijednom rukopisu ovih prievoda nije ubilježeno da je prikazivan, niti nam je o prikazivanju bud jednoga igdje drugdje viest zabilježena; drugo što je, kako spomenuh, drama 17 vieka posvema drugoga karaktera. Svi naši prievodi, kao i sva prikazanja 16 vieka, pisana su srokovanim dvanaestercem, a bave se predmeti koji se svršuju krvavom tragikom kao u Jokasti, Hekabi i Elektri, ili pače gadnom grozom kao u Atamantu, i Dalidi.

Takova forma a još većma sadržaj, posvema su strani drami 17 vieka. Jedini Lukarićev prievod vjernoga pastira ima drugi sadržaj; nu po što imamo u 17 vieku prievod istoga vjernoga pastira od Kanavelića, koji je pjevan u osmercih pak je na njem zabilježeno, da je prikazivan u Dubrovniku, imamo tiem novi dokaz za moju gornju tvrdnju, jer je težko pomisliti, da bi Kanavelić išao za prikazivanje prevadjati istu stvar, koja je već odprije igda bila na pozorištu. Zlatarićev Ljubmir ima doduše formu mnogo bližu onoj u drami 17 vieka, ali ipak toliko različitu, da je i za njeg težko pomisliti, da je igda bio na pozorištu, to tiem manje, što opet u 18 vieku imamo nov prievod istoga l'Aminte od Giva Gundulića, koji je pisan u osmercih, pak za isti sigurno znamo da je prikazivan. Pošto je dakle drami 17 vieka posvema drugi karakter nego onoj 16, valja nam prije razmotriti, kakove su Dubrovčani još druge drame u 16 vieku imali, a tu nam dolazi ponajprije

3. Dubrovačka pastirska igra 16 vieka.

Ova se hrvatska pastirska igra 16 vieka u Dubrovniku posvema razlikuje od suvremene talijanske idilične tragedije, nazvane la favola pastorale, od koje se prva, Belccari-jev „il sacrificio“ prikazao u Ferari 1554 (štampan u Mlecih 1565); druga Lollio-va „l' Aretusa“ 1563; treća Argenti-eva „la sfortunata“ 1567; četvrta Tassov „l' Aminta“ 1573 (štampan 1581), a za ovim do g. 1700 čitave dvie stotine takovih favola.

U frat. bib. u Dubrovniku imaju u rukp. 73. 52. dva takova pastirska prikazanja, kojim se ne zna pjesnik, nego se misli po stilu, da je Mavro Vetranić. Pristajući uz tu misao, vidimo da je pjesniku ovih najstarijih dubrovačkih pastirskih igara još i Tassov l' Aminta mogao poznat biti, nu ako mu prispodobimo ta njegova dva prikazanja, vidjet ćemo na prvi pogled, da naš pjesnik nije podnipošto Talijane pri svojoj kompoziciji imao na umu.

U prvom se vila od krvnika o dub svezana moli bogu, neka joj pusti umrieti, da tako dugo ne plače uzaludo. Satiri začuju taj plač, pak osam njih po redu govore, ajdemo da vidimo što je to. Vila im pripovieda, kako se odielila od družbe u lovu, pak ju zatekao krvnik i svezao o dub; neka ju za ime božje odvežu. Satiri viećaju što će? Jedni su, da joj se da sloboda; drugi da se dovede u Dubrovnik na pazar i tamo proda; treći da se komu pokloni; četvrti da ju medju sobom ždriebaju. Nadvlada priedlog onih, koji su za slobodu, i dovedu ju Diani, koja ju zahvalnošću nad njihovim plemenitim činom prima. To je sadržaj od 883 dvanaesterca, koji se i zbilja čine Vetranićevi.

U drugom prikazanju je takav mitologički sadržaj spojen životom. Neki vlašić lovac vodi svezanu vilu po Dubrovniku. Vila moli lovca, da joj pusti naricati, možda će ju ko kupiti. Nariče, ali niko ne haje. E, kad te niko ne će, bit ćeš moja robinja, veli lovac. Vila se još jednom pusti u plač, veleći Dubrovčanom medju ostalim posvema praznim ali strašno dugačkim govorom:

po svietu svak pravi
da ste sve Dalmate natekli u slavi,
ne samo Dalmate, gospodo predraga,
neg još sve Hrvate skupivši jednaga.

Ne hasni joj ni to drugo pripoviedanje o njenoj negdašnoj slobodi a sadašnjem sužanjstvu; niko ne haje. Sada se vila obori na samoga kneza prošnjom, da ju odkupi, i ta se prošnja lovcu (čitateljem podnipošto) čini tako tužna, da ju sam knezu poklanja. 720 dvanaesteraca.

N i k o l a S t j e p a n N a l j e š k o v i ć (1510—1587) jest drugi ili izvjestno prvi Dubrovački pjesnik takovih pastirskih igara. Od njegovih sedam ‚komedija', sačuvanih u ruk. akad. br. 418, spadaju prve četiri na pastirske igre.

U drugoj izmedju tih sedam komedija scenira Naljesković poznatu priču iz grčke mitologije o Eridinoj jabuci. Sav čin nam pjesnik pripovieda u prologu ovako

Svi odi koji ste priklono molim vas,
što ću riet da biste čuli me jedan čas,
er vam ću sad rieti, što će te odi pak
do mao čas vidjeti, tiem mirno čuj me svak.
Pastir će odi doć, koji će riet da je
gledao po svu noć njegdi vil igraje,
ter će leć spati, pak ga će po sreći
drugi tuj sastati onako ležeći,

i tuj ga poznavši, on će se začudit,
ter će stat na straži, ne dat ga probudit.
U toj tri vil hode cvieće će poljem brat,
za poći na vode vienačce svit, igrat,
tere će nać neku jabuku, s kom će poć
k jednomu čovjeku, o ku se ne će moć
prid njime pogodit, neg ih će k onomuj
na pravdu on vodit, koga rieh, da spi tuj.
K njemu će doći tuj, ter ga će probudit,
da bi im stvar onu hotio osudit.
Kad im toj osudi, poslie će sudac ti
sa sviemi onudi tih tanac izvesti.
Togaj rad postojte poslušno jedan čas,
smetat ih ne mojte, priklono molim vas.

Priepirka o jabuci i dosudjivanje iste prikazano je od prilike ovako. Vile nadju jabuku. Treća ju digne i predlaže, da si ju podiele. Druge dvie joj poklanjaju svoje dielove, neka si cielu zadrži, kad najednom zapaze na jabuci pismo, koje ne umiju pročitati. Nadodje im srećom jedan pastir, koji im pročita:

Narav me je satvorila
za najljepšu od svih vila.

Sada prve dvie vile ne daju svojih dielova, i ne mogu se medju se pogoditi, nego ih onaj pastir uputi, da u dubravi ima neki pastir, koji rad svoga uma vlada cielim krajem, neka dakle podju k ovomu, da im dosudi kako je pravo. Taj mudrac jest onaj pastir, o kojem se u prologu veli da spava, i ovomu ne siže pamet do boljega načina, nego neka vile tu jabuku njemu prikažu. Prve dvie su pripravne, ali treća ne da nikako, pak upravo tu okolnost navodi dokazom, kako jabuka po pravu njoj pripada. Taj razlog (koji opominje na one dvie matere pred Salamonom) hrabri suca, i spreman je suditi po čistoj savjesti. Prva ga vila prije osude miti, da će ga učiniti bogata, ako njoj dosudi jabuku; druga da će ga pametna, ako njoj; treća veli, što će ti bogatstvo i pamet, to imaš oboje, ja ću ti darovati najljepšu ženu. Sudac dosudi jabuku trećoj, s razloga što one dvie pokazaše jasno da nemaju na nju prava, ustupajući tolikom pripravnosti jabuku samomu njemu sucu. Na svršetku moli pastir prve dvie vile neka ne budu s toga na njega kivne, a za dokaz da nijesu, neka s pastiri poplešu, uz što vile privole i prikazanje se svršuje.

Kako je neznatan čin te igre, još je slabija dikcija, kojom je zaodjenut, u govorih nema baš ništa karakteristična.

Još je neznatnija druga Nalješkovićeva pastirska igra, u našem rukopisu 3 komedija, kojoj sam pjesnik pripovieda sadržaj njezinih 300 dvanstr. u prologu:

Priklono molim vas hotjejte slišati
što vam ću ovi čas u kratko kazati.
Dalecieh od strana jedna će vil uteć
od mlaca tjerana, ter će pak trudna leć.
Tu ju će satiri zvjerenja loveći
u lugu četiri uhvatit ležeći.
U toj će iziti i mlaci oni tuj;
starac će doć tada, koga bog postavi,
da mirno sve vlada u onoj dubravi,
ter će svak svoj razlog prid starcem govorit,
a vila, koju bog slobodnu htje stvorit,
iskat će slobodan provodit život svoj,
er ne će ugodan nijedan biti njoj.
Tu ju će na volju slobodit starac taj
za toj vas ja molju svak mirno poslušaj.

A još neznatnija je Nalješkovićeva treća pastirska igra, u našem rukopisu komedija 4, kojoj sadržaj od 140 dvanaesteraca pjesnik u prologu ovako pripovieda.

Priklono molim vas čujte me, er ću riet
što ćete vi od nas odi čut i vidjet.
Odi će doteći mladići četiri
iz luga bježeći, ke gusa zatjeri.
Družbu će čekati, ku budu izgubil.
Tuj im će kazati, sve gdje su, jedna vil,
i taj će isti dan s družbom se sastati.
Vili će riet pjesan, pak tanac igrati.
Molim vas toga rad nitkore ne govor,
ter će te imat sad ne mao razgovor. (! ?)

Naj znamenitnija je četvrta Nalješkovićeva pastirska igra, u našem rukopisu prva komedija. Čin joj mnogo opominje na Tasovu Amintu, a može biti ima mitologičke vriednosti, ako nijesu ona mjesta, u kojih dolazi kako vještica uči Radata vračanju, puka pjesnikova invencija. U ostalom je sva komika persiflovane Radatove ljubavi veoma primitivna, a opaziti je na ovom prvom pokusu te komike, kako je već u svom početku više prosta nego priprosta, ali dakako da su danas nazori o komičnom posvema drugi.

Pjesnik nam cieli sadržaj pripovieda u prologu.

Doći će jedna vila — veli pjesnik — ištući pastjera, i, našad ga, ostavit će ga. Ovaj će ostati plačući, i doći će drugi pastjer da ga

umiri, ali mu to ne će za rukom poći, te će ga ostaviti. Zatim što će bit? Doći će starica, što no se „u vlasjeh“ zove vještica, i videći gdje pastjer plače, mislit će, da ga zubi u glavi bole, tuj ćete imat smjeh, a kad upoznade njegov jad i nemoć, kazati će mu liek i pomoć. Zatim će te vi jeti žalost i nemir, gdi će se taj pastir za vilom ubosti. Vila, koja je bježeći od njega tomu zlu kriva bila, doći će, i, našav ga mrtva, plakat će; potražit će lieka, koji će naći, i od kojega će pastjer oživjeti, podići se, „ter će tako u pjesan višnjega slaveći potrajat vas drag dan, i tance vodeći.“

Taj sadržaj je ovako izveden.

„Četiri vile i tri pastjera poju u lugu, od kojih vila jedna neimajući svoga pastjera, nego želeći jednoga, na ime Radata, poći ga će iskat sama, kad svrše pjesan, koja počima.“

U pjesni samoj hvale vile krasotu luga i svoju do sada ničim ne smućenu sreću, za koju mole boga, da im ju do vieka sačuva takovu. Svršivši tu pjesmu, kaže prva vila, dobivši ponudjenu si pratnju od jedne svojih družica, neka druge ostanu u lugu, a ona da će poći cvieće brati, obećavši ostalim vilam, da će svakoj nekakovo cvieće donieti.

„Ostavši ostale s svojemi pastjeri u lugu, izlazi sama vila prva ter govori“ da bi si željela kad bi pastjera, kojega jučer vidje da za njom gine a da joj se ne ufa očitovati, mogla danas opet vidjeti, jer da joj je veoma mio. „Ugledavši ga“ govori, kako će se na njega osjeknut, ako joj se očituje.

Na to dodje Radat (tako je tomu pastiru ime) te srčano vili očituje svoju ljubav prema njojzi, t. j. moli gospodju, da ga prime za svoga roba i slugu. U tom očitovanju svoje ljubavi veli Radat medj ostalim u pohvalu vile, da joj Elena i Diana ni sluge, kamo li druge ne bi mogle biti, i da bi stari spjevaoci, koji pjevahu ljubav, da su nju bili vidjeli, svi samo nju pjevali. Vila za njegovu ljubav ne mari i ostavi ga sama u zdvojnosti.

„Daleko od Radata spravljajući se u lov Ljubmir“ govori

Dug ti je dan ovi, strajat ga nije moć
prem da se polovi, majdeh ću sa psom poć.
Kamo se, oš, oš, oš, nije ga vragut kus,
da bi ga ubio košf (?), ovo ga, ostao pus.

„Idući jubmir u lov, nagje gdje govori Radat,“ Radat veli da će se rad vile ubiti i tuguje na dugačko a Ljubmir loveći začuje to jadovanje i veli:

Tko ono jauče, rek bi ga što kolje
majdeh ću poć muče, da čujem još bolje.

Radat dalje nariče i hoće da se probode.

Lj. Zla ti kob Radate, a jošte gori bies,
što dogje toj na te, kamo t' um. kamo t' svies?
Zlo t' jutro je da mož učinit štogodjer,
sjemo mi pusti nož, jes čovjek ali zvjer?
R. Ne nitkor, kako ja, ki sam pun nesreće
vrhu sva stvorenja i trudan najveće.
Ja ne znam još na sviet najmanje radosti,
ja ne znam što je cviet od moje mladosti.
Veselja ne znam ja, ni tance ni pjesni,
ni ìmam pokoja ni javi, ni u sni.
Po vas dan grem tuže, a kada noć pride,
tad mi se, moj druže, sve rane povride.
Lj. U tebi svies nije, mnjah, da ti maskariš,
što tej fantazije k vragu ne udariš?
Ja vigju ti si se smurao za vilom,
toj s vragom odnesi, rasta ti duh s' tilom.
R. A toj bih, druže, rad, toj bi mi sve muke
od srca dviglo sad taj smrt od nje ruke.
Kamo taj ko veli, da umriet muka jes,
toj mlados ma želi, a ne će moja čes.
Ja cienim, da je lud ko godi na svieti
veličak cieni trud i muku umrieti.
Er kad mre miran ko, ja cienim na moj sud,
da mu je sve slatko, a nije njemu trud.
Ako ćeš ti rieti, da ako ne more
tko miran umrieti, jeli mu dvaš gore;
ne velim, da tomuj nije trud poveći;
al ovi razlog čuj, ki ti ću sad reći.
Kad tomu izljesti iz tiela duh bude,
er se duh od tiela u kratko razdvoji,
a muka nije ciela, ka dugo ne stoji.
Ako ćeš ti rieti, da ki je trud veći,
nego li umrieti, toj mogu ja reći.
Ko no se razdieljen s dragome nahodi,
ter tako ucviljen život svoj provodi,
veće su toj muke, bolesti, jad, i trud,
neg se dat u ruke od smrti na moj sud.
Zašto taj umire tisuć krat svaki hip.
ko take nemire probavlja i nalip.
Dake bi jur bolje umrieti meni sad,
neg ove nevolje i ovi trpjet jad.
A toj mi ne lipše, pokoli rumeno
nje lice najlipše izgubih svršeno.

Kratka ti bi rados od moga života,
kamo mi nje mlados, i rajska ljepota.
Sad odi sa mnom bi, sada ju vidjah ja,
kako ju izgubi tužna mlados moja?
Gdie ju iskati? ne umijem kud sada,
poć se ću zaklati od muke i jada.
Lj. Prokleta ljubavi, veće ti nije muke,
neg kad ti bog stavi nesrećna u ruke,
ere plač, i žalos, nevolja, jad, i trud,
nesrećnu tuj mlados obujme odasvud.
R. Toj niko ne pozna, neg sama na svieti
ma mlados žalosna, ka želi umrieti.
Lj. Udr ju s vragom ća, ako ćeš miran bit.
R. Ne ću moć toga ja do smrti učinit.
Lj. Eto ćeš nu me čuj sopisat ti danas,
hoć Rade na ovuj, i ži mi ovi pas,
a bogme dvaes aspri znam ko bi za nj dao
nu bi ja ženu pri iz kuće prodao.
Nu što 'e čis, gladak, nu što 'e vidjet brz,
a kako laje jak, nudjer mu kruha vrz.
R. Prem moja huda čes tebe sad Ljubmire
doniela odi jes za moje nemire.
Lj. Ti oni Radat nies', ja vigju, ta vila
tebi je Rade svies i pamet odnila.
Moj Rade Radate plaho je zviere toj,
nije mi toj za te, majdc ne, brate moj.
Tegnuti da ju hoć, onaj čas će tja uteć,
a neg li jednu noć na slami s tobom leć.
Ona ti pak ukrop, ni kaše ne kusa,
koze ti, ni krave pomusti taj ne će,
govoru t' ja s' pravė, tjem ohaj nju veće.
Ona ti kravaja ne umije zamiesit;
po njojzi, ži mi ja, nigdar neć biti sit.
Nu mi rec ovaj aj, što ti će jesti dat,
kad sire vila taj ne umje usirat?
R. Ne će snop nositi, ni ukrop taj kusat,
ni sire siriti, na slami ne će spat.
Znam što se hoće njoj, surla. ter tanci pak,
ne će joj lipsat toj, dokle sam zdrav i jak.
Kako sve gospogji mislim joj služiti,
a žit',ja ti pogji zecove loviti.
Lj. Je da ti je bolje svjet ovi moj tjerati?
R. Ne hajem za taj sviet hoć me se ostati?
Lj. Što ima, brate, bit, težaku čoviku
da ljubav naudit ne more taj viku?
Neg je sve to praznos, koja vam zavrati
kak ono volu mos (?) kad neima orati.

Kad bi ti nu me čuj činjenja imao,
bog me bi vilu tuj na stranu vrgao
Nu brže ti drugu ne imaš misliti,
neg vile po lugu u nesvies sliediti.
Ako ti odluči ne dvorit ljubavi
nek pogje, ter muci na ovoj ozdravi.
R. Hod s bogom dobar lov bog ti dao da loviš,
što tomu psu pokrov od sukna ne skroiš.
Lj. Brž ne smijem od žene, počne govoriti,
bolje je pelene malomu srezati.
R. Ne moj ga izgubit dvaes aspri kad valja,
sliednik će dobar bit, često mu daj palja.
Lj. Ni toj ne uzmožem učinit od žene,
dava ih kokošem, a njega odrene.
Nebore je da ć' doć sa mnome Radate,
Bog me ti je bolje oć druzima vile te.
R. Toj te sam molio, da s bogom pogješ aj.
Lj. Eto bjeh zabio, da s bogom ostavaj.

Radat ostavši sam:

Što željah najveće, da nitkor sa mnom nij,
to njega nesreće donieše sad k meni.
Kad bih se priao nebog ja za gore,
još bih se bojao da se ne obore i t. d.

Jedna starica idući začuje Radata lelekajući ter mneći da ga zub boli, govori mu:

Umukni, pukao, zub li te toj boli,
ne bi li što dao, da ti se izsoli?
Ako li hoćeš sad, da ti ga izmu ja,
istom mi rec izvad, oćutit ne ću ja.
R. Pogj s vragom jošte ti, sada te poslah š njim.
St. Take su bolesti ja ti se ne čudim.
Ako zub hoćeš taj sad ti ću izeti,
da ne ć' čut, sjemo daj, ne će te boljeti.
R. Jamu mi smrt dube, umiru ja s pravè,
a ti mi još zube hoć vadit iz glave.
Sprdat si mnom došla, ali mniš što sam ja,
da s' našla ti osla, oprduj s vragom tja.
St. Ne znaš me ti ko sam, ter veliš toj meni,
ne znaš li er ja znam razliko korjenje?
Ne znaš li bolesti razlike er umijem
rukom ja odnesti, i ime travam svijem.
Sjedi der ovamo, ne ću t' ga vaditi,
neg ti ću ja samo nješto na nj staviti,
ter će ti sva muka u saj čas otiti,
koliko da ruka bude ju odniti.

R. Neimam boliezan od zuba u glavi,
neg li sam zavezan od gorke ljubavi.
St. A ja mnjah, da zubi bole te nebore.
R. A vile tko ljubi nije li dvaš gore?
St. Majde jes, moj mile; nu jes liek i tomuj
gdi stoje tej vile? R. U lugu onomuj.
St. I ja kad bjeh mlada ljubav sam sliedila,
nu mi je brada od godišć probila.
Može bit tojzi vil tebe sad vidjeti
vele bi drago bil, neg ne smije izrieti.
Er ih je brižnijeh sram, ne znaju one zla,
ja im ćud dobro znam, š njimi sam uzrasla.
R. Molim te rad boga, nu mi daj što godi,
oda zla ovoga jeda me slobodi.
Da ću ti tri krave, i k tomu tri sire,
ako me tej trave oda zla samire.

Starica mu veli neka prisegne da će to dati.

Radat prisiže da će i dva puta više, ako ga oslobodi.

Sad starica pripovieda. Vile imaju dvije špilje: jedna od njih je protiva tvojoj nemoći. Moli vilu, neka te u nju pusti. Radat veli, ne će me vila slušat. Starica kaže, ti joj obećaj dar, pa ako ti dozvoli imaš ovako činiti. Proći ćeš kroz neprohodnu goru, i doći ćeš kroz tjeskovu do jednoga luga. Uzmi debeli štap, koji treba da napred nosiš, er u špilji nema „punjestar“ ni vrata, neg procjep, kako u svih špiljah, u kojih vile svoje dragocjenosti čuvaju. U špilji ćeš naći jezero. Ne moj se prepasti gromora, koji ćeš tuj čuti, jer te tries ne će ubiti, i ne ćeš dublje zapasti neg do pupka. Tu ćeš se naći nejak, a štap će ti postati mekši nego bumbak. Nu ne haj, nego do dvaes put uljezi i izljezi iz špilje, makar će ti prvi put biti ne samo do znoja nego i do krvi. Ako li te vila ne bi pustila u špilju, evo ću ti kazati kako ćeš ju učiniti, da za tvoju ljubav bude mriet. Odsjeci od svakoga nokta na rukuh i noguh komadić, te vežući to u rub govori:

Kako vežu ovo sada
tako onu, ka mnom vlada,
da zavežu u ljuvezan
većma neg sam ja zavezan.

Pak nagj od oljena mjeseca dan treti,
ter ćeš tri korjena od njega uzeti.

K tomu zaveži u list brštana tri zrna tamjana. Sve to ukupaj gdi znadeš da će tvoja vila proći. Nadji njezin najbliži stupaj kraj toga ruba, ali se ne križi ni mjentuj boga, pak nadji lovor, koji je daleko od mora rastao, očeši tri grane, postavi ih na njen stupaj i onaj rub, i užeži, a govori dok god ne dogori lovor:

Kako ovo sada gori,
tako ona, ka me mori,
u ljubavi, radi mene,
da goreći vazda vene,
i da željno vazda tuži,
dokoli se sa mnom združi.

Zatim to iskopaj i uza se nosi, pa ćeš vilom vladati kako te je volja.

Starica, dobivši od Radata guber na poklon, otide, a Radat, ostavši sam, mudruje, da mu je najpametnije umrieti. Lieka — veli — mi nema, milosti od vile nikada ne isprosih. Kad bih imao bar nešto od njezine milosti, veselo bih umro. Ali i ovako mi ne preostaje drugo. Ako joj moja smrt bude ugodna, drago će mi bit što sam joj bar nečim ugodio; ako me požali, drago će mi bit što me žali. Oprosti se od ciele naravi, ureže nožem u piesak rieči

„Odi leži Radat, ki nožem smrt prieku
sam sebi hotje dat za smirit vil njeku.
Ako je u mlados ko ljubav poznao,
reci der, za žalos raj mu bog duši dao.
A sada, bože, ti primi duh tužni moj,
i ovi grieh prosti, molim te, vil ovoj.“

i probode se.

Vila izadje, željna vidjeti, da li joj je Radat, kojega ona vatreno ljubi još vjeran, i poiskav ga, nadje ga mrtva, u krvi ogrezla i čita ono u piesku. Od žalosti hoće da se probode, nu prije podje u gore, da traži bilja, kojim bi ga u život privela. Sretne one tri vile s pastiri i kaže im sve. Ciela družba dodje k Radatu. Tu vile govore kakova bi to po njih šteta bila, kad bi Radat ostao mrtav, jer bi ih se svaki bojao ljubiti, videći kako je taj vjerni ljubovnik stradao. A i pastiri tako vilam govore. Druga vila dade prvoj bilje, koje ova stavi na rane Radatu, da oživi. Oživjevši, kaže mu vila, da ga samo kušat hćela, i primi njegove ponude, da će joj od sada biti ljubovnik.

Komad se svršuje osmerci. Vile obećaju da ne će više prema pastirom biti nemilosrdne. Pastiri se raduju što vile postadoše tako blage. Onda se vile i pastiri skupa mole bogu da ih očuva od tuga i svršuje se ciela igra, koja broji 730 dvanaesteraca.

M a r i n D r ž i ć (1520—1580) jest mladji suvremenik Nalješkovićev, a kao pjesnik Dubrovačkih pastirskih igara mnogo i mnogo znamenitiji. Iz njegovih djela doznajemo prve sigurne viesti kada i gdje se te igre u Dubrovniku prikazivahu, a doznat ćemo ih još mnogo više, kad nam sva njegova djela dodju u sviet. Za sada nam je od istih

još mnogo toga ne poznato u rukopisu g. Bone u Dubrovniku. U Zagrebu nemamo nego rukp. akad. br. 118, u kojem nam je najnovijom rukom prepisana Tirena, Adon i prvi akt Abrama, zatim drugo mletačko štampano izdanje od g. 1607, u kojem se nalazi Tirena, Adon i Novela od Stanca, i nekoje sitne pjesme. Ispred ovih sitnih pjesama nalazi se „prolog drugi komedije, prikazane u Držić na piru." Ta komedija, prikazana na Držićevu piru, jest Marinov Adon; to se u njem izrično spominje, a prikazan je taj Adon, kako je pred njim opet izrično zabilježeno, godine 1550. U tom prologu od godine 1550 dakle nalazimo Pribata u kući Držićevoj, koji se ženi djevojkom iz kuće Sinčević. Najednom nahripi u sobu prijan Pribratov Obrad i začudjeni Pribrat ga pita, po što je došao, da li je može biti donio što godj za svatove? Nijesam odgovara Obrad — nego sam došao u Dubrovnik, i spazivši kako ljudi grnu u ovu kuću, pošao sam da vidim što je tomu uzrok. Unišavši u kuću nijesam već mogao izaći, jer me godišnjice uz stube otisnuše; ma kaži mi brate Pribrate, koja je ovo sjajnost? Pribrat mu pripovieda, da su to svatovi Držićevi, i pita ga, da li je već kada odprije bio u Dubrovniku. Obrad veli, da je onomlani na poklade došao, i vidio kako vile na rieci kraj grada Držića daruju guslami, da na njih pjeva slavu Dubrovnika. Da je za tiem potekao u grad, da to vidjenje pripovieda, ali mu u gradu toga ne htješe vjerovati, jer da oni tog pjesnika poznaju: on se je učio preko mora pjevati, ali mu popucaše žice, jer se išao s boljimi pjesnici natjecati.

Nu kad su došli slušati Držića, kako pjeva, pjevao je tako krasno, da su se svi začudili, i darivali su me bogato, što sam im istinu rekao. Od toga vremena drže pjesnika Držića u velikoj časti. Onomlani su prikazivali njegovu Tirenu, ali je bila tolika zima i sjever je tako duhao, da nije bilo ništa čuti, s toga će se sada iznovice prikazati.

Onomlani od g. 1550 jest godina 1547, koje se je Tirena prvi put i to pod prostim nebom prikazivala. Scena Tirene nas i zbilja dovodi pod prosto nebo, jerbo u njoj dolazi zdenac, pak se je sve to valja da prikazivalo oko onoga zdenca, koji je pred vrati, koja vode na Ploče. Uz taj zdenac je kneževa palača, današnji Bezirksamt, crkva sv. Vlaha, katedrala, i palača u kojoj se novci kovahu, današnji mislim Steueramt; ova se pijaca sama sobom nudja kao mjesto, na kojem se Dubrovačke drame prikazivahu, i što pred Palmotićevimi dramami dolazi „prikazivana prid dvorom" označuje po svojoj prilici ovu pijacu. Naš prolog od g, 1550 nas dakako dovodi u kuću staroga Vlaha Držića, gdje se drže svatovi, iz česa vidimo, da se manji komadići kao „Adon"

prikazivahu u kućah, koji se običaj do najnovijega vremena sačuvao; veliki komadi pako prikazivahu se cielomu narodu na pomenutoj pijaci, i to u vrieme poklada prigodom svatova, kao što su one Vlaha Držića, na kojih se Adon prikazivao kod njega u kući i pri toj se predstavi odmah oglasilo, da će se i Tirena na pijaci cielomu gradu prikazati.

Znamo da našega Držića obiediše da je u svom Abramu i Tireni počinio plagiat na Vetranićevih djelih, i te viesti naših historika podpunoma se obistinjuju našim prologom od g. 1550, u kojem se veli, da se je Držić htio natjecati s boljimi pjesnici, pak mu tiem žice popucaše. Na Abramu, koji pada prije Tirene a i imamo na ruk. akad. pred istim ubilježenu g. 1546, opazismo i zbilja da je Držić ciele verze i scene od svoga učitelja uzeo, nu nije nam nikakovo Vetranićevo djelo poznato, na kojem bi Držić svojom Tirenom bio mogao učiniti plagiat. Niti je to moglo biti na Vetranićevu Abramu, niti na Suzani, niti na Uskrsnuću niti na ona dva prva pastirska prikazanja, ako su od Vetranića. Kad nam sam Držić priznaje, da ga tako obiediše, ne možemo drugčije uzeti, nego da nam se je od Vetranića mnogo toga izgubilo, a kako od Vetranića, tako sigurno i od drugih pjesnika, i to ne samo pojedina djela nego i cieli spomen. Na tu nas konjekturu dovode dalje viesti kod našega Marina, koje nam svjedoče, kako su ti Dubrovački dramatici 16 vieka pune ruke posla imali. Vratit ćemo se na takove viesti kod njegova Dunda Maroja; za sad ću spomenuti kako u predgovoru k onim sitnim pjesmam veli Držić, da je komediole „Adon“ i „Novela“ od Stanca u dva zasjedanja (Sitz) sastavio.

Po što nam Držić u spomenutom prologu veli, da je onamlani stekao veliku slavu i priznanje, nije ga sigurno Tirenom od g. 1547, za koju ga okriviše plagijatom a i sam veli, da je bila pri toj predstavi tolika zima i sjever, da je nije bilo razumjet; koji je to komad mogao biti, to ćemo pokušati poslije kod njegovih komedija pronaći, za sad se daj vratimo k njegovim pastirskim igram.

Kao Nalješković u četvrtoj svojoj pastirskoj igri, tako nam i Marin Držić u svojoj Tireni predstavlja persiflažu u vile zaljubljenih pastira s nesmislenim svršetkom, da vila na pokon ipak pristane te ljubi svoga pastirskoga odoratera. To je prava pokladna fantasterija, koja malo pazi, da joj u kompoziciji bude smisla, to je pravi odsjev dubrovačkoga pomirljivog političkog života, koji pazi i nastoji da se za boga sve zadovoljno svrši, pa tako ne podnosi niti da u šali ko strada. Na-

predniji je naš Marin od Nalješkovića, što je u njegovoj Tireni kompozicija mnogo zamašnija, bogatija, čim mu se pruža prilika da bolje od Nalješkovića ističe karakter ove dubrovačke pastirske igre, fantastičnost, i da pojedine karaktere bolje razvije; zatiem tim što mu je govor u pojedinih scenah izmedju ostaloga dosadnoga naricanja na Vetranićevu mnogo puniji komičkoga sadržaja. Dubrovčani su dakako u toj Tireni mnogo više krasota nalazili, i toliko im je omiljela, da je četiri puta štampana 1551, 1607, 1630 i 1632. To nam je najbolji dokaz kako je težko tu Dubrovačku dramu mjeriti mjerom današnjega estetičnoga suda, a da ne zamrsimo mrtvimi pravili živost utiska, koje te drame imahu na naše Atenjane 16 vieka. S toga ćemo najbolje učiniti ako se poduže zabavimo samim sadržajem Tirene, kojoj je Držićev puni naslov „Tirena komedija Marina Držića“.

U prologu govore Vučeta i Obrad. Isprva se malo svade. Vučeta opaziv Obrada gdje dolazi, veli mu, ha ti si kozokradjice, koji si mi dvije jalovice ukrao pa njima družinu gostio. Obrad mu odvraća, da ju je gostio, i da će ju udilj gostiti, jer da nije rdja kao on (Vučeta), koji je prikladan raku „ki nazad ide“. Nu doskora se izmire, dadu si ruke i Vučeta pita Obrada, odkle i pošto? Obrad mu veli, da je u miehu donio u ovo liepo mjesto masla na prodaju. Vučeta mu kaže, neka pusti maslo, i nek se ozre po gradu, da mu rekne kakav mu se vidi. Obrad usklikne kako je Dubrovnik liep i obilan svakim dobrom kao proljeće cviećem i završuje:

Vigju te u goju pokojno gdi stojiš,
i jak bubrek u loju, gdi se liepo toviš.
V. Besiede ostavi, gdi 'e mir tu je Bog,
a život je pravi gdi 'e pravda i razlog.
Ovdi brate putnik ima mirno stanje
ne sumnji zao človik da mu uzme imanje.
Lupežom lova ni, ni krvnikom stana,
zlo se ovdi i ne sni, milos je zgor dana.
O. Nut liepe mladosti što milo šetaju,
njekome radosti sunčanom svi sjaju;
do pasa u bradah starce vidim šetat,
da ih je brate strah, u obraz sagledat.

Dalje ga Vučeta upozoruje na krasotu vladika i njihovo sjajno odielo, a Obrad mu povladjuje, da su liepe kao zviezda danica. Nadalje nastavlja Vučeta:

Vidiš li ovi grad i vlastele ove
po svemu svitu sad dobro ime njih slove,

istočna gospoda po božjoj milosti
otmanskoga ploda miluju ih dosti,
i tamo od zapada uzmožna gospoda
ljube ih sva sada, milos im tuj bog da;
razmirja ne imaju na svitu s nikime
korablje plivaju njih vitrom svakime.

Obrad dodaje neka samo paze i boga prose da im taj blagoslov uzdrži i napokon začudjen upita:

Ka je ovoj dubrava, ali su i ovdi gore?
Ko li se gizdava uvrže meu dvore.

Vučeta mu pripovieda, da će sad u toj dubravi vidjet igru, kakove dosada jošte nije vidio, i pripovieda mu cieli sadržaj komada, koji da će u pjesmi prikazati izbrana gradska mladost. Obrad začudjen pita, a ko je taj razumnik, koji je to sve u pjesan bio kadar staviti. Vučeta mu pripovieda, da je kod grada neki zdenac, u kojem je tako dobra voda, da taj zdenac zovu medeni hladenac. Kraj toga zdenca, veli, dolaze vile i obće s Dubrovčani, te ih pjesmam uče. Tako sada čine s Marom Držićem, koji kao pjesnik dostojava lovor vienac. Da su i drugih od Držićeva roda vile tako milovale, kao što Gjoru, a i pjesnike drugih porodica, kao što Šiška Vlahovića.

Obrad pita, a da li i sada još koji drugi Dubrovnik pjesmami proslavlja. Vučeta mu veli, da ih ima mnogo, a medj njimi jedan sveti Remeta, koji na svom školju pjeva. To je Vetranić.

Obrad želi Dubrovniku, da do vieka tu sreću sačuva. Napokon ga Vučeta zovne da se ukloni, jer da će sada početi igra, o kojoj mu gori pripoviedaše.

Ovo je prvi primjer što pjesnik govori o svom Dubrovniku počitanjem, koje u naivnom tonu toga Obrada i Vučete toliko milo glasi. Liep je napokon dokaz pjesnikove smjernosti i zahvalnosti, što tolikim počitanjem spominje svoga učitelja Vetranića, djeda Gjoru i njegova prijatelja Šiška Menčetića, dočim mu na drugu ruku sloboda predaleko ide, što sama sebe hvališe. Podieljena je drama u pojedine dielove kako sliedi.

„Prvi at.“

„Ljubenko i Radmio govore.“

Ljubenko pita Radmila, za što plače, i e da li je i njega koja vila ljubavî savezala; ako jest, neka se toga ohaje, jer vile su sada takove, da od pastira rug čine. Radmio mu veli, da mu nijesu ti jadi na srcu, nego da ga kolje, što se je najumniji i najčastniji pastir Ljubmir u vilu Tirenu zagledao, pak s toga skončaje, i da ga ide tražiti, da mu

bude na pomoći. Ljubenko veli, da sad vidi, da ljubav imade nad svim moć, kad je čak i toga savezala, i nakon kratka razgovora o tom predmetu, prodju skupa Ljubmira iskati.

„Vila Tirena idući u lov sama.“

U liepih riečih hvali krasotu naravi, i veli da je istom onda život liep, kad se dvoje združi. U to ugleda medu i odapne na nj strielu, ali ga samo rani te za njim poteče; a ne stigavši ga, dodje natrag u nadi, da će ranjen doći na vodu. Na vodi si želi naći Ljubmira.

„Ovdi se poje u lugu zatim Ljubmir sam ishodi i govori.“

Tuguje nad svojom nesrećom što u suzah i uzdasih rad Tirene skončava i gine, a nikakovoj pomoći se ili smilovanju nadati ne može od nje, koja je svojim angjeoskim licem medju ostalimi ženami, kao danica medju ostalimi zviezdami. Komu jaoh tužim, bolje je umriti nego takove muke trpiti! Nazivlje i dozivlje smrt, a kada mu ova samohoć ne će da dodje, odluči zadati si ju sam.

I misli i rieči toga kao svih ostalih ovomu sličnih naricanja opominju nas i svojom praznoćom i svojom duljinom na Vetranićev slog. Rime sad — jad; sada — jada; sunačce — srdačce; mraz — čas; mladosti — radosti; cvili — uhili i t. d. To su stožeri oko kojih se sve pjesnikovanje tih partija vrti i bavi.

„Ovdi se Ljubmir hoće ubit a vila mu skrovena iz luga govori.“

Što grdiš tvoje lice, što se smjeravaš ubiti? Ako te ni e sama sebe žao, za što ne žališ onu, koju ljubiš, koja ne će da u vječnih suzah stojiš?

Ufanje gdje ti je, razgovor ljuvenim,
mrtvo to tebi je, a žive svim inim?
Otvori tve oči, ne moj tako ginut,
er sunce s istoči skoro ti će sinut.

„Ljubmir ispadši mu iz ruke oružje govori.“

Čij je to glas, koji ima na mene toliku moć? Jeli to Tirena? Ako je, neka izadje.

Prisvitli tvoj obraz, objavi sunce toj,
odagni smrtni mraz, ki skonča život moj.
Od tužbe trieskove, zle vitre od uzdah,
od plača dažde ove, od želje vihar plah;
odagni magline od misli gorcieh tač,
s kieh Ljubmir tvoj gine, s kieh tvori grozni plač,
ukaži ružicu i rajsko toj cvitje,
u sunčanom licu objavi prolitje,
ali sad Ljubmir tvoj da svrši ob jednom
s tugama život svoj kom smrti nerednom.

„Izlaziv suproć njemu vila, Ljubmir joj govori."

Je li toj Tirena? Jest to je njen veseli obraz i t. d. Jaoh kreposti mi od ljubavi ginu, jezik mi je savezan, a žudim k njoj poći i ljubav joj odkriti! Uz sve što mu je jezik savezan, ipak jako mnogo govori, moleći ju, da mu se smiluje i te nevolje ga oprosti. Tirena mu veli, da vile baš nijesu tako kamena srca i kao od zvieri odgojene, te da nju njegovo uzdisanje dira. Neka si traži što hoće od nje, jer da je ona vila, koja u vodi pribiva, i ima moć, sunce učiniti stajati!! Neka dakle traži znanje ili imanje.

Ljubmir veli da mu toga ne treba. Nego što? Neka mu dopusti da bude njen s uga. Ta kako to? Svaka te vila želi za druga, a ti si želiš da mi budeš sluga. — Radje tvoj sluga nego gospodar svietu! — Ali moj je stan u vodi. — Nu ti možeš, ako hoćeš, i na zemlji bivati. — Primam te.

„Ovdi satir usktiet bude vilu ugrabit a vila prid njim uteče a Ljubmir za njome, i svrši se prvi at."

„Počinje drugi at."

„Vila za Ljubmirom užežena govori."

Kako su vile srca prem kamena te ne znaju što je ljubav, i koje muke s nje nastaju, kada čovjek žudi svaki čas sa svojim ljubovnikom biti.

Nemoćan tko ni bio, taj ne zna što je bit zdrav;
a tko ni ljubio, jaoh ne zna što je ljubav!!

Ona sada zna, i boji se za svoga Ljubmira, da ga satir može biti nije „osnobio", pak polazi k vodi, nadajući se da će ga tamo naći.

„Vlašić Milienko popievavši k vodi dohodi i s vilom govori zašadši u ljubav."

Pita ju kakove krasote mogu biti još na nebu, kad je već ona najkrasnija na zemlji, i neka mu kaže ko je; nu bila ko mu drago, ljepša je nego sunačce, te mu je ranila srdačce, pak neka ga uzme za svoju slugu. Opazivši na njoj cvieće, hoće da ga dirne, ali mu vila brani pitajući ga, da li je gdje vidio Satira i Ljubmira:

Gospoje dušu inu ja ovdi ne pozrih,
neg tebe jedinu cić koje vas umrih.
V. Pastiru umro nis, sviedok sam ja tomu
ne izgubi istom svis i mir srcu tvomu.
M. Ali ću skoro umrit pridraga ma Vilo,
ne budem ako prit tebi sad u krilo.
V. Ne umri pastiru, zemlje ove toj daju:
u njih ki umiru veće ne ustaju.

M. Gospoje s tobom leć jednome ja bih rad
a makar ustat već ne budem prem nikad.
V. Što bi ti pribilo da ležeš sa mnome?
M. Istom bi mi milo združit se s tobome.
V. Budi ti što žudiš, slobodno prigj k meni
i stan moj da vidiš u vodi studeni.

„Ovdi vila skoči u hladenac a Milienko se začudiv govori, pak Radat izide.“

Milienko se tuži na vilu, što ga je tako nesmiljeno ostavila ter joj veli, da će ju poć iz vode izvaditi, da joj što ne naudi, i svukav se udje u nju. — Radat došavši pita ga začudjen što to radi? — Milienko mu kaže. — Radat ga psuje i veli mu, neka se odmah digne iz vode. Tvoja mi vika ne će mojoj muci odmoći. — Ovi bat će te taki ozdraviti. — Ne diraj u me ta i onako sam s vilinih striela dosta strt. — Bolje bi bilo da si umro nego što si tako poludio. Radat sada rezonira kako se je taj sviet kao pomamio, da sve za Vilami luduje. To dolazi od tuda što odveće jedu i piju a ne rade. Da ljudi rade, ne bi ih tako bezumne misli snalazile. Medjutim veli, najbolji je liek proti ljubavi glad i žedja, čekaj doći ćeš i ti skoro domome!

„Stojna ovdi ište Milienka sina i zove ga iz glasa a Radat odgovara.“

Stojna zove Milienka a Radat joj veli, da plove u vodi. Mati ga moli da ju privede, što on učini. Majka Milienka kara što li tuj radi, gdje no mu vuci stado isklaše, da li ga nije sama sebe stid. Radat prihvati, da danas u svietu nema stida, da se starci ne štuju, a mlaci su objestni kao siti tovari. Milienko karajućoj majci veli, da nije više koji je bio, jer da ga je zatravila najljepša vila, koju prizivlje, neka iz vode izide. Radat mu veli da se je razbludio te u snu mu se pričinila kao vila; jer vile su u šumah, a sirene u vodi; neka se ozre na majku, kojoj treba da bude u starosti na odmjenu i utjehu. I majka mu veli, da se vlahom uprizire, da vile pod orahom kon vode tanac vode, a da to nije vila nego napas, koja mu je pamet zamutila. Milienko odvraća da on zna što je napas a što je vila, i da je to upravo vila s kojom je razgovarao. Majka kaže, ma da je sve vila, neka se je ostavi, jer ove samo za uzmnožne pastire kao što su Radmio i Ljubmir haju, a od siromašnih, kao što je on, rug tvore. Ako ga je volja ženiti se, da će mu ona u selu kmetsku kćer isprositi. — Milienko kaže, da njegovu srcu nije druge tražiti, pošto za jedinu ovu vilu mari. Majka ga zaklinje neka pusti te govore, koji nijesu dostojni njega, njezinoga sina, koji bi joj imao biti u starosti zamjena. — Milienko veli:

Hotieše toj zvizde, višnji sud hotie toj
nje lipos i gizde da slidim vas vik moj.
R. Zla pamet hoće toj, a ovi bat hoće,
da ovdi taj bies tvoj ostavi sve zloće.
Bez bata ni lika djetetu obiesnu,
slatka rič i vika većma udi nesviesnu.

Milienko ga moli, neka se ohaje toga, jer to nije liek za zaljubljeno srce. Radat: Ček sve ću ostavit tako ne bio človik, batom ćeš ozdravit, u kom je tebi lik.

„Ovdi Milienko uteče a Radat se obrne k Stojni i govori."

Neka si sina Radata oženi, jer sva ta objest mladića otuda teče, kad su oženjeni pak djeca oko njih jauču, onda im šta takova ne dolazi na um. Neka si dakle vodi u kuću nevjestu, koja će joj biti u starosti odmjena. Stojna mu odgovara, da je biedna odmjena s tiem sadašnjim nevjestami, koje ne misle na drugo nego na nakit, a na sve načine nastoje da sinove sa svekrvami zavade. Radat ju kori, da nije tako. Neka svaki pazi na svoje mane, iste priznaje, pak će ljudi u miru živiti. Mladići su objestni istina, ali koliko je u vas starih manâ. Vas dan vičete nad sinovî da su prisiljeni odbjeći vas, a štogodj vam nevjeste učine, ništa vam nije pravo. U kući Vam se čini uvieke nered, ma bio kolik red. Uviek se prčite da ste stare ali još uvieke pristale, a kad tamo nema vam jednoga zuba u ustim, i na hodu i na svemu vam je vidjeti da ste gube. Stojna kaže, e niesu sve take, nijesam ja, a nije ni tvoja Jela. Radat kaže, e nijesu ni svi prsti jednaki, ali neka si pamti tu nauku. A sad nije drugo nego skupit čeljad pak Milienka, ako ne drugčije a ono na silu kući dovesti. Stojna veli, neka on ide po Milienka, a ona će po čeljad. Pristaje.

„Ovdi Stojna ide po čeljad, a Radat za Milienkom otide i svrši se drugi at."

„Počinje treti at."

„Milienko sam."

Nariče nad svojim jadom i ljuti se, što ga stara mati i stari Radat karaju, koji kao i svi stari ljudi ne će da priznavaju, da svaka doba ima drugo htienje a mladost ponajpače da ljubi. Pita se gdje je ta vila i veli, da ide za njom ma i u sam pakao.

„Odhodi Milienko a Ljubmir izlazi i govori."

Tuguju nad svojom nesrećom, što ga je taj satir smeo u ljubavi, i bojeći se, da nije gdje vilu šćepao, ide ga tražiti.

„Ljubmir odhodi a Radat ishodi umoren budući iskao Milienka i govori."

Radate zlo s' pošao ja vigju ži mi ti
odkad si došao mahnice liečiti;
tovare goniti i vodit zle žene,
s mahnici obćiti muke su paklene.
Pogj tamo (voj Stojna) naći ćeš Milienka,
ži m' t' neć bit pokojna skoro s tvoga sinka,
Milienko pameti što Kupido krili
po gori sad leti. Ah Bože moj mili!
Što čini bieli kruh i dobra ljetina,
do grla pun trbuh najboljega vina!
Oto ih sitieh Kupido strielja sad,
vragut kus u lačnieh ne tiče on nikad.
Laž, i san, i grlo Boga su učinili
golo diete vrlo bez vida a s krili,
u ruci gdi drži luk i strile ognjene,
kim strielja i prži sglave pokradene.
Slična njih pameti svaki njih kojome
petsat milja leti na uru gorome.
Obiesne taj strilja za lačne ne haje
i plača nadilja i tuge zadaje.
Ljubav se taj zove, ku vele svi ludi
toliko da slove na nebu i svudi.
Koje je Božanstvo toj vražje cić koga
plač, nemir, sužanstvo stieče se za boga?
Ka li je ljubav toj, ka stavlja ljuvene
u vječni nepokoj, u muke pakljene?
Ljubav je živiti s družinom junaci
rujno vince piti s dobrim veseljaci,
popievke veselo junačke spjevati,
i činit sve selo u igri stojati;
i tance na vrime seljankam izvodit,
i igram takime blaženim dan vodit.
Nevjeste oto i mi tej liepe gledamo,
besjedimo š njimi, tamašimo i igramo,
u igri štipljemo gdi no se prigodi,
i po šiji pleštemo i indie kad godi,
ma za toj ne mremo, ni strilja tuj ko nas,
kako njih, ma gremo veseli već svak čas.
Zla pamet gdi no je, zle misli tuj budu,
ke brate ne stoje nikada zaludu,
gubi se snaga i dan hodeći za njima,
od truda nieki san mrtvi me se prima.
Bogm' ovdi ja zaspah voj Stojna pri vodi
Milienka ne iskah a ti za njim hodi.

„Ovdi Radat zaspi a Kupido izide i govori.“

Kako može čovjeka oholas toliko zanieti te ne priznati bogom njega, kojega moć poznaje nebo, pakao, Marte, Jove i toliki mladići i vile. Neka i Radat nauči ko je i što je. Strielja ga „lipotom Tirene."

„Ovdi se Radat probudi a vila Tirena prodje govoreći."

Da nema većega truda nego ovako dragoga žudeći po svietu ići.

„Radat vidjevši vilu za njom se užeže i govori."

Što sam to vidio? Kakva to vila prodje? Koje me to muke stežu? To je ljubav. Ma što cknim, što najbrže ne sliedim njenu ljepotu od raja?

„Iz doma svojta po Milienka idući s Radatom govore."

Dragić, Vučeta, i Radat svaki po redu pita, kud je taj ludi Milienko, gdje mu vuci stado deru, i zovu Radata neka im pomogne da ga kući vode. Radat im kazuje svoj poraz, a ovi ga svi po redu pitaju, da li ga starca nije sram ludovati. On im odvraća neka ga puste, jer ne znadu što je ljubav. Ona trojica kažu, ajdemo, jer tu nije dobro, neka si majka Milienka sama ište.

„Svrši se at treti."

„At četvrti. Radat i Diete Dragić."

Radat nariče za vilom, kud li je? Diete ga zove neka ide kući. Otac djetetu pripovieda, kako se je opirao bogu ljubavi, pak ga preko najljepše vile ranio!!!! Diete kaže, jaoh da mi ga je viditi, ja bih ga štapom. — Ma u njega su krila. — A ja bih ga praćom. — Uzalud mu se je opirati, a vila ova bijaše prekrasna. — Jaoh ne govori tako, ta maja se ljuti kad te čuje sa susjedom razgovarati!!!! — Idi diete i reci maji, da me više nema kući, jer idem za vilom. — Voh zar ćeš maju i svoje diete ostaviti. — Da. — Jao da mi je toga boga ljubve sresti!

„Diete odhodi a Kupido izlazi pak diete i vila Tirena."

Kupido veli da to diete mora kazniti i preobuče se na vlašku, te pita diete gdi mu je praća. — Što pitaš, jesi li ti, koji strielja? — Sada ćeš me poznati. — Što će ti te striele. — Srce ti ću prostrieliti. Kupido „nastrili" diete a Tirena izadje i pita za Ljubmira. — Diete veli da ne zna, i pita ju ko je kad je tako liepa. — Vila kaže podji kući. Ne ću neg ću za tobom. — A što ćeš za mnom? — Služiti ću te. — A maju ćeš ostaviti? — Ne hajem za nju kad imam tebe. — Što umiješ činiti? — Svirati, zecove loviti i lisice. — S kime spiš doma? — S majom kod njezinih noga i tako mirno, da me ciele noći ne čuje. — Stoj s bogom, ja idem. — Zar ćeš me ti ostaviti? — Na ti ovu jabuku, sviraj u dipli dok ja naberem cvieća. — U to dodje otac i

diete mu pripovieda kako se je i ono u vilu zaljubilo, te da će joj kozla pokloniti, a otac kaže, slobodno jer je i cielo stado vriedna!!!!!

„Ovdi Satir izlazi i užežen za vilom govori."

Jaoh kako zgaram od ljubavi. Jaoh zašto mi se ne ukaže moja vila! Al što govorim kamenu gluhomu! Zašto ne palim kuće i ne rušim duplja i špilje, da se vile nauče što će reći satirom rug tvoriti. To je sadržaj toga jadovanja, koji si in fine finali ostaje prilično jednak, kada god koji dodje da svoje lamentacije o ljubavi istuži. U to dodje Ljubmir i poslije nekoliko rieči veli pjesnik:

„Ovdi Ljubmir boj bije sa Satirom, koji ga napokon jednom stienom udari i smete ga ter pade na zemlju kako mrtav a vila ga nahodi i nad njim plače govoreći."

U četverostihnih osmercih od kojih se 1, 3 i 2, 4 sriču, nariče, kako joj nesreća ugrabi onoga, s kim je htjela živjeti, kako mu ne može pomoći, pita ga ko ga je ubio, zazivlje vile u pomoć i t. d.

„Ovdi se vila prinemaga i svršuje četvrti at."

„At peti."

„Ljubmir se oporavlja i govori."

Pita se gdje je, i zapazivši prinemoglu Tirenu, misleći da je mrtva, veli da mu drugo ne preostaje nego da se u smrti š njome združi.

„Ovdi Ljubmir usktiet bude se ubit a družba mu pridodje ter ga uzdrže."

Najprije ga Radmio, zatim Ljubenko pitaju, što je to da je tako pobliedio i da ga smrt skončaje. On svakomu kaže što je. U to dodje „Remeta" i pita kakva je to smetnja. Kad začu, opominje ih da ne idu za svjetovnom ljubavi i veli, da je nebo odlučilo, da će Tirena oživjeti, neka se svaki višnjim moli. Radmio višnjim daruje liru, Ljubenko veli da će pjesme, koje je dosada u slavu ljubavi pjevao u njihovu slavu obrnuti, a na to se čuje iz neba glas, da zavjete višnji primaju i da će Tirena oživjeti.

Vila se, oporaviv se, s Ljubmirom pozdravi. U to izadje Milienko, Radat, i Dragić te svaki veli, da je vila njegova, pak ne mogav se nagoditi, počnu se tući. Na to izadju satiri te se i oni u boj upletu. Kad su se ponatukli, smiri ih vila rekavši, neka ju svi u goru sliede kao pratnja, a Ljubmir kao dragi, u što svi pristanu.

„Ovdi s tancom čine mir i s tancom odhode za Vilom, a Kupido izlazi i govori puku."

O ki nas slušate, s ljubavi i s radosti
veće ne čekajte sad ove mladosti,

zač oni podjoše njih dragu vil slidit
a mene odjoše, ki vladam nebo i svit;
da budem moliti priklono sada svih
da srce primiti budete dobro njih,
i ljubav kome sad hotješe zadosti
ovo brieme od poklad uzvisit radosti.
Za drugo ništar ja, o puče, ne ću rit,
zač sunce koje sja svitlo će vazda bit.
Nenavis ne more učinit nemila
da ruža od gore ni rumena i bila.

Ovaj se zaglavak opeta očito na pjesnikove napadače odnosi, koji ga okriviše s plagiata.

I Držićeva Pripoves od ljubavi Venere prama Adonu, u komediju stavljena g. 1550 spada medju pastirske igre, jer je i njoj sadržaj persiflaža u vilu zaljubljena pastira. Akoprem je taj Adon veoma malena šala, prikazana na piru Vlaha Držića, ipak mi se čini da je bolje uspjela od svih dosadašnjih pastirskih igara, jer u njoj persiflaža ostaje, a ne svršuje se nesmislenim svršetkom, da pastir na pokon ipak steče vilinu ljubav. Karakteristične su u Adonu ne birane šale osobito na spolne odnošaje, koje se dakle i u privatnih plemićkih kućah podnašahu, što doduše nije unicum u historiji poezije, ako se opomenemo Aristofana, Plauta i ciele historije talijanske komedije u 16 vieku.

Vukodlak dolazi pijan od svatova Vlaha Držića, kojemu je donio u tu slavu jarebica i piplica, i hvali vino kao najbolju stvar na ovom svietu. Buncajući on tako, eto gdje vodi Kojak svoga sinovca Grubišu u Dubrovnik, da ga tamo oženi. Najprije Vukodlak pripovieda onoj dvojici odkle dolazi, a za tim ovi Vukodlaku po što idu u Dubrovnik. Vukodlak im se ruga, što idu u Dubrovnik po ženu, a ovi se spremaju da mu neslane šale njegove zasole batinami, kad al evo Grubišine majke Vlade, koja odvraća svoga sina, neka se za boga ne ide u grad ženiti, kad su te gradjanke takove i takove, a ako ga je već tolika volja za ženom, da će mu ona sama koju u selu naći. Vukodlak pomaže Vladi neslanimi ali tim većma vinom okvašenimi svojimi šalami, kad al eto „se odkrije scena, vlasi se pripadu, a ukažu se šes vila, koje najprvo poju, pak tancaju, u to Venere izide a vile joj se klanjaju.“

Vile pjevaju u slavu Venere veoma liepu pjesmu, punu naravnoga, neprećeranoga čuvstvovanja za krasotom, za tim odu, a Venera ostavši sama jaduje, kako se zaljubila u Adona, koji ju bježi, s toga

dozivlje u pomoć Kupida, koji joj obećaje, da će joj Adona zavezati njezinom kosom.

„Na to se scena sakrije“ a prepanuti vlasi Kojak, Vukodlak i Vlada govore strahom, što to bi; samo mladi Grubiša je srčan: njemu se ta Venera tako dopala, da je odlučan poći joj za roba, od česa ga oni gornji odvraćaju, majka usrdno, Vukodlak peckajući.

U to se opet scena odkrije i prikazuje se na njoj pantomimički, kako satir pleše s vilom; drugi dodju da mu ju otmu, ali on se sretno obrani i vilu sahrani.

Na to dodje Adon umoren s lova, i veli kako je željan, da mu je sad koja vila, da joj u krilu počine. Legne spavat, moleći narav da ga posluži hladom a slavića, da ga poslije probudi. (Tako već kod Vetranića dolazi slavić kako bdije i budi snivajuće.)

Čim je Adon usnuo, opet nam se pantomimički prikazuje, kako dolazi Kupido i Adona sveže.

Adon probudjen vrisnu da je svezan, nu u tom je već Venera kod njega, pitajući ga šta će dobiti ako mu razdrieši spone. Adon joj se obećaje za roba, nu Venera je istom onda spremna odvezati ga, ako joj dopusti, da ga poslije sama sveže. Adon pristane, Venera ga sveže svojom kosom, a Adon rado ostaje u takovu robstvu.

„Venera i Adon odu, scena se sakriva“.

K. Brate Vukodlače što se ovo sad učini?
V. Ja t' ne znam Kojače u meni duše ni,
od straha brate moj nit umim što kazat.
K. Nije zdravo mjesto ovo, neka ti je Vule znat,
ovdi su prem vile njekad, stari vele,
Milienka stravile, Radata uzele,
Radata staroga, starci ga svi znaju,
Radata od koga čuda spovidaju.
Djetešce s krilama hode po dubravi
s lukom i strilama Radata zatravi,
taj Radat slidjaše bielu vil po gorah
a od ljudi bježaše jak prid psi jelen plah.

Pred onom drugom prikazom nije ni Grubiša ostao ne prepanut, pače se je toliko smeo da je pao na zemlju, s koje ga Vukodlak i Kojak dižu šaleći se što se najprije smurao u pritilu gradsku ženu a zatim čak i u vilu, i Vukodlak svršuje:

A Vlaho vas tamo čeka na večeru.

Toliko poznajemo od tih Dubrovačkih pastirskih igara 16 vieka i vidjet nam je kako stoji

4. Dubrovačka komedija 16 vieka.

Već kod pastirske igre spomenutim Stjepanom Nikolom Nalješkovićem počimlje kolo Dubrovačkih pjesnika komedija. Tri pošljednje od njegovih sedam komedija spadaju u ovu vrst pjesničtva. Kaže se da je za Nalješkovićevo vrieme život Dubrovčana postajao tak razuzdan, da je vieće na ukroćenje istoga g. 1535 izdalo stroge zakone, pak da je i naš pjesnik vieću u tome pomagao, šibajući u svojih komedijah nemilosrdno mane svojih sugradjana. Čini mi se da se je takova misao o toj Nalješkovićevoj komediji stvorila tiem, što je začetnik te misli znao za onaj zakon, ali za naše komedije istom po imenu, pak je na pamet onaj sud o njih izrekao, predpostavljajući da im je takav pravac. Nalješkovićeve komedije mi se čine upravo protivne onakovu moralnu učinu: u njih se doduše prikazuju mane Dubrovčana, i to veoma krupne mane, ali ne da ih pjesnik kori i šiba, nego ih pripovieda, neka im se slušateljstvo od srca nasmije. Znamo da je naš Nalješković stradao u ženitbi, jer ga je žena ostavila i pobjegla u manastir, kad mu je imetak bio propao i mnogo nam je lakše uzeti, da su njegove komedije plod osvetljive zle volje, koja ga je nad tim negdje snašla, a najnaravnije ćemo učinit, ako ih uzmemo kao plod najranije mladosti pjesnikove, koji je prije izazvao onaj zakon vieća od g. 1535 nego da ga je podpomagao.

Sadržaj prve (u rkp. 5) jest ovaj. U kući jednoga gospodara služe godišnjice Maruša i Milica, s kojima gospodar u potaji žive. Jednoga dana ostadoše služkinje same: gospoja je na posjedu, a gospodar negdje u gradu. Služkinje sjede i pjevaju. Najednom ti eto iz nenade gospoje s posjeda, i udri se derati na služkinje, što dangube a nijesu za poslom, i tjera ih da idu spremati večeru. Za te vike medju gospojom i služkinjama dodje gospodar kući, i ljuti se što nikada nema u kući mira. Žena ga kara, neka ne pomaže služkinjam, i pripovieda mu, da su potrle pliticu i lonce i učinile još koje kakova kvara. Gospodar umiruje svoju ženu i polazi u ognjište služkinje karati. Kad tamo gospodar ti u ognjištu viče na služkinje da zadovolji ženi, ali ih medju to od žene ne spažen „kareca“. Žena iz sobe gospodara bodri na čim veću strogost i doleti u zadovoljnosti u ognjište da mu sama pomogne vikati, kad tamo ima što vidjeti: muž joj služkinje kareca. Sad nastane medj gospodarom i gospojom kavga, koja se jedva riešila dolaskom Vesele, koja ih zove u susjedstvo na večeru. Gospodar i gospoja odu, a služkinje se vesele što opet ostaju same, i komedija se svršuje.

Ovakova kompozicija ne može sigurno imati svrhom moralno poboljšanje sugradjana pjesnikovih. Težko je po ovih 200 dvanaesteraca izreći, da li je u Nalješkovića bilo obdarenosti za komediju. Karakteri onakova gospodara, gospoje, i služkinja, govore do duše posvema prema sebi, a i situacije su prema takovim karakterom odabrene, nu dalek je put do komike od ovakovih, da istinu rečemo, prostota.

Znamenita je pjesma koju Milica na početku komada pjeva. Evo je.

Poručila Vidosava
po pristavi do Gojsava,
dodji Gojno moj brajene
u Zabrdje sim do mene,
i donesi dipli s tobom,
jer ću vodit horu s momom;
zamniet nam će s gorom gora,
od planine do kraj mora.
Biću moma za ovcami,
dodji da se štuješ s nami,
jer smo Gojo umjesile
lojanice tri pribile,
bit će komu gibaonica,
pundurilja mješte vinca.
Odporuči knez Gojsave
do vladike Vidosave:
hvala t' Vide na toj časti
odrastao sam ovce pasti,
isprosio sam Jelačicu
vele ljepšu vlahinjicu,
s njom si hoću tanac vodit
i u dipli moje zvonit.

Za volju primjera, kakav je govor, misli, i dosjetka komedijom vlada, evo jednoga mjesta. Služkinje kažu gospoji, neka ne viče, da će ju ostaviti, što bi već i onako davna bile učinile, da im nije za gospodara. Na to će gospoja

Zao vas i obje našao gospodar
s vami spi, al' ije, brže je on vaš par.
M. Ne moj nas psovati, neg počni prvi dan
djevojke iskati, er ćemo i mi stan.
G. Prikućke smrdeće, jučer ste iz Vlaha,
a u vas nije veće ni srama ni straha.
Jedva vas od ušij mogla sam otriebit,
a sad nam od muži hoćete druge bit.
M. Ako smo ušive zaisto kad bile,
bile smo ušive, mi se smo triebile,

i čisto držale, nego nam ne daš ti,
da kako ostale budemo činiti.
Djevojke još sade sajune sve nose,
a liepo zaglade i u prodio kose.
A da toj koja nas učini, tuj veće
užeže da grad vas ugasit pak ne će.
G. Ne ću bo da mene u crkvi za rod vas
Malinjaju žene, er mi toj nije čas.
M. Da kako ostalieh sad ne malinjaju?
koji je vraži grich nosit što imaju?
Mar. Ni petke, ni svetke ne znamo mi u vas,
kad je poć u tetke, ne daš nam jedan čas.
Gos. Sramotne i š njima; a odkud koja vas
tuj tetku sad ima? što mnite ne znam vas?
Da k meni vi paka s trbuhom dodjete
od tezieh tetaka, bogme k njim ne ćete.
Jučer ste, kako rieh, iz vlaba, a sada
da tako svaki grieh zločeste vas vlada.
Mil. Ži ti ja vi s' dušom našom ne brinite,
inako vi s mužom do podne ležite.
Što ne bih umjela onakoj, kako ti?
i mi smo od tiela, ako bi t' smjet rieti.

A to još nije jedno od najkrupnijih mjesta. O sličnom predmetu i istim načinom radi od prilike isto tako velika treća komedija (u rukp. 6), kojoj stavljamo prolog ovamo.

Vele bih tvrdo rad, da pamet stavi svak,
er vam ću rieti sad što će te vidjet pak.
Zašto je smiešna stvar, ja ne znam jeste li
smiešniju i kadar do danas vidjeli?
Njeki je gospodar imao u gradu
budući sied i star jednu ženu mladu,
i toj mu nie dosti, neg li se svud skita,
ne gleda starosti, gdi može svud pita.
Nu ga će njegov grieh do groba dovesti,
kako no vodi svieh, koji su bez sviesti.
Ter što je krijući činio pas jedan
s čeljadi u kući, znat se će ovi dan.
Svoju službenicu s babome jednaga
i tovjernaricu nabredja, nut vraga.
Al mu će njegov grieh sve ženi odkriti,
tere će imat smieh, što će tuj pak biti?
Er mu će žena taj davati razumjet,
da tuj mre cjeć togaj, tere će popa htjet.
Neboga taj žena činit će tuj vike,
er će bit smetena od muke tolike,

tere će popovi u ženi cieniti,
da su tri vragovi, ke će htjet goniti.
Poslie pop kad pozna, za što je taj žena
toliko žalosna, i toli smetena :
svijeh će smiriti, pak će poć zasjesti,
tere ćet' svi piti po svu noć i jesti.
I ako mnite vi, da ovo ja lažu,
sjedite muče svi, da vam toj ukažu.

Pogledajmo još i posljednju komediju to jest četvrtu (u rukp. 8). U prologu veli pjesnik:

Nut me čuj mirno svak, er vam ću spovidjet
što ćete malo pak vi čuti i vidjet.
Otac je i mati, koji jedinoga
sina će imati od srca od svoga,
i to malo vriedna, kako no smamljena,
deserta er jedna vladat će njim žena,
s kom će bit desvian, da zločes ne će moć
ni u noć, ni u dan nikuda od nje poć.
Otac će i mati iz radi te žene
načine držati da sina ožene,
koji će napokon na despet toj ženi
ocu reć da ga on i vjera i ženi.
Malahnu ovu stvar i loše narednu
primite vi u dar za ljubav za jednu.

„Ovo govorenje bit će razdieljeno u tri ata. Počinje at prvi."

Mati sjedi s djevojkom Marom šijući, i pita ju neka joj istinito rekne, da li joj sin kada noću izlazi iz kuće. Djevojka, ohrabrena darovi matere po imenu crevlji s dva podplata i s četiri nove kuplice, veli da svake noći izlazi. Mati pita, kako bi to bilo, kad se „corta" svake noći zatvara. Djevojka odgovara

Drugi put nahodi, neg li se vam para,
kanavu otvara i opet njekako
za sobom zatvara, vrag ti ga zna kako.
I mnokrat š njim njetko još dodje, ter piju,
al Bogme ne znam ko, dobru mavasiu.
Skita se do svieta, a dodje pak k zori
kanavom opeta, on ju sam otvori.

Mati se skončava i boji se ako joj muž za to doznade, da će mu gotula pasti i završuje

Mnogo ti jaoh mati pretrpje i otac,
nu podji Mare ti ter tamo vidj lonac.

„Maruša podje u ognjište, a mati ostane šijući, u toliko na polju srete se Giovo otac od sina i Petar otac od kćere, koji govori."

P. Buon di, ser Giovanni. G. Ser Piero Addio.
P. Son mille anni, da te sam želio.
G. Bio sam pošao baštine sve obit.
P. Da kako s' našao? G. Vina će dosta bit.
P. Nu neka stoji toj, moj miser Giovanni,
htio ti sam riet nješto majde još od lani.
Ali me 'e bio sram, er ti znaš svak gleda
rekući što ja znam, prodje li besjeda.
G. Nebore ser Pero, tuj ve smo ..... .
sve per brio vero u mene moreš ti.
P. Svak svoje žalosti najposlie razumie
er zao glas donesti nikomu lasno nie.
U tebe sin jedan i drugo ne imaš,
koj ti je namuran, a brže ti ne znaš,
ter tako desvian, da od nje ne umie
ni u noć, ni u dan ; u nje spi, u nje ie.
G. Ne more biti toj, er ja znam jednu noć
na mjesec Maro moj iz kuće ne će poć.
Ja cortu zaklapam, ne će on rieči reć'
neg vazda mirno sam otide on čas leć.
P. Affè te inganni. G. Affè non m' inganno.
P. Affè ser Giovanni, altri meglio sanno.
A nut ga jednu noć popreži ti sada,
ter ćeš nać, da će poć, i kud se podkrada.
G. Po njekieh signalieh obraz mu toj kaže
P. Ovo t' ja istom rieh ljubavi cjeć naše.
G. Da što bih sada ja, što me ti svjetuješ?
P. Eto ga vjeri tja, ako hoć da miruješ.
G. Bog me toj najbolje, neg podje niz rieku.
P. Još ako bi htio. G. Ako bi htio a.
P. Da bih ti reć smio, njegda mu rekoh ja,
ter za kćer za moju, i rieh mu dat kuću,
u kojoj ja stoju, i dukat tisuću:
ali mi najprije on reče čudnu stvar,
odluka da ga nije vjerit se nikadar.
G. I osta na tomuj! Ah sad me svak žali.
P. Miser nò, nut me čuj, na čem smo ostali.
Kuće mi te ne će, neg hoće sve dukat,
i prosi dvaš veće, neg mu ja mogu dat.
Na puno hoće tri tisuće imati,
još ako budeš ti contenat i mati.
G. Ja veće nego rad, a mati radija,
ter ako moreš sad, podj svrš to, ži ti ja.
P. Ali ja ne imam neg dvije tisuće,
kad ne će da mu dam u ovi kont kuće.
G. Ži ti ja, ne gledaj, prilož mu još trista.
a ti mu konvit taj ne cini pak ništa.

P. Ne imam jednu kćer, dvije su za njom još.
G. Da gdi ti je manastier, lasno tej smirit mož.
Dosta je od sve tri tu jednu da udaš,
a dvije spravi ti u dumne da ih daš.
P. Da me pak proklinju u kami tukuće.
G. Da bogme ne mož nju udat s' dvie tisuće.
P. Znam Givo er ti mož u sina sve što hoć.
G. Nut mu ti toj prilož, a ja ću pak pomoć ;
toj ve znaš, er sade dinari varaju
i stare i mlade, svi dinar gledaju.
P. Podj, na slavu Božju kontent sam i toj dat,
za ljubav, ku t' nošu ništa ne ću gledat
Dvie mu ću tisuće i trista sve dati,
prie neg prag od kuće bude mi spontati.
Nu bud bi daj sade prijatelj, svršim toj,
ne gledaj ti mlade, gledaj ti poso tvoj.
G. Ne brin se ser Pero, činit ću da s' miran,
sci per brio vero, ne prodju osam dan.
Nu hoć me puštati, er ću sad poći tja,
ter mu ću skantati materi sve to ja.
U toj će, nut me čuj na objed i on doć,
ter ćemo oba tuj prionut za svu moć.
Jeda toj sklopimo, i jeda bog vam da,
da se mi smirimo večeras oba dva.
P. A ja ću cjeć boga na misu poć sada,
ter ću molit boga, da mi tuj milos da,
i s bogom. G. Addio, ako t' se prigodi,
da bi ga vidio, rec mu još štogodi.
Poći ću odie šavcu se javiti,
jeda i njega tuj budem viditi.

„Odi otac ukloni se za jedan čas, kako da u šavca pogje, u toliko opet mati govori s djevojkom.“

Dialog ovaj ostaje zanimljiv i sa komike i sa interesantne slike dubrovačkoga života. Ta slika nije kao u 5. i 6. sužena na kuhinju i za kuharicami pohljepnoga gospodara djavoske žene, nego nam se otvara pogled u široko polje, kako otac skrbi da si kćer udade i kako drugi za svojega sina trguje. Podjimo dalje k materi, koju nam pjesnik kao skrbnu majku i ljubeću ženu liepo riše.

Mati naredjuje Mari neka priredi trpezu za objed. U to dodje otac namrgodjen. Žena ga pita što je? On joj pripovieda što je o sinu čuo. Mati veli da je i ona to znala ali mu od žalosti i straha ne htjela kazati. Otac kaže: ajdemo ga oženit. Mati odgovara, da bi to bilo najbolje, ali da sina na to nije moći skloniti. Otac veli, ako ne će, da će ga oćerat i desereditat. Mati veli

Ne moj ve, Giovo, ne, na zlu š njim ne valja,
na dobru nego ve taj se stvar napravlja.
Za zlu rieč er bi se uzbio za tvoju,
nut ja ću dat mise njeke da se poju,
i činit da pije vodu još od moći,
pak nješto da izije, što mu će pomoći.

U to dolazi neko nuz stube. To je neka tudja djevojka, koja veli:

Ja sam, dobar vam dan.
Pera vas i Baro drago pozdravljahu,
tamo je vaš Maro, ter i vas moljahu,
da biste još i vi k njim doći hotjeli,
er im su kmeti svi poklone donieli,
kozlića imaju, prjesnac i procjepa,
da vas počitaju, bit vam će čas liepa.

Giovo i mati podju na taj poziv u namjeri da tamo sina Mara nagovore, da se vjeri. Opravljajuci se da izadju veli mati

Mongin mi . . . .

A konačne rieči, kojim se valja da prvi akt svršio, žali bože, fale.

I početak drugoga akta, u kom je valja da pjesnik pripoviedao, kako su Mara uzaludno nagovarali da se ženi, fali. Od drugoga akta ima samo ovo, što će biti svršetak njegov. Maro i njegov drug Frano razgovaraju.

M. Uklon se de grazia jedan čas, čim samo
rečem joj nješto ja, čekaj me ti tamo.
F. Istom se poteži, u kratko besjedi.
M. Nebore ne bježi, tuj malo posjedi.

Maro se tu kako vidimo nalazi pred kućom one desviane žene, s kojom žive, i govori s Dragnom, sluškinjom te njegove ljubovce, Amance. Iz cieloga razgovora s tom sluškinjom vidi se, da su Mara prilično uputili, neka se ohaje te žene, jer je bludnica, pak sluškinja Dragna nastoji da mu takovu misao o svojoj gospodarici izbije.

Maro Dragni govori.

Eto sam poslao po ribu tja u Gruž,
Radić – je pošao ne bi joj to činio muž.

Dragna Amancina.

Daj ve da za Boga sve opogovori
ne ima inoga muža Maro. Nu govori.
Dr. Čudo je zlo stala i vele zla bila,
vas dan je bljuvala, ter te je molila,
dodji ve večeras, a opet ako hoć
poći ćeš oni čas, sad ve je duga noć;
ne će ti na vjeru rieč zatoj otac riet,
moć ćeš na večeru i doma još prispjet.

M. Da za mnom iniem pak može otvarati.
D. Brže mniš takoj svak dohodi, kako ti,
nut gdi ju nebogu pravu sad potvara.
M. Hoću, ako uzmogu, ali mi se ne para,
zašto će večeras ako se ne varam
od dunda bit u nas, nu certo još ne znam.
Ako bih mogao ikako jedan čas,
majde bih došao istom za vidjet vas.
D. Rec ako ne ćeš doć, zašto bih tekla sad
er ve je eto noć, zatvara ve se grad.
M. Ne umiem ništa reć, kad ne znam istine,
doma ću sad poteć vidjeti što čine.
Ako će dundo doć, ne ću ja moć u vas,
to li ne, ja ću doć, vidjet ju jedan čas.
D. Da jeda ina što? M. Tamo ju pozdravi,
a drugo ne ništo. Dr. Muče toj opravi.

„Podje djevojka, a Frano se stavši s' Marom“.

F. Zadjoste u dugo, ži t ja mi rec što bi?
M. Ži mi ja ne drugo, neg eto htjela bi
da dodju večeras. Fr. Smiri ju nebogu.
M. Dundo će bit u nas, cjeć toga ne mogu.
Eto Ave Maria. Fr. Nije. Maro. Bolje ja čuju.
Poć ću domom ća, da me daj ne psuju.
Jeda što, addio. Fr. Buona notte, Maro
a fè anche io à casa andarò.

„Podje Maro, a ostane Frano sam govoreći.“

Kurvine bestije, ne zna kurva da ova
nijednu noć nije bez deset popova.
Mni, da mu je vjerna, tvrdo t' se zvier vara,
ono je tovjerna, sviem djakom otvara,
i njemu sve laže, a sad će u nje poć,
neg da ga ne preže, na vjeru t' ne će proć.
Sada ću doma poć, ter se ću strafogiat,
svu dragu ter ću noć kon vrata kon nje stat.
I ako dodje on, rankat ću najbrže,
činit ću napokon da kapu povrže.

„Otide Frano da se straffogia, a izide Maro u kapi.“

M. Poći ću postati ja medju crevljari
tere ću slušati, kad ura udari.
On čas ću k njojzi poć istom ju vidjeti,
opet ću doma moć k večeri prispjeti.
Ako mi što reku, riet im ću, da imah
potrebu ja njeku, s cumpanjim ter postah.
Eto ura udri, poć ću tja otiti,
neka se prije tri mogu daj vratiti.

Eno joj na vratieh per brio čovjeka,
sve ono, er joj rieh, potreba mi je njeka,
rekući sada ću moć drugoga dozvati
a fè ću sada poć, ter ga ću poznati.

„Frano se ukloni s vrata, a Maro u sebi govori."

Ah da se furfanat sad ne uklanjaše,
er mu ju htijah dat, zasve er mač imaše.

„Maro kucajući, Amanca ga polije, ne poznavši ga, a on se javi, govoreći polako."

Ah kurvo mene a . g . . . . polila
Prem ti si j . . . kurva vazda bila.

„Odi ga Frano pozna, ter na njega aranka, a Maro prid njim bježeći ukine se, i pade mu s ruke kapa, i brochjer, i celata; dvignuvši se uteče bez svega, i svrši drugi at a počinje treći."

U trećem aktu se sastanu Frano i Maro.

Fr. Buon di, come stai? M. Buon di, e buon anno
peggio c'e mai, le cose mal vanno.

Što je pita Fran? A Maro mu svoju jučeranju nevolju na kratka pitanja sve po komadić u kratko pripovieda, i veli da će se na despet te kurve ženiti za Perinu kćer. Frano ga na to nagovara veleći „odji tu kurvu djakom i popovom". U to dodje otac te sinu drži lekciju nad njegovim životom i tandem ga sklone da uzme Perinu kćer. U to podje Pero i kaže da je spreman dati obećanu prčiju o 2300 dukata i tako se sve svrši.

Komad ima 265 veraza a falit će jedno 50, kojih žali bože čine te nam je istom moći nagadjati da je ova treća Nalješkovićeva komedija bila prema prvim njegovim dviema priličnija i obsežnija slika Dubrovačkoga života, koja medjutim još uviek nije prikazana, da bi mogla biti moralnoga upliva. Ovako ne znamo reći kakovu ulogu ima taj Frano što dolazi na koncu drugoga akta. Pojedini govori medju ona dva oca i medj majkom i služkinjom doista su i interesantne i vjerne i komične slike običnih Dubrovčana one dobe, i danas još govore onako ugodno smiešnim miešanjem talijanskoga jezika medju hrvatskim.

Kao kod pastirske igre tako se i ovdje do Nalješkovića pridonizuje kao pjesnik komedija Marin Držić, i to opet kao daleko vriedniji od Nalješkovića, njegova Novela od Stanca, prikazana na piru Vidova Martolice.

Mali je komadićak od nješto preko 200 dvanaesteraca, ali velik svojim komičkim efektom.

Neki stari vlah imenom Stanac, došao je u grad da prodade kozliće, jednu grudu? i jedan sir. Ne našavši nigdje stana, prisiljen bi na kamen uz zdenac leći i tude noć, akoprem mnogo pospan, probditi, da mu ko ne ukrade robe. Mlade dubrovačke noćne skitalice, noćnici, Vlaho, Miho i na vlašku preobučeni Ivo Pešica, saznavši za toga vlaha, odluče mu neku novelu učiniti. Ivo prevari Stanca, da uz taj zdenac dolaze vile, koje su ga jednom od starca učinile mladićem kakav evo pred njim stoji. Stari Vlajo, zažudi da bi i njemu tu milost učinile. Ivo ode k svojim kumpanom i smiju se nad lahkovjernim Vlajom. U to prodju ulicom maškare. Noćnici ih nagovore da za šalu predstavljajn vile. Vile maškare dodju na zdenac, a Vlajo ih odmah stane moliti za onu milost. Vile obaviv svojo ceremonije, namažu Vlaja, obriju mu bradu, svežu ruke, i ostaviv mu koliko mu roba vriedi, odnesu ju. Jadan Vlajo se dosjeti prievari, ali je kasno.

To je sadržaj, a izveden je ovako.

Vlaho noćnik stoji na ulici i čuvši nekoga dolaziti, spremi se na mač; ali upoznavši da mu je pijan Miho, raskuraži se veleći

Ognjili ti kosti što se ne javljaše,
ktiah te probosti da se ne odkrivaše.

Miho, da pokaže svoju tobožnju kuražu odgovara:

Ne bjeh te poznao, ter oto malo sad
nijesam te štropiao.

Vlaho:

Nies pratik još si mlad.

A Miho povriedjen pokaza mu oholo mač.

Vidiš li mčinu ovu.

Vlaho posprdno:

Vidim sva je rdjava.

Miho ponoseć se:

Bila je na provu.

Vlaho sprdajući se:

Zatoj je krvava.

Trzmajući se dalje tako u šali nadrisrćani Vlaho koji pripovieda kako je na vratih neke prijateljice našao frottu nekieh mladieh pa jih svih zatjerao i Miho, upita napokon onaj ovoga, kako li se je ukrao iz kuće pred ocem. Miho veli da se je spustio niz konopac prijeko prozora. Grde malo oce, koji ne će nikako da se sjete kako su i oni u mladosti objestni bili, i napokon pripovieda Miho o onom Vlaju, kako leži kod zdenca te ga pozivlje

Da' da mu kugodi novelu učinimo.

Vlaho:

Per dio da, da hodi (zapaziv nekoga dolaziti) koga ovo vidimo.

Izvade mačeve.

Sad ću na nj udarit. M. Da mu deset liti.

Vlaho izgubivši srčanost:

Kì će vrag ovo bit: vrag se će š njim biti.

Miho sprdajući se:

Ne basta t' animo po muku božu to.

Vlaho mudro i plašljivo:

Da' da mu se javimo; kumpare fa motto.

Ivo se javi:

Sta largo ne srti, er te sad štropiah.
M. Kumpare tko si ti. I. Nie me od vas pero strah.

M. upoznavši ga:

Ivane po boga. V: Koj Ivan. M. Pešica.
V. A prem žugjah toga. M Skrimo ova gvozdica.
Ivane a brate hodi siemo k nami,
naš stari Radate bog me ćeš doć s nami

Sad i Ivo pripovieda kako je putem trojicu zatjerao i odluče poć na Vlaju Stanca.

Što Ivana Pešicu zovu stari Radate, od tuda bih ja ključio, da taj Ivo bijaše član družine Pomet, koji je u Tireni komičnoga starca Radata igrao (i u ovom komadu imade sličnu ulogu), a valja da tako dobro igrao, da mu je od te uloge ostalo ime.

Sada dolazi Ivo na vlašku preobučen pred Vlaja Stanca.

I. Dobra kob junače, što si tuj takoj sam?
S. Zdrav mili moj brače ovo ni sam ne znam,
sinoćka u ovi grad uljezoh čestiti,
u koin ni star, ni mlad ne ktie me primiti
na stan svoj; ter ne znav kud se inud svrnuti,
k vodi idoh ovdi uprav da bih počinuti;
studena vodica u mjesto prijatelja
ter mi je družica, a kami postelja;
I meni t' nije spat, nego bdiet, i javi
danicu svitlu zvat da bil dan objavi;
u noćnoj da tmasti zločinac ki mene
ne bude pokrasti, kon vode studene;
tržak sam donio, kozlece, grudicu;
od šta sam on čas mnio primiti aspricu;
ovdi sam; toj takoj; ma nu mi kaži sad,
tko si ti brate moj? er ti sam veomi rad.
I. S Gacka sam trgovac. govedi trgujem,
vri mi pritio lonac; dažan se ne čujem;

putujem na suho, more mi drago ni,
spim s' uha na uho; zlo mi se i ne sni;
u vjeru ne davam, jamac se ne hitam,
na vrat ne prodavam, moe posle činim sam.

S. Čestit se kažeš ti i obrazom svitlim,
i dobrom pameti, i tvojim trgom tim.

I. Ne mjerim ja gori nebeske visine
ni pamet ma nori tej morske dubine;
u sriedu udaram, blaženi gdi idu,
sam sebe ne varam hode u nevidu.

S. Ti s' neki razumnik; vigju ja brate moj;
ja dosad niesam vik besjedit čuo takoj.

I. Ako je ki razum, i mudros u meni
taj mudros ni taj um od Gacka brate ni!
ja prvo u ovi grad kad dogjoh čestiti
bjeh star a ne mlad jak sam sad viditi.

S. Da to se s' pomladio. I. Pomladio brate moj;
bradat sam i sied bio, S. Koje je čudo toj.

I. U ovi grad jednome ja dogjoh na Ivanj dan
i srećom mojome ne nagjoh nigdi stan
ter k vodi tuj sjedoh u ovoj prem dobi,
tuj malo pojedoh; pak me sanak dobi,
i speći ja takoj čuh gdi se igraju
tej igre brate moj, i pjesni spjevaju,
da dušu moju tad obujmi veća slas
ner se izrit može ikad, probudih se u taj čas,
i vidjeh kon vode; tuj gdies ti; gdi vile
tanačce izvode, gizdave i mile.
Pruži se jedna od njih, hvati me za ruku,
a druga ljepša od svih paslanu? jabuku
pokloni tuj meni; tretja reče: hodi,
pri vodi studeni ter nam kolo vodi;
četvrta mi reče; ako budeš piti,
noćas razum steče, kim ćeš slavan biti;
napih se, brate moj, i jabuku primih
i tanac pri ovoj vodi š njimi izvodih;
prašah ih za ime, zvahu se junače,
imeni čudnime. S. Spovegj mi, moj brače.

I. Jednojzi Perlica, drugojzi Kitica,
tretjojzi Pavica, a Propumanica
četvrtoj bješe ime; ma bješe Pavica
batesa nad svime, koja penga lica:
sobom me na dvore tej vile vodiše
i mene do zore slastima pojiše;
svukoh se od tada iz kože jak zima,
opade mi brada, idoše dlake tja,

a mlada kožica lašti se na meni
kako no plitica, na kojoj pisma ni;
ja ostah mlad, što mlad, domaća mene već
ne poznavaše tad, ni ktiaše samnom leć;
veljaše ne ću te; ti niesi ki si bio;
al joj kosti ćute. S. Da si ju si bio?

I. Bog me ju nalandah; a ona biedna viče;
od mene ju bješe strah, ma me pak običe.
Veljah joj, kućko zla, toli t' sam draži star
neg li mlad jeli, a? i ne imaš još za har;

S. Ah čudâ, kih sada ovdi se naslušah
i sieda mi je brada, a ne čuh ja toj; ah.
Koliko kon vode i ja znam er vile
tanačce izvode kako no snig bile,
i ja sam nikada š njimi tance izvodio
ma sam bio svegj tada, kako sam i prije bio;
čoek da se pomladi čudo je velje toj.

I. Nije svakoj bradi toj dano brate moj.
Kako se zoveš ti? S. Stanac se zovem ja
s rieke Pive; a ti? Kaž mi milos tvoja;

I. Zovem se sedni muž, prezime dugi nos
na sebi kako spuž nosim dom, gdi sam gos;
Pijem vince bez vodice
voda mi je bistra mila,
gdi ma ljubi mije lice,
kad je od ruže vienac svila.

S. Brate sedmi muže, ali t' dugi nose
moj pošteni druže, ne jele te ose.
I. Da sam mlieko ali mas, ose bi me izjele,
S. Oto si slagji vas neg što beru pčele,
ku ti daše travu tej vile kaži mi

I. Travu naime zdravu, ka cti liti i zimi,
njome se pomladih, liti i zimi ragja,
od trava oda svih ona je najslagja.
S. Gdi ve se nahodi, umieš mi što riti?
I. Sjutra pri ovoj vodi moć ju ćeš viditi;
prvu vil opaziš, doniet će je tebi,
čin noćas da ne spiš er će doći k tebi.

S. Gdje bi se po sreći i ja ovdi pomladio.
I. Bogme ti ću reći: ne bi prvi bio
S. Što bi mi ona dala domaća moa mila
I. Bogme bi uzigrala. S. Ah rados bi bila
gdje je ona hubava mladica, a ja star.
I. Bila bi joj zabava. S. Bogme bi joj bilo u har
er ne bi naprieda uza me plakala
grijav peču leda, ma bi mirno stala.

I. Ne moj se pripasti ako bi tej vile
noćaska u tmasti iz vode isplile,
i ktiele s tobome tanačac izvodit
er srećom tvojome mogao bi čestit bit.
S. Rekao t' sam er i prije s vilam sam općio,
ohaj strah me nije, niesam vik strašiv bio.
I. Vjerujem; a bogme s prem junak viditi
S. Dano mi je toj s nebes. I. Imaš li što piti?
S. Vodica je uza me. I. Taj drievo i kami
nosi; taj nie za me, i s bogom ostani.
S Kudi se odpravi. I. Poći ću domome.
S. Cić moje ljubavi postoj još sa mnome.
I. S tobom bih još sidio, ma bi mi domaća
vikala, gdje s bio? Ke je? bogme udaća.
Deblja je neg viša, a ima nos od pedi
a gubica od miša, a od osla siedi?
S. Kobila objesna bez uzde pruca se,
a žena nesvjesna bez straha osjeca se.
I. Ah mudro ti umje rit, sjutra se za tuj rič
budem ljepo gostit, tako mi zdrav radič.
S bogom mi ostani Stanče dobri druže
S. Sa mnom se opet stani, moj ve osmi muže.
I. Niesam osmi muž, neg sedmi, dugi nos,
nosim dom kako spuž na sebi kako gos.
S. Oto se zarekoh, prosti sedmi muže
jezikom utekoh. I. Prosto t'; s bogom druže.

Nije li mnoga komična krasota u ovome dialogu, u kojem se Vlah sa Stancem od nepoznanika stvorio prijateljem, i nije li tako ispreden da nam se čini posvema vjerovatna ta zamama i prievara u kojoj Vlaju opčini, da vjeruje u Vlaha ko u evangjelje.

Ovo: Zovem se sedmi muž, prezime dugi nos i t. d. dolazi i u Adonu. Tamo tu izreku Kojaku i Grubiši daje Vukodlak da mu ju odgonenu. Što ta zagonetka znači, toga ja ne znam. A tako imade i u ostalom u tim komedijam u dialozima, kojekakovih fraza i šala, koje bi, ako bi, samo koji Dubrovčanin znao odgonenuti.

Poslije ovoga Dialoga, kikoću se Ivo, Miho i Vlaho nad ludosti Stanca i vragolijom Vlaha. Ona dvojica kažu, ajdemo ća, ali Vlaho veli, da mu se oni kozli odviše dopadaju, da ih ne bi osvojio, što mu je uz lahkovjernost toga Stanca lahak posao čini. U to spaze maškare i odluče ih zaprositi, da im predstavljaju pred Stancem vile. Odoše u tu svrhu.

Stanac vas zamišljen dozivlje vile da mu dodju tu milost iskazati te ga od starca mladićem učiniti.

U to dodju Vlaho i Miho i Ivo preobučeni i one maškare te se grade pred Stancem vilama.

V. Junače, dvigni se. S. Da bude gospoje.
V. Na uzmi napi se. S. Na poštenje tvoje.
V. Da bi se pomladio i da bi t probilo.
S. I tomu bih rad bio, Bog te čuo, ma vilo.
V. Ne mojmo krzmati, sestrice gizdave,
neg pogjmo iskati kriposne sve trave
kiem ćemo ovoga u osla satvorit
S. Ne mojte za boga, biedan što će ovo bit?
V. Pogjmo ga junaka u pticu stvoriti.
S. Ne ću moć bisaka leteći nositi;
na mojte molju vas. V. A mi ga stvorimo
u paklenu napas, da žene strašimo.
S. Ne mojte u tmasti er mi se će biedna
domaća pripasti, miona ma vriedna.
V. Stvormo ga buhome ter će k mioni skoknut.
S. Ne mojte ni tome, er me će utuknut
rad bih se pomladit, miona bi rada toj.
V. Od koje doba hoć bit? S. Od dvaes godin takoj.

i t. d. jer dolazi tekst nešto ostećen. Vile mu to obećaju, i zovu druge maškare, to su Miho i drugovi na vlašku obučeni. S ovima izvode tanac, te i njim tobože prosećim da ih pomlade, u što Stanac pridohvati da prije njega, obećaju da će im na volju učiniti. Vile kažu Vlahima i Stancu da s mirom sjede, dok ne svrše svoje čarolije. Uzmu oko Stanca plesati i pjevati i napokon ga izmoče i svežu ruke i bradu mu ostrigu govoreći

Da bi se pomladio, i da bi mnogo lit
drag i mlad mioni bio, i pogj da si čestit.

U tome kozle i što je u bisazieh dvignu iza njih ostali; i ostave mu dinara što ta pratež valja, i otidu tja, u to se on od varke osviesti i skoči za njim vikajući

Kozle mi bog te ubio, je li mi ko pomaga,
prem ti sam ludjak bio, nie ovo bez vraga.
Biedan se pomladio, ostrigoše bradu,
haramije ko bi mnio da su u ovom gradu!

Kako se samo sobom pokazuje, Marin Držić uvodi u svoju novelu od Stanca narodnu komiku. Nalješković jedva u trećoj komediji prikazuje tipe komičnih Dubrovčana, a i ti su pomiešani scenami, koji po današnjem shvaćanju stoje ispod granica komike, u obsegu prostote, niti Marin Držić nije baš svaku rieč birao, ipak su mu scene lakše podnieti, a raširio je mnogo dalje polje u svojoj komediji, uno-

seći u život objestnih Dubrovačkih mladića tip narodne komike, kakav je u svom držanju i govoru stari vlah Stanac.

Kad bi nam srećom sva Marinova djela poznata bila, znamenito bi nam se historija Dubrovačke drame popunila, ovako ne možemo nego gorko žaliti, što smo prisiljeni te nam u istoj ostaje nepodpuna slika najoriginalnijega pjesnika. Upoznali smo se do sada s njegovim 1. Abramom, 2. Uskrsnućem Isukrsta, 3. Tirenom, 4. Adonom, 5. Novelom od Stanca, ostalo nam je pako za sada jošte u rukopisu 8 njegovih komedija pisanih u prozi. Kolika vriednost upravo u ovih stoji, pokazuje nam jasno jedna jedita, koju od njih do sada poznajemo, to je Dundo Maroje štampan u Dubrovniku 1867, ostale su još u rukopisu, iz kojega jedva dočekujemo Arkulina, koji će nam izaći u Dubrovniku g. 1871.

Iz Dunda Maroja doznajemo prvo ime kazalištnoj družini, kakovih u Dubrovniku bijaše veoma mnogo, sastavljenih od samih uglednih mladih plemića, koji u 16 vieku ljubljahu svoj jezik dotlje, da se niesu ustezali govoriti ga i iznositi ovakovim javnim načinom. Ime je toj družini, kojoj bijaše naš Marin pjesnikom „Pomet družina“ koje si je nadjenula od komične uloge u jednoj od Marinovih komedija, u kojoj se prikazivao sluga, kojemu trbuh bijaše glavno štovanje i briga, pak je prema tomu imao svoje ime Pomet trpeza. U obće su sva imena u Dubrovačkih drama karakteristična: tako se već u pastirskoj igri sastajemo idilično s poetskim Miljenkom, Radatom, Ljubmirom, tako ćemo se kod Marina u njegovu Dundu Maroju sastati s Bokčilom, Tripčetom, Popivom, Petrunjelicom i t. d. Iz dosadašnjih Marinovih drama doznasmo da se o pokladah prikazivahu, manje u privatnih kućah, veće na pijaci; iz Dunda Maroja doznajemo prvo ime kazalištne družine, a povrh toga znamo, da se je i on prikazivao o pokladah g. 1550, i to u viećnici. Na pokon imamo u istom jošte i tu viest, da se u prologu pjesnik ispričava pred publikom, ako scena ne bude kao obično ukrašena, tomu je krivo zlo brieme, koje mu je arkitekte odvelo.

Druge pojedinosti koje se iz Dunda Maroja učimo, pobilježit ćemo u kratkom priegledu, koji od njega stavljamo.

Pred samom komedijom dolaze dva prologa, iz kojih doznajemo da naš pjesnik još uviek ima medju svojimi sudrugovi pjesnici ogovaratelja i neprijatelja, ali ima već i svoju partaju, i to, čini se, veću i znamenitiju od one prve, koju napada nemilosrdnom žestinom i načinom, u kojem se na prvi mah poznaje pjesnikova supremacija nad

svojimi protivnici. Nadalje doznajemo iz ta dva prologa nekoje viesti o redu Držićevih komedija, o vremenu, i načinu, kada i kako se prikazivahu.

U prvom pozdravlja pjesnik vlastelu, puk, ljudi, žene, stare, mlade, velike i male. (Ovo nas uči da se je Dundo Marojo prikazivao cielomu narodu.) Sjeća ih kako im je prije tri godine svojom negromancijom prikazivao čudesa, stvorivši im tu gdje sjede pijacu, a od ove opeta u kratak čas zelenu dubravu, što im se je veoma dopalo. Po što ga je sada o pokladah opeta vjetar u ove krajeve donio, prikazat će im toga puta nešto od svoje negromancije. (Držić je na ime mnogo putovao po Italiji, kako nam to u njem svjedoče biografi, a još više njegova djela, na kojih se prema ovim njegovih sugradjana pjesnika spoznaje točnije poznavanje talijanske drame.) Nu prije nego to bude, otkrit će im neki sekret, koji im do sada bijaše nepoznat, i od kojega su se škule od mudraca vazda veoma čudile i napostovale. Kad sam od vas, veli, otišao, došao sam u velike Indije, gdje osli, čaplje, žabe, i mojemuni jezikom govore. Iz velikih Indija došao sam u male, gdje pigmalioni ždralovi boj biju. Iz ovih k novijem Indiami, gdje se psi kobasami vežu, i gdje se balotami od zlata na cunje igraju, gdje je kant od žaba u scieni kako medju nami od slavica. Iz novih pošao sam u stare Indije, kamo sam istom negromancijom dospjeti mogao. Tu je našao zlatno doba, koje na široko opisuje. Nu u jednom gradu, veliku, visoku, i vele urešenu, vidio je pisma, i od kamena čovuljica vele učinjeno, obraza od mojemuče, od papagala, od žvirata, od barbaćepa; ljudi s nogami od čaplje, stasa od žabe; tamaše, izješe, glumci, Jeca od ljudi. Koga naroda? upitah, koji ovo obrazi? Na to mu pripoviedahu, da su u stara vremena dolazili negromanti, da iz zemlje zlato odnose, pak su donosili sobom te nakaze od drva izrezane. Žene, koje polakšu pamet imaju od ljudi, gledajući te obraze počeše se smijati i govoriti, kako bi to smiešno bilo, kad bi ti kipovi oživjeli, i rekoše negromantom, ako žele zlato odnositi, neka učine da ti kipovi oživu. Negromanti tako učine, i te živrate, barbaćepi, osli i t. d., ti ljudi nahvao oživješe i počeše se veoma ploditi i miešati se ženami nazbilj. Kad to ljudi nazbilj opaziše, uzeše oružje i izagnaše sve te ljude nahvao iz tih strana, da ni jedan u njih ne osta.

Ti ljudi nahvao dodjoše ujedno s negromanti u brieme Saturnovo u ove naše krajeve i veoma se u njih rasplodiše. Minu brieme od zlata, za gvoždje se svaki uhiti; počeše ljudi nahvao boj biti s ljudmi nazbilj za gospodstvo. Negda ljudi nahvao dobivahu a negda ljudi nazbilj,

ma za riet istinu, ljudi nazbilj u duga briemena napokon su otezali i još otezaju, ma s mukom i s trudom; i današnji dan ljudi su nazbilj pravi ljudi i gospoda, a ljudi nahvao ljudi su nahvao i bit će vazda potištenjaci.

Sada će nam se prikazati komedija. Sekret kako su ljudi nahvao postali vam odkrih, a komedija će vam otkriti, koji su nahvao, koji nazbilj ljudi. Tihi i dobri uzet će za dobro, što im se za dobro dobrovoljno čini, a obrazi od barbaćepa, kojih nenavidos vlada i nerazum vodi, mojemuče, žvirati, barbaćepi, tovari i osli, koze, ljudi nahvao, sjeme prokleto, po negromanciji učinjeni, hulit će sve, od svega će zlo govorit, jer iz zlieh usta ne može nego zla rieč izit i ne drugo. Na vašu sam zapovied, stavte pamet na komediju.

U drugom prologu veli pjesnik, da mu je žao, što vidi, da ne će moći zadovoljiti tolikoj pozornosti gledatelja toliko izvrsnom stvari. Mi Pomet družina nijesmo umjeteonstva tako velike stvari učiniti, nu pošto je običaj, da se o pokladah feste čine, odlučila je družina prikazati komediju ma i znade da ne će biti kakovu ju oni žele da bude. Ova će komedija biti nova i stara; nova jer sliedi onu prvu komediju od Pometa, stara er će doći oni isti, koji i u onoj, na ime Dundo Maroje, Pavo Novobrdjanin, Pomet i ostali; prva je prikazana u Dubrovniku, ova će biti u Rimu. Ako šena ne bude dosta liepa, tužimo se na brieme, koje nam je arkitekte odvelo. Ne scienite da se je vele truda, ulja, knjige, i ingvasta oko ove komedije stratilo. Šes pometnika u šes dana vi su zgjeli i sklopili. Čujte u dvie rieči argument od komedije Dundo Maroje. Ako nijeste zaboravili kako mu biše ukradeni dakati i vraćeni s patom da se sinu spodesta od svega po smrti, sada će biti novi pat argument komedije. (Ovo je dakle bio sadržaj komedije Pomet; novi pat komediji Dundo Maroje jest kako sliedi.) Dundo Maroje dat će svojemu sinu 5000 dukata da ide u Jakin, od tuda u Fiorenciju za učinit svita, s kojimi da ode u Sofiju s patom, ako se dobro ponese i s dobitkom se vrati, da mu skrituru u spodestioni on čas učini, i da ga oženi, i da mu da vladat sviem ostaliem dinarmi. Čuvajte se i ne davajte djeci nesviesnoj dukata u ruke, jer bi vam intravenjalo kako će i Dundu Maroju, komu je sin u mjesto Jakin otišao u Rim i tude dukate spengjao, a Dundo čuvši za to, pošao je sa svojim tovernjarom Bokčilom, da još spasi što se spasiti da. Još će vjerenica Marova (sina) čuvši kako joj se vjerenik vlada ukrasti od tetke 300 dukata i s prvim bratučedom u Rim doći. Ostalo ćete čuti.

Iz ovih prologa i dosadašnjih drugih viesti doznajemo o dobi u koju pojedine Držićeve drame padaju ovoliko.

Abram jest prvi njegov komad i pada g. 1546. Ta je godina na akad. rukp. br. 118 ubilježena, a i biografi tako kažu. Adon je prikazan na piru Vlaha Držića sa Sinkovićevom, a na čelu komedije stoji u akad. rukp. zabilježena g. 1550. Na tom istom piru dakle g. 1550 prikazana je po drugi put Tirena, o kojoj prolog veli, da se onomlani nije dopala. Taj onomlani od 1550 jest godina 1547, koju i biografi navode kao godinu, koje je Tirena sastavljena. U onom istom prologu k drugoj predstavi Tirene veli pjesnik da je poslije njezine prve propale predstave nekim komadom publici omilio. Taj komad će po svoj prilici biti komedija Pomet, jer nam u prologu k Dundu Maroju, koji po bilježci rukopisa pada g. 1550, veli, da se je prije tri godine publici komedija Pomet vele dopadala. Novela od Stanca pada takodjer g. 1550, jerbo je 1551 s drugom Tirenom štampana. Znamo dakle da: 1. Abram pada 1546; 2. Tirena prvi put 1547; 3. Pomet 1547; 4. Tirena drugi put 1550; 5. Adon 1550; 6. Dundo Maroje 1550; 7. Novele od Stanca 1550.

Dundo Maroje sastavljen je na način Plautinsko-talijanskih komedija šestnaestoga vieka, u kojih se pjesnička invencija napinje i natječe kako će intriguom prikazanih osoba bolje zamrsiti čin, ne pazeći na prvi uvjet umjetničke kompozicije, da zgode budu udešene da su kao nuždna posljedica predočenih karaktera; tu se pred kućnimi vrati u jedan dan križaju zgode i nezgode nemogućim brojem i hitnjom, da čovjeku treba dobrana razmišljanja, dok se sabere i razabere kamo što spada. Ako našega Dunda Maroja uzmemo mjeriti prema svojoj dobi, možemo se njime do ista ponositi, da u živosti invencije snova i protusnova ne zaostaje za nikojim talijanskim suvremnikom svojim. Kao kod Talijana Cechi tako i kod nas Hrvata ujačuje Držić komički efekt sastavljanjem ljudi iz različitih krajeva, koji govore svaki svojim žargonom, i tu su mu osobito liepo pošli za rukom Dalmatinci, kako u Rimu miešaju u hrvatski govor talijanštinu. U ostalih partijah odlikuju se Držićeva proza riedkom krasotom, samo što bismo imali željeti da nam koji Dubrovčanin razjasni smisao mnogobrojnim prirječima i lokalnim frazam, koje se u njem nalaze.

Kao kod drugih komedija te vrsti, tako je i našemu Dundu Maroju radi nepregledne komplikacije njegova čina veoma teško izvaditi sadržaj, i ne preostaje nego da si čitatelj nadomjesti izbliži pregled samim čitanjem komedije, kako je štampana u Dubrovniku od g. 1867.

Stari tvrdica Dubrovčanin Maro e poslao je svoga sina Mara s 3000 dukata u Jakin a od ovud u Fiorenciju, da kupuje robu. Maro ode pravac u Rim i troši poznat pod imenom signor Marino dukate na neku kortižanu Lauru. Stari Maroje dozna za tu nesreću i odputi se s tovernjarom Bokčılom u Rim, da spase od tih dukata koliko se još da. Bokčilo je silna junačina, nikada sit ni jela ni vina, a njegov ga škrtica gospodar hrani „kao one što no se iz moreške zemlje donose kamalionte, kao li se zovu, koji se jajerom hrane“. U Rimu se namjere na staroga Kotorarina Tripčeta, koji pomaže Maroju u jadovanju nad besvjestnimi sinovi i vodi ga u oštariju, iz koje će si sina Mara moći vidjeti, kako dolazi k svojoj kortižani Lauri. U tu Lauru zaljubljen je i nekaki Ugo Tedeško, ali ona za Uga ne mari, jer ovaj ne umije trošiti dukate kao njezin Maro. Ugo zdvaja što ne može uspjeti i njegov sluga Pomet ima pune ruke posla, kako bi Lauru od Mara odvratio a priklonio svomu gospodaru. On se ulagiva Laurinoj dvorkinjici Petrunjelici, nekoč Dubrovačkoj godišnici, ali sve uzalud, Laura ne će nego Marina. Stari Maroje dakle sluša iz oštarije kako se njegov sin nabacuje dukati naručujući za Lauru kod svoga sluge Popive perle, kolajne i večere, i kad zapazi svoga sina gdje izlazi od Laure u kadifi i svili, ne da se ustaviti, nego poleti na nj da ga pozove na račun. Nu Maro je lukav, on se stavi kao da ga ne pozna, stane zapomagati, da ga je neki ludjak napao i policija odvede starca Maroja u rešt. Cielu tu aferu gledao je iz prikrajka Ugov sluga Pomet, pak je otišao k sudu i razložio im kako stvar s tim starcem stoji, izbavio ga time i odveo u gostionu k zvonu, neka ga tamo čeka, dok mu druge savjete donese. Idući Pomet k Laurinoj kući nadje siromaka Bokčila, koji je ostao sam, a ne zna ni kud ni kamo. Kako su na ime starca Maroja odveli u zatvor, starac se Tripče odmah odšuljao, a ubogi Bokčilo ostao sam s oštarijašem, koji ga goni iz oštarije, neka plati račun, a Bokčilo niti ga razumije niti ima pare u džepu. Ostavši dakle Bokčilo sam, uputi ga Pomet neka ode u Laurinu kuću, neka pripovieda slugi Marinovu Popivi, koji za svu tu aferu ništa ne zna, da je starac Maroje došao i donio puno blaga pak da želi čim prije vidjeti svoga sina, tu će ga Popiva za tu viest liepo pogostiti i odvesti ga k staromu Maroju, za kojega neka mu kaže, da čeka na sina kod zvona. Pomet sve to čini i mladi Marin već prekasno doleti pred Laurinu kuću, da svoga sluga Popiva uputi kako stvari stoje. Marin zdvaja, ali Popiva još nije nadmudren, njemu odmah mune u pamet sretna misao. Mladi Marin neka se preobuče na trgovačku, neka isprosi

od Laure da predade za čas židovu Sadiju svoju zadužnicu na koju ima kod banke novaca, židov Sadi će na tu hipoteku dati za čas Marinu svoj magazin robe, koji će ovaj staromu Maroju pokazati, kao da je sve to nakupovao, a za onu jutrošnju aferu neka se Marin stavi pred svojim ocem sasvim nevješt, kao da nije on bio onaj mladić, nego valja da koji njegov sličnik. Laura se da do ista namamiti njihovim pripoviedanjem, da je starac Maroje veoma ljubezan, ali da mu treba samo pokazati trgovinu, i dade Sadiju svoju zadužnicu na koju ima u banki novaca, a Sadi preda Maru svoj magazin. Nu Ugov Pomet otišao je do toga starcu Maroju i uputio ga, neka svoga sina prividno ljubezno primi, dok od njega ne izmami ključeve od Sadijeva magazina, iz kojega neka mu odnese svu robu. Tako se zbude. Sin se stavi pred ocem nevješt rad one jutrošnje zgode, otac ga ljubezno prime i isprosi od svoga sina ključeve od magazina, u koje ima s Bokčilom nešto robe spremiti, a dotlje neka ga sin podje u kuću pričekati. Starac Maroje i Bokčilo isprte sav magazin, mladi Maro doleti da im otme stvari, ali sada otac preuzme ulogu svoga sina od jutra i poče zapomagati, da ga razbojnici kolju, na što Maro uteče. Cielu tu komediju gledala je Petrunjelica, koju je Laura poslala, neka iz prikrajka razvidi, kakav je taj starac Maroje. Što više brižna Petrunjelica dozna u isti čas o mladom Maru još gore viesti. Idući na ime kući, namjeri se na Marovu Dubrovačku zaručnicu Peru, koja je doznavši kako joj zaručnik u Rimu žive, ukrala svojoj tetki 3000 dukata pak je došla sa svojim bratučedom Ivom i nekom bakom u Rim, da nadje Mara. Od ovih dozna Petrunjelica ko je i šta je Maro. I tako je Pomet sada posvema uspio. Mladi Marin dodje s Popivom pred Laurinu kuću i svjetuje se što im je činiti. Ne preostaje drugo, veli Popiva, nego da prenoćiš kod Laure, da joj ukradeš kakovu perlu, tu ćemo prodati, pak s jutra rano bježimo iz Rima. Pokucaju dakle na vrata, ali je prekasno; Laura zna od Petrunjelice i Pometa sve njegove odnošaje i ne pušta ga u kuću. Marin odleti u zdvojnosti da nadje gdje godj oružja pak će joj doći svu kuću razrušiti. Njegovi prijatelji gledajući taj bies polete, da ga odvrate od razbojstva.

Ovdje se naš rukopis svršuje, a svršetak komedije se je izgubio, nego mislim da je bio ovakov. Medj ostalim spletkanjem u komediji namjerio se je Pomet na nekoga Hrvata, koji traži po svietu nekakvu Mandaljenu. Ta Mandaljena na ime bijaše kći bogatoga nekoga trgovca u Augusti i udala se je proti očevoj volji, na što ju je otac „deseredital“. Mandaljena je od oca utekla i otac nije za nju ni pitao,

jer je imao još dosta druge djece, nu nesrećom mu sva ostala djeca poumru, i sad evo šalje toga Hrvata po svietu, neka plati 100 škuda onomu, koji bi mu znao kazati gdje mu je ta kći. Pomet čuvši te viesti od toga Hrvata pomisli odmah da bi Laura mogla ta Mandaljena biti, jer je o njoj znao da je nekoč u Dubrovnik došla iz tudjega kraja i živjela tamo pod imenom Mande. Isto tako se je Pomet namjerio i na nekoga bosanskoga mavaziju, koji traži po Rimu Peru, kojoj je umrla bogata tetka pak je učinila baštinicom svoga imetka.

Toliko doznajemo iz same komedije i prema tomu je sva prilika, da se je sin Maro izmirio nagovaranjem prijatelja sa svojim ocem, koji je na to mogao pristati, jer mu se onih 300 dukata nadomjestilo, što mu sin dobije bogatu baštinicu Peru za ženu, Laura je valja da ona Mandaljena koju traže, i ona valja da uzimlje svoga zemljaka Uga tedeška, a Pomet Petrunjelicu.

Veoma nam je žaliti, što od osam Držićevih komedija u prozi, nemamo do sada cielu nijednu štampanu osim ovoga Dunda Maroja, a i u rukopisu, iz kojega nam je g. B. u Dubrovniku od g. 1867 priobćio Dunda Maroja ne nalaze se sve, i one koje se još nalaze nijesu podpune. Pribiremo ovdje još jednom sva Držićeva djela redom. 1. Posvetilište Abramovo; 2. Porodjenje Isusovo; 3. Tirena; 4. Adon; 5. Novela od Stanca. Sve ovo pisano je u dvanaestercih. Sliedi po biografih osam komedija pisanih u prozi, od kojih se u pomenutom rukopisu g. B. u Dubrovniku nalaze: 1. (6.) počinje komedija prikazana u Vlaha Sarkočevića na piru; 2. (7.) nema početka, od 2. čina ostaju 2 lista, 3, 4, i 5 su cieli. 3. (8.) Počinje komedija skup prikazana u Saba Gajčina na piru 5. čina; 4. (9.) Komedija počinje o dundu Maroju prikazana u viećnici od kumpanije Pomet družina. 5. 10.) Arkulin 5. čina; 6. (11.) počinje komedija de giuho krpeta e de hlach. Jedna strana iz prologa; 7. (12.) Pierin. Od ovoga istom izvadci. Ostaje nam dakle osma posvema nepoznata a to će biti 8. (12.) onaj Pomet, koji se spominje u Dundu Maroju.

Ovoliko nam je poznato od Dubrovačke komedije 16 vieka, koja je već u svom početku originalna, a uzdiže se svojom vriednošću iznad ostalih vrsti drame. Jednomu i drugomu je uzrok darovitost Dubrovčana za šalu, koje će se i današnji putnik veseljem naužiti, a kako se istom veselo razliegala, kad je Dubrovnik tonuo u bezbrižnosti slobode i bogatstva, kad se je osjećao republikancem, kad mu brodovi raznašahu iz Gruža njegovu slavu, a unašahu bogatstvo, kad se o pokladah orahu veseli pievi koledâ, kojim danas znamo toliko za

njihovu bit, da su šaljive pjesme, pjevane o pokladah od veselih družina, polazećih iz kuće do kuće, ali nam još ostaje iz bližega ih sadržajem proučiti. Isto nam tako preostaje jošte pobliže proučiti i opisati mnogobrojne njihove crkvene i narodne svečanosti, iznad kojih se ponajpače ističe slava svetoga Vlaha, gradskoga patrona. Ovu pošljednju opisuje Apendini, ostale Cerva. Kratak pregled svih ukupno bio bi i potreban i liep korolar k dramatskim prikazivanjem, nu nijesam dospio da ih iz Cerve proučim, a sama slava svetoga Vlaha, odveć je osamljena, da bi njome palo koje svjetlo na našu radnju.

Ima u 16 vieku još jedan pjesnik komedija, koji je toliko neznatan, da ga noviji naši historici mimoidjoše, a ni sam Apendini ne zna o njegovu životu ništa, a o radnji istom toliko, da ima od njega nekoliko nepodpuno sačuvanih komedija. To je Antun Sasi. U bib. frat. u Dubr. ima od njegovih djela rukp. 73. 52. Iz jedne posmrtne pjesme Marinu Držiću u istom se vidi, da je suvremenik i učenik našega Marina. I komedije njegove su u tom rukopisu sačuvane, koje su ne samo nepodpune, nego tako nerazumljivo ispisane, da im nijesam uspio točno sadržaja pronaći. U prvoj „malahna komedija o piru“ pripovieda pjesnik, u 176 dvanaesteraca, kako Vlašić, Vučeta kramar, i ženik kotunar idu u Ston, da traže za nekoga mladića ženu. U Stonu ih Frano vratar i Koško glava od soldata upućuju, na koga im se u Stonu u tom poslu valja obratiti. U drugoj „Filide“ poteže se pastir Ljubmir već dva dana po gorah za vilom, a rodjaci ga ne mogu kući spraviti. U trećoj „Flora“ govori pjesnik „knezu i ostaloj vlasteli“, nu sadržaja nijesam drami mogao pronaći, i samo sam toliko odgonenuo, da se radi o ženitbi kao u onoj prvoj.

Prošavši tiem dramu šestnaestoga vieka, da vidimo kakova je

III.

Dubrovačka drama 17 vieka do potresa g. 1666.

Ivan Frana Gundulića kaže u posvetnici svoga prievoda sedam Davidovih psalama g. 1620: „i ako su druzi razlika moja složenja: Galateu, Dianu, Armidu, Posvetilište ljuveno, Proserpinu ugrabljenu, Ceneru, Kleopatru, Ariadnu, Adona, k raljku od Šira s mnoziem i bezbrojniem pjesnima taštiem i isprazniem na očitieh mjestih s veliciem slavam prikazivali“ on ih „kao porod tmine u tminah ostavlja“, a samo prievod tih psalama „kako zrak od svjetlosti, na svjetlost izvodi“. Naš pjesnik Osamnide spjevao je prije svoje 32 godine pomenutih 10 drama, s mnoziem i bezbrojniem pjesnima, medj koje ne spada Dubravka, jer na dva rukp. dub. bib. frat. piše pred Dubravkom „Dubravka prikazanje spjevano po gospodinu Givu Frana Gundulića, prikazano u Dubrovniku g. g. 1628.“ To su rukopisi br. 201, 85 i 256. 35.

U posveti Ariadne od g. 1632 imamo jedini komentar k onim riečim, koje stoje u onoj od g. 1620, da mu se spomenutih 10 drama na javnih mjestih prikazivalo, ali i taj komentar ne siže dalje nego da nam pjesnik kaže, da je Marin Tudisi sa svojom družinom Ariadnu u Dubrovniku prikazivao. To je dakle uz Marina Držića Pomet družinu druga, kojoj ne znamo imena, ali nam je liepo svjedočanstvo, kako i najugledniji Dubrovčani u tih družinah sudjelovahu.

U Ariadni nam Gundulić pripovieda, kako je Tezeo doplovio s Ariadnom iz Krete na otok Naksos. Ovdje ga ribari srdačno primiše, nu u noći nagovori Tezea njegov svjetnik, neka ostavi Ariadnu na ostrvu, a sam u Atenu podje, jer bi mu Ariadna u Ateni potamnila slavu, kad bi doveo kao kraljicu ženu, kojoj otac toliko Atenjana žrtvova Minotauru. Ariadna ostavljena u jutro tužno nariče, dok joj se objavi Bako i sobom ju povede u nebo, da mu bude drugarica.

Kontrast medju Tezejevom ljubavi prama Ariadni i prema neokaljanoj slavi, veoma je liepo u pjesmi označen, Ariadnino naricanje, kad je ostala sama, ne dosižnom je dosada medju Dubrovčani krasotom

spjevana, korske pjesme pune su idilske krasote, riečju Ariadna stoji iznad svih dosadanjih Dubrovačkih drama. Prerazličiti metar i naskroz lirska dikcija, koja se Gundulićevom Ariadnom razlieva, učiniše i na mene i na moje prijatelje utisak, da se ista sigurno melodramatski morala prikazivati. Dične li naslade u toj blaženoj pomisli, kako se početkom 17 vieka Dubrovčani nasladjivahu u muziku pretočenimi osjećaji Gundulićeve Ariadne, nad kojimi kliče u pohvalu pjesnikovu njegov pjesnički drug i suvremenik Ivan Šura Bora Vučićević.

Ariadna ostavljena
tako liepo mlaca cvili,
da diklica ucviljena
Baka k sebi doć usili.
Ki ne samo nju prigrli,
nu za slavu nje podpunu
da joj u dar neumrli
usried neba zviezda krunu.
Sad pravo je, u tve pjesni
ti, ki vele ljepše skladaš,
neg ona ista nje boljezni
ljepšoj kruni da se nadaš.
Čestit ti se vienac svit će
od neumrle lovorike,
ki se slavno zelenit će
vrh čela ti po sve vike;
jer njoj zapad krunu krije,
a tvoj lovor, kako sada
zelen je uviek, njemu nije
smrti, zime, ni zapada.

Što čovjek ne bi ni iz daleka pomislio, čitajući Gundulićevu posvetnicu pred njegovom Ariadnom i ovu Bunićevu pjesmu u njezinu pohvalu, i nadpise nad rukp. bib. frat. u Dubr. br. 201. 85 „Ariadna spjevana po Gosparu Givu Frana Gundulića", i br. 143. 103 „Ariadna g. Giva Frana Gundulića" i napis na izdanju Jakinskom od g. 1633. „Ariadna tragedija g. Giva Frana Gundulića" — to čovjek prekapajući historiju talijanske drame nalazi, to jest Ariadna jest prievod trećega Rinunčinijeva libreta Ariane, sastavljena g. 1608, kojemu je poslije glasoviti u ono vrieme muzik Klaudij Monteverde sastavio muziku. Jedina utjeha što ju pri takovu nenadanu odkriću imamo jest, da je Gundulićev prievod do duše veoma slobodan ali ipak veoma liep, o čem neka sliede prispodoba originala s prievodom onoga glasovitoga monologa, u kojem Ariadna osamljena dozivlje Tezeja neka se vrati natrag.

(640—666.)

Lasciatemi morire,
lasciatemi morire:
E che volete voi che mi conforte
in così dura sorte,
in così gran martire?
Lasciatemi morire.

C. In van lingua mortale,
in van porge conforte
dove infinito è il male

A. O Teseo, o Teseo mio,
sì che mio ti vo' dir', che mio pur sei,
benche t' involi, ahi crudo! agli occhi miei.
Volgiti Teseo mio,
volgiti, Teseo, oh Dio!
Volgiti indietro i rimira cola
che lasciato ha per te la patria e il regno,
e in queste arene ancora,
cibo di fere dispietate e crude,
lascerà l' ossa ignude.
O Teseo, o Teseo mio,
se tu sapessi, oh Dio!
se tu sapessi, oimé! come s' affanna
la povera Arianna,
forse, forse pentito
rivolgeresti amor la prora al lito:
ma con l' aure serene
tu te ne voi felice, et io qui piango;
a te preparò Atene
liete pompe superbe, et io rimango
cibo di fere in solitarie arene;
tu l' uno e l' altro tuo vecchio parente
stringera lieto, et io
più non vedrovi, o madre, o padre mio.

(G. 1252 sl.)

Ne ustavljajte, ne držite,
komu veće ni'e živjeti,
umriet, umriet jao, pustite,
pustite me, jao, umrieti.
Ter ko će u ovoj hudoj česti
razgovor mi ki donieti?
U ovoj ljutoj, vaj, bolesti
pustite me, jao, umrieti.

S. Zaman ište i nastoji
svies umrla, ljudski jezik,
da razgovor poda i lik,
gdje bez svrhe zlo se goji.

A. O Tezeo, moj Tezeo,
moj, jer moj si, jao, svakako,
za sve očima mojim tako
svietlos dragu da si uzeo,
obrati se, moj životu,
obrati se, ah jao bože,
da tvoj pogled vidjet može
njekad rajsku tvu ljepotu!
Ona, cieća sladke tvoje
i jedine, jao, ljubavi
rodno mjesto ka ostavi
i kraljestvo slavno svoje,
i ka mrtva s gorka vaja
još jestojska zvieri ohole
ostavit će kosti gole
na pržinah sega kraja.
Ah ma željo nemilosna,
jao o Bože da ti 'e znati,
ko se muči i što pati
Aridna tva žalosna;
bržek, bržek s mojih zala
tu bi milos oćutio,
da bi kajan obratio
jedra još put ovieh žala.
Nu s vietricim blazim, milim
ti sad čestit brodiš more,
a ja tužna svak čas gore
bez ufanja ovdje cvilim.
Tebi Atena spravlja u čudih
sprave pune veličine,
a ja puste vrh pržine,
pića ostajem zvieri hudih.
Tebe rodjaka oba tvoja
veseli će zagrliti,
a vas veće ja viditi
ne ću ćaćko, majko moja!

Od istoga talijanskoga komponiste Monteverde spominje Klein (V. 565) operu „Proserpina rapita“ od g. 1630 i „Adone“ od g. 1639. Po iskustvu što ga imasmo s Gundulićevom Ariadnom, mogli bismo pomisliti da je i njegov izginuli Adon i sačuvana „Proserpina ugrabljena“ prievod ovih Monteverdovih opera, kad Gundulić ne bi svojih već g. 1620 spominjao. Bilo kako mu drago, Gundulićeva „Proserpina ugrabljena“ zaostaje daleko za njegovom Ariadnom. Čin joj je pun nevjerovatnih i gdje gdje upravo smiešnih čudesa, a govor otegnut, prazan, lišen svakoga pjesničkoga ukrasa. U ostalom se i tu opaža i

na mjerilu i na kompoziciji, da se je i ta Proserpina melodramatski prikazivala. Osim zagrebačkoga izdanja od g. 1847 služe nam za izvore Proserpini rukp. bib. frat. u Dubr. br. 70. 47 „Proserpina ugrabljena od Plutona, spjevana po g. Givu Frana Gundulića Vlastelinu Dubrovačkom“ i br. 201. 85 posvema istim naslovom.

U Prologu dolazi Merkurio iz podzemalja i pripovieda, kako se Pluto bio uzbunio, što mu bješe sudjeno ostati udovcem, te se zakleo zemlju izvrnuti, ako mu Jove ne da koju božicu. Na to su zvali u podzemalje Merkuria i on mu donio od Jova glas, da može slobodno Proserpinu ugrabiti. Ali eto božicâ.

U prvom prizoru beru Venera, Proserpina, Diana i skup božica cvieće, razgovarajući se medju sobom.

U drugom se zemlja raspukne i Pluto odvuće cvileću i mater zapomagajuću Prozerpinu.

U 1 prizoru 2 čina govore pastiri Ljubmir, Lovorko, Radmio i Dubravko o tom čudu što se zemlja raspukla te tjeraju od toga zlokobnoga mjesta svoja stada.

U 3 prizoru zapaze Cereru, koja

U 3 prizoru nariče za Prozerpinom.

U 4 prizoru dolaze oni pastiri i pitaju ju šta joj je, a na njezin plač i pripoviedanje da traži kćer, a ne zna gdje je, odgovara jeka na posljednje rieči strofâ, da je razabrati, da je u paklu i neka tamo po nju ide!!!! Cerera ne vjeruje jeki i prokune zemlju, da joj više nikakova ploda ne će dat ploditi.

U 5 prizoru dolazi k njim rieka Aretuza i veli Cereri neka ne kazni zemlju, jer ova nije kriva, nego joj kćercu Pluto u podzemalje odveo!

U 6 prizoru jadikuje Cerera s pastiri nad svojom nesrećom i odlazi u pako kćer tražiti.

U 7 prizoru pastiri sami ostavši još udilj govore, kolika je to nesreća po majku da bi i kamen procvilio.

U trećem činu nevjerovatnost prizora nadilazi već svaku granicu, a isto tako i praznoća dikcije.

U 1 prizoru daje Pluto pred skupom srda Megeri glas, neka zapovjedi Radamantu, da se danas ne će nikakav sud držati kao na dan njegovih svatova!

U 2 prizoru viče Cerera pred vrati, Pluto šalje Tizifonu da gleda ko je, ova ide i razgovara s Cererom, i doznavši da je mati Prozer pine ide i javlja Plutonu, a ovaj odgovara, neka ju dozove!

U 3 prizoru ište Cerera od Plutona Prozerpinu, neka mu je vrati iz ovih grdih tminâ, a Pluto ju ne može dosta da osvjedoči, da u podzemalju nijesu same tmine, nego da ima mjesta ljepših nego na zemlji.

U 4 prizoru dovode po materinoj želji dvorkinje Prozerpinu i sad opet u do zla boga otegnutom ensemblu dokazuju Cereri Prozerpina, srde, dvorkinje i Pluto, da je sretna Prozerpina u veselih poljanah pravednika, i napose ju ova moli, neka joj kao mati ne brani biti mogućom kraljicom, koja vlada i nad prošlim i budućim svietom, dočim bi na nebu bila prosta boginja! Jedva jedvice se mati da sklonuti, ali zadobije od Plutona rieč, da Prozerpina bude pô godine doli a po gori kod nje na nebu! Na to Pluto s Prozerpinom ode u svoje dvore a svi skupa zapjevaju nekoliko redaka, da bog dao Cereri do skora unuke.

Od ostalih u predgovoru k psalmom Davidovim spomenutih Gundulićevih drama nemamo nego neznatan fragmenat od „Diana i Endimion“.

Po preostalih 95 veraza ne da se ništa reći, kakav li je čitav komad mogao biti: Diana malko monologiše nad snivajućim Endimionom, poljubi ga; ovaj se probudiv otresne, nu doznav ko ga je poljubio, nudja se Diani za slugu.

Isto tako je i od Armide ostalo samo 130 veraza, iz kojih se jedino toliko razabire, da je Gundulićeva prema Palmotićevoj čin mnogo obsežniji imala, za što ovdje dolazi prizor, koji se morao dogoditi poslije onoga, što je u Palmotićevu sadržano. Armida se naime poslije boja, ne našavši u njem smrti, hoće sama da ubije, a Rinaldo ju molbom od toga odvrati, i Armida veli da mu i udilj ostaje poslušna službenica.

Gundulićeva Dubravka, prikazana godine 1628, spada na pastirske igre, i nadilazi kao takova na daleko sve, što do sada od te vrsti spomenusmo. Iz sadržaja joj se jasno vidi, da je na dan svetoga Vlaha t. j. 3 veljače prikazivana na javnoj pijaci u slavu Dubrovačke slobode. Ova krasna svrha krili se milim i svetim čarom nad veselimi pastiri, koji na taj dan imaju običaj, da se u sielu najljepša djevojka odabere za najljepšega pastira. Milienko je najljepši, ali novac je podkupio birače, i odabrana Dubravka ne zapane njega, nego ružnoga Grdaka. Nad tim se bog ljubavi u hramu razljutio, ustresla se crkvica, i sinula je svjetlost božanska po Milienku, na što ovaj dobije što ga po očitom pravu ide, t. j. najljepši pastir najljepšu pastiricu Dubravku. U silnoj vrevi satira, pastira i pastirica, koji se, kako je u toj pastir-

skoj igri već karakteristično, bez reda metu i pletu, dolazi još uviek mnogo prostačke šale, kao i u prijašnjih takovih igrah, i samo amo tamo ima mjesta, koja su liepoga komičkoga sadržaja, ipak su sve te mane prikrite pošljednjom svrhom naše Dubravke, koja je sadržana u konačnomu refrenu.

O liepa, o draga, o slatka slobodo,
dar u kom sva blaga višnji nam bog je dó.
Uzroče istini od naše sve slave
uresu jedini od ove dubrave.
Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi,
ne mogu bit plata tvoj čistoj ljepoti.

Evo joj sadržaja.

U prvom skazanju prvoga činjenja prizivlju pred zoru Radmio i skup pastira Danicu, neka se već pomolji, kada no ju sva narav veće zove, jer je danas godišnji dan, na koji ova dubrava slavi svoju slobodu, te će se kod te svečanosti uzeti najljepši pastir s najljepšom vilom, za koju svi Dubravu drže.

U drugom skazanju sreti Radmio jednoga ribara, koji iz svojih krajeva bježi, jer je u njih zavladao tudjin, pa je tako zlo, da nema pod njim obstanka, s toga je došao utočište tražiti u Dubravu, koja od vieka svoju podpunu slobodu jedina na primorju čuva. Radmio ga ljubezno pozdravlja i uvjerava, da će tuj naći sigurno utočište.

U trećem skazanju opisuje Miljenko krasotu svićuća dana, a dodaje, kako je njemu prema tomu tužno, jer ljubi Dubravku, kako to sve lišće u šumah zna, ali ona ima od kamena grudi i ne haje.

U četvrtom skazanju sreti ga Ljubmir pitajući, što je tako neveseo. Ovaj mu govori, rad neuslišane ljubavi prema rajskoj Dubravki. Ljubmir ga tješi veleći, da je precjenjuje, jer na zemlji nema ništa rajskoga, u ostalom neka se umiri, jer da će danas kod svečanosti imati se uzeti najljepši i najljepša, pa će sigurno njega izbor zapasti. Ovaj se toga boji, a ovaj ga udilj umiruje, i veli mu, neka bude samo smion, jer smione pomaže ljubav i sreća.

U petom skazanju dolazi Dubravka i skup vila te slave jutro i slave cvieće, koje posvuda cvate, ali, veli Dubravka, da su njezine krasote ljepše i od zore i od sunca, te pozivlje svoju družbu, da se podju okupati, da budu tiem ljepše.

U šestom skazanju dolazi satir Divjak i govori, kako je pametno da je tako mlad ljubovnik, jer ko u mladosti nije, taj će u starosti biti, a to je smiešno. Svaki drugo šta ljubi, a on ljubi Dubravku, i

nada se od svoje satirske krepke ljepote (koju opisuje) da će ona pri današnjoj svečanosti sigurno njega kao najljepšega zapasti.

U sedmom skazanju pridolazi satir Gorštak i najprije se s Divjakom pre, ko je od njih ljepši, za tim ko će od njih poć na današnji pir za glumca. Pru se ko bolje svira, da li Divjak svoje miešnice, ili Gorštak sviralu. Natječu se u sviranju, zatim se pru o pjevanju, i napokon si daju zagonetke, te pobjeditelj Gorštak odlazi da bude glumac, a Divjak odluči, da će poć k djevojkam, koje se kupaju, pa će jednoj ukrasti h ljine i obući se kao ženska, ne bi li njega najljepšom proglasili.

U osmom skazanju ostavlja pastir Zagorko svoje stado, tekući za svojom vilom, a starac Ljubdrag ga odvraća, nu se on ne da, jer to mu je stavna odluka, da će teći za vilom, dok ju ne stigne.

U devetom skazanju veli Ljubdrag, da je istina što se govori, da sviet čim stariji tim hudji i gori postaje, te filozofira, kako je nekoč sve, napose mladež, išla za koristi, a danas sve za nakitom, i mladići mjesto da u koristi obadju sviet, luduju na jednom mjestu za kakovo m ženskom.

U desetom skazanju dolazi satirica Jelenka, Divjakova žena i tuži se na njega, što ju je ostavio a pošao za plemkinjom vilom. Opisuje kako je sva liepost tih plemkinja naprava i umjetni nakit, njezina pako svježa i naravna kao sunčana svjetlost.

U prvom skazanju drugoga činjenja dolazi Brštanko, Ljubmir, Tratorko, i skup pastira. Prvi govori, kako je to pametna uredba, da se svake godine slavi sloboda ove Dubrave, ter se tiem u unucih budi uspomena a tim ljubav, da ju sačuvaju, kako ju od otaca primiše. A isto tako je pametno da taj dan jedan pastir dobije ljubu, kaka mu pristaje. Ljubmir veli, da je i ovo pošljednje veoma pametno, jer jao si ga, kad ko dobije ženu, koja nije prema njemu, (što se karakteristično opisuje). Da veli Tratorko, ali isto tako jao, kad žena takova muža (što se opet karakteristično ali dubrovačkom apeirokaliom opisuje). Brštanko veli, ajdmo što smo se zabrbrali, kad nam je poći na svečanost, gdje će mnogo truda biti medj tolikimi ženskami jednu najljepšu odabrati. Tratorko ne bi rad da njega ta zadaća zapane. „Bog te ukloni od ženskih jezika."

U drugom skazanju dolazi satir Vuk, kradljivac, koji govori, kako je to veoma pametno uredjeno s timi svečanostmi, jer ljudi odlaze puštajuć svoje stvari ne čuvane, i onda je tatom blagdan, kao što je njemu, komu pradjed bijaše tamo negdje blizu zlatnih vremena tat

Brgat, koji je stanovao u ovoj gori, koja još sada po njem svoje ime nosi.

U trećem skazanju dolazi na Vuka Stojna (mati Zagorka), kojoj je janje ukrao, i opet se dubrovačkom apeirokaliom svadjaju, ona, da njoj janje vrati, on, da ga ne da, neka ga se čuva, jer da je Bog P a n. Nu Stojna zna da je satir Vuk, i zagrabi ga za kose te mu gladnu otme janje.

U četvrtom skazanju dolazi na tako razjarena gladna Vuka satir Gorštak, pitajući ga, da li ga ljubav mori što je tako plačan. — Ne ljubav nego glad. — Gorštak ga zove, neka podje s njim na pir za bubnjara, što ovaj veseljem prima, da se tamo najede.

U petom skazanju moli Miljenko Pelinku, neka mu pomogne kod Dubravke. Ova ga bodri neka ju po miti, česa se ovaj ne ufa počiniti, na što mu ova drži cielu disertaciju, kako je sada vas sviet podmitljiv, a ljubav već i od prvoga početka bila, nego mu obećaje, da će ga pomoći.

U šestom skazanju dolazi satir Divjak preobučen kao vila plemkinja, i pripovieda, kako se sve od glave do pete opravljao, da bude čim sličniji ljepotom plemkinjama. (Karakteristično i poučno za toaletu Dubrovkinje one dobe.)

U sedmom skazanju dolazi Zagorko govoreći, kako je za ljubav ostavio stado i svu svoju kuću i gospodarstvo, te se moli, neka ga ljubav rad tolikih žrtava usliša.

U osmom skazanju dolazi nanj mati i tjera ga kući. On se ne da, jer da je stalno odlučio ženiti se. To ne će biti, jer jao si ga tebi, a još gore meni da ženu dovedeš u kuću. (Ovo opominje na Držićeva Adona.) Pošto se Zagorko još uviek ne da, grozi mu se mati, da će i ona poći na današnju svečanost, gdje se nada biti najljepšom proglašena. Na to vele ostali sinovi Stojnini, o kojih veli:

> Još biste i vi, brečadi od sise,
> po ovoj dubravi za vilam digli se,

i ovi vele, da odlaze za vilami te pripovieda njih 5 svaki, što koji svojoj vili nose.

U devetom skazanju dolazi Jeljenka u pastira preobučena te tuguje ljubomorno za svojim suncem i mjesecom Divjakom, bojeći se i grozeći, da će onu do smrti izbiti, koja bi ga zapala ljubovcom. A nije čudo da plemkinje koga smame, jer sad ti se kao i satirice skoro do pupka gole nose, kako je to bog Lero nekoč prorokovao, da će takovo vrieme nadoći.

U prvom skaz. trećega činjenja tjeraju pastiri preobučena Divjaka tojagami, a Jeljenka, koja ga je prepoznala, teče za njimi da ga brani.

U drugom skazanju se Gorštak veseli Divjakovoj nesreći a svojoj sreći, što je sam ostao glumac na piru, s bubnjarem Vukom.

U trećem skazanju tuži starac Ljubdrag nad podmitljivošću svieta, jer Dubravka je imala zapasti Miljenka, najljepšega pastira, a ipak ju dobila grdoba, bogati Grdak. Nu eto Miljenko dolazi i Ljubmir se zakrije, da ga čuje gdje u

Skazanju četvrtom tuži nad ugrabljenim mu suncem te odluči, da danas imaju ili njegovi ili Grdakovi posljednji dni biti.

U skazanju petom dolazi preobučen satir Divjak i preobučena satirica Jeljenka te se napokon izmire, dobivši Divjak oproštenje, i odlaze se oboje u hram Lera zahvaliti, ona što se je sada za uvieke slobodila nevjernosti Divjakove, a ovaj što se spasio od batina pastirovih.

U skazanju šestom govore Gorštak i Ljubdrag o nesreći Miljenkovoj te predpostavljajući, da je već mrtav, tuguju nad njim, nu nadošli glasnik im pripovieda ovo. Došli su vjerenici Grdak i Dubravka u hram Lerov da se vjenčaju. Najednom se zemlja poče tresti, grmiti, a Lerov kip debelim se znojem znojiti. Puk se začudi i presta pjevati Hoja, Lero, Dolerija. Na to unidje sav smeten u hram Miljenko, na što odmah prestade grmljava, Lerov kip se razveseli, vatra na ognjištu čista usplamti i jedan trak od vesela pogleda Lerova pade na Miljenka. Na to oteše Grdaku Dubravku i daše ju Miljenku. Ona se dvojica na te glase veoma vesele, al eto ti satirâ i pastirâ gdje dolaze veseli na pir..

U skazanju sedmom pjevaju satiri Gorštak, Divjak, Vuk, Jeljenka i skup pastirâ veselu svatovsku pjesmu, neka se jede i pije.

U skazanju osmom polaze Miljenko i Dubravka s Redovnikom i skupom pastirica u crkvu. Ono prvo dvoje se pjeva, kako jim je drago, što se dobiše, a skup iza svake kitice prizivlje boga od pira neka ih združi.

U skazanju devetom dolaze iz crkve, i Redovnik veli, po što je sve u crkvi obavljeno, sa a neka svi proslave slobodu dubrave pripievajući:

O liepa, o draga, o slatka slobodo,
dar, u kom sva blaga višnji nam bog je do.
Uzroče istini od naše sve slave,
uresu jedini od ove dubrave.
Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi
ne mogu bit plata tvoj čistoj ljepoti.

Zatim neka slobodi na altar svaki da vriedni dar. Miljenko daruje maslinu, Dubravka ružicu, Zagorko svoje suze i cvil za svojom prikom vilom, Divjak onu žensku odjeću, Jeljenka skup meda, Vuk pije čašu vina, Gorštak sviralu, prvi mali pastir Koščić pun krieša, 2. pastir sira. Svaki uz svoj dar govori slobodi u slavu jedan oranj, a redovnik završuje molbom, da kao što se evo danas u slobodi sav taj čin svršio, tako i uvieke ova dubrava uživala slobodu, na što kor ufati onaj „o liepa, o draga, o slatka slobodo“ koji se i za svakim darovateljem kao refren pjeva.

Najproduktivniji i najslavniji od svih dubrovačkih dramatika jest Gjono Gjore Palmotića r. 1606 u. 1657. O jednoj i drugoj kreposti njegovoj govore nam svjedočanstva starijih historika i pjesnika, i još glasnije njegova preostala nam djela. Historici nam kažu da je bio tolike produktivnosti, da je svake godine po dva komada sastavljao; i to tolikom lahkoćom, da mu istom trebaše predmet razmisliti pak bi već na pamet predstavljačem njihove uloge govorio. Omiljeli bijahu njegovi komadi toliko, da nam od nijednoga dramatika nije t liko drama u toliko priepisa preostalo kao od Palmotića, i da nijednoga dubrovačkoga dramatika ne opjevaše toliki epigramatici kao upravo njega.

Kao za prijašnjie dramatike tako i za Palmotića primamo zahvalnošću viesti historika i slavu epigramatika, ali ćemo uza to nastojati da na temelju samih preostalih pjesnikovih drama sastavimo o Palmotiću našu sliku i sud.

Najprije nam valja iz broja drama, koje danas Palmotiću pribrajaju, izbrisati nekoje, koje mu ne pripadaju. Po najnovijih historicih znali bismo za 19 Palmotićevih drama: 1. Akile, 2. Natjecanje Ajača i Ulisa za oruže Akilovo, 3. Alcina, 4. Atalanta svladan u bjegu od Hipomena, 5. Armida, 6. Ariodante, 7. Bisernica, 8. Captislava, 9. Danica, 10. Enea kako silazi k Ankizu, 11. Enea i Didona, 12. Elena, 13. Edip kralj, 14. Ipsipile, 15. Gomnaida, 16. Kolombo, 17. Pavlimir, 18. Lavinia, 19. Svevia. Od ovih Gomnaida nije drama nego pamflet, Ariodante je ono isto što i Danica, a Enea i Didone nije od Gjona Palmotića nego od Jaketa Palmotića. Na rkp. frat. bibl. u Dubr. br. 266. 87. piše doduše „Enea spjevan po gosparu Gjonu Palmotiću, koji bi joštera nadpisan Didone“, nu ova ista drama dolazi do slovce u dva rukp. iste biblioteke br. 346. 74. i br. 86. 104, na kojih je opeta ubilježeno tragedija Jakete Giva Palmote Dionorića, a po tvrdjoj i tromijoj verzifikaciji Didone se jasno vidi, da nije djelo

Gjonovo. Ostaje nam dakle 16 poznatih Palmotićevih drama, od kojih još za dobe latinskog dubrovačkog epigramatika Jurja Ferića bijahu izginuli prievod Sofoklova Edipa kralja, Donatove Svevie i Atamanta kako ju u trčanju nadvladao Hipomene. Tako je već za Jurja Ferića bilo samo 13 Palmotićevih drama poznato, u kojih slavu spjeva distihon:

> Scripta tibi tredecim (mentis labor) enthea, Juni,
> dramata, pol superas Amphitrioniaden.

Sva je prilika da su to one iste Gjonove drame koje su i do nas sačuvane došle: 1. Akil, 2. Natjecanje Ajača i Ulisa, 3. Alcina, 4. Armida, 5. Bisernica, 6. Captislava, 7. Danica, 8. Enea kako silazi k Ankizu, 9) Elena, 10. Ipsipile, 11. Kolombo, 12. Pavlimir, 13. Lavinia, od kojih je u slavu svake osim Kolomba, Bisernice i Armide spjevao po epigram.

Iz mnogobrojnih rukopisa Palmotićevih drama doznajemo 3 imena kazalištnih družina: družina Orlova, družina smetenieh, i družina isprazna; koje čine s Marina Držića pomet družinom, i onom od Gundulića spominjanom Tudisijevom, do sada pet. Mjesta gdje se Palmotićeve drame prikazivahu ne doznajemo, nego se na prosto čita „prikazana prid dvorom“, koje će valja da značiti na piaci. Vrieme prikazivanja pada u poklade, po što nekoliko puta stoji zabilježeno mjeseca fevrara.

Isto tako doznajemo iz tih rukopisa i iz sigurnih konjektura kronologički red, kojim sliede te preostale Palmotićeve drame. U Armidi nam pjesnik dramatizuje Tasovo 16 pjevanje oslobodjenja Jerusolima, a po što Gundulić još g. 1620 spominje svoju Armidu, ne ćemo pofaliti ako Palmotićevu Armidu metnemo prije Gundulićeve, dakle još u djačku dobu pjesnikovu, na što nas ovlaštuje posvema neznatno djelo. Poslije 1. Armide sliedi 2. Pavlimir g. 1632; 3. Akil g. 1637; 4. Natjecanje Ajača i Ulisa g. 1639; 5. Elena g. 1640; 6. Danica g. 1644; 7. Alcina g. 1647; 8. Lavinija 1648; 9. Captislava g. 1652 i 10. Bisernica, za koju ne znamo godine, ali pada sigurno poslije Captislave, jer se u njoj čin ove nastavlja. Za 11. Kolomba, 12. Eneu, 13. Ipsipilu ne znamo godine, kao ni za izginula Edipa, Sveviu i Atalantu.

Budući ovim kronologičkim redom ne dobivamo sistematičnu sliku o Palmotićevu pjesnikovanju, jer se isti pod ni pošto ne slaže s postupačnim razvojem pjesnikovih sila, nego su drame u njem i po svojoj vriednosti i po vrsti ispremiešane, potražit ćemo preglednom

razlaganju pjesnikova rada za volju drugačije poredanje njegovih drama.

Za izginulim prievodom Sofoklova Edipa kralja žalimo s Ferićem, koji nad tim gubitkom spjeva:

Imniti situm dulce est auferre tyranno;
at Palmotta tuo redere dulce foret.

Isto tako za izginulim prievodom Svevie:

Svevia Alexandri fuit, et tu Svevia Juni,
Nunc tantum illius, nam tua, proh, periit.

Na pokon i za izginulom Atalantom:

Victa Atalanta fuit cursu; namque aurea mala
currenti injecit callidus Hipomeues.
Tempus edax Palmotta tuam quoque vicit; avaras
Incaute injiciens flenda rapina manus.

Ostale Palmotićeve drame diele s tragedijom 16 vieka u toliko istu formu, što čuvaju jedinstvo mjesta i vremena, i što pred svakom prolog u napried pripovieda cieli čin, i što na koncu svakoga akta kor svoja čuvstva pjeva; dieli s njimi tu nespretnu baštinu od Talijana, koji ju nespretno baštiniše od Seneke. Razlikuju se Palmotićeve drame od tragedija 16 vieka u formi toliko, što su one spjevane u dvanaestercu a Palmotićeve u osmercu. U koliko bi dvanaesterac bio mnogo spretniji za dramu od osmerca, ipak je uslied one nevolje dvostrukoga sroka osmerac mnogo ugodniji, a osobito Palmotićev, koji teče nikada neustavljenom lahkoćom i završuje uviek bez iznimke pravilnim srokom, kako u nijednoga drugoga dramatika. U govoru dieli Palmotić s dojakošnjimi dramatici ili grozni ili prazni patos; nigdje nema naravnoga govora prema karakteru dotičnika, a u stanovitih situacijah se kao po šabloni opetuje, kad n. pr. junak očituje svoju ljubav, ili tuguje nad neuslišanom ljubavlju. I na pjesničkih mislih i slikah vlada jednako siromaštvo, ipak se Palmotiću prema njegovim predmetom pruža često prilika te mu nadahnute rieči u slavu svega slovinskoga naroda a na pose Dubrovčana ugodno diraju čitatelja, kamo istom njegove slušatelje.

Najglavnija razlika medj Palmotićevimi dramami i tragedijom 16 vieka jest, da Palmotić ne prevodi više tudje tragedije, i da se njegove drame sretno riešavaju; čim stoje prema krvavoj tragici 16 vieka u posvemašnjoj opreci. Obično im je predmetom, kako krepostni koji junak ljubi djevojku; medju nje se stave velike zapreke, toliko da zaljubljenici istom čudom svoju svrhu mogu postići. To čudo obično

tako iz nebuha pane, da je u tih dramah mnogo komične primjese, koja se čini da ju je pjesnik hotomice primiesio, pak se na rukopisih s toga često i čita na naslovu „tragikomedija“.

Ovo su obćeniti biljezi Palmotićevih drama, dalje se diele u tri različite vrsti.

a) Palmotić dramatizuje pojedine epizode iz Vergilija, iz Ovidija, iz Ariosta i iz Tasa. Ovamo spadaju

1. Armida.

(Rukp. akad. bibl. br. 657.)

U prologu dolazi sreća i pripovieda, kako Gotfred obsieda Jerusolim i svi se vitezi š njime biju do jedinoga Rinalda, kojega je Armida zatravila. Ta Armida je kći Sirene na Eufratu i kralja Damascenskoga, koji za rana umrie, a ona se odgojila kod svoga dunda Idraota, koji ju naučio svesilnoj magiji. Kao magika dolazi i zatravlja kršćanske junake, dok se i sama zaljubi u Rinalda, koga povede sobom na otok, gdje je sagradila labirint i prekrasnu vrhunaravsku palaču, te s Rinaldom, koji joj robuje, uživa ljubav. Bog, koji hoće da se Jerusolim osvoji, odredio je, te su junaci Ubaldo i Karlo dobili magička sredstva, da neoštećeni dodju u labirint i Rinalda iz njega pozovu u boj.

Taj je prolog dodan kao introdukcija, a ostalo što dolazi, vjerno se drži 16 pjevanja, do nekih dodataka, koji su svi suvišni.

Ulazeći junaci čude se svim čudesom u vrtu, koja su mnogo slabije opisana, nego u Tasa, a dodane su suvišno sirene i strašila i zvjerad, od kojih se junaci svojim magičkimi sredstvi brane, dok dodju do mjesta, na kojem Rinaldo leži u krilu Armide te se s njome ljubi. Ona se poslije kiti u zrcalu i ode urešena u kuću, a Rinaldo, spazivši dva junaka i od njih donesenu mu na štitu svoju razmaženu sliku, bježi s njimi iz vrta, proklinjući svoj nerad. Armida dodje i ne nadje Rinalda; upotrebljuje, spazivši ga gdje bježi, magička sredstva, ali joj ova ne hasne. Bježi za njim i proklinje ga, kad već ne će da ostane, neka ju sobom povede. Ovaj joj prašta, nu ne će ju sobom uzeti, a to u želji da ta njegova sramota ostane za uviek zaboravljena. Armida se od žalosti prenemogla sruši, nad čim se Rinaldu doduše zažali, nego ju ipak pušta. Probudivši se Armida i našavši se osamljena, proklinje Rinalda, i veli da će ga kao osvetni duh uzastopce sliediti. Ode u toj namjeri, dozove paklenske duhove, koji razore sav grad i labirint, a nju prenesu zrakom u samotne prediele njene otačbine.

*

2. Elena.

(Rukp. frat. bibl. u Dubr. 1. br. 346. 74. Elena ugrabjena spjevana po gosp. Gionu Palmotiću; 2. br. 260. 88. Elena prikazanje složeno 3. br. 86. 104. naslov kao kod prvoga; 4. br. 197. 81. Elena spjevana po g. Gj. P. Prikazana g. 1640. 5. akad. br. 111 i 6. br. 419,)

Cieli dramatić u 3 akta nije nego naivno ispripoviedana otmica Elene, Paridom izvedena.

U prologu veli Kupido kako ga je mati zamitila zlatnom tunjom, da užge Elenu ljubavi za dolazećim Paridom.

I. akt. Scena 1. šalje Paris poslanike u dvor Menelajev, da njegovo došašće navieste, a ne će da im kaže zašto je došao; to istom u

Sc. 2. kaže na molbu svomu staromu svjetniku, koji ga očinski ali uzaludu odvraća, da ne grabi Elene.

U sc. 3. dolaze oni poklisari i javljaju, da ga Menelaj a osobito Elena velikim veseljem iščekuju.

U sc. 4. pjeva družba Paridova, kako je isti slavan, kako je došao po Elenu, i da ih bog rad toga občuvao zla. (Odkle ona to zna?)

Akt II. Scena 1. Etra i Klimena govore, kako se vide jasni znaci da su Elena i Paris zaljubljeni, pa da je Menelaj veoma nespretno učinio što je otišao u Kretu, a nje same ostavio.

U sc. 2. dolazi Paris i Elena, i onaj ju nagovara dialogički neka s njim bježi, od česa se ista otima ali napokon pristane, da će se od njega dati ugrabiti.

U ove dvie scene imao je pjesnik pred očima Ovidijevu 16. Heroidu, ali se njome hotice veoma naivno poslužio.

U sc. 3. slave na poziv Helenin dvorkinjice Parida i nju, a kor završuje, da mladi zaljubljeni imaju uvieke skupa ostati, a ludo je kad muž pusti mladu ženu u rukuh mlada gosta.

Akt III. Scena 1. stari Svjetnik opet Parida odgovara, ali se ovaj ne da.

Sc. 2. Etra i Klimena najprije Elenu odgovaraju da ne ide za Paridom, a poslije opeta što vruće, da ide.

Sc. 3. Stari svjetnik sâm uzdiše kakove će se to nesreće zbiti.

Sc. 4. Jedan Bojnik Trojanski donese mu glas, kako već polaze na brodove, a u

Sc. 5. drugi Bojnik već zove Parisa i cielu pratnju neka nekrzmaju, jer se ladje već dižu.

Sc. 6. Paris s družbom odvlači Elenu, Etru i Klimenu; Elena se otima, ali napokon pristaje i prašta se sa rodnom zemljom.

Sc. 7. Vojska Spartana se buni i pozivlje, neka se svi dignu na oruže u potjeru za otmičarom. Dok njih 7 pjevaju tu praznu budnicu, dodje u

Sc. 8. jedan Špartanac i javlja, da je sve već prekasno i pripovieda kako se Elena i Etra i Klimena s početka Paridu tobože otimahu, ali čim bijahu na brodu, odmah je Elena stala s njime ljubkovati.
Kor završuje kako ljudi pravo ljubav drže djetetom, jer kao diete nerazložne smeće zamiće; i kako je zlo kad u ruke mlada čovjeka dodje tudja ljuba.

3. Natjecanje Ajača i Ulisa za oružje Akilovo.

(Rukp. 1. frat. bib. u Dubr. br. 80. 68, Natjecanje Ajača i Ulisa za oružje Akilovo g. Gjona Palmota prikazano prid dvorom od družine Orlova g. 1639. 2. akad. br. 111.)

Nije nego dubrovački prievod Ovidijeva „Certamen Ajacis et Ulixis“. Agamemnon otvora vieće. Prvi govori Ajant, drugi Odisej. Agamemnon kupi glasove. Prvi je Menelaj, drugi Nestor, treći Diomed, četvrti Merione, peti Idmoneo, šesti Euripilo, sedmi kor za Odiseja. Agamemnon dosudjuje Ulisu, ovaj se zahvaljuje, Ajač se ubije, kor pjeva, kako je nerazborno kada je čovjek srdit i plah.

4. Došašće od Enee k Ankizu njegovu ocu.

(Rukp. bib. frat. u Dubr. br. 265. 86.)

Ovdje je Palmotić rasporedao Vergilijevo 6 pjevanje u 5 činâ, 2400 osmeraca, medj kojimi Ankizov duh govori u dvanaestercih. U prologu govori „glas“ da je došao Dubrovčanom prikazati čudesa, a za tim dolaze pred Eneju, kojega vodi Sibila, Karon, Didona, Hektor, Ankiz, Cezar, Pompej, dva Bruta i t. d. pak svaki s Eneom razgovara kao kod Vergilija. Prema takovu rasporedanju čina nema ni o kakovoj motivaciji promjene scena i akti dakako razgovora, i kako pjesnik u prologu sam ispovieda, nemamo ovdje pred sobom dramu nego tabló magičkih slika, koje se prikazuju i izčezavaju kako je volja pripovjedača, a ne kako nuždna posljedica karaktera sobom donosi. Povrh toga dolaze kod Palmotića u razgovouu duhova s Eneom neki dodatci, koji su prema vremenu, o kojem se radi, i prema vrelu iz kojega Palmotić crpe, da blago rečemo smiešni. Tako je Vergilijevo krasno proročanstvo o vječnosti rimskoga carstva kod Palmotića izvrnuto, te Ankize veli Enei, da će se poslije propasti istoga roditi spasitelj. Na drugu ruku je ugodno čitati kako republikanac

Palmotić meće Brutu u usta dugačak govor u slavu republike a u rug silničkoga monarkizma, u kojem ljudi u službi gaze pravdu i zakon.

5. Lavinia.

(Rukp. akd. medju biskopovimi.)

U prologu tuži se Juturna, sestra Turnova, Junoni, što će joj brat u boju pasti, a Enea dobiti njegovu vjerenicu Laviniju, kćer latinske kraljice Amate, i tužeći se boginji, pita ju pomoć. Uzaludu sve, odgovara Junona, jer je već sedam godina Trojance po moru progonila; Zeus je odredio da se ono zbude, a proti njegovoj odredbi nema pomoći. Dalje pripovieda Junona, kako je doznala, da je Jupiter, taj hotim, jutros zakleo se flegetontom, da se sve gori spomeuto ima dogoditi, i da je Veneri zapovjedio, neka pošalje Kupida, da zatravi Lavinju za Eneom; tu da nema druge pomoći, nego da Juturna nastoji brata Turna od svakoga dvoboja s Eneom odvratiti, a Amata da gleda iz potaje ubiti Eneu.

U prvom prikazanju prvoga činjenja tuži se Enea svojoj družbi, što je latinski kralj Latin rad takove malenkosti narušio uglavljeni mir, rad toga što mu je sin njegov Askanije ubio iz neopreznosti košutu njegove zaručnice Amate. Družba Eneina se ne plaši tih neprilika, na te je bila spremna glasom tolikih proročišta pak se pouzdano nada, da će se isto tako ispuniti i onaj dio proročanstva, koji im proriče, da će napokon ipak steći mir i veselje.

U drugom prikazanju stoji Amata na tom da ne da Lavinije Enei, tomu vjerolomniku koji je izdao Kreusu i Didonu, a otac Latin stoji na tom, da to mora tako biti, jer su bogovi prorekli, da Lavinija ima poći za stranca, kada no ono sjede roj pčela na bršljan što se penje uz kuću i kad se ukaza plamen na Lavinijinoj glavi; što se poštenja Eneina tiče, znamo svi, kaže Latin, od samoga Diomeda, da je pred Trojom bio junak kao i Hektor, a još k tomu i bogovom ugodniji.

Kralj ode viećati kako će Laviniju predati Eneji, a Amata govori u četvrtoj sceni, kako to unatoč svim bogovom ne će biti, jer kći će valja da najprije i jedino slušati mater. Al eto ti Lavinije gdje dolazi s Batom sva probliedjela i zaplakana, i mati se podje sakriti, da prisluškuje što će razgovarati.

Lavinija ispovieda Bati da će radje poslušati oca nego mater pak će poći za Eneom i spremaju se da podju u Venerin hram. Amata je taj razgovor slušala i isprekidavala ga prietnjami da će ju prije

zatušiti nego se to dogodi, a kad se spremiše u hram, izleti i zapovjedi im, da se namah vrate kući.

Kor čini svoju dužnost i pjeva kako se Amata uzaludu napreže pomrsiti božju volju, koja je odredila da Lavinija ima biti Eneina.

U prvom skazanju drugoga činjenja odluči se u savjetu kralja Latina da će Turno s Eneom mejdan dieliti i Turnov telal Idmon ode Eneu na to pozvati. Sve to biva istim redom i riečmi kao kod Vergilija.

Od drugoga prikazanja, u kojem majka nagovara kćer da pusti Eneu, a ova se nikako ne da skloniti da ocu bude neposlušna, od ovoga fali u rukopisu nešto na kraju.

U trećem prikazanju veseli se Enea kako će s Turnom megdan dieliti i ne prima ponude svojih junaka i sina Askanija, da bi ga oni zastupali.

U četvrtom se opeta Turno veseli megdanu i ne da se od Amate podnipošto nagovoriti, da ga ne bi primio.

U petom snuje Amata komplot, kako će njezini vojnici usred dvoboja Eneu raniti.

U šestom ispovjedi Lavinija Bati svoju goreću ljubav za Eneom, kojega je s bedema vidjela, i pripovieda Bati kako joj se u Venerinu hramu činilo, kao da boginja bodri Kupida, neka u njoj spotače ljubav za njezinim sinom Eneom.

U sedmom pjevaju dvorkinjice milotu brata ali nesreću, kad se nadje nesuglasje kao medju Amatom i Latinom, a kor završuje po dužnosti razmatranjem, kako je liepo za svoj grad poginuti, ali ludo gubiti glave radi ženske, kao što čini Turno, koji silom hoće da preotme Eneinu zaručnicu.

U prvom, drugom i trećem prikazanju trećega akta dolaze kao kod Vergilija pripreme za megdan i smetnja koja nasta što Eneu iz Latinskoga tabora neko rani.

U četvrtom jaduje Lavinija za Eneom, Bata ju tješi.

U petom prikazanju govori Doktor Jaspi ozdravljenomu Enei, kako mu je sama majka njegova Venera morala u pomoći biti, što je medju ljekarijami našao kretskoga Jasenka, na koji mu je rana odmah zacielila.

U šestom se hvasta Turno koliko je poklao Trojanaca pak da će i Eneu.

U sedmom se ponavlja dvoboj, Turno pada mrtav a Enei dovode iz grada Laviniju.

U osmom govore Enea i Lavinija da su najsretniji ljudi i dvorkinjice im pjevaju hvalo spjeve.

Kor završuje razmatranjem, kako je liepo u boju steći slavu a najljepše kad se uz to stiče još i vjerenica, s toga da je presretan Enea, kojega će svi puci slaviti, a sve se to dogodilo božjom voljom, sretan koji se na tu oslanja.

Predmet uzet je, kako se na prvi mah vidi, upravo iz Vergilijeva dvanaestoga pjevanja. U Palmotićevoj Laviniji nema ni toliko tragičnosti koliko u Vergilijevu eposu; tu se sve kreće spoljašno, a nije produkt velikimi zgodami potaknutih karaktera. Juturna, koja dolazi u prologu, nestaje za uvieke iz tragedije. Amata nije svedena dovoljnim razlogom na tako okorjelu svojevolju u poslu kćeri Lavinije. Kod Vergilija ju potiče Junonom poslana Alekto, česa bi se Palmotić imao držati kao Šekspir u Hamletu i u Makbetu. Pa i onakova Amata isčezava kod Palmotića u daljnoj tragediji, dočim se kod Vergilija objesi. Laviniji nije kod Palmotića nikakav karakter izražen; ona plače za ubijenom košutom, što je za princesu prenaivno a i nedostatan razlog boju, dočim kod Vergilija čini istom trećinu uzroka. Od krasne Vergilijeve Lavinije, koja pred u dvoboj polazećim Turnom porumeni kao kad lafanću kost omastiš grimizom, nema u Palmotiću ni spomene. I od liepa karaktera Turnova učinio je Palmotić ništa, nekakvu rugobu koja bi imala poslužiti, da se uz takovu paralelu uznese karakter Vergilijev, ali je prekukavan da bi zaslužio toliko neprezanja Amatina, tim većma što ga na Palmotićevu Laviniju podnipošto ne će. Treći akt, koji bi imao prekrasnu sliku ljutoga boja iz 12 pjevanja Vergilijeva prenieti, već je tim pogrešan što je uzeo takav za daske nespretan predmet. Riečju od tragički rasporedanih zgoda Vergilijevih, načinio jePalmotić posvema kimavu sastavinu bez ikakova tragičnoga smisla.

6. Alčina.

(Rukp. frat. bib. Dubr. 1. br. 130. 29. Alčina spjevana po Gjonu Palmotiću a prikazana prid dvorom od družine smetenieh g. 1647; 2. br. 266. 87.)

Drama od jedno 2600 osmeraca u 5 čina, kojoj je predmet uzet iz sedmoga pjevanja Ariostova Orlanda (50 do kraja) a ne iz Tasa, kako valja da po Feriću svi potonji historici kažu.

Ima u fratarskoj biblioteci jedno izdanje Ariostova Orlanda od god. 1570 u Mnecih, u kojem pred svakim pjevanjem stoji iz istoga iscrpena alegoria. Tako piše u toj alegoriji pred šestim pjevanjem,

u kojem je zametak našega čina „si da a vedere che i piaceri della carne son tanto potenti, che l'huomo d'intelletto molte volte si lascia trasformar per consequirli in piante e in fiere, cioè perde la ragione, la qual sola fa differente l'huomo dalle bestie.“ A pred sedmim piše: „Per Ruggiero fuggito d'Alcina s'impara, che la ragion sola puo liberar l'huomo dalle voluttà mondane, dalle quali fuggendo, s'acquista la gratia di Dio.“

Velika je vjerovatnost da takova Mletačka izdanja Ariosta bijahu u Dubrovniku za Palmotića običajna, pa da se i on takovim poslužio; a toliko je opeta posvema sigurno, da se u Palmotićevoj drami ta nauka često do rieči prodiče i da je oko nje sav čin osnovan, što nam svjedoči moralnu tendenciju Dubrovačke drame.

U ostalom je Ariostovo pjevanje mnogo slabije preneseno na dramu nego ono u Danici, odbivši još i to, što je u ovoj prenio čin na domaću historiju.

Znamenit je prolog u kojem Neptun s Proteom govori da su došli u Dubrovnik mir uživati, pošto se sav sviet na okolo kolje: Francezi, Englezi, istočni zmaj i zapadni lav, a samo on uživa blagodati mira. Nadalje veli Neptun:

Ali koja čuda sada
ja sam odi zamjerio,
ljepo ti si srećni grade
tvoje mire ponovio.

Megju tvojim gradjanima,
koji tebe resu ovako,
tamna ispraznos mjesta nejma;
kaži srce krepko i jako,

ter noveći tvrgje tvoje
ponavljati počni opeta
i ploveće gragje tvoje
njegda slavne do kraj svieta.

Kada morska moja voda
čas i scjenu zaboravi,
nu tvojega od naroda
podaše joj ljepe plavi.

Prot. Još će, kralju, biti slavna
njih drievima tva pučina,
ako koja rieh odavna
proročanstva ma su istina.

A prem mlados izabrana
na vladanje ka se rodi,
prikazat će sega dana,
na što isprazni blud dovodi.

Nuti kako liepo hine
na ovoj zemlji od sjevera
otok stari hitre Alcine,
gdi ona stravi jur Rugjera.

Nuti kako bludna vila
crne od strane i pustošne
jur zemlje one učinila
bješe liepe i raskošne.

Nut ribara, ki po svitu
nje su život razglasili
i ljepotu vuhovitu,
ka stravljenu mladcu omili

Ko gospodje ove slavne
po slovinskom svom narodu
slušati su željne i spravne
glasovitu ovu zgodu.

Nept. Dostojna je svake od scjene
ova mlados plemenita,
čiem ponavlja uspomene,
čas i koris kiem se hita.

Neka koji Rugierovo
sliedi kratko putovanje,
bude sliedit i njegovo
mudro i sviesno pokajanje.

U ostalom nema u drami zanimljivosti, ipak je prva polovina interesantnija na situacijah i jača na mislih i slogu nego druga, u kojoj se sve glasnikom riešava i to po dramu posvema nedovoljno.

At prvi. Scena prva.

Alcina govori Koraljki svoj strah, da joj ne bi Rugjer utekao.

Scena druga.

Nadošli Rugjer joj taj strah kletvam i obećanji rastjeruje.

Scena treća.

Rugjera vabe sirene na razblude.

Kor veli da je Rugjer samo na oko sretan, u istinu je samo onaj, koji krepost sliedi.

At drugi. Scena prva.

Melisa dolazi i sprema se dočekati Rugjera u slici njegova učitelja Atlanta, da ga nagovori ostaviti Alcinu.

Scena druga.

Alcina daje Strašimiru zapoviedi, da pomno bdije na moru i kopnu, da ne bi ko s otoka pobjegao.

Scena treća.

Alcina i Rugjer opet ljubakaju. Ona se boji da će poć, ovaj joj se kune, da ne će.

Kor: Čuvaj se ljubavi bludnih vilenicâ.

At treći. Scena prva.

Melisa (kao Atlant) čita lekciju Rugjeru, da li je to plod njegova odhranjenja i nagovori ga, da podje od Alcine k svojoj ljubovci Bradamanti. (Ova je scena najbolja, jer je dotično mjesto iz Ariosta skoro do rieči uzeto.)

Scena druga.

Rugjer sam, srami se i kaje se.

Scena treća.

Iz dublja mu Astolfo govori, kako je i on nekoč bio Alcinin ljubovnik, pa kako ona svakoga, kad ga je sita, pretvara u bud štogodj; neka ga za boga izbavi. Tako i drugi ljubovnici, koji iz mora, koji iz kamena se javljaju. (Ova je scena za ukrepit Rugjera, dramatički dobro prema Ariostu premetnuta ovamo.)

Kor: Mladić, koji se kaje s grieha, od njega se dobru nadati.

At četvrti. Scena prva.

Melisa se pokajanomu Rugjeru očituje, ko je i da ju je poslala Bradamanta; daje mu prsten magioni, koji metnuvši na ruku neka gleda Alcinu, i uči ga, kako će uteći.

Scena druga.

Alcina tuži se Koraljki što nema Rugjera na urečenu uru. Strah ju, nije li ju ostavio.

Scena treća.

Glasnik javlja, da je izmaknuo, posjekavši svu stražu do njega.

Scena četvrta.

Alcina pred Koraljkom strašno lamentira, najprije kune Rugjera, opet mu kao ljubovca vjerna (velika pogreška Palmotićeva) želi dobro i moleći se s družbom svojom bogu, da bi se vratio.

Kor: Istina, mnogo umiju učiniti vračolije. Alcina se čini tako liepa, a u istinu je strašna. (Ariosto već pogrešno grdobu opisuje, ali Palmotić je to ispreo, samo da ti se ne smuči čitajući.)

At peti. Scena prva.

Melisa se sprema izbaviti pretvorene ljubovnike.

Scena druga.

Alcina se nada, da će uloviti njezini ljudi Rugjera, nu nadošli Strašimir javlja, da im je izmaknuo. Alcina zove, da ju pakao proguta, kad ju nebo ne će da usliša.

U pošljednja dva prikazanja veseli se kor s Melisom nad izbavljenimi negdašnjimi ljubovnici Alcine i pjevaju, kako se podnipošto ne valja podavati ljepoti bludnice.

Ne možemo Palmotića podnipošto pohvaliti, da je u spomenutih 6 drama izabrao predmet za dramu shodan, pače se često u originalu mnogo dramatskih momenata nalazi, koje je naš pjesnik učinjenom promjenom iskvario. Ako izuzmemo čudesne scene u njegovu Enei i natjecanje Ajača s Ulisom, nalazimo u ostalih, kako već gori spomenusmo, komičnu prismjesu u riešavanju čina, koji Palmotićevim dramam uzimlje svaki odrješiti karakter, te nijesu ni komedije, niti što danas kažemo igrokazi: za komediju se katastrofa odveć ozbiljno pripravlja, za tragediju se odveć smiešno riešava, za igrokaze se odveć ozbiljno pripravlja i odveć smiešno riešava. U karakterih vlada isto takova neizvjestnost, ti su nekako ispremiešani vitežtvom i idilstvom; riečju, u Palmotićevih dramah dolaze ispremiešane sve dojakošnje vrsti dubrovačke drame: tragedija, komedija i pastirska igra.

Još odrešitije nego u spomenutih dramah opaža se ista smjesa u drugoj vrsti Palmotićevih drama.

b) Palmotić dramatizuje samostalno grčke priče. Ovamo spadaju

1. Ipsipila.

(Rukp. 1. frat. bib. u Dub. br. 80. 68, i 2. posvema nov priepis, koji mi je stavio g. Deželić na dispoziciju.)

U prologu, koji je dialogički sastavljen, ukazuje nam se liepa komička slika, po kojoj razaznajemo, da će se u tom dramatiću raditi o tragikomičkom zamršaju i razmršaju boja medj ženami i muškarci, koji će se riešiti višnjom moći ljubavi, nastalom s ljepote.

Vulkan stoji medj svojimi jednookimi kalfami, Ciklopi, u špilji na otoku Lemnu, razjaren na svoju ženu Veneru i sina Kupida, što su njihovim nagonom Lemnjanke poklale sav mužki porod na otoku, te tako nema ljudî, koji bi njegovu vlast štovali. U to opazi taj šepavi rutavac gdje baš dolazi Venera s Kupidom k njemu, pa govori, da im ne će više volji ugodjati, kujući im ljuvene striele, dok god ne

poprave, što se tiem pokoljem mužkoga roda na Lemnu zla počinilo.

Lukava i smamljiva Venera, imajući misli da te Lemnijske amazonke panu pod moć ljubavi, a znajući da je rasrčila Vulkana, od kojega joj eto treba ljubovnih striela tomu poslu, počimlje slatko:

Prem kako su naše želje,
mi smo tebe zamjerili
o predrago mê veselje
u ognjenoj ovoj špili.

Razljućeni Vulkan, ne znajući da Venera dolazi u poslu njemu posve povoljnu, ne će da zna išto o tom veselju, i odmah joj grubo prihvati, predbacujući joj njezinu bračnu nevjeru prema sebi, što se ljubaka s bogom Martom i govori:

Kê veselje? draga koja?
neš me veće privariti,
podji Marta boga od boja
besjedami tim loviti.
Ako u prednje biće svoje
ne povratiš otok ovi,
ne išti veće družtvo moje,
nit me vojnom tvojiem zovi.

Venera, da nategne najače žice, stavi se kao prestrašena, nije li Vulkan nju, svoju ženu zaboravio, a drugu koju obljubio, i nastavi slatko-tužno:

Te besjede tvoje kažu,
da si gnjevan ti na mene,
i da imaš drugu dražu
s kojom traješ dni ljuvene.

Nenaredni Šeponja, misleći, da je Venera i zbilja rastužena od straha, nije li se u koju vilu zaljubio, prihvaća da ju ujede:

Ko ti radiš proć razlogu
u Martovu biti krilu,
na isti način i ja mogu
obljubiti drugu vilu.

U to će se i jogunasti sin njihov, Kupido, umiešati, te da otupi ovo bockavo zapodievanje Vulkanovo, koji ne može nikako pregorjeti, što mu se Venera ljubaka s Martom, odgovori u pomoć materi, a na sprdnju Vulkanu:

Ne bi majka Marta znala,
da mu oružja ti ne kuješ,
tim se 'e uzrokom š njim sastala,
ti je š njime sadružuješ.

Vulkan, uzrujan tom pecavosti jogunčeta, koji mu spočituje kao da si je sam svojom nespretnosti kriv, jer da je dao Martu priliku, da mu se s njegovom ženom sastaje, hoće da se je obrani pripominjući svoju spretnost te odgovara žestoko u dvanaestercima;

S oružjem kovati umijem i mreže
u njima hitati ljuvene lupeže,
majka se nu tvoja tijem ne će hvaliti
i ja ću nać koja mene će ljubiti.

Lukava Venera, kao da joj je veoma mnogo do toga stalo, da ne bude bračnoga nesklada, primjećuje, da nije moguće, da bude drugčije nego da se oni dvoje ljube:

Ako ti si bog ognjeni
i od ljubavi ja božica
ka je druga, moj ljubljeni,
van ja tvoja vjerenica?
Ljubav i oganj stoje u jedno
i medju njim nije boja,
tiem je slično i pravedno,
da si ti moj a ja tvoja.
Ne rvimo se na riečima
neg nastojmo sa sviem djelim,
da se vriedniem vitezima
otok ovi naš naseli.

Vulkan, čuvši posljednje rieči, koje su mu kao iz srca uzete želje, sav je izmiren i smamljen.

Kad je taka tva požuda
i kad to si namislila.
sad si sladka ma razbluda,
sad mi si uprav draga i mila.

Jogunče Kupido vidi što će s toga biti te se je Vulkan razbludio i smamio, pak se boji ne bi li mu potomak, koji će od toga nastati preoteo njegove časti.

I ovijem se besjedam vas, majko ma, prido,
drugi će megju vam bit rogjen Kupido.
Sinku nu ma djela ištite vi temu,
er mojieh ja stricla ne podah vik njemu

Vulkan pita dalje Veneru, kako li će ona to narediti, da se te nesmiljene Lemnjanke daju za muževe, a Venera pripovieda kako je isprosila Eola te je Argonaute bacio na obalu, pa neka sada skuje Kupidu ljuvene striele, koje će to učiniti.

Ti Kupido momu sinu
oštre i jake zgradi striele

s kiem će snizit njih vrlinu,
ljudsku družbu neka žele.
Najvećega ter sred boja,
megju sobom ki zavrgu,
da oružja silna svoja
pridobita na tle vrgu.
I što e ženam priličnije
i zašto ih vas sviet cieni,
svaka od njih neka bije
s draziem svojiem boj ljuveni.

Vulkanu se, predstavljajući se kako će to izmirenje postajati i svršiti se, užgala pohotnost te reče:

Treba e, draga ma, da bude
taj boj s prva megju nami,
toliko me pun razblude
tvoj medeni govor smami.
O kreposti moje mile,
gvozdolovci jednokasti,
naregjene kujte strile
suproć ženskoj oholasti.
Kupido će vam kazati
vješto diete dielu tomu,
kakve imate njih kovati
za ugodit srcu momu.
Sa svom moći, a svom snagom
poslužiti nastojte me,
u koliko s mojom dragom
ja počinem kratko vrieme.

Garavi rutavi Šepavac ode s liepom boginjom ljubavi leć, a Kupido govori za njima rieči, kojim ne treba dalnjega komentara:

Pogji, majko ma ljubljena,
ja ću ćaćka odmieniti,
strah me, da ćeš izmrčena
bez mrčila danas biti.

Poslije ovoga prologa, iz kojega se vidi da je Dubrovčanom lakše bilo u komičnoj vrsti opisivati karaktere nego u tragičnoj, razvija se već prilično točno označeni čin bez ikoje pjesničke invencije, a kao svagdje i bez karaktera, koji bi onu oskudicu nadoknadili.

U prvom aktu stoje Argonauti na obali Lemna, i Jazon šalje po različitom poslu junake: jedne da razgledju otok i ljude i t. d. Nadalje pozivlje u svakoj vrsti boja najodličnije junake, da čine bojne igre, pošto je upravo dan, na koji im drugovi u grčkoj čine olimpske igre (kronologia!). Isto takova pogreška, samo ne kronologička, jest,

što najboljemu u trčanju obećaje za nagradu „s ogrljajem suha zlata, hrt od vjetar brži ki je.“ A ponešto znamenito jest, što najboljemu strielcu obećaje „Luk će imati ćaćka moga, ki e u mlados on nosio, i kojiem je nemiloga kralja od Srbalj pridobio.“

Prije nego će bojne igre započeti, pozivlje Erkule pjevače Amfiona, Orfea i Hirona, neka se natječu u pjevanju i obećaje im da na dar tri zlatne čaše. Amfion se hvali, što je tako liepo pjevao, da je na njegov pjev ustanovio se prvi grad na svietu Tebe; Orfeo pako da se prve seoske obćine. Pru se na to koje je veća zasluga. To je pjevanje, dočim ostala drama u osmercih s rimom 1, 3; 2, 4, složeno u osmercih, od kojih je prvi i treći verz rasciepljen na dva krajem slična verza n. pr.

Bog Apolo
koji okolo
svega svieta svieteć grede
poda meni
glas medeni
stiene i dublja da me sliede.

Tako biva često u pjesmah Palmotićevih, koje se u drami pjevaju.

Poslije one dvojice pjeva Hiron, da su istom oni gradovi i dubrave hvale dostojne, gdje su ljudi odgojeni na krepost i u to završuju sva trojica

Ko kreposno žive i radi
od svieh hvaljen, drag svakomu,
čas neumrlu sebi gradi
i svom gradu rodjenomu.

Na to kor završuje u osmercih prvi akt, veleći da su dostojni svi, koji su što korisna iznašli, pa tako i oni, koji prvu ladju, ali najljepše iznašašće učini onaj, koji prvi obrete brak, jer bez njega ne bi bilo ni ljudî na svietu, jer

Kakve bi čovjek ciene
bez sve ljubi mogo biti,
bez pomoći bez odmjene,
bez razblude svê na sviti.
Kakva li bi mlados bila
liepe dikle, koja uza se
nema svoga druga i mila,
s kijem mlagjahna zabavlje se?
Ki je miso nje izbrana
i požuda sladka i prava,
pokoj, rados, štit, obrana,
ures, dika, čas i slava.

Kako e žednu voda hladna
kako e trudnu sanak zorni,
tako e ženba mirna i skladna
ljudem pokoj razgovorni.
Od vječne je pače slave
rajski život i blaženi,
dva mladjahna ki borave
vjerniem srcem zaljubljeni.

Tiem razmatranjem o sili bračne ljubavi pripravlja kor čin, koji će se zbiti.

U drugom činu drži kraljica Ipsipile vieće, što bi se imalo odgovoriti Jasonovim poklisarom, koji su došli tražiti utočište, dok bura mine. Ona je za to, da im se dozvoli, ali glavna svjetnica Polipso drži dugačak govor proti tomu. Kad smo već poklali sve muževe, radi njihova vjerolomstva, na kojem ih zatekosmo, ne treba da mir puštamo ovim Grkom, koji su s te mane obće poznati. Budimo kao amazonke, koje izgubivši u boju svoje muževe, živu častan bojni život. Ajdemo sve na oružje. Ipsipila pristaje i pozivlje ponajprije dvorkinjice da zaplešu i plešući pjevaju slavu žene, što ove i čine, a kada su svršile polaze sve na boj.

Kor završuje akt pjesmom, kako je do neba grehota, kada muž postane svojoj ženi nevjera, kako njihovi, i da će žena sve podnieti, ali takova ju rugoba izvan sviesti dovodi, kako je i nje dovela, pa neka sviet vidi kako su se plemenito osvetile radi toga.

U trećem aktu se pripravljaju Grci, da se u skupštini proglase imena onih, koji su u igrah pobiedili, kad u to nadodju od Ipsipile Nestor i Elkion te pripoviedaju, što su vidili, čuli, i kako im te žene rat naviestiše, ako odmah ne uzmaknu. Jason je za to, da bježe, jer što će se sa ženama ić krvariti; Herkul proti tomu, jer bi bila sramota, kad bi se govorilo, da su pred ženama bježali, nego neka ih ne ubijaju već svaki neka po jednu uhvati i ruke im na ledja sveže pa ih tako u Grčku kao robinje svojim ženam ponesimo. Na to dodju i dva glasnika javljajući, da dolazi ženska vojska, od koje jedna bije na brodovima boj, a druga će eto nabanuti, kako eto i dolazi.

Jedna od diklica Ipsipiline vojske pozivlje Argonaute da polože oružje, što ostale pjevajući povladjuju, jer neka paze glave ako ne učine.

Jedan od Argonauta im odgovara neka ne budu nepametne, jer da će im sve ruke na opako povezati, pa ih u roblje odvesti, što opeta svi bojnici pjevajući povladjuju.

Ne mogući jedni drugih prestrašiti, podju da se biju, i to po predlogu Jasonovu on i četiri junaka, s Ipsipilom i četiri od njene družine. „Odi činu medju njima moresku s' mačima“ i ne mogući se svladati, čini Jason predlog, da si otkriju vizire. Jedna diklica je spremna, da skine cielo okloplje i da na svaku od njih idu po četiri Argonauta. Ipsipila to zabranjuje, nego vizir neka svi odkriju. Čim su to učinili, reče Jazon Ipsipili:

Koja se ovo svjetlos ragja
iz sunčanieh tvojieh oči,
momu srcu draža i slagja
neg li sunce od istoči?
Što nije mogla tva desnica,
o kraljice liepa i mila,
zdrak djelova tvoga lica,
kiem si mlados mu dobila.
Od ruke se tve ne branim,
evo t' na dar mača moga,
da ja tebe njime ranim
ranio bih mene istoga.
Ili glavu odsieci mi
moja liepa zatočnice,
ili blago ukaži mi
i smireno tvoje lice.

a Ipsipila Jasonu:

Da odsiecam glavu tebi
u bojnomu prikom jedu,
ne bješe je kazat trebi
drag viteže mom pogledu.
Obraz i rieč tva medena
većma me je pridobila,
neg junačka i hrabrena
bez izgleda tvoja sila.
Tim ne samo boja ovoga
podavam ti ja dobitje,
neg kraljestvo srca moga
i sve ostalo moje bitje.
Gospodar si ti ljubljeni
moje glave i života;
zapoviedaj što hoć meni,
svezala me tva dobrota.
O bojnice plemenite,
izabrana družbo moja,
na tle oružje tja vrzite,
odi veće nije boja.

Jedovito srce opako
zajedno s mnom svaka ostavi
ter viteze liepe pako
ljubi, dvori, hvali, slavi.

I diklice i Argonauti se posvema tiem slažu i pripravni su: one ati se ljubiti, a ovi ljubiti. Ipsipila veli, da to ne biva bez božje ruke, i da je ona sa svimi diklicami spremna dati se Argonautom za ljubovcu. Jason odabire nju kraljicom svoga srca, a ostala družba neka se po izboru sadruži s diklicami.

Tako polaze u grad slaviti svatove, učine mir, plešu i pjevaju medju sobom, ali ova posljednja pjesma nije svršena u rukopisu sačuvana kao niti kor, koji je valja da završio čitav komad.

Akoprem je već u prologu natuknuto a i Ipsipila veli da se to nije bez bože ruke zbilo, ipak od te ruke nema nigdje vidiva spomena, i onaj prelaz što se tako iz nebuha razjareni bojnici izmire, pače tako daleko polaze, da od divljih neprijatelja postadoše golubovi, nije baš nikako prema današnjim zahtjevom motivacije izveden. U ostalom je Ipsipila medj Palmotićevimi dramami veoma ugodna, u kojoj valja da mnogo djelovaše kostim korovâ, zatiem ples i pjevanje.

Dobro već Apendini opažava, da se izmedju Palmotićevih drama osobito odlikuje krasotom

2. Akile.

(Rkps. frat. bib. Dub. 1. br. 266. 87. Akile koji bi joštera nadpisan Deidamia i prikazan u Dubr. 1637; 2. 260. 88; 3. 132. 30. Akile spjevanje Palmotića; 4. 254. 8. Ulomak komedije zvane Akle; 5. 196. 80 i 6. 255. 23 ova posljednja dva nisam više našao.)

Drama u 3 činjenja, 2845 osmeraca. Ima predmetom, kako su Ulis i Diomed raspoznali medj Likomedovimi kćermi na djevojačku preobučena Akila, i odveli ga na boj. U prvoj polovici tako je ugodno rasporedan čin, ima tako ugodnih situacija, stil mnogo jezgrovitiji nego obično, mjestimice jak na pjesničkih slikah i narodnih frazah, da ne možemo na ino, nego predpostaviti, da je na toj, od mnogih drugih mladjoj drami, (prikazana je 1637) pjesnik pomno i trudno radio. Prema tomu je veoma žaliti, što se u drugoj polovini čin veoma dosadnim pripoviedanjem riešava.

U prologu (1—95) govori Protej, da ide Tetidi naviestiti, da joj nije sinu Akilu pomoći da ne bi išao u boj, akoprem ga je medj Likomedovimi kćermi preobučena sakrila.

U prvom prikazanju prvoga činjenja dolaze Ulis i Diomed svojim skupom od bojnika, poslani iz Aulide u Skir po Akila. Diomed misli da bi se silom imao oteti; Ulis varkom. Najprije treba raspoznati Akila trgovinom, kad zgrabi za oružje, tad nek trublje zatrube, pa će voljan poći, kud ga potegnu, a poslije je lahko Likomeda umiriti. Pristaje se.

U drugom govori Kiron, kako mu se njegov učenik jadan krivnjom matere odkrenuo od puta junačke slave i kreposti na put razbludne ljubavi, suproć svim njegovim naukam, koje su ga jedino na onaj navraćale. U to dolaze djevojke, medj njima Akil; Kiron, kojemu su sve odnošaje Akilove s Deidamejom zviezde skazale, sakrije se za dub.

U trećem govori Akil udilj pričinjen da je ženska Deidamiji, kako ju iznad svih sestara ljubi, a Deidamija, kako mu je cielo srce i život svoj u ljubavi zapisala.

Ove rieči blage i mile
s liepiem licem sjedinjene,
koga ne bi zatravile,
da zatravljen sahne i vene.
Pod ljuveniem koji stiegom
ne će da vrat svoj prikloni,
od ljepote silne biegom
sačuva se i ukloni.

veli Kiron iza duba nečuven. Akil i djevojke si nadalje očituju kako se ljube, ove vele Akilu da ga ne drže više za inostranku, nego kao rodjenu sestricu; Akil im spovieda, kako bi ga to radovalo, kad bi koja od njih pošla za njegova brata Akila, napokon ih pozivlje, da ne gube uzalud vrieme, nego da poplešu. Čim one da će u ples, Kiron zaigra u arpu i zapjeva:

Srećni mlaci, kiem sred lica,
u proljetju prvieh ljeta,
rumen trator, i ružica
s mnogom dikom, zene i cvjeta,
ako putom od kreposti
čas neumrlu steć žudite,
od vilinje od lieposti
daleko se uklonite.
Žensku liepos vrieme hara,
a ljepota prave časti
s vremenom se vik ne stara,
i ne može nigda pasti.

Blaga i mila zrak pogleda
vaše srce ne zatravi,
ljuta zmija često ujeda
u mekahnoj skrovna travi.

Akil veli, to je neko božanstvo sišlo pjevati krepost, i pozivlje ih da već jednom počmu ples. Zaplešu i zapjevaju:

O kraljice svega cvietja,
liepe ruse i čéstite,
od ranoga ke proljetja
tiho vrieme svud glasite.
Vam ljepahnieh djevojčica
gizdav ures i čestiti,
i rumena svjetla lica
prilične vas mogu riti.
Zemlja ljubko nakićena
ljepotom se vašom slavi,
a liepos je njih hvaljena
u sred ljudske sve naravi.
Slične drobniem vi zviezdami
s vašega ste liepa uresa,
one višnjem božicami
prilikujü od nebesa.

Rumenilom vi sramnime
zanosite svieh pozore,
one sramom djevičkime
ljudska srca trave i more.
Vi ste dračom obranjene,
one oštrom svojom ćudi,
vi ste od mladieh svieh žudjene,
ljubovnika njih množ žudi.
Oćućenja nejma ciela,
kogod miris vaš pogrdi;
komu je liepos njih ne mila,
riet se može kami tvrdi.
Kir. Kako u prohod kratka dana
rusa vene i opade,
tako u brzo poharana
ljepota se vaša krade.

Slavna krepos, koje cvietje
i ljepota cti do vieka,
sama uresit može bitje
nje mladjahna nasljednika.
A vaš ures često učini
mlaca, koga srce stravi,

da od kreposti put istini
i čas svoju zaboravi.
Nu pokli se srce mlado
mučno može ustaviti,
da ne bude željno i rado
liepu i vriednu vil ljubiti:
putom, ki je bez zabave
svoju ljubav tjera i ljubi,
i neumrle ljubav slave
s tom ljubavi ne izgubi.

U četvrtom tjera hadum oštrom rieči djevojke u dvor, jer da mu je otac naložio, da ih ne pusti za čas izvan grada.

Skup dvorana završuje prvo činjenje (1—651) razmatranjem, kako neki misle, da zviezde vladaju sudbinom ljudî, Likomed, da se ravna razumom, pa za to pazi tako na svoje kćeri, nu zalud zviezde, zalud razum; što bog hoće, to će biti.

Drugo činjenje (652—1585) počinje medj Deid. i Akilom.

Deid. Eto je sreća dala nami,
oba u srcu ko žudimo,
da se ovdi mi na sami,
dragi Akile, nahodimo.
Da imenom pravim mogu
slobodno te ja zazvati,
i bez srama ljubav mnogu,
ku ti nosim, ukazati.
Za sve hitrim da načinom
bih od tebe privarena,
divojačkom pod haljinom,
ma je ljubav neizrečena.
Što rieh — ka bi tva privara,
moj ljubljeni mili brače,
po volji se višnjom sgara,
naša skrovna ljubav zače.
Nu što veće skrovenija
pod sjenom se sramna drži,
toliko je ognjenija,
toliko me jače prži.
Gorim, ma mi često u sebi
srce od straha preda, i stine,
da uzazno ćajko ne bi
moje i tvoje sej krivine.

Akil ju ljubezno tješi, da ta ljubav nije sramna, zašto joj se on zakleo da će ju uzeti, a proti tomu sigurno otac njezin ne će prosvjedovati, nego će mu bit čast takova zeta steći. Deid. mu odvraća, da

će mu biti vjerna robinjica. — To nije potrebno, za što ćeš mi biti kraljica, kad te oženim; nu sada polazim u lov, za što me one pjesme iza dublja u slavu kreposti veoma obodriše za prvašnjim mojim životom. Deid. hoće da ga prati u lov, i da će mu nositi koplja, nu Akil joj tu želju odbija, za što se za nju straši, kad list nad njom šušne, kamo da ju pusti u pogibio divljih zvieri.

Deid. Primam tvoje zapoviedi,
moj životu izabrani,
pogji plahe zvieri sliedi,
s ljubljenom se tvom rastani.
Grede porod naš primili
u selu ćeš prigledati,
koji s pomnjom tu smo skrili,
da ne bude ćajko znati.
Rec seljanci, ka ga bljude,
da, kako je naučena,
poslati ga meni bude
medju cviećem pokrivena.
Neka sinka, moju diku,
vidim mojim ja očima,
i požudu mu veliku
smirim čestim celovima.
Pogji s bogom, čes vesela *
sdružila te putem svudi,
ružicom ti zemlja ctjela,
srećni bili tvoji trudi.

U drugom prikazanju Akil lovi i govori.

A. Što ono šušnji u dubravi,
koja će se stvar zgoditi,
od zvieri je biljeg pravi,
luk ću i striele pripraviti.

Ah da silni medvjed bude,
ili vepar oštrieh zubi,
da počasti moje trude,
da ga moja striel pogubi

Dejdamija, ma družice,
sreća bi ovo tvoja bila,
moja draga vjerenice,
srca moga dušo mila.

Na čas rajske tvoje dike,
dar malahan ali mio,
strašnu glavu zvieri prike,
on čas bi ti poklonio.

* Ovo je pravo narodna želja.

Ovdi Kiron udara i pjeva iza dublja.

Kroz viteška djela teška
ne po putu od ljubavi,
ko se rodi, da gospodi,
k ne umrloj grede slavi.

Ne lieposti, neg kreposti,
junačko se srce klanja,
ženska dika ljubovnika
zlo pogubi, koga ranja.

Ak. Koji romon, ke pjevanje
od mene se ovdi čuje,
na viteško djelovanje
koje mlados mu svjetuje.

Ili ki god od bogova,
ili Kiron glasoviti,
priplivo je u mjesta ova
po pučini valoviti.

On je, drugi nitko nije,
smirite se moje strile,
ljepše pliene i srećnije,
nieste nigda uhitile.

Ali tko će moć od srama
pogledati njega u lice,
s nedostojniem haljinama
razbludjene djevojčice.

Kir. Tako, sinko moj ljubljeni,
pri mlagjahnoj liepoj vili,
starca meštra ti promieni
i viteški ures mili.

Poznaš li me? zasramjene
tvoje poglede ne odmeći,
dobro poznan ti si od mene
zasve ženskoj u odjeći.

Ne srami se, nu ne srami,
niesu težka tvoja djela,
majka je tvoja kriva nami,
koja te ovdi jes doniela.

Poznam, to su nje načini
i hitrosti sve nje bile,
ona tebe doć učini
priobučena megju vile.

Akil. Naučitelju moj hrabreni,
od mlagjahnieh ljeta koga
u jednakoj držah scjeni
kako ćajka ljubljenoga,

ko se ne ću ja sramiti,
gdi ti, u trudieh ki me odhrani,
u razbludah sad me uhiti
sapletena u ovoj strani,

gdi nauke svê hvaljene,
ke mi poda ti njekada,
poplesane, pogrdjene,
prem očito gledaš sada.

Kir. Sram ostavi, sinko, s' strane,
i slobodno tvoja dika
odkrij meni skrovne rane,
da im dati mogu lika.

Rana u vrieme ne liečena
žestočija mnogo ishodi,
a u početku zatečena,
vele lašnje liek nahodi.

Akil. Najveća je moja rana
i u žestokoj ja sam smeći,
što dobrota tva poznana,
u ovoj me je našla odjeći.

Nu pokli je tva požuda,
bitje uzaznat, koje odi
od kriposnieh tvojieh truda
odhranjenje tvoje provodi:

vas moj život raspušteni
odkriću ti ja slobodno,
pak se srči suproć meni
ko t' je drago i ugodno.

Majka ga je usnuta preniela preko mora i na velik jad i sramotu obukla na nj u Skiru svoje haljine, ali ko bi materinskim molbam odolio?

Kir. Mati, koja uči sinove na zao put,
vriedan sin odluči moljenja vik ne čut.

Akil pripovieda dalje kako ga je majka slatko molila i ukazala mu Likomedove djevojke, koje baš bjehu izašle, da kod crkve na otoku proslave svetac Palade.

Reče i družbu djevojčica
ukaza mi na ovem kraju,
ke ljepotom svietla lica
istom suncu odsivaju.

Na sve ine najmilija
u gizdavom tomu zboru,
liepa i vriedna Deidamija
objavi se mom pozoru.

Jak glasnica biela dana
od svih zviezda ljepša se kaže,
tač svom dikom vila izbrana
sve ostale nadhodjaše.

Djevojke i njihov otac ih liepo primiše, a Deidamija, ne sluteći šta se krije pod ženskom haljinom, obljubi ga preko sve mjere, i podje u toj ljubavi dotlje da

Tako sa mnom zaljubljena,
i ne znajuć me požude,
htje najposlje da općena
pernica nam jedna bude.

Al odovud čeljad grede,
odovle se uklonimo,
da ne mogu čut besjede,
ke megju nam govorimo.

Ovo je kod Dubrovčana riedkom finoćom završena pripoviest o onom, što se ne može pripoviedati, kao što je i u cieloj sceni riedkom srećom orisana intimnost i ljubav Akilova s Kironom i Akilov stid, dakako kod Dubrovčana riedkom.

U trećem prikazanju predstavljaju se kralju Diomed i Ulis kao trgovci iz Indostana, u kojem ima svega samo ne tičjega mlieka, pa su od toga blaga donieli, ne bi li što kupio. Kralju su veoma povoljni, pozivlje ih da donesu štogodj mogu više, na trošak se ne će paziti.

U četvrtom se Akil tužno kaje pred Kironom, što je pogriešio, oskvrnivši gostoljublje s nemogućnosti svoje požude navladati, završujući:

Tko vladati svê požude
i svu volju jaki nije,
kô da druzieh vladat bude
i kraljevat da umije.

Kiron ga tješi, da je svemu tomu kriva Tetida i nagovara ga u boj. Akil bi pošao, ali kako će pustiti Deidamiju s kojom ima diete?! To ne treba, veli Kiron, nego neka podje ocu i sve mu kaže kako se zbilo, pa će se ovaj sigurno veseliti, što je takova zeta stekao.

I ova je scena puna intimnosti i krepka stila.

U petom prikazanju daje kralj svojemu hadumu lekcije, da osobito pazi na kćeri sada, gdje će trgovci doći, da prodaju robu.

U šestom dolazi jedna djevojčica k na samo ostalomu hadumu i nudja mu, da će mu odkriti jednu tajnu Deidamije, ako joj pokloni urese uší ili zlaćeni hangjar. — Dat ću ti, nu samo reci. — Ne ću, dok ne dobijem. — Ma dat ću ti, nude reci, što ti je kazala?

Rekla mi je da riečima
ne vjerujem, nego u djela,
ni me ara, ni ću sama
s tobom crncem stati odi,
poću k bieliem ja vilama,
ko što hoće, za mnom hodi.

Hadum sam govori, kako je slabo žensko srce, kad je već to diete tako podmitljivo i polazi da dozna, koja je to tajna.

I u ovoj je sceni naivna ženska narav mladoga djevojčeta veoma ugodno karakterisana.

Skup dvorana završuje činjenje drugo razmatranjem, kako je častno, i krasno, i koristno za svoje rodno mjesto poginuti.

U prvom skazanju trećega činjenja donieše Ulis i Diomed trgovinu. Na nukanje kraljevo, neka si svaka od kćeri izabere što joj je volja, uzima prva Deidamija ogrljaj od istočnoga bisera, a skup pripjeva:

Dikla ka je blage ćudi
pridobiva biser bieli,
i goruštoj u požudi
za svu dragu svak ju žudi.

Pa tako iza 7 djevojaka, koje odabiru zlato ili drago kamenje čini iste krepostne opazke taj skup, što nam svjedoči kako je dubrovačka drama svakom prilikom slušateljem upiljivala krepost, i daje nam u scenu upleteno dokaz, da se te drame morahu igrati na podpunu teatru, jer na kolih na piacu takovu scenu prikazati jest nemoguće.

Akil osmi izabere štit; Ulis i Diomed bace sa sebe trgovačke haljine, zgrabe ga za ruku i odvuku ga pod glasom trubalja.

Ove su trublje veoma fin motiv, da ih Akil sliedi, jer silom ga ne bi odvukli!

Kralj ostavši sam ljutit pozivlje svu vojsku proti tim kletim gusarom.

U drugom prikazanju nagovaraju Diomed i Ulis Akila da podje proti Troji. Ne mogu ostaviti Deidamije. — To ne treba, nego podji se s nami presvući i odprto reci Likomedu, ko si, sigurno će mu biti čast nad takovim zetom.

Ovdi već počimlje dosadno opetovanje, razvlačivanje i prenaglo razdriešivanje čina.

U trećem kralj i skup bojnika dolazi hrusteći se proti gusarom, koji će mu ljuto platiti!

U četvrtom dolazi hadum kralju javljati kako je u zamitu od djevojčice doznao za Deidamijino diete, pa se i zbilja osvjedočio, kako ga jedna seljanka doniela majci u košari ružica s pismom na mater, ali ne zna s kim to diete ima. Bies kraljev raste do vrhunca proti kćeri, djetetu i gusarom.

U petom se Kiron veseli, jer je vidio, kako su Akila odvukli Diomed i Ulis, koje spozna kao grčke junake proti Troji.

U šestom Deidamija obično nariče što joj gusari vjerenika odvukoše. U tom naricanju dolazi iz Čubranovića izeta

Izgubit ću život tužna
kada izgubih svu mu diku,
lele, lele, veomi ružna
da ne osušim lica viku

što je uz onu u Pavlimiru druga takova strofa.

U sedmoj pripovieda glasnica tužnoj Deidamiji, kako je hadum kralju donio diete i ovaj se biesan sprema da ga ubije. Deidamija teče neka i nju ubije.

U osmom dolazi Tetida s vilami noseći Akilu oružje od Vulkana i spremajući mu pir, kad je već od Proteja doznala volju bogova, da mora svakako u boj.

U devetom dolazi glasnica javiti Tetidi, da joj sina ugrabiše gusari, a Deidamiji i svim ženskim i hotimu prieti kralj rad onoga djeteta mukama.

U desetom se hruste bojnici na gusare.

U jedanaestom javlja tomu skupu glasnik, kako to nijesu gusari nego grčki junaci, a ono Akil, koji svi eto gredu kralju moliti ga, da prime Akila za zeta. I bojnici na ta čudesa polaze kralja moliti, da bi i oni proti Troji.

U dvanaestom dolazi drugi glasnik javiti, kako je kralj htio pogubiti Deidamiju, ova mu odkrila da ono bijaše Akil a ne ženska. U

to je došao Kiron i potvrdio to kralju predočujući mu sreću, koja ga stigla. U to se pokazao s Grci i zbilja Akil i bilo je veliko veselje na sve strane, kad donieše diete Pirha te se Akil i Deidamija zagrliše. Prije nego će poći u boj držat će se pir. Nu eto se kraljevska vrata otvaraju.

U dvanaestom kralj, Akil, Deidamija, Ulis, Tetida čestitaju jedan drugomu i hvale boga što se ta stvar tako liepo svršila, a skup završuje pjevajući, neka Imeneo sveže ovi brak i veli kako božjom voljom biva često što ljudi nikad nijesu mislili.

Mimogrede spominjamo ovdje 3. Kolomba (rkp. frat. bib. Dubr. br. 80. 68.) koji nije drama nego dialog medj Kolombom i njegovom družbom u 129 osmeraca spjevan. Družba govori Kolombu, da ju je svojim znanjem svih sebi privezao, da će ga sliediti kud mu je drago.

Kolombo im odvraća da će s takvom družbom, u kojoj

Zemlje Ispanske i Latinske
vitezi su ovdi izbrani,
i države cviet slovinske
slavni u svemu Dubrovčani,

lahko prebroditi ocean preko Erkulovih stupova i tiem si steći veću slavu od istih Grka, koji su plovili u nove zemlje radi zlata, dočim oni plove da po svem svietu rasprostru kršćanstvo. Družba mu odgovara, neka ju vodi, kud ga je volja, da će s njim sve nevolje podnieti, i već se vesele kako će se prebrodivši more sretno kući vratiti i pasti u krilo svojim ženam.

I drame treće vrsti nijesu svojom kompozicijom vriednije, ali nam se u njih manjak umjetnički po nešto nadoknadjuje zanimljivošću sadržaja, to su

c) Palmotićeve drame kojim je predmet crpen iz narodne historije. Nemamo u tih dramah podnipošto tražiti historičke vriednosti, jer su u njih historičke zgode u posvema izmišljene situacije svedene, kao što u Danici i Pavlimiru, ili je sve skupa izmišljeno, i zgode i imena, kao u Captislavi i u Bisernici. U Danici dramatizuje Palmotić peto pjevanja Ariostova Orlanda, u Pavlimiru nas mnogo opominje na Vergilija, samo u Captislavi i Bisernici se čini posvema originalan, akoprem nas opominje na Ariosta, riešavajući katastrofu pomoću vila, i vilozmaja, i drugih takovih vrhunarodnih sredstva i bića, od kojih sve vrve.

Ostale pojedinosti pripomenute se kod svake drame prigodomice. Evo ih redom.

1. Danica.

(Rkp. bib. frat. u Dubr. 1. br. 194. 73; 2. br. 198. 82; 3. br. 266. 87; 4. 261. 89; 5. rkp. akd. br. 346; 6. br. 645; 7. br. 667.)

U prologu govori rieka Sava kratku apoteozu gradu Dubrovniku, a za tim pripovieda slušateljem, kako se je s Bosnom i palačom kralja Ostoje premjestila ovamo, da se obnovi uspomena na ljubav i junačtvo, koje se je godilo za vrieme kralja Ostoje. Glavni dio toga junačtva pada na Ostojinu kćer Danicu, za tim na mlade Dubrovčane: Ivana i Matijaša. Ovomu pošljednjemu kumovao je kralj Ostoja pri njegovu porodu u Dubrovniku i uzeo kumče na svoj dvor, gdje je vremenom stekao podpunu ljubav kraljeve kćeri Danice. Ta ljubav mu skoro bi uzrokom te se je utopio u mojih valovih, veli rieka Sava. Nu evo gdje dolazi hudi i oholi Hrvoje „ban Hrvatskieh strana“, čovjek moguće i svietle krvi, ali zločeste ćudi. On je ljubovnik Jerine, preko koje mu je namjera preoteti Matijašu Danicu a sebi ju za ženu steći.

Prvim aktom započimlje posvema pravilno sam čin drame. Ban Hrvoje nadje se na samo sa svojom ljubovcom Jerinom, i traži od iste, neka bi za njega oko svoje gospoje Danice nastojala, da mu postane ženom. Jerina se takomu zahtievu svoga dragoga, komu je svoju čast već podala, isprvice ustručava zadovoljiti, nu poslije se ipak skloni na uvjeravanje Hrvojino, da će ju i uz Danicu uvieke ljubiti, a skloni se tomu, jer je presretna, da si Hrvoju ma i takovom uslugom obveže, da joj bude zahvalan, akoprem ju u idućoj monologičkoj sceni ta zadaća mnogo truda stoji.

U trećoj sceni prvoga akta pripovieda od tuge probliedjeli Matijaš svomu bratu Ivanu, koje ga nevolje more. Zaljubljen je bez kraja u Danicu, kojoj je ovako ljubav stekao. Jednom vojevaše Ostoja proti Tartarom, od kojih Matijaš spase kralju život, ali sam mladić i Danica postaše Tartarski sužnjevi. U toj nevolji pomože Matijaš Danici, davši joj svoje odielo, neka se obuče na muškaračku, pak tako preobučena da podje u tabor dušmana i iste prevari, da je ona sluga Daničin, za kojega će im donieti od kuće silne odkupe. Neprijatelji Danicu tako do ista pustiše, i došavši ona k Ostoji, pošalje ovaj za na žensku preobučena Matijaša odkupe. Vrativši se i Matijaš sretno učini ga kralj vojevodom, pak se i kao takav opeta kralju učinio zaslužan, jerbo je svojim junačtvom svladao bunu, koja se je bila proti njegovu priestolu podigla. Kralj ga je za tu novu uslugu toliko

odlikovao, da mu je pri gostbi stisnuo ruku i kazao mu, da za nj čuva što mu je najdraže na svietu. Matijaš se pred bratom Ivanom nada, da će ta najdraža stvar biti Danica, koja ga je poslije one časti pozvala da s njome pleše i vruće mu pri tom ruku stiskala, a poslije mu jednom prigodom i vječnom se ljubavi zaprisegla. Iza tolike sreće doznao je Matijaš, da ban Hrvoje traži Danicu, i boji se toga susnuboka, jer je ugledne krvi i imena; brat Ivan ga gleda radi toga umiriti.

U četvrtoj sceni nagovara Jerina Danicu, da uzme Hrvoju, što Danica odrješito odbija, te pripovieda Jerini kako je Matijaš i ocu i njoj život spasao, kako mu je otac obećao najdražu stvar, koja ne može biti nego ona, kako je Dubrovački plemić isto tako ugledan kao i koji ban, kako joj sam otac ima Dubrovkinju za ženu, kako je Matijašu krstni kum, i kako je njojzi za volju odbio već i snubioce: Gjurgja Despota, Janka Vojevodu, i Sviloevića.

Na koncu prvoga akta pozivlju djevojčice Danicu na ples, prispodabljajući svoju gospoju zviezdi danici, a kor svršuje razmatrajući, kako je liepo kada kralj štuje hrabre vojnike, pak da s toga i Ostoju ide hvala, što drži u časti Matijaša.

U prvoj sceni drugoga akta tješi Danica Matijaša, neka se ne straši, ako je čuo, da ju Hrvoja prosi, jer da ona za Hrvoju podnipošto ne će poći.

U drugoj sceni referuje Jerina Hrvoju, kako Danicu nije mogla njemu prikloniti. Hrvoja biesni što je zapostavljen takovu neznatnu Dubrovčaninu, i moli Jerinu, neka se preobuče kao Danica, da ju u takovoj prilici milujući ima nasladu što će pri tomu misliti, da je do ista Danica, čemu Jerina pristaje, tješeći svoga dragoga, da za njega ima drugih zaručnica pokraj Danice koliko god ga je volja.

U trećoj i četvrtoj sceni čine Hrvoja i Matijaš pogodbu, da Danica bude onomu ljuba, koji će od nje dobiti većih dokaza njezine naklonosti.

Kor razmatra pogubu koja nastaje sa zlih jezika, osobito kad uzmu huliti žene, koje kor hvali do nebesa, obzirući se na krepostnu Danicu.

Treći akt počimlje jadovanjem Matijaševim, što Danica ljubi takova čovjeka kao što je Hrvoja, ako je istina što mu je sve ovaj o njezinoj naklonosti govorio.

U drugoj sceni svjetuje se Ostoja sa svojimi savjetnici, komu bi kćer dao: Hrvoji ili Matijašu; jednomu treba da ju dade, jer mu

treba saveznika proti Turkom, koji oboriše već svu slovinsku gospodu: „kuću Nemanjieh Raškieh cara i množ Bulgara“ a i Sigismunda razbiše, koji baš sada boravi u Dubrovniku. Prvi svjetnik, Hrvojin rodjak, govori za Hrvoju, jerbo je isti domaći sin a takove ćudi, da će dići bunu, ako ga odbije. Drugi svjetnik govori za Matijaša, jer su i Dubrovčani domaći i slavni sinovi, od kojih i sam Sigismund traži pomoći, pak je Ostoja Matijašu osobno obvezan a i obećao mu je već Danicu.

Treća scena djeluje veoma dramatski na razvoj čina. Dolazi na ime poslanik Vlah iz Dubrovnika, koji pripovieda kralju i njegovu vieću, kako su Dubrovčani liepo primili Sigismunda, dali mu pomoć, i ovaj im učinio od zahvalnosti kneza vitezom zlatne ostruge. Proći će Sigismund kroz Bosnu i već i s jutra će doći njegov poslanik Sviloević, da s Ostojem učine savez proti Turčinu. Ove viesti dakako daju premah vriednosti Matijaševoj te kralj odluči uzeti ga za zeta, kad i sam Sigismund toliko štuje Dubrovčane.

U četvrtoj sceni dolazi prikazana ona opklada Matijaševa i Hrvojina. Hrvoja je kazao, da se Matijaš može na svoje oči osvjedočiti, kako noću uzlazi na ljestvah k Danici, i vodi evo Matijaša neka gleda. Hrvoja se do ista uspinje na Daničin prozor, ali na prozoru nije u istinu Danica, nego Jerina, koja se kako znamo, preobukla kao Danica, da se Matijašu po mjesečini doista prividila kao da je Danica.

Kor završuje treći akt apoteozom na krepost i hvali Ostoju, koji u Matijašu dade kreposti prednost pred bogatstvom.

U prvoj sceni četvrtoga akta plaši se Janko što mu je brat Matijaš ranim jutrom otišao iz kuće a ne zna se kamo. Janko je na ime bio prisutan pri onoj noćnoj sceni, brat ga je poveo i stavio na daleko, da mu bude u pomoći, ako bi Hrvoja na nj izdajnički navalio. Strah Ivanov nije isprazan, jer evo dolazi vjestnik i javlja, kako se je Matijaš bacio u more i umolio njega, neka podje javiti Danici, da je to s toga učinio, što joj je noćas nevjeru gledao.

U drugoj sceni smije se Hrvoja svojemu uspjehu, a u trećoj jaduje Danica nad Matijaševom smrću i pada u obligatnu nesviest. Da bude još više plača, jaduju u četvrtoj bojnici za Matijašem.

U petoj osvadi Ivanov glasnik Ostoji njegovu kćer Danicu radi bluda, i kralj je prema zakonom viteštva prisiljen svoju kćer dati smaći, ako se ne nadje nijedan vitez, koji će Ivanu na mejdanu dokazati, da je slagao.

U šestoj sceni tješi Hrvoja Jerinu, da se ne straši za Danicu, i veli njoj, da će bit najspametnije, ako ode u jedan od njegovih gradova, kamo će ju dati odpratiti, a sam će za njom doći, dok se kod Ostoje ciela ta stvar svrši.

U sedmoj sceni monologiše Hrvoja, kako je u opasnosti, dok je Jerina živa, i odlučan je, da ju preda pratnji, koja će ju u šumi ubiti.

U osmoj i devetoj dolaze različite vrsti plača nad nesretnom Danicom.

U desetoj sprema se pratnja da Jerinu u šumi ubija; Jerina glasno kune Hrvoja, medj ostalim:

Ovo li je čas i slava,
ku mi hotje obećati,
da s tobome banovati
hrvatskijeh ću sred država.

Jerinine kletve začuje u jedanaestoj sceni Sigismundov poslanik Sviloević jašući k Ostoji. Jerina izbavljena prati Sviloevića, da će mu putem svu svoju zgodu pripoviedati, jer ne može s njime na mjestu ostati, po što evo dolazi kor.

Kor pjeva neka junaci Sviloević, Janko Vojevoda, Sekula Sestretić, Despot, Bator, Škenderberg dodju braniti Daničinu čast.

U prvoj sceni petoga akta dolaze Sviloević i Jerina u Ostojin grad. Jerina ode u „gostov stan“ a Sviloević kralju.

U drngoj sceni pripovieda glasnik Sviloeviću, kako se našao neki nepoznati vitez, koji se pod vizirom s Jankom bije za Daničinu čast.

U trećoj sceni ne preostaje Jerini drugo nego se odputi medju opatice.

U sceni najpošljednjoj dodje Sviloević k Ostoji, koji poslaniku carskomn za volju obustavi za čas mejdan Janka i neznanoga viteza. Sviloević pripovieda, kako je od Jerine doznao, da Danica nije kriva, i pozove Hrvoju na mejdan te ga ubije, a Hrvoja izdišući prizna svoju krivnju. Sad zamole neznanoga viteza da im se pokaže ko je. To je Matijaš, koji se u vodi predomislio pak je isplivao i čuvši k ako se radi Danice pozvao mejdan, nije mogao odoljeti, a da ma i proti rodjenomu bratu dodje njenu čast braniti: ako ubijem brata — mislio je Matijaš — neka vidi Danica koliko joj žrtvujem, ako brat mene, neka i brat vidi, kako je pogriešio, što je okaljao čast moje ljube. Cieli zbor odluči Jerini oprostiti, Matijaš postane mjesto Hrvoje ban hrvatski i dobije Danicu za ženu.

Kor pjeva kako se na svietu napokon svaka tajna dozna.

Palmotić nam je u toj Danici dialogisao peto pjevanje Ariostova Orlanda, premetnuvši Ariostovu Skotsku u Bosnu i zamienivši njegova skotska lica imeni iz domaće hrvatske historije. Danas bi se dakako tolika sloboda svojevoljnoga smišljanja i premetanja historičkih zgoda i karaktera posvema osudila. Ako smetnemo s uma tu jednu neumjestnost nalazimo u Danici posvema pravilno dialogisano Ariostovo pjevanje, samo što Palmotićeva Danica nema izrazitih karaktera: niti je komedija niti je tragedija. Na naslovnom listu jednoga rukopisa stoji upisano tragikomedija, nu imajući o istom predmetu Šekspirovu komediju: „mnoge vike ni za što“ imamo najbolji dokaz, da je taj predmet obzirom na ono noćno penjanje Hrvojino k Jerini posvema nespretan za ikakovu ozbiljnost. Nekoji karakteri, kao vuhveni Hrvoja, izvedeni su kod Palmotića karakteristično, druge je medjutim prema Ariostu iskvario. Tako je Jerina kod Ariosta nebrižna ženska, kojoj nije ni na kraju pameti, da bi ju Hrvoja ikada oženio, dočim je kod Palmotića postala legalna ljubovca, od koje se podnipošto ne mogu zahtievati tolike usluge što ih čini svomu dragomu. Na kraju drame zaboravlja Palmotić spomenuti, da ju nijesu već mogli naći, kad joj htjedoše oproštenje donieti.

Druga Palmotićeva drama te vrsti, u kojoj su lica djelujućih uzeta iz narodne historije, opominje mnogo na Vergilija, to jest njegov

2. Pavlimir.

(Rukp. frat. bib. dubr. 1. br. 71. 48. prikazan prid dvorom od družine isprazne 22 fevrara 1632; 2. br. 265. 86. isti nadpis; 3. akd. medju biskupovimi.)

U prologu dolazi „Epidavro grad“ i predstavlja se publici što je bio; kako ga Goti i Saracini sharaše, da sada od gradjana ne ostaše nego pastiri; kako se nad tiem ne ljuti, jer će danas „vrh“ ovieh oštrieh hridi (ke mjesto ovo Lavami zove) gluho more gdje se vidi razbijati svê valove grad Dubrovnik, slava svih gradova, podići se; kako eto kralj Pavlimir plove iz Rima u slovinske krajeve, gdje mu nekoč djed kraljevaše; kako je glavar vila i vilenika Strmogor poslao u Studenicu, koja vjetrove drži, Tmora i Snježnicu, neka proti njemu pusti vjetrove; kako je ova to i zbilja učinila, ali kralju naudila nije, jer nosi sobom svete moći, koje ga občuvaše te mu evo njegova jedina ladja od svih dolazi k zemlji; kako baš slučajno narod ide u crkvu na slavu što je nekoč sv. Ilar ubio Drakuna Voasa, tako

zvana što ciele volove poždiraše, koji ležaše kraj grada u špilji Šipun; napokon se ugiblje pred dolazećim Tmorom i Snježnicom.

U prvoj sceni prvoga akta dolazi Tmor govoreći svojoj hitroj drugi Snježnici, s kojom po oblaku leti i kad se ljubi sviet zlimi godinami muči, kako je uzaludo njihov kralj u noći pod orahom vieće sabrao i dao im moć da proti Pavlimiru uzbune more, jer evo ipak spasen dolazi. Snježnica se u odgovoru čudi, što još nema, kako bje ugovoreno, ciele vilinje družbe na sastanku. U to dolazi s cielom družbom kralj Strmogor i razloži im stanje stvari, kako na ime od dolazeća kralja Pavlimira bješe zagrozila pogibio, da se na pećini od Lava uzdigne kršćanski grad, pa kako je poslao Tmora i Snježnicu, neka uzbune more i da će sada od njih čuti, kako su uspjeli s tiem nalogom. Snježnica na to referira, kako su točno s mjesta njegove naloge izveli, sunuvši se u Vjetrnjicu i uzrujav more do gorskih valova, ali kako se eto ipak Pavlimir doduše samo jednom plavi spasao i došao u mirnu luku Gruž, a da im je još veći jad, što se evo narod sprema da proslavi kako je Ilar ubio Voasa. Strmogor ih bodri na daljni rad, prispodobom da i dub ne pada od prvoga udarca, pa tako ni oni. Skup vileni mu odvraća, da se ne boje, kada no imadu medju sobom eto Čemernicu, „Covac“, Vitoša, Zelengoru, Toplicu i Kunovicu, koji su svi spremni na njegovu zapovied poteći. Strmogor veli, neka se ostali razidju kući, a sam Tmor i Snježnica neka posao na sebe uzmu. Tmor veli, da će se pretvoriti pastirom i uzrujati nabunom narod, govoreći mu, da Pavlimir dolazi, kako bi ih podjarmio. Snježnica veli, da ide u Trebinje, gdje se Bosanski kraljevi krune i koje ima svoje ime, što u njem ima svega što boju treba, i da će ih pobuniti pa tako i susjedne im Vlahe, govoreći kako Pavlimir dolazi, da zauzme slovinsku kraljevinu. Strmogor ih povladjujući odpravlja, Tmor i Snježnica polaze, ugibajući se pred dolazećim Pavlimirom.

U drugoj sceni bodri kralj svoju družbu, neka ne izgube kuražu, bog će dati i biti će bolje. Svjetnik mu govori, da su uz njega neustrašivi, jer je viditi da ga sam bog čuva, po što mu se jedinomu plav sačuvala. Pavlimir se nada, da mu ostala družba nije izginula i šalje ih na različita mjesta, da morem gledaju, a on će poći ispitati, kakov je to narod, u kojega su zemlju došli.

U govoru ima mnogo remeniscencije na Vergila.

U trećoj sceni veoma liepim govorom Pavlimir pripovieda svoju nesretnu samoću, i buru, i strah, da ga ovako sama ne bi Slovini za

*

kralja primili, te se napokon sprema da iza čestoga dublja doznade od razgovarajućih se ljudî, u kojem li je kraju.

U četvrtoj sceni pozivlje Dubravko skup pastiera neka poteku u crkvu, jer je danas dan uspomene, kada je sv. Ilar pogubio pogubnoga zmaja Voasa. Taj zmaj se naime nalažaše kraj Epidaura i nemilo haraše polja na okolo. Na to dodje u oštroj kostreti iz istočne strane s neba poslan sv. Ilar, pomoli se bogu, zapovjedi zmaju da ga sliedi preko mora do „kraj župe Žrnovice“ gdje sagradi kolibu, u koju zmaj uljeze. Koliba se upali i zmaj izgorje. Od toga dana nesta u ovih krajevih slave Hoja, Lere i Dolerije, a kršćanstvo nasta. Nasljednik Ilarov jest pustinjak Srgj, koji živе u špilji, iz koje znade sve što u svietu biva i u kojoj je Ilar ubilježio slikovno što će se sve dogoditi mjestu ovomu, na kojem sada Epidaurani raspršeni živu. Te slike će Srgj danas narodu rastumačiti. Ima uz toga Srgja vila (djevojka) Margarita, kći Srgjeve sestre, potomak onoga bana, koji je Ostrogote potukao. Ta dolazi vodeći djevojke u crkvu.

U opisu zmaja i kako je izgorio, kao i u obće u cieloj ovoj sceni ima veoma mnogo riedkih krasota.

U petoj sceni dolazi Margarita s djevojkami i pjevaju, kako je u vrieme zmaja bilo strašno, a kako je sada liepo, s toga neka se svaki sprema slaviti sv. Ilara.

U prvoj sceni drugoga akta izlazi Pavlimir iza grmlja i govori kako je to liepa družina, i da želi medju njom podignuti grad; zatim kako ga je ljubav za Margaritom osvojila. U poslu ovoga pošljednjega monologizuje otimajući se dilemi, u kojoj ga s jedne strane veže i vuče vasiona ljubav prema Margariti, a s druge ga od nje odvraća od te ljubavi misao, da ima poći za kralja u slovinske krajeve, gdje bi mu može biti prigovarali, kad bi došao s takom vjerenicom. Prva strana dileme nadvlada njegove odluke, u što dolazi njegova družina.

U drugoj sceni dolazi družina Pavlimirova, govoreći mu, neka se ne plaši jer da su oni doznali, da su ovo veoma ljubezni ljudi u ovom kraju, a osobito su liepe žene. Pavlimir im veli, da je on to i sam vidio, a osobito mu Margarita zasjekla u srce. Družina ga nagovara neka ju ženi, a on veli, da je tako i sam pomislio, a nadalje, da u ovom kraju sagradi grad i nje s ostalimi djevojkami oženi. Ovi se tomu raduju i bodre ga, jer da će si tiem te ljude učiniti savezane. Pavlimir pristaje i veli im, neka sada idu izgledati na moru, da li će koji drug odkuda doći; oni mu vele, da su šestorica već otišli na

gore, a u to dolazi Srgj i skup pastira i vila, pred kojimi se ugiblju na stranu, da čuju što će biti.

Srgj pozivlje družbu, da idu u špilju, u kojoj nekoč Ilar staja, a on mu je u njoj namjestnik, da u toj špilji dovrše slavu dana pogube Voasa. U to izadje Pavlimir s družinom, Srgj se prepane pred njimi oružanimi, ali ga Pavlimir umiri i pripovieda mu, da mu djed bijaše Radoslav, kojega sin Česlav prisili te je morao u Rim pobjeći, gdje se oženio, rodio Petrislava, a ovaj njega Pavlimira, kojega sada svi bani slovinske strane, bacivši Časlava u vodu, zovu na priest l, što je on primio, ali mu na putu izginule sve ostale plavi do jedine njegove. Srgj se tomu poznanstvu veseli, proriče da će njegov dolazak biti od koristi po zemlju, nada se da će ostale plavi još nadoći, i pozivlje ga u svoju smjernu špilju, kamo odoše.

U četvrtoj sceni pita Margarita svoju od mladosti drugu Dubravku, što je to, da ju najednom ljubovni zoni za Pavlimirom prolaze, dočim je do sada tolikom postojanam hladnoćom sve župane snubioce od sebe odbijala. Dubravka se tomu raduje što ju ljubav obuzela, govoreći joj da je to posvema pravo da ne ostane neomužena. Margarita pristaje na ovu pošljednju misao, ali veli, da će se znati čuvati nedozvoljene ljubavi, a da svoju sudbinu preporuča u obće bogu.

Taj govor spominje na onaj medj Didonom i Anom u četvrtom pjevanju Eneide očitom refleksijom Margarite, da ju bog oslobodio nedozvoljene ljubavi. Dakako da je prema Vergilijevu vodena imitacija, u kojoj se sva goruća vatra Virgilova stila pogasila u kršćanskoj poniznosti Margaritinoj.

U to dolazi u petoj sceni jedan pastir, koji zove Margaritu u špilju k Srgju. Po što, pita ova? Pastir pripovieda kako je Pavlimir Srgja pitao za njezin rod, a doznavši, da potiče od banova, uprosio ju za vjerenicu. Dubravka se tomu raduje, Margarita veli, da toga nije dostojna, ali da ide viditi što je i odu.

U sceni šestoj sastaju se Tmor i Snježnica da si referuju, koliko je koje nabunom isposlovalo. Snježnica veli da je pošla u smrdeću špilju, u kojoj sumporana voda Flegetonta teče, koju nemilosni dusi pjene, i da si je tu dala donieti glavu od pobune, s kojom je, namazana usionom masti, uzjahala vrana ovna, na kojem leteć po crnom mraku spustila se strmovrata na hudu (ovo je mislim kriva nadomještena rieč drugom rukom za ispalu, koja mora da je označila kakova je to rieka bila) rieku, koja se ustavila i put joj lastan podala kroz jazovite ponore, te je leteć po tmastieh jazih uz pakljene litice u jedan čas se

upazila na kraj bistre Trebinštice. Tu se je pretvorila u sliku od pristrašena Ulaka i pobunila na boj sve Trebinjane i njihove susjede Vlahe, govoreć im da gusa dolazi njihove krajeve zasužnjiti. Tmor ju hvali, a pripoviedajući što je on izveo veli, da je imao mučan posao, jer mu je uviek smetao Srgj, koji čini da narod više ne vjeruje taštim čarom Mora, Uroka i Vukodlaka i planinskim vilam, ali da je ništa nemanje ipak u narodu rasprostro sumlju, da je Pavlimir došao splesati njihovu slobodu, koju će Margarita za prćiju dobiti. Sada se ide pretvoriti u sliku Krstimira, druga Pavlimirova, koji će se po svoj prilici spasti na moru i dospjeti ovamo. U toj slici prevarit će Pavlimira, da se svi ostali drugi potopiše do njega. Snježnica veli da će ostati tuj na mjestu, dobaviti si glavu sna, kojom će uspavati Pavlimira pa ga u snu ubiti.

U sedmoj sceni raspršena i raspletena Snježnica stresa prutom, kruži zemlju, stupi bosonogom lievom u krug, pazi tri put na zapad, triš na istok, i zove duhe neka smrtonosnoga sna glavnju iznesu; po što dusi još ckne i krzmaju, zagrozi se, ako s mjesta ne dodju, ne će zatajat strašna imena od koga se svi tresu. Na to izlete dusi noseći tu glavnju i kažu da su spremni svud kud zapovieda poteći, ali im ona odbija za sada ponudjenu si službu. U to dolazi Pavlimir i u Krstimira pretvoreni Tmor.

U Krstimira pretvoreni Tmor govori Pavlimiru kako sve plavi poginuše, a Pavlimir naredi neka se za devet plavi usieku devet cipresa i devet oganja naloži.

Pošto je tako u osmoj sceni već Pavlimir zdvajao, hoće li bez družine moći kraljevstvo slovinsko zadobiti, eto ti u devetoj sceni jedan bojnik, koji pripovieda, kako vas narod rasrdjen viče ubijmo gusare i najpače jedna četa, koja se s gore Brgata spustila. Pavlimir je spreman da se s njimi pobiju, ali ga svjetnik odvraća, predočujuć, da se kralju nije dostojno s malim brojem proti nabunjenim pastirom tući, da podju na brod, da ga nabunjenici ne spale, što im nalaže jedno dužnost, jer u brodu voze iz Rima mnoge svete moći, a drugo strategički razlozi, jer kud bi, ako im brod izgori. Pavlimir pristaje tugujući, što se mora raskrstiti s Margaritom, koja će mu vječno srcem kraljevati.

U desetoj sceni raduje se Tmor uspjehu i veli da ide sad Pavlimirovu družinu pobuniti, da s njime, po što nema družine, ne će kraljestva zadobiti, i da ciela ta buna upravo iz onih zemalja potiče, koje ga bjehu na kraljestvo zvale.

U jedanaestoj sceni dolazi Margarita cvileći što joj Pavlimir jedva joj bivši dao cjelov od ljubavi odlazi; Dubravka ju tješi, da će se može biti još vratiti; Margarita se ne da utješiti nego veli, kad ga ne mogaše živa imati, da će se baciti u more i kao utopnica do njega doplivati, na što će se valja da ipak njoj smilovati.

U dvanaestoj sceni dolazi skup pastira i od njih petorica pjevaju, da si ne će dati od te nadošlice zatrti slobode. Ovo je kor, kojega pjesme ne kao u Danici podpomažu stranu dramatskoga junaka nego njegovih protivnika.

„Odi se čini moreška s lukovima i strielama“.

U prvoj sceni trećega akta govori Srgj već umirenim pastirom kako su ludo učinili što se od Tmora i Snježnice daše zavariti, a ovi se kaju ispričavajući se, da ih je smamilo što su čuli da im Pavlimir želi kraljem postati.

> Kraljestvo je nad zlijem svima
> nam mrzeće i nemilo,
> kô je starijem Rimnjanima
> roditeljim našiem bilo;

ali se nadaju da se je Pavlimir umirio, po što mu vratiše petoricu drugova koje bjehu zarobili, a drugu 6. poslaše da ga mole oproštenje, a ponajpače što je sama Margarita otišla moliti ga, neka ih ne ostavlja. Srgj veli da će se doista Pavlimir vratiti i pripovieda im, kako mu se iza nabune jučeranje prikazao u snu Ilar i svu mu spletku Tmora i Snježnice odkrio a ujednom ga naduhnuo da će razumjeti sve one slike o budućnosti Dubrovnika, koje je on u špilji izdjelao, medj kojimi stoji pisano, da će Pavlimir u dubravi podići grad, koji će biti nada sve slavan, pri čem med ostalim veli:

> Hodi kralju izabrani,
> hod uzroče naše sreće
> nam s nebesa obećani,
> grad zidati počni veće,
> nikni liepi Dubrovniče;
> nikni, nikni slavni grade,
> odkli žarko sunce ističe
> dokli u more opet pade.
> Prave vječna gdje sloboda
> ima držat svoe pristolje,
> svietla utjecat gdje gospoda
> u te se će sred nevolje.
> Oni brodeć sinje more
> puni glasa vjekovita

u rodne će nosit dvore
obilnosti svega svita,
još će u pozna ljeta doći,
iz Dubrave ko će ove
Erkulove stupe proći
i odkrivat zemlje nove.

U drugoj sceni govori Snježnica kako je bila pošla da zakolje uspavana Pavlimira, ali se pri tom u nj zaljubila i utekla.

U treće sceni dolazi Tmor i pripovieda kako no je ono bio pošao da pobuni Pavlimirovu družinu, ali mu se stavile one svete moći u brodu na odpor, na to je otišao na grobove glasovitieh vilenika hitra Markana i Bobare.

Tuj velikoj u bolesti,
kâ me jošte kolje i bije
od dohodne sreće i časti
počeh metat hamalie,
Doleriu i Leriana
za tiem uzeh zaklinati,
nam protivnieh ovieh strana
da mi budu čes kazati.

Ovi mu dodjoše kazat, da je Srgj svu njihovu nabunu predusretio, a na to on od njih tražio, da dozna budućnost toga grada, kojemu uzdignuće ne mogu osujetiti. Na to mu jedna nakazna donese iz rieke Ljute kupu vode, u kojoj se vidi budućnost Dubrovnika. Iz te kupe čitaju Snježnica i Tmor neke najznamenitije točke.

Znamenito je u ovoj sceni, da se tu nalazi iz Čubranovićeve Jegjuke uzet veraz. Tmor veli:

Bježmo drugo ma najpreče
iz nemilieh ovieh strana,
kletva hoće, sud protječe
da nejmamo odi stana.

Snježnica u ostalom ne će da bježi, nego ostaje pod izlikom da će pripaziti, ne bi li se koja smeća dala izvesti i govori u četvrtoj sceni kako ludo Tmor misli, da ga jošte ljubi. Ona se voli zvati Pavlimirovom vjerenicom i ide da u Margaritu pretvorena uz njega legne, da se skupa cjeluju.

U petoj sceni dolazi Pavlimir s Margaritom govoreći joj, neka se ne boji da bi joj utekao, po što ga je njezina krasota toliko očarala, da se nikada od nje ne će dieliti, i da će ju odmah ženiti, čim se ukopna slava svrši. Margarita ga isprekidava pripoviedanjem, da ju još groza trese kad pomisli, kako je bio počeo se od nje dieliti i cec-

kaju se: on govoreći ti si moja kraljica, ona, ti moj kralj. U to dolazi bojnik i naviešta, da Srgj s pastiri dolazi, kojemu polaze svi u susret.

Dok Pavlimir s Margaritom idu Srgju na susret, dolazi skup starih pastira i jedan od njih pjeva kako će po tumačenju Srgjevu Ilarovih slika u špilji biti glasovit Dubrovnik, koji će Pavlimir utemeljiti. Odlaze na Pavlimirovo ukopno slavlje.

U sedmoj sceni dolazi glasnik k Pavlimiru i pripovieda mu kako se baš bjehu spremili, da započnu svečanost, usjekavši devet cipresa, devet slika crnih brodova, i namjestivši na stupovih oružje, kada najednom začuše na moru buku i eto ti u luku Gruž Krstimira s cielom družbom. Na to veli začudjeni Pavlimir, kako mu je bio Srgj istinu rekao, da onaj prvašnji Krstimir nije nego Tmor.

U osmoj sceni pripovieda dakle Krstimir, kako ih bura bila najprije bacila na otok Mljet. Tu se negda već sv. Pavao sahranio i vrgao u pepeo zmiju, koja se njegove ruke trznula. Ovdje stojaše Agesilao odsudjeni, „kog od prije sin čestiti od riba pjesni poja“. Od njihove se „Polače“ još vide miri, po kojoj luki ime. S toga su brže otišli i ne našavši Pavlimira ni u Ratu, Stonu, Vratniku, Zagorju, Šipunu, Lopudu i Primorju, pošli su ovamo i sretno ga našli. Pavlimir im na to veli, kako je odluka od nebesa, da on tu sagradi grad, da se oženi, a da i od njih svaki jednu vilu uzme. Na što ovi od srca rado pristaju.

U devetoj sceni dolazi skup djevojčica, veseleći se što će se sve poudavati za Latinjane, a one su starinom i same Latinke. U tom govoru pripovieda jedna, kako se Snježnica bila pretvorila u Margaritu da uspava Pavlimira pa š njim se celuje, ali ju Srgj odkrio, te ju narod izbio i istjerao.

U desetoj sceni dolazi Snježnica tugujući, da se svojom metamorfozom tako osramotila i odlazi u gore, da nad svojom sramotom plače.

U jedanaestoj sceni dolazi Srgj, Svjetnik, Pavlimir, družina i pastiri i veli Pavlimir Srgju, neka proriče budućnost Dubrovačku kako ga bog naučio. Srgj veli: najprije ćeš podići iznad Lava crkvu Mariji i uz nju opatički manastir, a poslije će se još sedam opatičkih manastira dići. U sjevernoj strani suproć njima dić će se opet dio crkve i tvrdi stani svetiem ljudiem i dobrima. Zatim će se dići crkva svetoga Vlaha uz koju će biti grad za vieće, u kojem će se čuvati zakoni i gospoda se na sabor kupiti. Uz vieće biti će zgrada galija, koje će po moru gusu gnjaviti. Na golom kraku u zapadu biti će tvrda

gradja sv. Lovrincu posvećena, a na istoku dvie, jedna sv. Ivanu, druga zdravoj Mariji, koje će luku čuvati. Ovo po starine Dubrovnika može biti znamenito prorokovanje završuje Srgj verzi:

Porodi se glasoviti
svietli grade već porodi,
ki ćeš tvoj glas svud prostriti
po neumrloj tvôj slobodi.
Svietla će ova još dubrava,
tu joj višnji moć dariva,
upitomit o r l a s i v a,
s i l n a z m a j a, b o j n a l a v a.

U dvanaestoj sceni dolazi glasnik i naviesti Pavlimiru da dolaze poklisari iz S l o v i n s k e, da ga pozdrave darovî kao kralja. Pavlimir zahvaljuje bogu i svi idu poklisarom na susret.

U trinaestoj sceni dolazi skup vila i pastiera i družina te pjevaju pjesmu od veselja što Dubrovnik niče.

U četrnaestoj sceni dolazi Pavlimir i Margarita na priestolju, zatiem družina pastieri poklisari i vile. Poklisari daju odužim govorom Pavlimiru krunu zemlje S l a v â i Bošnjakâ po kojoj teku Drina, Sava i Drava. Pavlimir ju prima i kruni Margaritu, a svojoj družini poklanja grad Dubrovnik, koji je sazidao, a družina pripieva:

Ako narav nemilosna
maćeha je mjestu ovemu,
vriednos je u njem sviem korisna
mati srcu svegj našemu.
Nam dubravo liepa i mila,
obično je tve vladanje,
sred mirnoga tvoga krila
ugodno je tvoje stanje,
posred polja i ravnina
strašiva se ptica krije,
a visocieh posred stina
sivi soko gniezdo vije.

U petnaestoj sceni pjevaju pastiri liepu pjesmu, kako će Dubrovnik biti kruna svih Dalmatinskih gradova, koji će svi narodi držati u slavi i hvali i vidjeti će sviet kako uspieva brzo grad, koji stoji pod zaštitom božjom.

Treća Palmotićeva drama te vrsti jest

3. C a p t i s l a v a.

(Rukp. frat. bib. dub. 1. br. 130. 29. prid dvorom prikazana od družine Smetenieh 1652 fevrara; 2. 346. 74. ovdje piše 8 fevrara;

3. 133. 33; 4. 135. 60; 5. 265. 86. učinjena 1652; 6. 198. 82; 7. 86. 104. prikazana 8 fevrara 1652; 8. 256. 35; 9. akdm. br. 668; 10. 386; 11. 732.)

U prologu dolazi Slava s družbom Hvala i govori, kako je obišla sve silno Slovinstvo pa napokon došla k njim, da im pripovieda kako je u ovih zemljah nekoč kraljevao Krunislav, koji nije podloženim narodom nametao drugoga harača nego da govore slovinskim jezikom, čemu Moschi, Russi i Poljaci, Pomerani i Vandali, Čehi, Srblji i Bošnjaci i Bosanski puci ostali veoma rado pristadoše. Taj Krunislav došao je stanovati u Epidaur, da svoje dni u pokoju potraje. Nije od njih tražio drugoga nameta, nego da slovinski govore, što oni veoma rado primiše jedinim uvjetom, da im zakoni ostanu u latinskom jeziku, i tako obljubiše kralja, da svomu gradu po njegovoj kćeri Captislavi nadjenuše ime. Tu Captislavu obrekoše roditelji već za rana nekomu mladićn, ali ona je zaljubljena s Gradimirom i sviet će danas imati priliku vidjeti, kako vjere ne sliede po isprazuom ljudskom svjetu nego što višnji zgar odredi. Odlaze dvorit Captislavu.

U prvoj sceni govori kraljica Ljubislava kralju Krunoslavu kako je blag prema narodom a i prema njoj, koju bje oženio, kada joj oca bosanskoga kralja bješe pridobio i zasužnjio. Kralj joj odvraća da joj ima hvaliti, jer mu je jedini ures i slava, i jer mu je porodila junačkoga sina Vladimira i tri kćerce: Captislavu, ujedno s Vladimirom, za tim Ljubicu i Teuku. Captislavu je još za mlada odredio sinu srbskoga kralja Kažimira Bojnislavu, koji je jednom zgodom srednju Ljubicu oslobodio zmaja. Kraljica veli, da bi bila velika sreća, kad bi još mogla udati Ljubicu za Gradimira, sina kralja ugarskoga, koji im došao na dvor junakovati. Kralj veli, o tom ćemo poslije, nu neka sada kćeri Captislavi ide naviestiti njihovu volju, za koju ona još ne zna, jer ju on svomu prijatelju Kazimiru još kao nejako diete bješe obećao, a Bojnislav dolazi sada po nju.

U drugoj sceni veli Bojnislav svojoj družini da će danas dospjet brodovi njegova oca srbskoga kralja Kažimira, da odvedu njega i vjerenicu Captislavu, koja mu je već od djetinstva obrečena. Neka mu na djevojku paze, a on je pisao svim kraljem, preko kojih zemalja će prolaziti, neka ga dočekaju. Bojnici vele da će paziti njegove želje i zapoviedi, i hvale ga što će dobiti silnu junakinju Captislavu, za koju se iskazao zaslužan, oslobodivši joj sestru Ljubicu od zmaja, koji ju bješe zagrabio i ponio u more, a on za njim zaplivao

i posjekav ga u more zaronio. Bojnislav im naredi, da podju na gore izgledati brodove i odoše.

U trećoj sceni dolaze Gradimir i Lauš bratučedi, sinovi braće, onaj ugarskoga, ovaj boemskoga kralja. Lauš pita Gradimira neka mu kaže, što je tako sjetan. Ovaj poče. Rastao sam na dvoru moga oca bezbrižan, kad najednom začujem glas o slavi kralja Krunoslava, kod koga se sabrali najači vitezi na junačtvo. I mene želja obuzela, da medju nje podjem. Prošao sam mnoge zemlje rvući se s giganti, zvieri i junaci, napokon dodjoh blizu Smedereva. Tu se raznio glas, kako je smederevski despot Vučistrah, sin Vukmana i Kunovice (dolazi u Pavlimiru kao vještica) pohodio bolnoga despota u Prizrenu pa mu himbeno, nemoguću se braniti, ugrabio ljubu, Zoru, koju drži na svom dvoru i piše svim vitezom, da ima najljepšu ženu, pred kojom se svaki ima pokloniti. Ja se digoh da ga osvetim i bivši dan od Smederova daleko uzjašem u noći konja i jašući svu noć legnem pred jutro spavat, privezav uza me konje. U snu mi se prikaza jedna krasna djevica i reče mi, da ju bog za me odredio, da mi bude žena i da će me ona braniti, kao što ja njihovu (žensku) čast branim, a da ću je poznati po sliki, koju mi ostavlja uza me. Ja se probudim i nadjem uza me štit s božanske djevojčice slikom na njem. Dignem se, dodjem pred Smederovo, na kojega vrati bješe zlatnim slovom upisano, da se tu hrani najljepša žena, kojoj se svaki vitez ima pokloniti. U to izadje Vučistrah s vučom kapom, sa štitom na kom bješe slika kako vuk nosi ovcu, a pod slikom rieči: ko je junak neka mi je ugrabi. Pobismo se i on pade, ja mu odsiečem glavu i odem. Legavši umoren spavat, nadodje četa, poslana od Vukmana i Kunovice te me u snu sveza i odvede u Smederevo da me spale. Stojah obkoljen od Smederevljana i Vukmana i Kunovice, koji bjehu i Zoru izveli, neka gleda kako ću zgoriti. I već je bilo na tom da me spale, kad al eto iznenada vitez, koji se zaletio medju Smederevljane, i kad ih toliko spoplesao, da bijaše mojoj slobodi nade, dodje k meni Zora, da mi oružje, postavi me na konja, i tako ja s vitezom pogazim svu četu, odsiečem Vukmanu i Kunovici glavu, postavim Zoru i njenoga muža despotom Smedereva, a viteza umolim neka mi se kaže ko je. On učini, i sinu mi slika one djevojčice, koju nošah na štitu, i kaza mi, da je Captislava, kći kralja Krunoslava. Ja joj se obvežem do smrti robovati. Dalnja ti ne mogu govoriti jer evo nje s materom.

U četvrtoj sceni govori mati Captislavi, da će joj kazati volju očevu i svoju, koju ima ispuniti. Captislava veli, da će joj zadovoljiti, pošto

je i dosada za slavu i čast njihovu nasrtala na gigante, zvieri, plame, i sve moguće napasti. Mati veli, to se sada od nje ne prosi, nego samo, da uzme Bojnislava, za koga ju obrekoše, dok još bijaše diete. Videći majka, gdje joj ćerka pobliedila, zove je u kraljevski dvor, da joj reče, što joj je na srcu.

Kor završuje pjesmom, k ako su kraljevi blagoćom dični i slavni kao Aleksander, Ciro, a ne strogošću, kao njihovi djedovi Rimljani, s toga da Krunoslavu ide čast i dika.

U prvoj sceni drugoga akta veli kraljica kralju, da je s kćerkom govorila, ali da ona na sve spremno odgovara, samo kad joj se Bojnislav spomene, da se zastidi i šuti, i tako da ju je mnogi strah, ne će li joj Bojnislav biti neugodan. Kralj joj odvraća, da to djevojčice obično tako čine, da im drugo govori lice i slika, a drugo srce, kad im se spomene ljubovnik; sramežljivost je znak ljubavi, i Captislava se srami pred tobom majkom govoriti. Kad je tako, veli kraljica, poslat ćemo brata joj Vladimira, neka on za vas govori, jer komu da sestrica bude iskrenija nego bratu svome.

U drugoj sceni govori Gradimir Laušu dalje, kako je Captislavu sliedio na svih neizbrojnih mejdanih proti koječemu i svedj ju molio da ga uzme za roba, za slugu, ali ona odbila i zvala ga neka joj bude za rodjena brata. Kako je u tom skončaju došao u grad amo i eto ti na nesreću doznao da je za Bojnislava vjerena. A jesi li joj svoju ljubav odkrio, pita Lauš. Nijesam jer kad bih bio, a ona me ne bi bila uslišala, to bi mi smrt bila. Lauš veli:

Liepu diklu željno ljubit
a ne odkrit joj svoga plama,
to je umriet, to pogubit
svojom rukom sebe sama.
Odkri joj se, ne izgubi se,
kad te ona ljubi tako.
Tve junaštvo svud slavi se
i s njom kaži srce jako.
Krivo joj si učinio
i tužit se ima na te,
što joj dosle niesi odkrio
tvoga plama ki hrva te.
Djevojčica želi svaka,
da ju ljubiš, da ju dvoriš,
ni se srdi na te paka,
kad joj ljubav tvoju otvoriš.
Bježi ako će bit sliedjena,
od onoga koga smami,

brani a žudi bit moljena,
onda ljubi kad se srami.
Ako čekaš da se odkriti
ona tebi prvo bude:
na uzdano ću tebi riti,
te su misli sasma lude.
Smionstvo se i sloboda
hoće u djelih od ljubavi,
smionih slidi dobra zgoda
zato ti se njoj objavi.

Gradimir veli da je kasno, kad je već zavjerena za Bojnislava. A šta, veli Lauš, to je bilo bez njene volje i znanja, a spomeni se one djevojke koja ti se u snu ukazala i ostavila ti sliku na štitu. Gradimir pristane da će joj se odkriti.

U trećoj sceni pita Vladimir Captislavu, kunući ju zajedničkim porodom, odhranjenjem, junakovanjem neka mu veli što je tako tužna nevesela. Ova mu pripovieda kako je zaljubljena s Gradimirom, s kim je tolike zemlje junakujući prošla, cielom slavijom tja do vile sjevernice, gdje su gledali ribe kao gore, jednooke ljude i jednonoge, pigmeje, koje ždrali u nebo odnose i t. d. i kako mi Snježnica obećala, da će mi još jednom biti u najodlučnijem času u pomoći. Kako je Gradimira bog njoj odredio, jer mu se u snu pokazala ona djevojčica i dala mu na štitu njezinu sliku. Kako je to žalosno da ga ne smije uzeti nego mora Bojnislava, koga ona ne će i voli prije umrieti i ide se Gradimiru odkriti, koji joj se čini čudan, da joj se on ne odkrije. Vladimir joj veli, neka se ne smućuje, da će vrieme sve izliečiti, da su ga roditelji poslali neka njenu tajnu pita, ali da će im reći, da mu s njome još nije bilo prilike govoriti. Captislava se umiri i mahom pokrene da se ne će očitovati Gradimiru, nego će čekati, da skuša njegovu vjeru.

Kor pjeva kako je to liepo kada mladići idu strmim putem kreposti, te stoga ide hvala Tesea i t. d. iz Grčke mitologije a i Gradimira i Captislavu.

U prvoj sceni trećega akta dolazi Bojnislav kralju naviestiti da su mu ljudi ugledali plavi kako dolaze morem i neka spravi Captislavu da ju sutra povede u Srbiju, gdje je otac Kazimir sazvao sve srpske bane na pir. Kralj se raduje da će mu Captislavu moći dati, po što je s njegovim ocem bio najbliži prijatelj, s kojim je mnoge gigante potukao i po što je zahvalan upravo Bojnislavu što mu je Ljubicu izbavio od aždaje. Ljubica se, koja je prisutna, zahvaljuje odužom

peroracijom i veli da će ga uviek štovati kao brata, a Bojnislav odvraća, da će on nju kao sestru i da bi ju baš za ženu uzeo kad ne bi Captislavu prije bio dobio obrečenu. Ljubica ide djevojke spremiti za pir a Bojnislav svoju družinu.

U drugoj sceni veli kralj kraljici, koja je još u prvoj sceni tuj bila, neka sve gospodski priredi za poklisare Kazimirove, ova odlazi čudeći se što još Vladimir ne nosi glasa od Captislave, da li joj je drago. Kralj veli što joj ne bi drago bilo samo se stidi.

U trećoj sceni dolazi glasnik kralju i pripovieda, kako dolaze veselo šest korablji srpskih po Captislavu i opisuje bojnike i pomorce i ladje. Osim njih, veli, dolazi još jedna sa zapada, a kralj veli, ta je od kralja ugarskoga po Gradimira došla.

U četvrtoj sceni nuka Captislava Gradimira neka joj očituje, koja ga vila zatravila i na to se razmata odveć romantičan ali kao takav veoma zanimljiv dialog. Gradimir se prema običnoj konvenienciji romantike do skrajnosti ustručava od straha dakako u upravo ime Captislave izreći, nego sve govori o vili, koja je evo tu te ju Captislava gleda, koju evo sada sliedi i š njom je združen, ali Captislava sve bajage odvraća na sliku, koju na svom štitu ima i odvraća ga neka ne ljubi dvie vile; Gradimir veli samo je jedna, ona odvraća neka joj ime njezino reče, a Gradimir napokon odtrča, da će joj ju odmah doći pokazati.

U petoj sceni govori sama ostala Captislava, o da zna Gradimir kako ja za njim ginem i kako znam za njegovu ljubav, ali se hotomice držim kao da ne znam!!

Kor razmatra kako je brak u obće ljudem koristan a na po se ovaj medju Captislavom i Bojnislavom, jer će se njime združiti dvie države.

U prvoj sceni četvrtoga akta dolaze pred kralja, kraljicu i Ljubicu Bojnislav s poklisari, koje kralj pita, kako su, i kako su putovali, i što radi Kazimir. Poklisari vele da je sve dobro, samo je Kazimir ostario i želi čim prije vidjeti nevjestu u svom domu, da mu unuke porodi. U Drenopolju će biti svatovi i doći će na pir sin cara Konstantina sa svimi vitezi i župani grčke carevine, a i Krunoslava i ženu pozivlje. Šalje kralju i kraljici dvie zlatne krune, Vladimiru dvanaest arapskih konja sa sedli i uzdami, Captislavi ogrljaj i mindjuše, Ljubici i Teuki ures za vrat, ostalim pirnikom zlatnu kupu, a svim skupa svoju dobru volju. Kralj im na darovih zahvaljuje veleći, da od starosti ne može sam, kako bi želio, doći, nego da će

sina Vladimira poslati. Kraljica se takodjer zahvaljuje na darovih i veli Ljubici, neka one za Captislavu shrani. Ova obećaje i zahvaljuje se Bojnislavu, želeći mu sve dobro, a tako Bojnislav njoj opet. Kralj veli Bojnislavu i poklisarom neka se u svojih sobah odmore, pa tako ovi i Ljubica, koja ima darove spraviti, odu, a kralj i kraljica ostaju sami te onaj ovoj u drugoj sceni veli, kako je to po nje sretan dan, sad da im je samo sina Vladimira uvjerit za kćercu Biserniću, sestru Gradimirovu, sina kralja ugarskoga Vladislava, koji je do mene najslavniji slovinski kralj. Kraljica veli, to je sve dobro, ali ne zna što Vladimir, inače tako poslušan, ne nosi glasa, kako li je s Captislavom opravio. Kralj veli ne staraj se zato. E veli kraljica, Captislava je jako zamišljena i problíedjela odkako te srpske plavi dodjoše, kao da ju kakova bol mori. To nije ništa nego ljubovna stid i sramežljivost, i da te osvjedočim, poslat ćemo jednu dvorkinjicu po nju.

U trećoj sceni stoji Captislava gdje ju ostavismo samu, a Gradimir dolazi i kaže joj da ima dva načina, kako će joj pokazati svoju ljubu, ali prije neka mu kaže, da li joj je povoljna vjera s Bojnislavom. A šta te to tišti? — Tišti me, u tome je moja sreća ili nesreća. — Pusti to i ukaži mi što si obećao. — Prvi način dakle jest, da ti otvorim svoje grudi i da mi u srcu kao zrcalu motriš moju ljubovcu. — Toga mi ne treba, jer ja te ne ću mrtva, nego živa te hoću za svoga brata. — A ti gledaj u ovo zrcalo i vidi, to mi je moja ljuba za kojom gorim i sada reci da li za me mariš. — To je od tebe veoma plaho, da tim zrcalom kušaš moje htjenje, kad znaš da sam zavjerena. — U to dodje dvorkinjica i pozove Captislavu k roditeljem, kamo ona polazi.

U četvrtoj sceni tuguje sam ostali Gradimir nad svojom nesrećom, što je toliko uvriedio svoju gospoju, koja ga doslje kao brata ljubila, želi joj dobru sreću s Bojnislavom i ne će više da živi, kad mu je sunce života zapalo, nego će da umre.

U petoj sceni Vladimir Laušu: kad si ti meni povjerio, da Gradimir ljubi Captislavu, sada ću ja tebi, da ona njega isto tako neizmjerno, i što mu se nije očitovala, tomu je isti uzrok što se on njoj nije: sramežljivost. Ja sam ju podučio, neka ocu rekne, da voli prije umrieti neg za Bojnislava poći, a ako se otac na to ne umekša, neka s Gradimirom na konju uteče. Lauš veli: to se ne će bez božje pomoći riešiti. U to dolazi dvorkinjica, koja u šestoj sceni pripovieda kako je pozvala Captislavu pred roditelje, koji joj rekoše da ima poć

za Bojnislava, a ona im odrješito rekla, da voli umrieti nego to, zatim ju poslala, neka ide Gradimiru kazati, da ona za njim jedinim svojom dušom gori, a ona potekavši, da mu to reče, našla ga mačem probodena mrtva na onom mjestu, gdje je prije s njome razgovarao. Lauš i Vladimir odu, e da li bi ga još k zivotu priveli, a dvorkinjica ide u dvor sve javiti.

U sedmoj sceni govori razjaren kralj kraljici, ko bi se tolikoj opornosti od Captislave bio nadao, i kakova je to smeća po što su primili darove i poklisare; čitav sviet će ga držati nevjerom. Kraljica veli neka se umiri, da će se može biti još dati skloniti, da ga uzme. U to dolazi u osmoj sceni Lauš, i pripovieda smrt Gradimirovu, što kralja još više u toj nesreći smućuje, jer će ladji ugarskoj, koja je došla po Gradimira mjesto živa sina mrtva ocu povratiti. Lauš ga zove da idu pogledati bili se još dao k životu privesti.

Kor pjeva kako je ludo kad žene očituju muškim svoje tajne, osim ako se ljube, u tom slučaju je dobro pače potrebno, jer gle koje nesreće nastaše s Captislavina tajenja.

U prvoj sceni petoga akta pita se zamišljena dvorkinjica, kud li je Captislava s ozdravljenim Gradimirom pobjegla, a knjigu ostavila? Sve joj se čini da su na onu ugarsku ladju. I zbilja evo ih upazi kako se na brodu veseli za ruke drže, pa se sakrije za dub, da čuje, što li govore.

Gradimir na galiji govori Captislavi da li je to istina ili san, gdje no nedavno mrtav, sada živ i zdrav svoju ljubeznu drži za ruku i ima od nje zavjerni prsten. — Istina je, veli Captislava. — On joj hvali što mu je dvaput život spasla, jednom kod Smedereva a drugi put danas, gdje mu nije bilo lieka nego njezin obraz i obećanje da će za nj poći. — To je moja dužnost bila, jer sam te svojim hinjenjem na smrt privela, a ljubila sam te od vajkada i sad me vodi kud ti drago. — Ajdemo dakle u Ugarsku, gdje ćeš u Biogradu biti krunjena. S bogom oče, majko, sestre, brate i Bojnislave. U to se galija digne, a dvorkinjica veli, hvala bogu da sve znam, nesretni Bojnislave, ha evo ga s kraljem i kraljicom, sve ću im reći.

Kralj veli Bojnislavu, da mu ne može dati danas Captislave dok se ne svrši ukop Gradimirov koji je valja da umro. — Šta bi umro, veli dvorkinjica, eno ga s Captislavom živa i zdrava na brodu. — Kako se to dogodilo? — E, veli dvorkinjica, kad ste sinoć bili kod Gradimira i sazvali oko njega izdišuća sve ljekare, poslaše ovi u zdvojnosti po Captislavu, ne bi li ga vračanjem, koje je od Snježnice

naučila, ozdravila; ona zapovjedi svim izaći a ja se sakrih i slušah. Tu uze ronit nad njim suze, ruke mu stiskat i prizivat ga, da progleda, što i zbilja učini i tako ljubkujući se s njom i dobivši cjelov i prsten od nje ozdravi. Poslije toga dodjem u sobu i nadjem, gdje je Gradimir sve oružje iznio, a samo ova knjiga na vas ostala. Ištući ih po svem dvoru, namjerim se na obalu morsku i zapazim ih na galiji.

Kralj se ljuti a za njim Bojnislav, vičući za Gradimirom neka stane, neka se s njime pobije, da nije kraljevski sin nego gusar i da će ga on svojim ladjami već stići. Kralj ga na to bodri i on ode.

U četvrtoj sceni veli kralj kraljici, da je pravo, da Bojnislav poteče sa svojih šest plavi za timi neharnici, i bit će ljuta boja neka ih samo posieče. — Ko bi se nadao, veli kraljica, da će se pir ovako izvrnuti. U to dolazi Vladimir sasvim probliedio i nosi roditeljem od Captislave pismo. Otac veli, neka ga pročita. Vladimir čita, gdje Captislava piše roditeljem, neka ne misle da ona s neposluha bjega, jer ona si je Gradimira oružjem stekla, i on joj je bogom odredjen.

U to se ukaže u gori Snježnica s pigmeji, kraljica se prepane, a kralj veli, neka se ne boji, to je vilinja prikaza, kako ju on u mladosti često gledao i nije se ničesa bojati. Na to zapjevaju oni u gori, neka ljudi ne rade proti zviezdam, i ako ljubav dvoje sveže, ništa ih ne može razdieliti. Kraljica se pjesmi i svirki čudi, a u to izadje Snježnica, govoreći, da je gospodarica Samojeda, gdje se svjetsko kolo vrti i svakojakih nakazni ima, da pozna Captislavu koja je kod nje bila, i da je iz zviezda proučila da se ima za Gradimira uvjeriti. A to je i pravo po zakonu slovinskom, po kojem se djevojčice mačem stiču. Gradimir i Captislava stekoše se izmjenice, pak je prema tomu pravo, da opet Bojnislav dobije Ljubicu, pošto je nju od zmaja oslobodio, pa tim na oružju stekao. Ona im dakle dolazi na taj dvostruki pir i vodi im pigmeje na dar. Kralj ju radostno pozdravlja i veli da će joj ugoditi, ali ko bi Gradimira i Captislavu dozvao kad su utekli. Snježnica veli, da ona zapovieda vihrom i da će ih ma s kraja svieta dovesti, samo neka mu da rieč, da će ga mirno primiti, i neka Bojnislava umire. Kralj dade rieč i posla Vladimira da dozove Bojnislava, u to pigmeji pjevaju njih sedam jedan za drugim pjesmu, kako ih Captislava oslobodila ždrala, kako će biti liepa kraljica, kako će Epidaur od Captislave dobiti ime i t. d.

U petoj sceni sprema se najprije Bojnislav s družinom na boj proti Gradimiru. Bojnici gore od strasti. U to dodje Vladimir, da ga umiri,

jer da će se Gradimir taki vratiti i on dobiti svoju vjerenicu, neka podje k ocu na dvie rieči. Bojnislav ne će da ide ocu, jer je dosta sramote već doživio, Gradimira jedva čeka da dodje, a Captislave više ne će kad ga osramotila. Vladimir ga miri i veli mu, ne Captislavu nego Ljubicu će dobiti, i dugačkim mu govorom razlaže kako je pravo da Captislava podje za Gradimira, a Ljubica za njega. Jedan Bojnik nagovara Bojnislava neka primi ponudu, jer je Krunoslavova želja, koji je Kazimiru učinio dobročinstvo, učiniv ga mjesto Strašimira kraljem. Bojnislav prima savjet ali da će još vidjeti kako će učiniti.

Prikazanje šesto. Galija se vraća i u njoj Gradimir i Captislava, a na palku Lauš i Sjevernica. Ova im govori kako je sve uredila. Oni joj hvale, ova odvraća: to nije treba, tako su nebesa već od vieka htjela i ja sam ona, koja ti (Gradimiru) donesoh štit sa slikom u snu. Od vas će se roditi slavni kralji, Karli, Lauši, Stjepani, Matijaši a nad sve slavni Ferdinandi. U to se primakoše toliko, da već Captislava veselo ugledava vesela lica oca, majke, brata, Bojnislava i Ljubicu, i Teuku.

„Scena ultima: ovi pošljednji i oni prvi.“ Ovi došavši, veli Sjevernica da ih evo vodi. Kralj prašta Gradimiru i Captislavi i daje im da se uzmu, Bojnislav i Ljubica im čestitaju kao zaručnici bogom odredjeni i sprijatelje se. Gradimir veli, da mu otac piše (sad najednom?) da za Vladimira daje Bisernicu, na što se Vladimir jako veseli; Snježnica veli, kad se već vrše tolike božje odluke neka još i ta, da Lauš uzme Teuku u što otac, mati a i dvoje mladih veoma rado pristaju. Snježnica se prašta od njih i proriče Epidauru sreću, koji će se po Captislavi od sada zvati, a iz njega će postati Dubrovnik.

Kor se pita, ko je sve to tako srećno kraju priveo: Krunoslav, Gradimir, Snježnica ili zviezde? Nijedan, nego sam bog, kojega je Snježnica glasnica, njemu ide čast i slava, zlo će proći ko se u njegove ruke ne podaje.

Pošljednja Palmotićeva drama te vrsti jest

4. Bisernica.

(Rkp. frat. bib. Dubr. 1. br. 135. 60; 2. br. 189. 18.)

Bisernica, drama u pet akti 2760 osmeraca, nije nego mnogo dosadniji nastavak čina Captislave, za kojom još i tiem zaostaje, što se u Captislavi pjeva u slavu gradu Captatu, Epidauru, majci Dubrovnika.

U prologu pripovieda Dunaj vjerenik Save, svojoj vjerenici, da se s toga sprema po ugarskoj zemlji toliko veselje, što se vrati Vladislavov sin Gradimir oženjen s Captislavom, i što se danas vjeri Captislavin brat Vladimir s Bisernicom, kćerkom Vladislava.

U prvoj sceni prvoga akta pozdravlja kralj posebce Gradimira, Captislavu i Vladimira, a ovi mu ozdravljaju. (Cieli se pozdrav vrti oko „ti si sinko čast i slava moje krune“ i „tebi sam ćaćko dužan sve moje kreposti“.) Vladimir pozdravlja svoju Bisernicu, da će joj biti sluga, a ova veli, ne, nego gospodar.

U drugoj sceni pita dvorkinjica Dunajka svoju gospodju Bisernicu, da li je sretna i vesela nad došašćem oženjena si brata Gradimira i svoga zaručnika. Jest sretna i zadovoljna, ma muči ju san prošle noći, u kojoj je snila, da u perivoju pjevahu r azličite ptice a med njima sjedjaše biela golubica, kad najednom doletje neka nakazna ptica te zgrabi golubicu pandjama, iz kojih ju doletjeli orao izbavi. Dunajka ju tješi, da sanje ne vriede. Dolaze dvorkinjice i plešući pjevaju u

trećoj sceni na slavu Gradimiru, Captislavu, kralju i Bisernici.

U prvoj sceni drugoga akta, pogovara se voevoda Ugričićâ s ovimi, koliki su vitezi došli da proslave u Budimu današnje slavlje viteškim igrama. Došli su zetovi cara slovinskoga u Epidauru, Krunoslava, Bojnislav srpski i Lauš boemski, Despot, Smederevski Lazar, ban Vasilije, kojega otac vlada svimi Moski i Rusi, Jagelon poljački, ban hrvaški Matijaš, koji sa svojim svekrom gospodi u Hrvatskoj i Bosni i t. d.

U drugoj sceni dolazi glasnik i javlja tim Ugričićem, da se na Dunaju stvorila gvozdena tvrdja, iz koje plamen liže i trublje grme. To je djelo tartarskoga kralja Oritriesa i njegova druga, nevjernoga Vilozmaja. Ugričići otuda slute, da će se danas dogoditi silna čudesa u slavu svečarâ.

U trećoj sceni govore Vladimir i Bisernica kako su sretni i onaj ište od ove, da mu da kakav znak, kojim bi se raspoznao medj današnjim vitezima u igrah kao njezin zaručnik. Ona mu daje biserni cviet iz svoje kose.

U četvrtoj sceni govori Oritries Vilozmaju, kako će silom od ciele vojske preoteti Bisernicu, jer mu se ljubi nad sve ženske. Vilozmaj ga pita, kad ti se ljubi za što je niesi prosio u oca njezina. Oritries nikoga ne prosi, nego mu svi kraljevi imaje proseći nuditi kćeri svoje, pa tako je imao i Vladislav činiti. Na to ga Vilozmaj svjetuje,

da će se on pretvoriti u njegovu sliku i ukrasti Bisernicu na ognjenih kolih, pa kad mu ju tako donese, onda neka je brani od svakoga, koji bi mu ju dolazio preoteti. Na to pristaje, ali do sutra mora da ju je donio.

U petoj sceni jaduje Vilozmaj sam nad svojim učenikom Oritriesom, koga je uzaludu hranio mozgom od pantierâ i drugim ga strahotam priučao, a sad mu se eto bahato goni za ženskom. Umuje, kako će Bisernicu prievarom na ognjanih kolih ukrasti.

U prvoj sceni trećega akta, vesele se Gradimir i Captislava nad silnim junacima, koji su došli u današnju slavu njihova pira i nad njihovim igrama, koje će u tu slavu izvoditi. U to dodje u zraku vila Sjevernica te im u

drugoj sceni veli, da je došla na njihov pir, čemu se ovi mnogo vesele, jer ju štuju, pošto su joj veoma mnogo zahvalnosti dužne. Sjevernica nosi darove: Captislavi čarobni prsten, zatim njoj, Gradimiru i Vladimiru po okloplje, koje ne može probiti nijedno oružje, a oružje, koje probija svako oklöplje.

U trećoj sceni grozi se Oritries životom Vilozmaju, ako ne izvede otmicu Bisernice tako, da mu ne bude od toga priekora i sramote.

U četvrtoj sceni dozivlje Vilozmaj paklenske nakazni i naredjuje im, da mu donesu u vrt Bisernićin ognjena kola, i da u zraku pjevaju pjesme kojimi bi ju zamamili.

U prvoj sceni četvrtoga ata govori kralj kraljevićem neka mu bude i udilj ures kruni i pozdravlja Sjevernicu, a ovi mu obećaju, da im je sreća i čast služiti tako blaga i razborita kralja.

U drugoj sceni veli Bisernica svojim dvorkinjicam, neka i one tancom kod današnjih igara proslave svečanost, što ove obećaju. U to se čuju u zraku pjesme duhova, koje vabe Bisernicu svojemu kraljevskomu dragomu. Dunajka čini družice oprezne, da se čuvaju tih glasova i eto je za čas gdje kune za paklenom nakazni, koja im zrakom odnese gospodju.

U trećoj sceni govori u Oritriesa pretvoreni Vilozmaj Bisernici, da se ne plaši, jer da je on silni Oritries, koji ju do smrti ljubi, nu Bisernica mu se nemilice otimlje, zovući u pomoć svoju družbu.

U prvoj sceni petoga ata zove kralj vitezove na osvetu, a medj ovimi se jedan pred drugim jagmi, ko će na Oritriesa.

U drugoj sceni dolazi Sjevernica, vodeći krilata konja, Bisernicu i Captislavu pred prijašnje. Najprije Sjevernica pripovieda, kako je doznavši za otmicu, odmah skočila Captislavi i dala joj krilata konja,

neka podje oteti Bisernicu. Na to pripovieda dalje Captislava, kako je pomoću onoga čarobnoga prstena sretno na krilatoviću stigla Vilozmaja, uzela Bisernicu za ruku, i žaleći starost Vilozmaja, ne umorila ga, nego ga bacila u Dunaj. Kralj zahvaljuje toliko uslužnoj vili.

U trećoj sceni jaduje Oritries pred svojom braćom Grabislavom i Strašimirom nad sramotom, koju mu nanie Vilozmaj svojom blamažom pred tolikim narodom na obalah Dunaja, jer su svi u Vilozmaju mislili pravoga njega. Braća ga tješe, da će tu sramotu lahko oprati, kad mačem u ruci pokaže, da je Oritries posvema drugi nego što bijaše taj prečinjeni vilenjak. Nu kraljev gniev još većma usplamti kad u

četvrtoj sceni dodje djetić Nanin javiti, da onaj zatočnik, koji svali Vilozmaja u Dnnaj bijaše ženska glava Captislava. Šalju Nanina on i braća k Vladislavu, zovući sve junake na mejdan, za dokaz, da Bisernica samo Oritriesa ide.

U petoj sceni proklinje se Vilozmaj i zove sve paklenske duhove i nakazni, da ga odvuku u pakao, gdje mu je odavna mjesto; tako se stidi svoje blamaže.

U šestoj se sceni pred cielim dvorom biju, izmienivši si stranke prije toga najgrdje sotize jedna drugoj, ubi Bojnislav Strašimira, Vladimir Oritriesa, Gradimir rani Grabislava i pošto mu ovaj ranjen priznaje, da je predobiven, pokloni mu život i dozvoljuje mu, da bez odkupa može poći kući a i trupla svoje ubijene braće ponijeti.

Težko bi bilo u cieloj drami naći koju zanimljivost. Čin je fantastičan kao i u Captislavi, ali mnogo slabije komponovan, jer u Bisernici nema ništa nego čudesa, dočim su čudesa u Captislavi tako udešena, da su kao neobhodno nužna, jer se čin tako zamrsio, da se bez čuda ne bi mogao razdriešiti. Nema ni tako ugodnih pojedinih situacija kao u Captislavi, a inače su misli prazne kao i svigdje. Kora stanovita za svaki akt nema. Bisernica je svikako poslije Captislave spjevana, pošto je njezin nastavak.

Samim Gundulićem i Palmotićem ispunjena je druga doba Dubrovačke drame, to jest vrieme od početka 17 vieka do silnoga potresa od g. 1666. Tiem nije rečeno da sav repertoar ovih dviu trećina 17 vieka činjahu drame samih ovih dvaju pjesnika, jer ako njihovim po imenu poznatim 27 drama, dodamo još toliko njih, od kojih nam se i imena izgubiše, još uviek ih fali znamenit broj, da ih bude na svaku godinu toga vremena po dvie, to jest 130, a čuli smo da natjecanje pjesničkih družina ovoga vremena bijaše toliko revno, da je sam

Palmotić svake godine po dvie sastavljao. Nu ako ih i moraše biti mnogo više od mnogih drugih pjesnika, jasan su nam dokaz ove što nam još od njih preostaše, da svi ti drugi pjesnici manjom vještinom sliedjahu pravac, kojim udariše prvaci Gundulić i Palmotić. Gundulićeva posljednja drama Dubravka pada g. 1628, Palmotićeva prva izvjestnoga data Pavlimir g. 1632, po čem se vidi da se ova dvojica izmieniše: ka je Gundulić svršio, Palmotić je počeo. Gundulićeve drame bijahu, ako progledamo imena izginulih s preostalimi, sama melo-dramata, Palmotićeve, kako vidjesmo, posvema druge vrsti, koju je težko jednom riečju označiti. Pa kao od Gundulića, isto tako imamo i od njegova starijega suvremenika Paskoje Primoevića melodram, koji je velikom slavom uspio, a taj je melodram preveden od istoga talijanskoga pjesnika, od kojega i Gundulićeva Ariadna, to jest od Oktavia Rinunčina melodram Euridiče. Apendini veli o istom prievodu „io non ho potuto vedere, riscosse pure grandi applausi. Avra egli forse preso per scorta quella del Toscano Ottavio Rinunccini.“ Na izdanju Mletačkom od g. 1617, koje sam našao u frat. bib. u Dubr. br. 195. 79. piše izrično da je prievod „Euridiče tragikomedia Paske Primovića Latinčića Dubrovčanina. Prinesena po njemu u jezik Dubrovački iz jezika Latinskoga. Bneci 1617“, a prispodobivši prievod s originalom uvjerio sam se da je doista prievod i to veoma liep prievod.

Čin joj je ovaj.

Prvi akt. Euridiče se veseli s pastirom i gospojama i vilama, što se zaručila s Orfejem.

Drugi akt. Isto tako Orfejo s drugovi, kojim dodje viestnik javiti, da je Euridiču piknula zmija te je umrla.

Treći akt. Radmio pripovieda koru naricanje Orfejevo na mjestu, gdje mu žena umrla, i kako mu je Venere s nebesa sišla u pomoć.

Četvrti akt. Orfejo pjeva u podzemalju pred Plutonovim dvorom i dobije prošenu Euridiču.

Peti akt. Kor doznaje da su Euridiče i Orfejo skupa, a malo za tiem dolaze ovi, i pripovieda Orfejo, kako ju je pjevajući izbavio.

Ljubić spominje u svom Ogledalu Zlatarića Šimuna Euridiču, štampanu u Mlecih g. 1617, i hvali se što ju on spominje, a Apendini je u svojoj historiji nema. Ne znam odkuda mu ta viest, nego mi se čini veoma dvojbena, po što sam onu Primoevićevu od iste g. 1617 na svoje oči vidio. Ako je ta viest istinita, i ova Zlatarićeva Euridiča je Gunduliću suvremena.

Kao Primoević za Gundulićem, tako se opet Palmotićev suvremenik Vice Pucić Soltanović povodi za ovim, te u svojoj drami „Sofronia i Olinto“ dramatizuje drugo pjevanje Tasova Jerusolima, a u „Ljubici“ imamo opet dramu kao što je Palmotićeva Captislava i Bisernica, poslije kojih i pada, kako nam je izrično na rukopisu ubilježeno „spjevana godine 1656“. Evo ih redom.

1. Sofronia i Olinto.

(Rukp. 1. Sofronia i Olinto prinesene iz 2 libra T. Tasa u naški. Komedia gos. Vincenca Pozza; 2. akad. prvi izmedju biskupovih.)

U prologu dolazi pravda, pripoviedajući kako je ostavila nebo, da pomogne Gofredu, proti kojemu se zaludu sprema Ismeno svojimi čarolijami, kojimi je kralja nagovorio, da sliku Marije iz kršćanske crkve u svoj hram prenese te ga sada, po što je izginula, nagovara neka sve kršćane u gradu ubije, jerbo će im doći spasenje od Sofronije i Olinda (koji se od verza 33—73 opisuju rieč po rieč kao kod Tasa stze 14, 15 i 16.)

U prvoj sceni prvoga akta bodri kralj svoga svjetnika, kojega privrženost je do sada već često iskusio, neka ga svjetuje u oči ove pogibelji, gdje Gofred dolazi sa svimi mogućimi narodi zapada. Svjetnik je spreman. Kralj ga pita hoće li biti dobro što je odlučio sve kršćane u gradu poubijati. Svjetnik ga od toga odvrne, predočujući mu, da bi to zlim urodilo, jer bi po drugih mjestih opet kršćani sve Muhamedovce pomorili, nego neka spali na okolo sva sela i sva vrela pootruje. Kralj pristaje.

U drugoj sceni se Ismeno u monologu bodri, da ne stoji prekrštenim rukama, nego da se posluži svojimi čarobijami proti Gofredu i odlazi kralju.

U trećoj sceni se Olindo u monologu tuži što mu do Sofronije još nije dopro nego pogled, ali se napokon tješi da je to pravo, i da valja tako čistu ljepotu ovako kao rob iz daleka obožavati. Samo ga je strah za nju, što je medj pogani. Želi da Gofred čim prije dodje, ali evo vojnici dolaze i on se ukloni na stranu.

U četvrtoj sceni se Vojevoda i njegovi stražari bodre na boj proti Gofredu. U to dodje u

sceni petoj glasnik, pripoviedajući im kako je Izmeno došao kralju i nagovarao ga, da je sliku Marije iz kršćanske crkve prenio u džamiju, gdje je Ismeno nad njom „izvršio svoje čari vilovite“ da ju niko ne može oteti. (To sve je verz 323—386, skoro do rieči pri-

poviedano kao kod Tassa stze 3, 4, 5, 6 i 7.) Jedan vojnik veli neka Ismeno čara, mi ćemo mačem raditi. Glasnik veli, da je dobro kada se s jakošću združi lukavština i odlazi stražu čuvati nad slikom.

Kor bojnika završuje akt, pjevajući kako je krasna čista krepost, ali se gubi, kad se pridružuje lukavština kao Ismenova, napram kojoj će oni mačem u ruci nad gradom bditi.

U prvoj sceni drugoga akta dolazi kralj i Izmeno govoreći koru bojnika, kako je sve u poslu grada učinjeno pak ih bodri na boj, čemu se ovi voljni kazuju.

U drugoj sceni pridolazi glasnik, pripoviedajući kralju, da je slika iz crkve izginula, a niko ne zna kamo i kako. Kralj daje zapovied da se sve pomori i popali, ali ga bojnici i Izmeno odvraćaju, jer da će se krivac pronaći. Kralj se sklone i naloži Izmenu, da prisili pakao, neka mu krivca spovije, što ovaj obeća i razlaze se, po što još kralj obeća dare i časti onomu, koji krivca nadje.

U trećoj sceni monologiše Olind, kakovi li će se jadi nad kršćani rasuti, kada kralj dočuje da je iz crkve slike ne stalo i velī da ju sigurno umrla ruka nije ukrala, nego samo nebo, pače ju čudo, da nije ruka usahla onomu, koji ju tegnuo, a usta onomu, koji nad njom čarolije mrmorio.

Od sliedećih veraza Tasove 10 stance drugoga pjevanja.

E 'l mago di spiarne ancor non resta
con tntte l' arti il ver, ma non s' appone;
che 'l cielo, opra sua fosse o fosse altrui,
celolla ad onta degl' incanti a lui.

izveo je Pocić čitavu scenu 4. Dolazi „Izmeno vilenik s jednom kupom od ckla i dvije Magionice s prutim od ckla“. Izmeno prizivlje paklenesrde, da napnu uši i da mu skažu krivca; magionice mu nude svoju pomoć. Izmeno im veli:

Jedna s lieva, druga s desna
s prutom stresi, u krug stani,
mrmošenja ter udesna
žamoriti ne pristani.
Ti, djetinske koja krvi
sud u malo platno stavi,
raspaši se, i najprvi
vrhu zemlje bilje stavi.
A ti tmastom ka u hladu
mastim lihi prs pocrni,
prospi prame, i k zapadu
ured kolno cklo obrni.

Na isti način sred tiesnoga
eto i ja kruga ulazim,
i oko njega pisma mnoga.
u razliciech pismah pazim.

Dalje prizivlje gradjane vječne tmuši, da mu u cklu ukažu sliku lupežovu, ali nema je. Grozi im se, da će zovnut ime pred kojim se tresu, ali ni na tu grožnju nema uspjeha.

„Ovdi se raspukniva cklo, a izlazi iz kupe oganj.“ Magionice se od straha prepanu, 'a Izmeno veli, da je tiem pakao htio reći, da su svi kršćani krivi pa da će tako svjetovati kralja koji evo u

Sceni petoj dolazi i čuvši savjet Izmenov, daje nalog da se svi kršćani pomore i sve popali (govor u vrz. 688—711 skoro do rieči iz Tasa stanza 12.) Bojnici odlaze, da takav nalog dadu vojsci.

U sceni šestoj dodje do Sofronije glas o kraljevu nalogu i ona se u podužem monologu, koji posvema slobodno raspreda stancu 17 odluči, da će se poći kralju za krivca izdati.

Kor završuje akt, kako je istinito što se govori, da je čovjek čovjeku bog, ali i da je gori od vuka, kad iz pravednieh odluka na krive pute zadje.

U prvoj sceni trećega akta govori sam Olindo, kako je bio pogodio, da će kralj biesniti, doznav za kradju. Nije mu žao, što on pogiba, jer će ujedno sa Sofronijom, nego žali što je ne može zamieniti svojom smrtju. U to dolazi kralj, a on se ugne da sluša što će biti.

U drugoj sceni pita kralj bojnike, zar još nijesu izvršili što im bi naloženo. Bojnik jedan veli, da tomu nije krivo njihovo krzmanje, nego što je morao skupiti vojnike, ali da je sada sve spremno. Kralj veli, da do mraka ima sve biti poklano.

U trećoj sceni dolazi Sofronia kralju, govoreći, da je ona sliku ukrala, a kralj zapovjedi vojnikom, da ju vežu, što ovi čine. Govori Sofronije i kralja dolaze do rieči kao i kod Tassa u stancah 19, 21, 22, 23, 24 i 25.

U četvrtoj sceni pridolazi Olindo, govoreći, da je on krivac a ne Sofronia, na što kralj zapovjedi da se obije ima spaliti, i naloživ svjetniku, da to izvrši, odlazi. Kod Tassa ostaje kralj na mjestu, te se poslije kida pred žalosnim prizorom od jada. Pocić je već tu odpravio kralja, da tiem motivira, što ga poslije Klorinda nadje daleko od toga prizora. To je dobro učinio kao dramatik, a Taso je kao epik mogao taj motiv izostaviti. U ostalom dolazi govor Olindov skoro do rieči kao kod Tassa u stancah 28 i 29 pa tako i Sofronijin 30.

U petoj sceni govore Sofronija i Olindo sa lomače do rieči kao kod Tasa stz. 24, 25 i 26. Svjetnik veli da je pravo imao kralj, što je otišao, jer ga nehotice nad tim prizorom suze oblievaju, s toga neka brže vojnici podpale lomaču, da se tih mukâ jednom rieše. (To je mjesto 27 stance Tasove.) U to jedan bojnik opazi jednoga bojnika, gdje k njim jezdi, i upoznaje u istom po tigru na kalpaku Klorindu.

U šestoj sceni Klorinda, obišav lomaču i doznav od svjetnika cielu stvar, zapovjedi bojnikom da obustave vatru, dok ona od kralja ne dodje, što joj ovi pogode. Ali eto kral dolazi

u sedmoj sceni koreći bojnike, što još nijesu sve izvršili, nu Klorinda stupi k njemu i govori s njim do rieči kao kod Tassa stz. 46 bis 51 incl. i 53. Sofronija i Olindo se Klorindi zahvaljuju, što ih je oslobodila, pa se posredovanjem Klorinde uzmu, na što kralj pristane, ali im naloži, da se sa svimi kršćani imadu iz grada nositi.

Kor pjeva, kako je ljudski život nestavan, da se niko prije smrti ne može nazvati blažen, kako vidjesmo evo na primjeru Sofronije i Olinta, jer

Tko bi reko, plami ognjeni
da će od pira uzrok biti,
zasve u ognju da ljuveni
bog se opći poroditi.

S ovoga se svak nauči
da nam samo svrha ostaje,
ku nam podat višnji odluči,
a sve ostalo sjena da je.

Cielomu komadu nije druga svrha, nego da čim vjernije scenira što Taso pripovieda u pjevanju prvom na kraju od stance 86 i u drugom do stance 54. Novih motiva, ili ikakova promjena u kompoziciji ne dolazi nigdje, pače i najljepše partije govora spadaju na goli prievod originala, a što je drugčije nego u originalu, to su scenirani opisi Tasovi, koji u dialogu ili monologu svu onu divnu krasotu gube, koja ih kod Tasa resi. Tiem dakako ova drama nije za danas nikakove vriednosti, jer nema nikakova postupačna, iz pojedinih motiva potičuća razvoja karakterâ, koji bi čin sačinjavali, a prema ostalim dubrovačkim dramam u toliko za najboljimi zaostaje, što se pjesnik baš posvema bez ikojih preinakâ drži originala.

2. Ljubica.

(Rukp. bib. frat. u Dubr. 1. br. 139. 69. po gospodinu Vici Soltanoviću vlastelinu Dubrovačkomu. Spjevana lita gospodinova 1666; 2. br. 396. 105. učinjena.)

U pet akata, jedno 2500 osmeracâ, očita imitacija Palmotićeve Captislave. Ne samo da nas čin po čin sjeća na ovu, nego u činu scena po scenu, pače u sceni opeta jedna misao za drugom, samo da nije upravo istimi riečmi izrečena. Ima medjutim u cielosti nekih promjena, koje Soltanoviću u prilog padaju. Takova jest, da je u Soltanovića Vladislav (kod Palmotića Bojnislavov karakter), brat Ljubičin (Captislava), kojega je vila Snježnica u djetinstvu njegovu, radi opasnosti prieteće kraljevskomu domu, izniela, pa sada boravi kao pseudo-kraljević poljski na dvoru. Ovako je kod Počića bolje motivirano što Vladislav ne uzimlje Ljubice, dočim proti združenju Captislave s Bojnislavom Palmotić nije znao naći drugoga motiva nego volju nebesa. Nadalje pada Soltanoviću u prilog, što i u njega na kraju ima ženitba, ali ipak jedna manje. Na drugu ruku fali kod Saltanovića liep karakter Captislavina brata, koji doduše u Palmotića nije liepo izveden, ali barem liepo izmišljen. Još većma fali, da ne zna promjenu scena motivirati, uviek se ljudi ugiblju, „jer neko dolazi“, napokon što mu je verz opeta mnogo tvrdji nego u Palmotića, a najposlije, da cieli čin nije uzet iz domaće historije.

U prologu govori „Ljubav u prilici od ljubovnika“ da ide u Budim gledati smeće, gdje Ljubica ljubi Boemca Branislava, a otac Branimir ju vjeri za Ljubmira; ide tamo, po što je u Dubrovniku zaman strielao za nekom vilom. (Početak monologa uzet je iz prologa k Tasovu Aminti.)

At prvi. Scena prva.

Kralj Branimir i kraljica Zornislava vesele se što im se kći Ljubica danas vjeri za neznana, ali prehrabrena Ljubimira, koji je kralju u jednoj bitci oslobodio život. Tuže se što im je još kao dječak ne stao sin Vladislav, ali se oboje tješe, jer se obojim u snu prikazala Sjevernica, držeći u krilu diete. Kralj bi još želio da nadje muža za Danicu, koju patri hrvatska kruna.

Scena druga.

Ljubica očituje Biserki, da ljubi neizrečeno junaka, koji ju jednom izbavio od Tatara, pa ga od onda ne može zaboraviti. Tuži se što usprot tomu ima danas poći za Ljubmira, koga ne može da ljubi drugčije nego kao brata.

Scena druga.

Ljubmir pozivlje skup Ugričića da njegovu današnju vjeru proslave bojnim igrama.

Kor: králjevom se riedko ljubi istina, ali našemu se ljubi.

At drugi. Scena prva.

Na molbu očituje Branislav Gvozdoslavu kako se zaljubio u Ljubicu, koja će danas za drugoga. Pita ga Gvozdoslav da li ima od nje znakova, da i ona njega ljubi. Jest, uzdisala je kao i ja, dala mi je prsten, kad je kod oca bilo slavlje, što sam mu ju izbavljenu od Tartara donio.

Scena druga.

Na molbu Biserke očituje joj Ljubica, da je oni junak Branislav sin českoga kralja, a na pitanje, da li mu je svoju ljubav dala spoznati, odgovara, jesam i nijesam, i šalje ju po nj.

Scena treća.

Sama Ljubica govori da ne može drugi biti njezin nego Branislav.

Scena četvrta.

Branislav pripovieda Gvozdoslavu, sinu njemačkoga cara, da još nije posvema očitovao se Ljubici, nego da će danas doći od oca poslanici, koji će ju za nj prositi. U to dodje Biserka po nj.

Kor: ljubav jest neproučna, ali je slave dostojna jedino čista ljubav, a ne koja ide za zasitom pohlepa.

At treći. Scena prva.

Ljubica pita Branislava, koju vilu ljubi, i kad joj je per ambages jasno rekao da je to ona, usklikne ova da i ona njega ljubi. (Nema one pikantnosti, koje kod Palmotića, ali je naravnije.)

Scena druga.

Kralj pred dvorom pozivlje Ljubimira, da kaže kojega je plemena. Sin je poljačkoga kralja. Na to mu kralj veselo daje danas kćer.

Scena treća.

Glasnik javlja boemske poklisare.

Scena četvrta.

Kraljica govori kralju da se Ljubica nešto žaca, kod joj govori o Ljubmiru. A to je djevojački stid, umiruje kralj svoju ženu.

Scena peta.

Gvozdislav sam uzdiše kako je i on u Danicu zaljubljen.

Kor: ljubovnici se razumiju na uzdahe, na poglede.

At četvrti. Scena 1.

Ljubica sama zove smrt, ali bi tim ubila Branislava; hoće da s njim bježi, ali joj ne da kraljevska čast. U takovu ju smeću dovelo, što je čula od matere, da ima danas poći za Ljubmira.

Scena druga.

Poklisari boemski prose u kralja Ljubicu za Branislava, da se tiem brakom baci koprena na rat i svadju, koja je vladala med njim i

boemskim kraljem. Žao je kralju što ne može udovoljiti, nego im nudi Danicu, kćer njegova brata, kojoj patri hrvatska kruna.

Scena treća.

Ljubica opeta grozno nariče pred Biserkom.

Scena četvrta.

Branislav opeta grozno nariče sam. Biserka dolazi po nj, da dodje k Ljubici.

Scena peta.

Sjevernica dolazi kroz zrak na pir, kako je nekoč i kralju došla, koga je zavjerila s Zornislavom, ukazavši mu njezinu sliku na štitu.

Kor: sreća se svedj vrti, i ono će biti što su nebesa odredila, tako će i Ljubica dobiti Branislava.

At peti. Scena prva.

Kralj se strašno ljuti na viest kraljice, da Ljubica veli, da ne će podnipošto za Ljubimira.

Scena druga.

Ljubimir sam strašno se srdi, što je Branislav utekao s Ljubicom; nać će ga pa bio na kraju svieta.

Scena treća.

Branislav i Ljubica se vesele kako će doći u Prag i ženiti se.

Scena četvrta.

Jedan bojnik od Ljubimira pozivlje Branislava na mejdan.

Scena peta.

Eto Ljubimira sama i počnu se biti.

Scena šesta.

Doleti Sjevernica i uputi ih, da je Ljubimir kraljev sin Vladislav, pak tiem brat Ljubičin.

Scena sedma.

Sjevernica pripovieda pred cielim dvorom, kako je Ljubimira kao diete izniela iz kraljevskoga dvora, za što je istomu pogibio prietila, odgojila ga, i kada pogibio bješe prestala opet ga doniela. (Zašto se Ljubimir izdavao za poljačkoga kraljevića, to nam je pjesnik zaboravio motivirati, kao i u obće za što je došao u dvor.) Otac, majka, sin, sestra, muž ove Branislav, čestitaju si izmedju sebe, Branislav daje Vladislavu (Ljubimiru) svoju sestru Zoru za ženu, a po savjetu Snježnice, dobiva Gvozdoslav Danicu, za što tako nebesa žude. (Ni za Gvozdoslava se ne zna što radi na dvoru.)

I ježuvite Giva Jera Gučetića tragikomedija Jo spada na drame kakove su Palmotićeve od prve vrsti. „Učinio ju je Gučetić najprije

u jezik latinski (talijanski) a poslije ju je istom g. 1653 istomačio u svoj rodni Dubrovački*. Akoprem nam Gučetić u toj „Jo“ posvema točno označuje sceniranje čina, uzeta iz prve knjige Ovidijevih metamorfoza, ipak mi se čini, da nije nikada prikazivana, nego da spada medju anagnostičke kao i ono njegovo prikazanje „Leo Filozof“. Prikazuje nam se u njoj, kako je Junona pretvorila Ju od ljubomorstva što ju Zeus ljubi u kravu, pa kako ta krava piše nogom svomu ocu Argu, što se s njome dogodilo, i kako se poslije opet pretvorila u božicu Isis pak kao takova polazi na ognjanih kolih u nebo.

Na kraju ove dobe Dubrovačke drame stoji Gjonov rodjak Ivan Palmotić Jaketa Dionorić, koji se za vrieme potresa učinio Dubrovniku prezaslužan, obranivši ga od posvemašne propasti svojim neumornim nastojanjam kod kuće, i izvan kuće, koo poslanik u Carigradu i u Rimu. Manje vriednosti od ovoga njegovoga političkoga djelovanja jest njegov dramatički rad. U svom Enei dramatizuje četvrto pjevanje Vergilijeve Eneide, ali mu je i kompozicija, i dikcija, a osobito metar, mnogo slabiji od Gjonova. U ostalom spada ta drama u veoma ranu dobu Ivanovu, jer je prikazivana od družine smetenieh g. 1646, a pjesnik je umro 1680. Evo joj potanje ispripoviedana čina.

(Rukp. frat. bib. u Dubr. 1. br. 346. 74. Didona trag. Jakete Giva Palmote Dionorića, prikazana prid dvorom od družine smetenieh 6 fevrara 1646; 2. br. 86. 104 isti nadpis samo što nema imena „Jakete;“ 3. br. 266. 87 na kojem je krivo upisano da je djelo Gjonovo.)

Čin je sličan onomu u Eleni, Akilu i Armidi izveden. Enea se zaljubio i zaboravio uz to na krepostna djela; Ahat, njegov odgojitelj, se na to veoma ljuti i tješi ga dokazajući mu, da ne čini izdajstvo, ako ostavi Didonu. Enea ju zbilja ostavi i ode, Didona pod izlikom žrtava zapoviedi načiniti lomaču, i u trećem aktu koru pripovieda glasnik, kako je na toj lomači udarila mač u srce, a drugi glasnik, kako joj nad tim sestra Ana od jada umrla. Čin je ovako izveden:

Čin prvi. Prikazanje prvo.

Enea i Didona pred korom kazuju kako su sretni.

Prikazanje drugo. Akat se ljuti nad Enejevom ljubavi.

Prikazanje treće. Didona kazuje Ani svoj strah pred zlim snom; brala je s Eneom cvieće, navalila je bura, i poslije bure, nema Enea. Ana ju tješi, da u san nije vjerovati.

Prikazanje četvrto. Enea sam govori da mu je sila ostaviti Didonu, zašto ga je Merkur na to nagnao.

Kor pjeva, sretni su gradovi koje mudri vladaju, mi smo sretni.

Čin drugi. Prikazanje prvo.

Akat Eneji dokazuje, da ne čini vjerolomstvo ako podje tja, jer bi baš u tom bilo vjerolomstvo, po što tako bogovi zapoviedaju.

Prikazanje drugo. Didona opet pripovieda Ani san, da joj se u snu kazao prijašnji suprug i korio ju rad prodane vjere. Sestra ju tješi.

U trećem glasnik javlja da Enea odlazi.

U četvrtom Enea družini veli da se spreme na odlazak, on će k Didoni da se s njome oprosti.

U petom dolazi Didona i počimlje dialog s Eneom, iz Vergila slabo prenesen.

Kor pjeva da je sretan brak samo kad se jednaki nadju, ali Enea je prema Didoni kao vjerolomac bez srama nejednak.

Čin treći. Prikazanje prvo.

Pričinjena Didona govori Ani, neka joj da učiniti lomaču, da će na njoj činiti čara, da se Eneja vrati.

Udilj do konca dolaze koru, dvorkinjicam, i kartažanom u tri prikazanja dva glasnika, koji pripoviedaju smrt Didone i Ane kako kod Vergilija.

IV.

Dubrovačka drama od g. 1666 do propasti republike 1806.

Od poslije silnoga potresa g. 1666 pak do propasti republike god. 1806, veoma se malo drama sačuvalo: za punih 140 godina 19 komada, a i ove ili su slabe imitacije Palmotićeve Captislave i Bisernice, ili su prievodi; napredka više nema. Zanimljiv je pojav što se u Gundulićevu rodu ljubav za dramatskim pjesničtvom sačuvala i u njegova sina i u njegova unuka. Od sina Šiška Giva Gundulića imamo Sunčanicu, slabu imitaciju Palmotićevih spomenutih drama, koja se prikazivala prid dvorom godišta 1662 i opet 1673. Od unuka Giva Šiška Gundulića imamo isto takovu dramu Oton zvanu, koja se prikazivala od družine sjedinjene u Orsanu g. 1707, i opet u Dubrovniku te iste godine, za tiem prievod Tassova L'Aminte, kojemu je naslov Radmio i prikazivan je u Dubrovniku g. 1700. Preveden je L'Aminta u osmercih pa je tiem mnogo slobodniji i slabiji od Zlatarićeva. Oviem se pojavom, što se poslije Zlatarića opet našao prevodnik, učvršćuje moja misao, da se Zlatarićev prievod nije prikazivao, kao ni onaj Lukarićev Gvarinova „pastor Fido“ mjesto kojega imamo opet iz ove dobe prievod Kanavelićev, za koji nam Ljubić kaže da je prikazivan u Dubrovniku g. 1684, akoprem to nije na nijednom rukp. frat. bib. u Dubrovniku zabilježeno, a ipak ih ima tri: br. 251. 3; br. 343. 10, i br. 330. 11. Gledjevićeve (početak 18 vieka) drame Zorislava, Olimpia osvećena, Damira smirena, i Ermiona dovode način Palmotićeve kompozicije do skrajne zamršenosti, za koju nas medjutim nagradjuju gdjekoja mjesta, liepom satirom ili komikom izvedena. Od njegova Belizarija ili Elipidije sačuvao nam se preneznatan odlomak, te niesam mogao razabrati o čem se u njem radi (frat. bib. u Dubr. br. 262. 90). U prologu k Zorislavi spominje pjesnik družinu hrabrenieh. Zanimljiv je pojav u prozi pisana drama Krunoslava, koja zamršenost kompozicije Palmotićeve još dalje tjera nego Gledjević, ali je ugodnom prozom pisana, i puna je komike, kao da je travestija dubrovačkih drama, od česa se

medjutim pjesnik u prologu svom odvažnošću brani. Ko joj je pjesnik, to se ne zna, ali mislim da pada još i poslije Gledjevića; Palmotić mu je tako daleko, da iz njega na gdjekojih mjestih cituje verze. U prologu spominje pjesnik družinu nedobitnieh. Prievodi Frantice Pierkova Sorkočevića iz 18 vieka završuje se historija dubrovačke drame do propasti republike. Od ovih prievoda nalaze se rukps. u frat. bib. u Dubr. 1. br. 335. 93. Demetrio od Metastazija; 2. br. 335. 93; 81. 92; 79. 64; 67. 41. Merope od Mafeja; 3. br. 335. 93; 255. 23; 67. 41; 79. 64. Psike od Moliera; 4. br. 253. 13. Minteo, Didone, Čiro spoznan, od Metastazija; 5. br. 254. 8. Ciro tragedija.

Sliedi sadržaj s uzgrednimi opaskami k spomenutim dramam dvaju Gundulića, Gledjevića i Krunoslavi.

1. Sunčanica Šiška Gundulića.

(Rukp. frat. bib. u Dubr. 1. br. 72. 49; 2. br. 139. 69. spjevana po Šišku Giva Gundulića a prid dvorom prikazana 1662, 15. 8bra.; 3. br. 261. 89; 4. br. 265. 35; 5. br. 200. 84, spjevana po Givu Šiška Gundulića, prikazana prid dvorom g. 1673.)

Prolog.

Noć pripovieda, kako je sudbinom odredjeno da Sunčanica bude vjerenica vojevode Janka.

At prvi. Scena 1.

Strašimir Tatarski jadi se, što ne može naći Janka, da ga pogubi, ništa ne manje misli svikako danas oženiti Sunčanicu.

Scena druga.

Krunoslava boemska kraljica pripovieda Koraljki san, u kom joj je Janko voevoda doveo Vladimira sina, kojega su joj gusari kao diete odnieli, i to bi ju moglo smiriti, što joj je Vladimir ubio drugoga sina Lauša.

Scena treća.

Janko pripovieda Vladimiru, kojega je od gusara oslobodio, kako je nekoč došao Lauš k njegovu ocu, ugarskomu kralju Bojnislavu, da vidi Zoru, njegovu bratučedu, pa kako je isti Lauš u vojničkih igrah na nj navalio a on ga nesrećom ubio. Za to se krije na ovom dvoru pod tudjim imenom Gradislava, budući smrtno zaljubljen u Sunčanicu.

Scena četvrta.

Sunčanica pripovieda dvorkinjici svojoj, kako ju je nekoč Gradimir izbavio od gusara, pa se od toga časa u nj smrtno zaljubila. Nije joj vitez drugo htio reći, nego da se zove Gradislav, jer da drugo

o sebi ne zna, po što ga gusari diete oteše, a brat joj Vladimir nije, za što nema na prsih zviezde.

Scena peta.

Dvorkinjice dolaze i pjevaju u slavu Sunčanici.

Kor.

Nepravo je ako kraljevi čine ino, nego pravednim djeli stiču nove prijatelje, s toga je krivo, što je kraljica jedna na Janka, po što nije hotice ubio Lauša.

At drugi. Scena prva.

Vladimir pita Janka, za što nije Sunčanici odkrio svoju ljubav, kad joj već ne smije svoga imena, na koje mrzi, jerbo joj je ubio brata? — Hoće joj danas ljubav odkriti, ali se veoma plaši, da je ne bi tiem rasrčio.

Scena druga.

Dvorkinjica Sunčaničina zove Janka k Sunčanici.

Scena treća.

Vladimir sam: ah i ja ljubim Jankovu bratučedu Zoru u Budimu.

Scena četvrta.

Sunčanica odgovara dvorkinjici, da je ona doduše upoznala, da ju Janko ljubi, ali koja korist, kad se zavjetovala samo onoga uzeti za muža, koji bi ubojicu njenoga brata Janka ubio. E a ti pitaj tu službu od Gradimira (Janka).

Scena peta.

Kraljica kaže vojevodi svomu, da su došli u zemlju gusari, neka podje odmah s vojskom na nje.

Scena šesta.

Janko veli Sunčanici, da je za to smućen, što ona želi toliko zlo njegovu najvećemu prijatelju. — Ko je taj? — U svemu je meni sličan, nu ne pitaj, jer bi te sigurno rasrčio. Odlaze, jer dolazi Strašimir.

Scena sedma.

Strašimir se strašno ljuti, što je Sunčanica obljubila neznanoga Gradislava i odlučuje, da će ga danas pogubiti.

Scena osma.

Arab, učitelj Strašimirov, veli ovomu, da su zviezde protivne tomu, da bi on uzeo Sunčanicu, i neka se spomene svoje Perseji zavjetovane ljubavi, nu Strašimir ne će da zna ni za zviezde ni za Persiju, jer mu se baš hoće Sunčanice.

Kor.

Sumnja ((Eifersucht) najveće je zlo na svietu.

*

At treći. Scena prva.

Originalna scena. Hadum veli dvorkinjam neka svaka kaže, od kakova cvieća je ubrala vienac, on će suditi, koji je najljepši. Dvorkinje govore redom, hadum veli da će im dosuditi, ako mu prvo svaka da po cjelov. Djevojke govore, kako bi mi ovako liepe djevojke ljubile grdna crnca? E kad ne ćete, a vi se kupite u grad natrag.

Scena druga.

Arab, to je zahvala za moje odgojenje od Strašimira.

Scena treća.

Persea dolazi i doznaje od Araba za nevjeru Strašimirovu.

Scena četvrta.

Gradimir (Janko) odkriva Sunčanici, da je onaj prijatelj njegov Janko te ga je poslao, da od nje za nj isprosi proštenje i da ga uzme za vjerenika. A bi li ti podnio da ja Janka uzmem? To je moja jedina želja. — Ha vidim da si doslje samo hinio meni ljubav, mora da drugu ljubiš, i ja ću te iščupati iz moga srca. Ode.

Scena peta.

Janku ne preostaje nego da umre, pošto je rasrčio svoju dragu.

Kor.

Krepost je najljepša i najača stvar pod nebom.

At četvrti. Scena prva.

Poklisari ugarski prose od kraljice mir i Sunčanicu za Janka. Nu kraljica im to ne može dati, za što joj je još udilj na pameti, kako je pogubio njenoga sina.

Scena druga.

Strašimir traži Gradislava, da mu u boju pokaže, da Sunčanica nije za nj.

Scena treća.

Koraljka pripovieda Tratorki, kako je Gradislav (Janko) otišao iz grada, ne rekavši ništa, nego neka Sunčanici poruči, da će se doskora uvjeriti, kako on njezine zapoviedi štuje.

Scena četvrta.

Persea najprije kune, poslije jer ga do smrti ljubi odlučuje, da će poć Strašimira pozvat na megdan, neka od njegove ruke pade.

Scena peta.

Sunčanica poznaje da je Gradimir samo hinio ljubav. Proklinje ga — ne ipak je on moj život.

Scena šesta.

Hadum javlja, da je Strašimir pun ljutosti došao pred kraljicu ištući Gradislava, da se s njim pobije i da, ne našavši ga, zove cieli grad na boj.

Scena sedma.

Vladimir se sprema da za svoga prijatelja dočeka Strašimira.

Scena osma.

Kraljica dozivlje u tolikoj pogibelji, gdje si Gradimire.

Scena deveta.

Dvorkinjica donosi utjehu kraljici, da se nekaki neznani vitez spremio na Strašimira.

Scena deseta.

Glasnik javlja kraljici, kako su gusari bili svu vojsku obkolili, ali im došao u pomoć nekaki vitez, koji ih oslobodio pa i Harnauta njihova ulovio. Da će taj vitez sada doći i da je poručio Sunčanici, neka mu sprema slavlje, za što joj nosi glavu Jankovu.

Kor.

Kraljevi kadkada trpe da narodi velike nevolje pate samo da oni kakovu svoju zadanu rieč održe.

At peti. Scena prva.

Vladimir se sprema na osvete proti tomu vitezu, koji nosi Jankovu glavu.

Scena druga.

Sunčanica se skončava, jer sada mora ostaviti Gradimira, pošto se našao vitez, koji je ubio Janka.

Scena treća.

Persea bije se sa Strašimirom i najednom mu se odkrije, ovaj svladan ljubavi, prosi od nje proštenje i odlaze u Persiju.

Scena četvrta.

Dolazi Janko sa robljem gusarskim, na ime Harnautom. Vladimir ga zove na megdan (razumije se da je Janko pod vizirom nevidjen). Janko veli : odmah, samo ću Sunčanici odniet Jankovu glavu. Harnaut, opazivši Vladimira, upozna odmah da je to onaj kraljičin sin,, kojega je kao diete oteo iz grada.

Scena peta.

„Odi ishodi iz kara Janko i Haurnaut a kraljica uzlazi na pristolje, Sunčanica, Vladimir i ugarski poklisari.“ Harnaut pripovieda kako je Vladimira, koji eto tu stoji, nekoč iz grada oteo. Dozna se, da ga Janko oslobodio, i Janko dobije Sunčanicu a Vladimir Zoru za ženu.

Apendini pripisuje ovu dramu kao i Otona i Radmila Ivanu Gunduliću, sinu Šiška, a unuku pjesnika Osmanide, koji je umro 1721. Nu na rukopisu 139. 69. stoji izrično da je od „Šiška Giva Gundulića“, koji je umro 1682. Taj je rukopis pisan 1750, dakle tako blizu smrti Ivana, kojemu ju Apendini pripisuje, da je pisac toga rukopisa pouzdano mogao znati, da li je Ivanova ili Šiškova. Na rukopisu 200. 84. stoji ubilježeno, da je prikazivana Sunčanica 1673, što nam je novi dokaz da je Šiškova, akoprem ovaj rukopis pogrješno piše da je Ivanova.

Ivana Gundulića 1. Radmio.

(Rkp. frat. bib. u Dubr. 1. br. 200. 84. „spjevan po Givu Šiška Gundulića, prikazan od družine Smetani g. 170; 2. br. 346. 74. isti nadpis.)

To je prievod Tassova Aminte, koji je još toliko slobodniji od običnih dubrovačkih prievoda, da u kompoziciji koješta mienja i ispušta.

2. Oton.

(Rkp. frat. bib. u Dubr. 1. br. 86. 104. tragedija spjevana po Šiška Givu Gunduliću, prikazana od družine sjedinjene u Orsanu g. 1707; 2. br. 200. 84. spjevan po Givu Šiška Gundulića prikazan od družine sjedinjene g. 1707 u Dubr.; 3. br. 346. 74. isti nadpis kao nad drugim.)

At prvi. Scena prva.

Vladimir veli svomu prijatelju Enriku, da će ostaviti dvor cara Otona, za što vidi da ga kraljica mrzi i zamke mu stavlja, a i kralj je zlovoljan, jer je izgubio sina, koga je imao prije nego je uzeo sadašnju ženu Sunčanicu, od koje ga je sakrio u Rim, gdje je izginuo. Samo će prvo oženiti Ljubicu.

Scena druga.

Ovdje Ljubica očituje Vladimiru svoju ljubav, istim načinom od prilike kako Gradimir Captislavi, samo ovdje obratno ona njemu. Vladimir joj zaprisiže vječnu ljubav i da će je od cara Otona isprositi (ne zna se u cieloj drami šta je Ljubica Otonu; kći mu nije).

Scena treća.

Car naviešta Vladimiru i Enriku i svomu dvoru, da su svi neprijatelji svladani i kazuje vječnu zahvalnost Vladimiru najkrepčoj svojoj podpori.

Scena četvrta.

Kraljica Sunčanica očituje dvorkinjici Ireni, da ljubi Vladimira; sva je smućena.

Scena peta.

Kralj našavši tako smućenu ženu, pita šta je, da će joj se sve učiniti što zapovieda. — Odpravi s mjesta iz dvora Vladimira.

Scena šesta.

Oton obećaje Laušu, ocu Vladimirovu, da Vladimiru, buduć mu ne zna krivine, ne će podnipošto uzeti časti, koje mu je za zasluge njegove dao, niti ga od dvora odpraviti.

Scena sedma.

Vladimir fantazira za Ljubicom.

Scena osma.

Ljubica i Enriko ga dolaze svjetovati, da podje kraljicu prositi, neka mu oprosti, ako ju je čim uvriedio.

Scena deveta.

Sunčanica se bori medj carskom časti i ljubavi, koju ćuti prema Vladimiru.

Scena deseta.

Irena ju dolazi svjetovati, neka se Vladimiru očituje.

Scena jedanaesta.

Vladimir dolazi Sunčanicu moliti; ona mu očituje ljubav, ovaj ju ostavlja govoreći neizvjestno, „idem vajmeh, nu smetene moje misli ovdi ostaju i nesreće necienjene svud me tužna sasretaju“.

At drugi. Scena prva.

Oton veli Vladimiru neka u slavu stečenih novih pobjeda priredi bojne igre.

Scena druga.

Ljubica fantazira za Vladimirom, polazi ga iskati.

Scena treća.

Sunčanica jaduje nad tvrdoćom Vladimira; Irena ju tješi, da će se već umekšati. Ali eto Vladimira s Ljubicom. Sakriju se, da ih prisluškuju.

Scena četvrta.

Oni gledju kako si zaljubljenici očituju ljubav. Vladimir odlazi igre priredjivati.

Scena peta.

Sunčanica se skončava, Irena ju svjetuje, da ljubov nike dade rastaviti. — Ah to ne koristi. — A ti se ne plaši, nego mu se još bolje očituj; dub ne pada s prvoga udarca. — To će učiniti.

Scena šesta.

Kralj pita Vladimira, je li igre pripravio. Jesam. — A ti Enriko podj po kraljicu.

Scena sedma.

Gledju svi skupa igre i kraljica obećaje kralju, da će svoju mržnju proti Vladimiru, a kod tako liepo priredjenih igara obratiti u ljubav.

Scena osma.

Sunčanica se Vladimiru još jasnije očituje, ovaj ne mogući ju odgovoriti od takova izdajstva, hoće da se ubije, nu kraljica mu istrgne mač da ona to sebi učini, a Vladimir utekne.

Scena deveta.

Sunčanica zasramljena jaduje pred Irenom i sprema se, da će se ubiti.

Scena deseta.

Oton nadodje još u vrieme. — Što je Sunčanice? Ova utekne, veleći neka mu Irena pripovieda. Irena veli, da je Vladimir napastovao kraljicu, nu ona se sretno obranila, nego se od srama htjela ubiti. Kralj daje Enriku zapovied, da Vladimira odmah zatvori i ubije.

Scena jedanaesta.

Vladimir Ljubici pod kletvom da ne će ni pisnuti, očituje što mu se dogodilo; bolje da on umre, nego da se obezčasti njegov car i kraljica.

Scena dvanaesta.

Enriko aretira svoga prijatelja Vladimira, za što to njegov kralj zapovieda.

At treći. Scena prva.

Ljubica isprosi od Enrika, da još jednom može svoga nedužnoga Vladimira viditi.

Scena druga.

Tu se vide. Vladimir joj se kune, da ju je uviek i da će ju uviek ljubiti, ona prizivlje smrt, kad se odielio.

Scena treća.

Irena pripovieda Sunčanici, da je Vladimir svoju neljubav platio krvi, nu kraljica ju na takovoj viesti kune, da bi ju pakao, i tjera ju od sebe.

Scena četvrta.

Ljubica dolazi pred tamnicu pitati Enrika, kako joj je dragi poginuo. Enriko joj odgovara u presensu, da svedj za njom nariče i

izdiše, što ova uzimlje da je već izdahnuo i moli boga, da bi joj se sva krv obratila nad tolikom nepravdom u suze.

Scena peta.

Sunčanica u „tmastim gajevima" ispija čašu otrova.

Scena šesta.

Kralj obkružen od dvora na priestolju čini sud.

Scena sedma.

Ljubica u crnoj odjeći dolazi i krivi kraljicu, da je kriva a njen dragi bio nedužan. Kralj zapovjedi da Ljubica na „vatri" dokaže, je li lagala ili istinu rekla. Ljubica ostaje zbilja neozledjena od vatre, koju je u ruke uzela. Kralj zapovieda, da se kraljica javno kazni.

Scena osma.

Lauš dolazi javljati, da se Irena utopila. On ne bi žalio za Vladimirom, kad bi bio kriv, za što mu i onako nije sin, nego ga je u Rimu dobio, nu sad ga žali kao sina.

Scena deveta.

Sunčanica otrovana dolazi i pripovieda u zdvojnosti, da je osim Vladimirove krvi, kriva i smrti kraljeva sina, za što ga je dala u vatru baciti, odkud ga dvorkinjica izbavila ožežena na vratu i-ramenu, kralj ga odpravio u Rim, ali ga ni tamo sudbina nije minula, za što je izginuo, kad su neprijatelji Rim oplienili. Kraljica umrie.

Scena deseta.

Lauš pripovieda na zahtjev kraljev, da je Vladimira dobio u Rimu od jednoga svećenika, neka ga čuva. Kralj upozna, da je svoga sina na smrt osudio.

Scena jedanaesta.

Enriko dolazi, kralj ga brže pita, je li već smaknuo Vladimira. Ovaj stane pripoviedati, kako je Vladimir odgalio vrat, da mu je ugledao od ognja ranu na njem. Kralj je na to posvema siguran, da mu je Vladimir sin, i ne da u svojoj zdvojnosti Enriku dalje govoriti, nego ga kletvom šalje ća.

Scena dvanaesta.

Ljubica dolazi u kralja pitati svoga Vladimira. Kralj ju pita svoga sina. Na to hoće jadnici jedan i drugi da je krivac, i jedan i drugi hoće da se ubiju.

Scena trinaesta.

Enriko vodi živa Vladimira, i uzmu se Ljubica i on. (Kako je Vladimir ostao živ, nije pjesnik motivirao, Vladimir jedino govori, da se na svem tom ima zahvaliti Enriku što je ostao živ.)

Koliko je Oton još uviek sličan dramam Palmotićevim pošljednje vrsti, ipak je prema Sunčanici toliko različit, da se na njem jasno razabire iz samoga čina, da je Sunčanica od mladjega, Palmotiću bližega pjesnika. Ljubav maćehe prema svomu sinu i njezina smrt otrovom posvema su kompoziciji Sunčanice strani momenti.

Antuna Gledjevića 1. Zorislava.

(Rukp. frat. bib. u Dubr. 1. br. 75. 55; 2. br. 366, 78.)

Poslije silne bure dolazi Irida govoreći Dubrovčanom, da će vidjeti, kako Krešimir sa Zorislavom ima mnogo jada, nu poslije veselja i razbluda. Tako će i Dubrovčanom biti poslije sadašnje nevolje.

At prvi. Scena prva.

Zorislava moli Krešimira (koji se taji pod imenom Dragomira), da joj kaže svoje biće, po što su već tako daleko došli da imaju diete; nu ovaj ne može veće kazati, nego da je od kraljevskoga roda (jer je sin Bosanskoga kralja Miroslava, a ovaj žive s ocem Zore, Hvalimirom, kraljem ugarskim, u strašnom neprijateljstvu.)

Scena druga.

Zora moli staroga svjetnika Dobroslava, da joj za čas donese diete njeno, čemu ovaj jedva privoli, jer ako ga kralj vidi?!

Scena treća.

Zorislava sama, boji se smećâ, što joj se Dragimir oteže posvema očitovati.

Scena četvrta.

Kralj gleda vojsku, koja polazi u boj proti Bosni.

Scena peta.

Njegov vojvoda Tvrdoslav dovodi mu zarobljenu Cvjetislavu, kćer vojvode bosanske vojske Tugemira. Nju je ljubio sin basanskoga kralja, Krešimir, koji je najednoč iz Bosne izginuo, pa je sada prosi ban hrvatski Zelimir. Kralj se namah u nju zaljubi, što čini mnogo smeća na strani govoreću Tvrdoslavu, za što se on već prije u nju zaljubio.

Scena šesta.

Kralj drži smotru i naredjuje Tvrdoslavu da priredi za danas lov.

Scena sedma.

Tvrdoslav sam govori da će robovati Cvjetislavi.

Scena osma.

U šali istoj sastanu su Zorislava, Captislava i Krešimir. Čim se ovo dvoje ugleda prozebu. Cvjetislava odlazi.

Scena deveta.

Dobroslav donosi onim diete Ljubmira, koje ga cjeluju, al eto ti Krešimira. Čije je to diete? Dobroslav u zabuni ne zna spretnije laži, nego veli da je Cvjetislavino i da je ista molila, da se ne bi nikomu kazalo, da ga ima. To zaljubljena kralja veoma uznemiri i odmah da dozvati Cvjetislavu.

Scena deseta.

Kralj predaje Cvjetislavi diete, ona pita čije je, da ga zna tiem pomnije čuvati? Kralj misli da hini i tjera ju od svoje djevičanske kćeri, kao grješnicu, koja još svoj grieh taji, što Cvjetislavu veoma boli. Kralj ode.

Scena jedanaesta.

Razjarena Cvjetislava veli pred Zorislavom Krešimiru, da je sve on tomu kriv, jer on ju je ljubio u Biogradu, pa se najednom izgubio, i jer se sada opeta zaljubio, mrzi ju i progoni.

Scena dvanaesta.

Zorislava najprije tjera s lica izdavnoga Krešimira, nu čim ovaj hoće da ode, opet ga natrag zove, opet ga tjera, i opet ga zove, dok joj napokon Krešimir dokaže, da je radi nje ostavio Bosnu i da će je vječno ljubiti; pri čem se pomire.

Scena trinaesta.

Ban Zelimir čuvši da su Cvjetislavu zarobili, pošao je, da ju otme i odaljio se od Biograda, ne zna kamo.

Scena četernaesta.

Dragilo, sluga Cvjetislave, takodjer zarobljen, vodi ugarskoga kralja na lov. Čim ga spazi Zelimir, veseli se sa strane (u cieloj drami se mnogo sa strane govori) jer se nada da će uz njega i njegova gospoja biti.

Scena petnaesta.

Dragilo javlja Tvrdoslavu, da je sve u lovu priredio, ovaj ga pita šta će sad raditi Cvjetislava, a sve to sluša Zelimir sa strane.

Scena šestnaesta.

Kralj Hvalimir opazi po haljini Zelimirovoj, da je njegov neprijatelj i zapovjedi, da ga uhite. Zelimir uhićen veli ko je i što tuj radi. Kralj mu odgovara, a samo dodji s nami, vidjet ćeš svoju Cvjetislavu i njeno diete. To diete mnogo smuti Zelimira, i rado polazi robom u Budim, da se osvjedoči.

Scena sedamnaesta.

Zelimir sam ne može vjerovati, da bi Cvjetislava imala diete i veseli se vidjeti ga.

At drugi. Scena prva.

Dobroslav, Zorislav i Krešimir dolaze pred sobu Cvjetislavinu, da ju umole, neka prime diete na se. Krešimir se stidi.

Scena druga.

Strašno smiešna scena, kako Zorislava i Krešimir pripoviedaju najprije kako se zaljubiše i kako ju poslije mole, da diete uzme na se, na što ova pristaje, jer im je podložna, ali Krešimiru zavjetuje vječnu mržnju. Ne spretnije scene nijesam još čitao.

Scena treća.

Dobroslav donosi Cvjetislavi diete i ova ga prima pak će reći, da ga ima s Zelimirom.

Scena četvrta.

Cvjetislava se igra s djetetom a nadolazi Hvalimir, Zelimir i Dragilo. Zelimir stoji tako da ga Cvjetislava ne vidi i ne vjeruje svojim očima, da je to zbilja njezino diete. Kralj pita Cvjetislavu čije je, a ona pripovieda, da ga ima od Zelimira. — A bi li ti htjela vidjeti toga Zelimira. — Bi. — Tako ju kralj dalje ispituje, a tad se ukaže Zelimir. Cvjetislava ne može rieči progovoriti, jer je rieč zadala Zorislavi, i tako čine kralj i Zelimir od nje rug, najprije ju ispsovav bludnicom a za tim tražeći cjelove i krilo. Dragilo, videći, da ne da cjelova ni jednomu ni drugomu, veli, ha ta će biti za mene!!!

Scena peta.

Cvjetislava sama tura od sebe diete, nu opet ga prima, i ljubi, jer ruke prema njoj stere; opet ga ostavlja i kori se, što ga je poljubila, po što ima sliku Krešimirovu, toga izdajnika njene ljubavi, koga je bag kaznio takovom ljubcom, koja mu se prije vremena podala, koga će vječno zaboraviti. (A za što je Cvjetislava zaboravila na Krešimira i zaljubila se u Zelimira?)

Scena šesta i sedma.

Dragilo javlja Hvalimiru poklisare Bosanske.

Poklisar veli da Miroslav Bosanski predlaže, neka se ustave vojske i biju sa svake strane tri junaka. Ako panu Bosanski, neka mu bude Bosna i Cvjetislava. Kralj prima ponudu stavljajući isto tako svoju kraljevinu.

Scena osma.

Baš dolazeću Krešimiru veli kralj, da će on biti jedan od te trojice.

Scena deveta.

Krešimir se bori, hoće li izdati domovinu ili Zorislavu.

Scena deseta.

Cvjetislava govori Zelimiru, da je diete njezino, jer tako mora reći, ali da je djevica, koja još ne pozna cjelova. Zelimir toga ne razumije i ostavlja ju. Taj dialog sprovodi sa strane Dragilo jako nespretnom šalom.

Scena jedanaesta.

Tvrdoslav očituje fino ljubav Cvjetislavi, nu Dragilo ga sa strane puti, da se ta svakomu daje, na što Tvrdoslav bestidno na nju napada, nu ona ga odbije.

Scena dvanaesta.

Kralj vatreno ište od Cvjetislave cjelov, nu ona se postojano brani. Na to kralj dovede diete i veli, da će ga pred njom ubiti, ako mu ne da cjelov. Captislava malko hini, ali napokon veli, ubij ga, ne marim, i ode.

Scena trinaesta.

Zorislava videći, gdje kralj hoće diete ubiti, misli da je doznao čije jest, pa se baca pred noge, prosti momu djetetu, svomu unuku. Kralj biesni.

Scena četrnaesta.

Ne da na smrt osudjenoj Zorislavi ni pogledati više djeteta i zapovieda pridošlomu Dobroslavu neka pronadje oca, da i on bude strieljan. Kralj ode i diete odvedu.

Scena petnaesta.

Zorislava strašno jaduje videći u pameti, kako otac diete kolje.

Scena šestnaesta.

Dobroslav sam govori, valja da je Cvjetislava sve pripoviedala. Kako se grieh ne da zatajiti! Kako za slašću dolazi nevolja i tuga!

At treći. Scena prva.

Krešimir se ne da nikako na boj, dok ne padoše njegova dva druga; sad istom, kad sva tri Bošnjaka na nj navališe, udari i smlati svu trojicu.

Scena druga.

Krešimir moli od kralja za svoju zaslugu milost, da može jednu Ugrinku uzeti za ženu. Koju ti drago, samo podji prije sa mnom, da u tamnici iščupamo iz srca bludne Zorislave njenoga hotima veli kralj. Krešimir velikom mukom sluša tu zapovied.

Scena treća.

Tvrdoslav čeka na Cvjetislavu da ju poljubi, ako ju tim razgnievi, ubit će se.

Scena četvrta.

Dragilo pripovieda Zelimiru, da ono diete nije Cvietino nego Zorislave, i ode, na što se ovaj veseli, ali eto gdje na jad njegov Cvjetislavu vodi za ruku Tvrdoslav.

Scena peta.

Cvjetislava hini Tvrdoslavu da ga ljubi, samo da ju izbavi.

Scena šesta.

Zelimir poče grditi Cvietu što ju je slušao kako je ljubav očitovala Tvrdoslavu, ova se na to razljuti i poče mu za kaznu hiniti da zbilja ljubi Tvrdoslava. Zelimir uze na to plakati, ali govori i on hineći, da mu nije stalo baš ništa do nje. Cvjetislava mu odkriva s očiju obrusić i ruga mu se za što ipak plače, na pokon mu rastumači, da je samo hinila a i on njoj pa se pomire.

Scena sedma.

Zelimir sam govori, kako ljubovnike uviek sumnja muči.

Scena osma.

Zorislava u tamnici u verigah nariče o svojoj nesreći.

Scena deveta.

Kralj stojeći sa strane šalje Krešimira, pa pita Zorislavu za hotima. Ovaj trne ali mora. Pita ju dakle, a Zorislava mu govori: Krešimire, sunce moje, došao si li od mene rug tvoriti. Kralj pod smrt zaprieti Krešimiru, da mu toga Krešimira ima odkriti (on se zove u dvoru Dragomir) i ode. Krešimir veli Zorislavi, da se ide kralju po što po to kazati ko je.

Scena deseta.

Nadolazi Dobroslav, i Krešimir i Zorislava se inate, ne puštajući mu ova da se očituje, nu on ipak ode u toj odluci.

Scena jedanaesta.

Dobroslav tješi Zorislavu, neka bude jaka, jer ako i pogine, spjevoci slovinski glasit će joj slavu neumrlu, osobito Dubrovkinje i ode. Zorislava je na taj govor jaka i na sve spremna.

Scena dvanaesta.

Kralj sam zdvaja radi svoje kćeri hotimice i grozi se Krešimiru smrću, ako mu toga Krešimira ne odkrije.

Scena trinaesta.

Dolazi ga Cvjetislava moliti za svoga oca, veleći mu neka ne pazi na to, što mu je ljubav odbila, to je činila jer ju za njim nije ljubav ranila, pa hiniti ljubav nije htjela.

Scena četrnaesta.

Dolaze Tvrdoslav i Zelimir svaki proseći, da mu kralj da Cvjetislavu za ženu. Kralj ne može da odluči, jer eto mu dolazi Dragomir (to je Krešimir) s kojim ima govoriti.

Scena petnaesta.

Krešimir (Dragomir) veli, da je doznao za toga Krešimira, nu neka se izvede prije ovamo Zorislava, i da će ga onda pred njom ubiti.

Scena šestnaesta.

Zorislavu dovedu i Krešimir pita kralja prije milost, da Zorislavu pusti na životu, onda će ubiti Krešimira. Kralj obeća i Krešimir veli, ja sam Krešimir te hoće da se ubije, nu kralj mu istrgne mač i daje mu Zorislavu za ženu, a Zelimiru Cvjetislavu.

2. Olimpia osvećena.

(Rukp. bib. frat. u Dub. 1. br. 75. 55; 2. br. 366. 78.)

Prodje li jednom doba klasiciteta, nadolazi doba manire, pa tako u Gledjevića imamo glavnoga zastupnika te dobe. Već u Zorislavi jasno opažamo njegovu jagmu za efektom u ljubavno pikantnih scenah, a još većma se isto opaža u osvećenoj Olimpiji, koja je u toliko od prve bolja, što je barem prema tomu i čitav čin do pošljednjega kraja komičan.

Kraljević Zelandski, Bireno, mladić veoma žestoke krvi, koji bi svoje srce mogao na sto ljubâ podieliti, pa bi ga još uviek dosta ostalo, čim kod jedne postigne, što je želio, odmah drugu na juriš obožava. Taj Bireno dakle znao je kletvama izmamiti princesu olandsku Olimpiju, da s njim bježi. Putem stanu na nekom otoku i noće, a jutrom ostavi ju Bireno sa svojim slugom na obali uspavanu, sit njenih cjelova i krila, i odlazi da si drugu ljubu nadje. Jadnu Olimpiju nadje tu samu gusar Grubiša, i odvede ju kao robinju na dvor Ibernije, kralju Dorimiru, koji se namah u nju zaljubi i uzme ju u dvor. U tom dvoru boravi i škotski kraljević Osimir, zaljubljen u Dorimirovu sestru Ljubislavu, koja ne će nikako da mu ljubav vrati. Slučajno dodju u istu Iberniju i Bireno sa Slavojem i čim Bireno zapazi Ljubislavu, počne ju bombardirati obožavanjem, a i Ljubislava se u nj duboko zagleda. To je dakako odmah opazila Olimpija, nu znala se pred tom dvojicom zatajati, da nije Olimpija nego neka Ersilija od uboge Ibernske kuće, da samo čim oštrije osvetu uzmogne vremenom nad hotimom izvesti. Do toga čini Bireno pokuse

osvojiti ljubav Ljubislave. Slavoje mu ima služiti za postillon d' amour, na što se ovaj težko sprema, upućujući gospodičića, da je mnogo bolje živjeti kako on, kojemu je sve jedno bila stara ili mlada, samo ako je blaga, nu ipak napokon pristane te na trgovačku preobučen nosi Ljubislavi od Birena pismo, sakriveno u preciozah, koje će poć u dvor prodavati. Ljubislavi to pismo i zbilja dodje do ruku, i kad je iz njega doznala, da je Bireno kraljević, još se žešće u nj zaljubi, ali ipak ne posvema odlučno. Do toga se zbivaju mnoge pikantne scene medj ljubećim kraljem i Olimpijom i medj prosećim Osimirom i odbijajućom Ljubislavom, dok napokon Olimpija nije osvetu svoju zasnovala. Po predlogu Slovojevu naime, da se uviek ima gledati podkupiti služkinje svojih ljubovaca i sve preko njih činiti, činio je Bireno i zbilja tako preko Olimpije, koja i u dvoru nije poznata nego kao Ersilija, koja o svom rodu ništa ne zna. Olimpia dakle pripovieda Birenu, da je u Ljuboslavu zaljubljen Osimir i veli mu, kad ga je vidjela nad svem biesna, neka na večer dodje u njenu sobu, pa će od tuda moći ubiti Osmira, što ovaj veseljem i zahvalnošću prihvaća. Do toga je i kralj Dorimir šturmirao Olimpiju za jedan cjelov, nu ova mu rekla neka dodje večeras k njoj, bit će svega, a i Ljubislava će doći k Olimpiji, da tu nadje Birena, kojega bi joj Olimpija imala dobaviti. Prvi dodju Bireno i Slavoje, i Olimpija ih dok Ljubislava dodje časti vinom, u koje je metnula san budeći prašak. Čim ona dva zasnu, hoće Olimpija da Birena ubije, nu u taj čas dodje Ljubislava i zaustavi ju, a nadodje i kralj, koj zapovjedi, da se obojica odvedu u šumu, jer je od Olimpije dočuo, što je Bireno sve od njegove princese učinio. Kralj moli Olimpiju i dobi ju za ženu, pa tako i Osimir Ljubislavu, koja zaboravlja na Birena, videći kaki je. Bireno i Slavoje se u velikom čudu nadju o dub svezani i dodju im se svi mještani rugati. Kralj hoće da se u more strmoglave, nu na priedlog Olimpijin ima ih stići ista kazna, koju su na njoj učinili, t. j. Grubiša gusar će ih odvesti u Afriku i ondje ih pustiti same.

Čina ima tri. Dar mar nemotiviranih scena kao i u svih ne samo ove periode nego i u predjašnjih dramah, karakteri priličnije izvedeni nego u Zorislavi, ali još ne podpuni; najbolji je rustik Slavoje. Govor, budući komičan, mnogo je ugodniji nego u dojakošnjih lamentacijah, inače nema osobitih dosjetaka; ti se izvrću u rusticitet o uživanju i lieru krila. Ni Olimpija nije djevica. Verz već i u Zorislavi na ustroj osmerac. Kora nema.

3. Damira smirena.

(Rukp. frat. bib. u Dubr. 1. br. 75. 55; 2. br. 336. 78; 3. 262. 90. autograf.)

Egipatski kralj Kreonte ljubi Filidu, a da ju može bolje uživati, preda svoju ženu Damiru neka ju otruju. Vozeći tomu odredjeni ljudi Damiru na taj posao preko Nila, udari bura; drugi se utope a Damiru iznesu valovi, gdje ju stari pastier Silo izbavi i iznese svojoj ženi Lerindi, koja ju, ne imajući poroda, uzme za svoju kćer, pod imenom Fidalbe, kako im se Damira sama imenovala, kažući da je od siromašnih roditelja i da je pala u Nil. Jednom kralj lovljaše u predjelu Silovu i veoma ožedni. Silo se slučajno tuj desio i dao kralju piti, za što mu ovaj udielio milost, da sa svojom ženom i kćerju dodje na njegov dvor. U dvoru žive Filida u potaji zaljubljena u viteza Nerina, a i Brenu hini ljubav, za što joj je prije bio ljubovnik, pa ga sada treba tiem ušutkati. Oba ta ljubovnika nose jednom pismo svojoj dragoj i pru se, čija je ljepša, te pod zadanom vjerom mučanja kazuju jedan drugom adresu svoga pisma, pa tako jedan na čudo drugomu čita adresu Filidi. U to čitanje bane kralj Kreonte i zapovjedi im da za 24 sata imaju ostaviti njegovo carstvo. Prije nego se biednici pokore toj zapoviedi, odlučiše doznati od Filide u vrtu, kojega većma ljubi. Filida se do toga znala kralju ulagati, da ne može biti mirna, dok ju ne učini kraljicom, na što ovaj pristane pa tako Filida na večer došlomu Nerinu najprije rastumači da samo njega ljubi a prema Brenu ljubav hiniti mora, napokon da se ne plaši kraljeve zapoviedi, za što će ona večeras postati kraljica, pa tu zapovied ukinuti. Do toga Damira sa Silom i Lerindom došla u dvor i Damira baš naidje gdje kralj daje Filidi ruku, da će ju uzeti. Rasrčena žena veli, da će se prije nebo i zemlja srušiti nego se to zbude, jer to ne smije biti, pošto mu žena njegova žive. Kralj doduše vidi, da je Damira doista mnogo slična Damiri, ali misleći da se sigurno u Nilu utopila, ne vjeruje da je ona to, pa drži da je sirota pomahnitala, ipak veoma smućen ostavi Filidu, pošto je već kad je prvi put obećavao da će ju uzeti, Damirina slika sa zida bila pala. Damiru drže svi mahnitu. Kralj smeten u vrtu govori sam sobom, kako ga sjena Damirina svuda sliedi i govori, ako ti je Damira poginula ima i Filida poginuti. Ove posljednje rieči čuje Filida, pa misleći, da je to kraljeva osuda, snuje, da će prije ona kralja pogubiti, nego on

nju. Za taj posao baš dolazi zgodno Breno i on ga njoj za ljubav preuzme. Našavši kralja sama, hoće da ga ubije, nu Nerino to zapazi, zavikne na nj, Breno utekne, kralj se probudi, i zaman se Nerinu opravdavati, kralj misli, da ga on htio ubiti, pa marš s njim u tamnicu. Filida dobije viest, da je Nerino u tamnici, pa se maskira i dodje k njemu, pa ga prisili da obuče njezine haljine i ode u njezinu sobu, ona će odmah već za njim doći. Medjutim dodje prije toga kralj u sobu Filide i čuje na svoje čudo, da je Filida maskirana iz sobe otišla. Al eto ti Nerina u Filidinoj odjeći i maskiran. Sumoran ga obori san. Nadodje Damira i videći ju snivati, hoće da ju probode; nu kralj ju smete. Sad se Damira očituje kralju kao Damira i kralja svlada ljubav, pa ju uzimlje za ženu. Na to se osvjedoče da pred njima nije Filida nego Nerino; Filida dodje iz tamnice i pripovieda kralju, da je ona Nerina izbavila i da je on nevin, za što je ono bio Breno koji ga je htio ubiti, i to po njenoj zapoviedi, po što je čula gdje je kralj u vrtu odlučio da će nju smaći. Kralj oprosti Nerinu a Brenu za kaznu, daje Filidu Nerinu.

4. Ermiona.

(Rkp. frat. bib. u Dub. br. 262. 90.)

Kao i sve u tri čina, ali ova je tako zamršene nedramatske kompozicije, da se iz nje razabire pjesnik, koji bi za kakova Orlanda Furioza bio vješt, ali je u ovoj drami premašio već sve granice mogućnosti čina, pa ju je učinio upravo dosadnom.

Ermionu ljube Pirho i Atreo (kralj Kolhide); nu ona ljubi Oresta, koji se nalazi na žensku preobučen pod imenom Filide na dvoru, pa se tako u nj zaljubi Ctesipo, a Atrea ljubi opeta magionica Circe. Pirho dva puta zarobi Atrea, koji ima u službi Batila (nepodpuno izveden komičan karakter) ali Circe ga svaki put oslobodi smrti, na pokon mu da prsten, kojim postane nevidjen, da može ubit Pirha, nu on mjesto toga odnese zrakom Ermionu, kojoj se do toga Oreste odkrio i došla mu već vojska, da se s Pirhom pobije. Kad su Pirho i Oreste na mejdanu, misleći jedan o drugom, da je Ermionu sakrio, dodje Circe i kaže, da će im ona javiti, ko ju sakrio, ako mu obećaju, da će istomu oprostiti i svaki uzeti za ženu, koju mu nebo dosudilo. Pristanu i tako Atreo dovede Ermionu, koju dobije Oreste, Pirho Andromaku, koja je već davno na mušku obučena u dvoru, a Atreo ode s Circom.

To je izvadak iz groznoga meteža kojekakvih ljubovnih scena i još groznijega meteža Circinih coprarija.

Krunoslava

nema u rukopisu frat. bib. u Dub. br. 316. 185. doduše čak ni toga naslova, ama iz teksta se jasno vidi, da taj komad i zbilja ide taj naslov.

U ugarkoj vlada po smrti svojega oca liepa kraljica Krunoslava, za što joj brat Vučistrah radi svoje zločeste ćudi nije dobio kraljestva, nego ga njegov učitelj Radomir čuva zatvorena u jednoj špilji, daleko od ljudî. Bani ugarski žude da se kraljica uda, da dobije za priesto odvjetka i snube ju: ban Mikleuš i knez Lazar, ovaj posljednji nosi taj pseudonim, a u istinu je Lauš, sin boemskoga kralja, nu ne smije toga imena spovidjeti, za što Boemija stoji s Ugarskom u zavadi. Nu kraljica je stavno odlučena, da se ne će ni pod što ženiti, usuprot svemu nagovaranju njezina učitelja Selomira. Banu Mikleušu postaje knez Lazar sumljiv, i silom traži, da mu javi svoje biće; ovaj ne će i podju se biti, nu ban Uroš ih izmiri pod pogodbom, da se Lazar ima za 15 dana očitovati. Medjutim dovede majka Voisava mladića Miroslava ranjena u dvor pred kraljicu. Miroslav, slikar, liep je kao Adonis i kraljica se u njega smrtno zaljubi te ga zadrži na dvoru. Ali istoga Miroslava ljubi i Danica, kći bosanskoga kralja, kojoj je Miroslav prezreo ljubav, bojeć se tako visoke vjerenice, a ona ga na mužki preobučena progoni, i ona je, koja ga je taj put ranila. Ima na dvoru još kraljičina sestra Sunčanica, koja ljubi kneza Lazara, pa bi rado doznala ko je i šta je. Taj posao preuzme njezina dvorkinjica Bisernica i dozna sve od Lazarova sluge Radoslava, prevarom, da se je Lazar već i sam očitovao. U tu Bisernicu je opeta zaljubljen ban Uroš. Do mala ugleda i Sunčanica mladoga Miroslava, pa se i ona u nj zaljubi, zaboravivši posvema na svoga Lazara, koji joj se očitovao za roba, a to samo pod izlikom jer je vidio, da zna za nj ko je i što je. Medjutim se ugarski banovi pobune proti kraljici, što se zaljubila u neznana Miroslava, koji ne zna šta bi počeo obožavan i od Krunoslave i od Sunčanice. Kraljica zove u pomoć Selomira, nu ovaj joj ne zna druge pomoći dati, nego da nagovori banove, kad već skidaju Krunoslavu a meću Vučistraha na priesto, neka prije iskušaju, da li je Vučistrah promienio svoju zlu ćud. To će tako moći učiniti, ako ga pićem zaspana dovedu na priesto. Bude li se pokazao zao,

neka ga opet uspavajn, pa ako bude pitao za svoj priesto, moć će mu se rieti, da je sanjao. Banovi tako učiniše. Vučistrah došavši na priesto, išćuška Mikleuša, da vritnjak Urošu a „pagja“ baci na prozor pa tako ga bani opet uspavana odnesu u špilju, a Krunoslava postane opet kraljica, obećavši da će se ženiti kraljevski. Nu čim se dočepala priestola, opet se ne da od svoga Miroslava. Taj se Miroslav do toga zaljubio sa Sunčanicom, a Mikleuš i Lazar odlučili, da će se ove noći uvući u kraljičinu kamaru pa joj svoju ljubav očitovati i silom od nje tražiti da ih ljubi. Prije noći nadje kraljica Miroslava kako u skrovnoj kamari slika svoju Sunčanicu, pa tako, videći se i jedna i druga ženska prevarena od Miroslava, ostave ga. Noć dodje i Mikleuš očituje kraljici ljubav; ona ga ne usliša; Mikleuš hoće da ju ubije; ali je i Lazar u sobi te oslobodi kraljici život, koja mu tomu na dar darova svoju ljubav, akoprem joj se očitovao kao Lauš. Timi škandali rasrčeni banovi dovedu i opet Vučistraha na priesto, koji je svoju zlobnu ćud posvema pustio, odkako je vidio, kako je slatko biti kraljem, ali da se ne može biti nego pravedan. Tako se pred priestolom riešava ciela komedija. Krunoslava uzimlje kneza Lazara (Lauša) i prašta Mikleušu što ju je nožem atakirao. Počne ples i Mikleuš „služi u tancu“ Krunoslavu. Najednom nahripi pred priesto Miroslav, tjeran od Danice nožem. Banovi odluče, da se oboje ima smaći, jer su začetnici smeća na ovom dvoru. Sunčanica moli Radomira da svomu ocu, bosanskomu kralju, javi da je poginula, neoskvrnuvši svoje časti, jer što progoni Miroslava, to čini radi prezrene ljubavi. Čim začuju banovi, da je kći bosanskoga kralja, ištu od nje dokaz, jer svi potomci bosanskoga priestola imaju na ruci zlatnu zviezdu. Sunčanica ju ima i bude oslobodjena smrti. Čim to začuje Miroslav, zaviče, da i on ima tu zviezdu na ruci. Svi ga zapitaju, tko je i od koga roda. Miroslav toga ne zna, neka pitaju njegovu majku Voisavu. Ova pripovieda, da je njezin peti muž Gvozdorad bio gusar, pa je jednom u ratovih izmedju bosanskoga kralja i hrvatskih banova oplienio bosanski dvor, pri čem je i ovo diete iznio, davši joj ga u pohranu, jer da će njime jednom veliko blago steći. Kad joj je Gvozdorad na lupežtvu poginuo, prolazila je s tim djetetom po dvorovih, ne bi li gdje sreću našla. Tako se u Miroslavu odkrio sin bosanskoga kralja Vladimir, brat Daničin, pa se kao takovi ljube i grle. Tako Vladimir (Miroslav) dobiva Sunčanicu, a da veselje bude podpuno, Uroš Bisernicu, samo stara krezuba Vojsava, nemože nikako nikoga dobiti; sluzi Radoslavu ju nude i ona se nudi, ali Radoslav ne će.

To je iz silnoga dar mara mukom izvedeni argumenat ove po mom sudu veoma znamenite komedije u tri akta. Neizvedeni karakteri nadilaze doduše u toj pogreški ostale drame, ali je znamenita što je pisana prozom, čistom i liepom, a što se tiče pogrešaka neizvedenih karaktera, zamršena i isprepletena čina, to su samo nastavljane mane, koje se i kod ostalih makar u manjoj mjeri nalaze.

U prologu veli „Evo nas opeta na onomu istomu palku, gdie smo bili, i u četvrtak s onom istom kompozicioni, i oni isti recitanti. Mi poznajemo veoma dobro, da je ovo ostinazioni; ma za mantegnat. Ime koje smo stavili od nedobitnieh, potrebno je da ukažemo da našu zelenu Pomu obaliti ne može ni grad, ni led, ni snig, ni vihar, ni vjetar; koji su ove zle godine, to vele dobro zna invidia i malignità. Assicurani smo od pametnieh i znanieh, koji nas naravniem očima gledaju, a ne kroz očale, da ova naša komedia nije za mantegnat boffunarje; nego li jedna skula i nauk. Za to je opeta repetiškavamo, neka nam, ne samo u pameti, nego li i u srcu ostane. U kraljici ugarskoj naučiti se liepo može i t. d. (što se u svakoj osobi naučiti može). Ako ćete slušat pomno sve rieči, vidit ćete u svemu govorenju ove mistike senze prikrivene i komfesati ćete da nije tezijeh erora koje ste zamislili. U recitantima jes diferentieh stilâ od espresioni od efeta, i to smo aposta učinili za pogoditi svakomu; ko hoće espresse effete, dobro naćeih, ko da se naravskiem govori načinom, čuti će, ko mediokriem iznaći će i to svak u svomu se sugetu i kompiacia. Ko hoće smieh, odi ga ne išti: er je diferente naravi ova composizion od smiešnicâ; ko ne će slušat, mi ga niesmo ni zvali, komu nije ugodno, ne bieše dohodit er zna što je a lud je ko se pusti dva puta privariti.“

Pjesniku je nehotice njegov kompozicion ispao za smieh, jer ne samo da mi se cio komad učinio kao travestia dubrovačkih drama kao što je Captislava i Ljubica, nego su u njem prevažne upravo komičke situacije, tako kad Bisernica ispituje Radoslava za Lazara, kad kraljica očituje Miroslavu ljubav i druge. Te su scene baš liepo komične, a stil prozaički, krasan je gramatički, a i pjesnički, na ime sa strane misli.

Ko je sastavio Krunoslavu, toga nijesam nigdje doznao. Da je mladja i od Palmotića, to se vidi po tom što u njoj dolaze često navedeni verzi iz istoga. Ja bih ju stavio još i poslije Gledjevića.

Oviem sam rekao sve što sam razmatrajući dubrovačke drame spazio, samo ću još spomenuti dvoje. Jedno jest, da od Gundulića

počamši ne nalazimo nijedne dubrovačke komedije niti pastirske igre, osim jedine Dubravke. Tomu sam uzgredno već gori spomenuo uzrok, kakav se meni čini. U Palmotićevih se na ime dramah sastaše sve tri vrsti dubrovočke dramatike, pak su ovakovi komadi toliko Dubrovčane zanimali, da je uz nje specialna komedija i pastirska igra pala u nemar i zaborav. Da je i komada i jedne i druge vrsti još udilj bilo, tomu su nam svjedočanstvom nekoja imena od komedija, koja su nam se sačuvala u popisu rukopisa frat. bibl. u Dubr., dočim su sami rukopisi žali bože nestali. U rukp. br. 235. 14. nalažahu se osim dviju Držićevih komedija i spomenute Krunoslave još i ove dvie „komedija rečitana na prvi marca 1696 od družine razbornieh“ i „komedija nazvana Robinja i stvari moderne“. U rkp. 183 se nekoč nalažahu ove četiri „Jerko škripalo“, „Piero Muzuvier“, „Beno Poplesa“, i „Vučistrah“, o kojih nam je u katalogu zabilježeno da biše prikazane g. 1699, a od Jerka Škripala nam se mali komadić sačuvao u rkp. br. 258. 58 a i taj je žali bože nečitljiv.

Drugo što još spomenuti imam jest, da niti za najkasniju dubrovačku dramu nemamo pobližih viesti, kada se je, gdje, i kako prikazivala. Iz samih rukopisa doznajemo istom nekoja imena družinâ, koje stavljamo redom uz one, koje jur spomenusmo: 1. Držićeva, Pomet družina; 2. Gundulićeva koju je vodio Tudiz; 3. Palmotićeva družina orlova: 4. družina isprazna; 5. družina smetenieh; 6. Give Gundulića družina sjedinjena; 7. Gledjevićeva družina hrabrenieh; 8. u Krunoslavi spomenuta družina nedobitnieh; 8. uz komediju rečitanu na prvi marca 1696 spomenuta družina razbornieh. O vremenu doznajemo iz Gundulićeve Sunčanice, da se poslije potresa i u jeseni davahu predstave, jer je na njoj ubilježen oktober i november. O mjestu doznajemo iz posljednje scene u Sunčanici, da se nijesmo prevarili tumačeći one nadpise Palmotićevih drama „prikazana pri dvorom“, da isti znače piacu, jer u spomenutoj sceni Janko i Harnaut silaze s „kara“ to jest s kola. Prikazivalo se dakle prije potresa o pokladah, a poslije potresa i u jeseni, i to u privatnih kućah, viećnici i na piaci.

Znatnije pogrješke.

Str.	*red*	*mjesto :*	*čitaj :*
3	37	imatacije	imitacije
4	13	ova	ona
4	17	moćt	moći
13	22	Boatriča	Beatriča
13	33	pregovara	progovara
14	38	jur	jer
41	24	Hekuba	Hekubu
41	38	Jekaste	Jokaste
50	2	untre	nutre
50	3	affamo	affanno
50	28	svoje	svoja
50	43	toj	taj
54	32	zgražajući	zgražajući se
60	5	vi jeti	vidjeti
60	37	jubmir	Ljubmir
62	34	ovaj	ovoj
62	43	sviet	svjet
67	25	„Novela“ od Stanca	„Novela od Stanca“
73	37	tuguju	tuguje
80	30	je govor	govor
81	7	rod	rad
81	24	treća	druga
81	41	tere će	ter ćete
82	9	četvrtu	treću
82	9	rukp. 8	rukp. 7
82	39	gotula	goćula
84	15	svršim	svrši m'
85	37	Nu	M. Nu
87	23	podje	dodje
88	17	pijan	prijau
88	35	i Miho upita	i upita
89	43	dažan	dužan
90	45	zima	zmija
92	16	gubica	gubicu
94	23	idilično s poetskim	s idilično poetskim
95	11	u njem	o njem
95	12	ovim	onim
95	26	Jeca	feca
97	33	odlikuju	odlikuje
100	11	300	3000
102	3	Ceneru	Cereru
108	31	ovaj	onaj
111	7	zakrije	sakrije
111	30	se pjeva	si pjeva

Str.	*red*	*mjesto :*	*čitaj :*
112	4	Koščić	koščić
112	28	svladan	svladana
113	3	Atamanta	Atalante
117	22	6 pjevanje	12 pjevanje
117	32	razgovouu	razgovoru
119	23	brata	braka
123	37	i moleći se	i moli se
124	39	ugodjati	ugadjati
126	35	ma	ina
126	41	kupido	Kupidu
128	6	im da na dar	im na dar
128	38	zabavlje se	zabavlja se
129	34	nabanuti	na banuti
138	5	Na	Nad
144	13	i već i	i već
148	3	Dubravko	Dubravka
151	36	Prave	Grade
152	9	trećo	trećoj
156	16	konje	konja
157	16	vas	nas
158	18	slavijom	Slavijom
158	20 i 21	mi	im
160	9	mene	njega
164	18	Captislavu	Captislavi
164	38	imaje	imaju
167	24	pastirom	pastiri
169	18	ju	je
170	33	obije ima	oboje imaju
171	12	bis	do
172	36	druga	treća
176	18	kartažanom	Kartažanom
178	27	Vladimir	Janko
178	36		
179	22		
180	13		
180	37	Gradimir	Gradislav
181	8		
181	24		
186	37	šali	sali
187	2	koje ga	kojega
188	26	bag	bog
190	19	pa	da
191	17	Osmira	Osimira
192	26	njegove	svoje
192	37	ti	te
192	39	ustroj	skroz

Dodatak. Svaki će mi lahko prostiti ovolike štamparske pogrješke, jer sam se odselio iz Zagreba, kad mi se djelo istom počelo štampati, pak će svaki uvidjeti, da to uz naj veću požrtvovnost prijatelja mojih oko korekture nije ipak moglo drugačije biti. Ovdje mi je još dodati opasku k strani 40, na koju sam došao dobrotom g. dra. Jagića, kad je ta strana već bila naštampana. Poznato je iz „razlikih pjesni“ Ignjata Gjorgjića (Zagreb 1855) da ima

od glasovitoga pjesnika uzdaha Mandaljene drama Judita, od koje se je po viestih historika sačuvao istom početak, koji je tamo štampan na str. 216. Na ovaj se odlomek nijesam u Dubrovniku spomenuo, da ga prispodobim s rukopisi frat. bibl. br. 199.85 i br. 187. 91, u kojih se nalazi ta drama ciela, jednom pod naslovom: Judita Gjorgjića Nike Brnje. drugi put: oslobodjenje Batulije, nego sam u zaboravnosti mislio, da je ta Judita od mladjega Gjorgjić-Bernardina, koji je preminuo g. 1687. Sada vidim da je ta Judita od pjesnika uzdaha Mandaljene, i akoprem ostajem još udilj uvjeren, da je kao drama veoma neznatan produkt umjetnosti, ipak je zanimljivo što se ista u ona dva rukopisa sačuvala ciela, dočim se je do sada mislilo, da je nije preostalo nego početak.

Štamparija Dragutina Albrechta u Zagrebu.

